This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Neth 4080.1.5

Harvard College Library

FROM

New York public library

by exchange

Digitized by Google

N. Y. PUB. LIB.
DUPLICATE.

Digitized by Google
EXCHANGE

Digitized by Google

GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

IN DE ZEVENTIENDE EEUW

DOOR

Dr. W. J. A. JONCKBLOET.

EERSTE DEEL.

VIERDE DRUK, HERZIEN EN TOT DEN TEGENWOORDIGEN TIJD BIJGEWERKT

DOOR C. HONIGH.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1889.

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

DOOR

Dr. W. J. A. JONCKBLOET.

DERDE DEEL.

VIERDE DRUK, HERZIEN EN TOT DEN TEGENWOORDIGEN TIJD BIJGEWERKT

DOOR C. HONIGH.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1889.

Digitized by Google

Neth 4080.1.5

HARVARD COLLEGE
APR 3 1902
LIBRARY.
Bay Exchange

VOORREDE.

Eene derde uitgaaf van deze Geschiedenis! Ik had die nauwelijks durven verwachten. En zoo ik er mij in verheug, dan is het vooral, omdat ik daardoor in staat gesteld werd het werk nogmaals aan eene geheele herziening te onderwerpen. Ik ben meer dan iemand, meer dan de scherpste mijner critici, bewust, hoeveel gebreken het boek, ook na de omwerking, die het in den tweeden druk onderging, nog aankleefden. Als men ouder wordt en wezenlijk naar waarheid streeft, kan men voor zoo iets niet blind zijn, en ijdelheid of zelfbegoocheling krimpen meer en meer in.

Deze nieuwe uitgave zal doen zien, dat ik de feilen, die mij zijn aangetoond, dat wil zeggen, die ik als zoodanig heb leeren inzien, ook heb verbeterd, onverschillig door wien, of op welken toon, ze mij waren voorgehouden. En ik heb nog heel wat meer fouten verholpen dan mij waren aangewezen.

Vooreerst heb ik begrepen deze uitgave vollediger te moeten maken dan de twee vorige, vooral met betrekking tot de XIXe eeuw. Ik heb niet alleen getracht het verhaal bij te werken tot op onze dagen, maar ook daar den draad duidelijker aan te wijzen, die toch door onze meer en meer subjectieve kunstwerken loopt.

De duidelijkheid van voorstelling moest, dacht mij, ook winnen door eene andere inrichting van sommige deelen van het werk. De geschiedenis der XVIIe eeuw onderging dan ook eene tamelijk ingrijpende wijziging.

De geest, waarin het werk geschreven werd, is ook sedert den eersten druk allengs veranderd. Meer en meer bleek, dat er nog te veel onzekers en onbewezens in onze Letterkunde gevonden wordt, om te kunnen volstaan met eene voorstelling van zaken naar mijn inzicht. Zoo ik mij doorgaans ontbouden heb van breed uitgemeten polemiek, ik heb toch in het „beredeneerd verhaal" niet altijd kunnen vermijden bij tegenwerpingen stil te staan of wat meer bewijzen aan te voeren dan oorspronkelijk in mijn plan lag. Het boek is daardoor misschien wat meer een studie- dan een leesboek geworden. Dit kon wel niet anders; maar het zou mij spijten, als ik zoodoende niet geschreven had voor alle klassen van lezers; niet voor hen, die, zonder zich tot een examen voor te bereiden, toch naar wat meer dan een oppervlakkig overzicht van onze letterkunde verlangen.

Eindelijk heb ik nog eene verandering aangebracht, waardoor het boek meer

Digitized by Google

voor elk slag van beschaafde lezers toegankelijk kan worden. Ik deed dit vooral, omdat het in uitgebreidheid is toegenomen: de twee oorspronkelijke deelen zijn tot zes deeltjes uitgedijd. Niet ieder stelt in elk tijdvak van onze letterkunde evenveel belang, en niet iedere beurs voegt de aankoop van een zoo omvangrijk werk. Daarom ben ik, in overleg met mijn vriend en uitgever den Heer E. B. Ter Horst, te rade geworden, de drie hoofdafdeelingen onzer letterkundige geschiedenis ook afzonderlijk, onder eigen titel, verkrijgbaar te stellen. Twee deeltjes zullen de Middeleeuwen en het overgangstijdperk der Rederijkers bevatten; twee anderen de XVIIe eeuw; en de twee laatsten de XVIIIe en XIXe eeuwen tot op onze dagen.

Ik begin met de tweede afdeeling, omdat voor de vaststelling der eerste de volledige uitgave moet worden afgewacht van Maerlant's Merlijn, daar het aandeel, dat Lod. Van Veltheim er aan gehad heeft, nog al belangrijke wijzigingen kan brengen in de tot nog toe aangenomen rangschikking.

Ik zou hiermee kunnen besluiten, des noods verwijzende naar de twee eerste bladzijden der voorrede van de tweede uitgave; ware het niet, dat ik mijn dank wilde betuigen aan mijne ambtgenooten P. J. Cosijn en A. Kuenen voor de helpende hand, die ze mij op mijn verzoek hebben toegestoken. Voorts maak ik van deze gelegenheid gebruik om op nieuw mijne warme erkentelijkheid uit te spreken voor de medewerking, die mij bij voortduring op de Koninklijke Bibliotheek alhier ten deel viel, en in de eerste plaats aan den Eersten Bibliothecaris Dr. M. F. A. G. Campbell.

Ik maak ten slotte een verzuim van voor acht jaren goed. De Heer Alphonse Willems te Brussel heeft zijn buitengemeen talent wel willen wijden aan eene Fransche bewerking van dat gedeelte van mijn boek, dat de middeleeuwen behandelt. Dat zou iets meer zijn dan eene bloote vertaling: eene bewerking met wijzigingen en aanvullingen, die voor een Franseh publiek noodig schenen. Ik verheug er mij nu bijna in, dat een misverstand de uitgave van het werk toen heeft in den weg gestaan, dat, ondanks de zorg, er door een geleerde als Willems aan besteed, toch den invloed zou hebben ondergaan van de gebreken van het origineel. Ik maak nu nog van deze voorrede gebruik om den Heer Willems te verzoeken, de late maar goed gemeende verzekering aan te nemen van mijn hartelijken dank voor de buitengewone zorg aan dat werk besteed, al heeft het ook het licht niet mogen zien.

Den Haag, 24 Juni 1881. JONCKBLOET.

Digitized by Google

INHOUD.

EERSTE BOEK.

TIJDPERK VAN ONTLUIKING.

		Bladz.
I.	KARAKTER DER XVIIe EEUW.	1
II.	DE AMSTERDAMSCHE REDERIJKERS.	18
III.	TAALSTUDIE EN TAALZUIVERING	39
IV.	OUDE LIEDBOEKEN	47
V.	HET DICHTERLIJK LEIDEN, P. SCRIVERIUS D. HEINSIUS	58
VI.	PIETER CORNELISZ. HOOFT	71
VII.	HET ROMANTISCHE AMSTERDAM, G. A. BREDERO, J. J. STARTER, S. COSTER, TH. RODENBURG	79
VIII.	POËTEN-STRIJD	121
IX.	COSTER'S ACADEMIE.	139
X.	COSTER EN C^{o}. CONTRA RODENBURG	150
XI.	EINDE VAN DEN STRIJD. DE SCHOUWBURG	182
XII.	MELPOMENE IN ROME	194
XIII.	HET POLITIEK-KERKELIJK DRAMA	248
XIV.	RODENBURG'S TOONEELWERK	266
XV.	EGLENTIER EN ACADEMIE.	276
XVI.	THALIA IN AMSTERDAM	279
XVII.	HOOFT EN DE MUIDERKRING.	311
XVIII.	HOE DE STUKKEN WERDEN VERTOOND	360

Digitized by Google

DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE IN DE ZEVENTIENDE EEUW.

EERSTE BOEK.

TIJDPERK VAN ONTLUIKING.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

KARAKTER DER XVIIe EEUW.

De geschiedenis onzer Letteren in de zeventiende eeuw zóó te schetsen, dat het tafereel niet al te zeer beneden de levendige en vaak schitterende werkelijkheid blijft, is eene moeilijke onderneming. Zij vergt van hem, die zich daaraan waagt, meer zorg, meer studie, maar ook meer tact dan van den beschrijver van het middeleeuwsche tijdvak, omdat hij hier met meer samengestelde toestanden en verschijnselen te doen heeft, terwijl de overvloedige bouwstoffen, welke hem ten dienste staan, het gevaar in hæren nasleep hebben, dat de boomen beletten het bosch te zien. Aan den beschrijver van dat tijdperk wordt terecht de eisch gesteld, dat hij vooreerst uit het eindeloos tal van poëten en poëtasters geene enkele belangrijke persoonlijkheid voorbijga, en toch alleen op de zoodanigen de aandacht vestige, die het tijdvak in het bijzonder, of onzen landaard in het algemeen, in hunne dichterlijke opvatting of hun voorstellingsvermogen karakteriseeren; dat hij de verschillende uitingen van den geest wete samen te vatten als in éénen bundel, en toch elken schrijver in zijne eigenaardigheid handhave; dat hij de critiek zóó toepasse, dat van elk geschrift niet slechts het betrekkelijk gehalte gewaardeerd, maar ook de algemeene, blijvende beteekenis daarvan in het licht gesteld worde.

Zoo ik voor deze taak niet terugdeins, het is, omdat ik mij bewust ben voor niemand onder te doen in oprechte zucht naar waarheid, die mij niet zelden tot een vernieuwd onderzoek der bronnen heeft genoopt, waar óf de aanmerking van anderen óf eigen onvoldaanheid mij aanleiding gaven om niet in de vroeger

Digitized by Google

verkregen uitkomsten te berusten, maar feilen te verbeteren, of leemten aan te vullen.

Met de zeventiende eeuw gaat de Nederlandsche Letterkunde, gelijk geheel de wordende Republiek, een nieuw tijdperk van bloei en glans te gemoet.

De middeleeuwen waren weggestorven. Op de puinhoopen van wat eenmaal de uitdrukking was van haar geest, had zich van lieverlede eene nieuwe maatschappij gevormd, van een geheel anderen levensadem doortrokken.

De strijd tegen Spanje, zelf product van den nieuweren tijdgeest, was een van de voornaamste factoren geworden van de nieuwe orde van zaken. In Vlaanderen en Brabant werd weldra het oproer gedempt, maar tevens alle leven uitgedoofd. Holland daarentegen beurde het hoofd fier uit den kamp omhoog.

Noord-Nederland was bijna in alle opzichten lang achterlijk gebleven: 't had als het ware zijne frischheid bewaard voor een tijd, welks idealen meer dan die van vroeger overeenstemden met het volkskarakter. En nu kwam het op eenmaal tot eene volkomenheid van ontwikkeling, bij den eersten oogopslag even verrassend als bewonderenswaardig.

Die ommekeer is evenwel uit een samenloop van gunstige omstandigheden volkomen te verklaren.

Sedert de Burgerij op het staatstooneel getreden was, ontlook allerwege het gevoel van persoonlijke, maar ook van nationale zelfstandigheid, die uitnemende prikkel tot krachtsbetoon. In den strijd tegen de Spaansche overheersching ontwikkelde zich dat gevoel tot eene vroeger ongekende kracht, waardoor het in iedere richting de schoonste vruchten droeg.

In de eerste plaats putte men daaruit den moed en de volharding, vereischt om den vrijheidskamp tegen den machtigsten vorst der aarde te volstrijden. Die inspanning, zoowel als de aandrift, die haar voedde, strekten ten prikkel aan de volksenergie op geheel het maatschappelijk gebied. En terwijl men uit den strijd zelf de middelen putte om dien te voeren, werd daardoor te gelijkertijd eene algemeene welvaart verspreid, die, als immer, ook thans gunstig werkte op den bloei van Wetenschap en Kunst.

In Holland had sedert de uitvinding van het haringkaken handel

Digitized by Google

en scheepvaart groote uitbreiding verkregen [1]). De tegen bederf gevrijwaarde haring werd uitgevoerd; maar tevens ook de boven de behoefte overvloedig gewonnen boter en kaas. Die handel breidde zich aldra zóó uit, dat Guicciardijn hem al in waarde met Antwerpen's omzet van Indische specerijen vergelijkt. Weldra volgde de graanhandel met de Oostzee-landen; ja, Noord-Nederland werd allengs de stapelplaats, waar onze kooplieden de voortbrengselen van het Noorden zoowel als de waren van het Zuiden ter markt brachten en zoo bijna geheel Europa van alles voorzagen.

Bij het begin der onlusten werd de koopvaardijvloot van Holland alleen op omstreeks duizend zeeschepen begroot; en in 1602 voeren vijftienhonderd Hollandsche en Zeeuwsche buizen ter haringvangst. Ondanks de bezwaren van allerlei soort, onzen handel door de naijverige Engelschen en door Duinkerksche roovers in den weg gelegd, breidde hij zich steeds uit, en met den handel de nationale rijkdom. Veertigduizend zeelieden hield weldra de vaart bezig.

Wat bedrijf wekt die scheepvaart niet al! De scheepsbouw, ook voor vreemden, heeft houthandel en houtzagerij — eene nieuwe nijverheid — in zijn nasleep. De laken- en linnenweverij verhuist hierheen, en doet Leiden en Haarlem bloeien. Landbouw en veeteelt nemen eene ongekende vlucht: de bevolking wast aan, en de voornaamste steden worden meer dan eens uitgelegd.

Eindelijk wordt de handel tot grootscher ondernemingen gedwongen door de vijandige maatregelen van den Spaanschen monarch zelf. In stee van de Iberische havens te bezoeken wenden onze schepen den boeg naar Oost- en West-Indië. Op voorgang van Linschoten, Moucheron, Heemskerk, de Houtmans, zocht men een weg naar het rijke Oost-Indië zoowel langs het Noorden als langs het Zuiden. Eindelijk verrijst, door het beleid van Oldenbarnevelt, in 1602, de O. I. Compagnie uit de samensmelting van verschillende maatschappijen, die sedert 1598 waren ontstaan. In de eerste jaren deelde zij gemiddeld vijf-en-dertig percent uit. De West-Indische maatschappij volgde weldra (1621).

---

[1]) Zie vooral Prof. R. Fruin, *Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog*, 2e uitg., bl. 212 vlg.

Digitized by Google

Dat het land door dit alles rijk werd, behoeft geen betoog; en terecht wordt van Holland's voorbeeldeloos bloeienden toestand gewaagd [1]). In steden en dorpen talrijker bevolking dan de grond kan voeden, doch die in allerlei bedrijf een ruim bestaan vindt; tallooze schepen, die de voortbrengsels van het land en van de volksvlijt overal heen voeren, die voor half Europa vracht varen, en uit Oost en West de Indische schatten aanbrengen; jaarlijks opnieuw meren en poelen drooggemaakt; molens, fabrieken, gemeentehuizen gebouwd, havens aangelegd, nieuwe takken van nijverheid gekweekt. Ziedaar de omtrekken van het levendig tafereel van Holland's bloei, door ooggetuigen geschilderd [2]).

De gegoedheid, die op deze wijze algemeen werd, gevoegd bij de oorlogslauweren, welke wij behaalden, en die weldra den vijand tot het Bestand dwongen — dat alles had eene onafhankelijkheid van karakter en een gevoel van eigenwaarde te weeg gebracht, zooals in die dagen nergens ter wereld gevonden werd. Daardoor kon die vrije, individueele ontwikkeling tot haar recht komen, die, met de ontluiking van den derden stand geboren, onder den invloed van Humanisme en Hervorming algemeen geworden, het eigenaardig kenmerk van den nieuwen tijd uitmaakt, in tegenstelling met de traditioneele richting der middeleeuwen.

Die stoffelijke en zedelijke kracht des volks werkte wonderen op het gebied van den geest; en dit kon vooral geschieden, omdat op het laatst der zestiende eeuw nieuwe, krachtige bestanddeelen de bevolking van Noord-Nederland waren komen versterken. Reeds

---

[1]) Merkwaardig zijn de woorden van den Harderwijkschen Burgemeester Ernst Brink, uit de inleiding zijner vertaling van den Atlas van Mercator (1630):

„Wat belanght den koophandel, die floreert door Godes seghen alhier meer als in eenigh Lantschap van de Christenwerelt; alsoo dat oock verscheyden Natien haer sulcks ten hooghsten sijn benijdende, gelijck ick dan buyten Landts, in Italien ende elders in Levanten zijnde, sulcks menigmael selfs gehoort hebbe. De studien aengaende, deselve bloeyen in dese onse Nederlanden meer als in eenigh geweste der werelt."

[2]) Zie Fruin, t. a. p., bl. 260. Vergelijk Vondel's levendige beschrijving van de ietwat latere handelsdrukte in Amsterdam, in zijne *Inwydinge van 't Stadhuis*, in Van Lennep's *Vondel*, VI D., bl. 673, 674, 694. Niet minder VII, bl. 651.

Digitized by Google

vóór, maar hoofdzakelijk gedurende Alva's bestuur hadden duizenden, die de nieuwe begrippen in Kerk en Staat waren toegedaan, de zuidelijke Nederlanden verlaten om in Duitschland of Engeland betere tijden af te wachten. Toen door den val van Antwerpen in 1585 Noord en Zuid voor goed gescheiden waren, en de strijd ten voordeele der absolutistische staatkunde beslist scheen, die ook Parma voorstond, begrepen staatslieden, geleerden, kunstenaars, geletterden en nijveren, dat zij de lang gekoesterde hoop, om naar het geliefde vaderland terug te keeren, moesten opgeven. Maar in den vreemde, zonder hof en haard, kon men niet altijd blijven zwalken: men wendde den blik naar de noordelijke gewesten, waar zeden en gewoonten niet veel van die van Brabant en Vlaanderen verschilden; waar dezelfde taal gesproken werd, en waar de denkbeelden, voor welke men zich het martelaarschap getroost had, zegevierden. Men besloot zich daar te vestigen en Holland tot vaderland aan te nemen [1]). Dit bracht in de aderen van Noord-Nederland als het ware nieuw bloed, waardoor het voor eene eeuw tot den wakkersten en krachtigsten staat van Europa gemaakt werd.

„De kunsten winnen velt, de nutte wetenschappen
Geraecken op den troon",

zei Vondel in 1655 [2]); maar zelfs te midden van den oorlog wordt de wetenschap met ijver beoefend. Bijna in elk gewest verrijst eene hoogeschool, waarheen de beroemdste mannen in alle vakken gelokt worden. Classieke en Oostersche Letteren worden algemeen, en niet zelden met roem beoefend, ja, de eerste vormen den al te eenzijdigen grond van elke beschaafde opvoeding. In de Latijnsche poëzie blinkt eene reeks van dichters uit. Godgeleerdheid, wijsbegeerte, rechtswetenschap, geneeskunde met de aanverwante vakken, vooral de kruidkunde, de natuur- en wiskundige wetenschappen, met name de aardrijkskunde, worden door gelauwerde namen vertegenwoordigd.

En niet het minst bloeiden de kunsten. De toonkunst had gelukkige en gevierde beoefenaars; maar vooral de bouw- en niet minder de boetseer- en drijf-kunst, boven alles de schilderkunst,

---

[1]) Verg. Fruin, t. a. pl., bl. 219.

[2]) *Iuwydinge van 't Stadhuis*, Van Lennep's *Vondel*, VI D., bl. 697.

Digitized by Google

spreidden een luisterrijken glans over dat tijdperk, waarop wij nog met zelfbehagen als op de glorierijke eeuw van Frederik Hendrik terugzien.

Was het te verwachten, dat onder zoo gunstige omstandigheden de Muze der poëzie zou zwijgen? Zeker neen. De geschiedenis leert dan ook, hoe fier zij het hoofd omhoog beurde.

Waarlijk de „luiden van Letteren", zooals Hooft ze noemt [1]), lieten zich niet onbetuigd. Maar zoo de rijmers in het naastvoorgaande tijdperk meer maatschappelijke dan letterkundige verdiensten hadden, met volle bewustheid ontwikkelde zich thans de dichtkunst op haar eigen kunstgebied [2]). Dit is het dan ook, wat ons in dit tijdvak onzer geschiedenis het eerst en het meest treft, dat de poëzie weer poëzie wordt.

En haar algemeen karakter is niet moeilijk te schetsen.

Dat de vrije, individueele ontwikkeling, waarop wij als kenmerk van den nieuweren tijd wezen, in het rijk der Kunst de grootste verscheidenheid ten gevolge had, spreekt vanzelf; eene verscheidenheid, die zich niet alleen openbaart in de stof, die behandeld

---

[1]) *Brieven*, III D., bl. 22.

[2]) Hooft beroept zich in zijne *Reden van de waerdicheit der Poësie* (*Brieven*, I D., bl. 419, uitg. Van Vloten) op „het getuichenisse van u allen, die selve beleeft hebt ende ondervonden, welcken dienst de Hollandsche Poësie, toen sy noch maer op 't ontknoopen van de tonge ende in 't haeperen van haer kintsheit was, desen Vaederlande, in 't verstooten van de Tyrannje en 't stichten des vryheids bewesen heeft."

Hoe Hooft en Vondel over den vorm hunner voorgangers dachten, blijkt uit een brief des eersten van 1630 (II D., blz. 32), waarin hij gewaagt van „twee gedichten van Coornhart, die *nae d'eenvoudigheit onser taele te dien tijde, niet te verwerpen, maer geestigh*, en, om der historie wille, bewaerens waert zijn. U. E. gelieve die te toonen aen Sr. Van den Vondele, op dat hy 't scherp der tongen van die eeuwe, tegens dat van de jeghenwoordighe, moghe overweghen, ende zien hoe onze stadt van heden nocht gisteren niet begonnen heeft der partijdigheit onderwaerigh te zijn."

Vondel toonde zich ook dien tijd ontwassen, toen hij in 1640 in de opdracht van den *Joseph in Dothan* schreef: „Hendrik Laurens Spiegel heeft [de geschiedenis van Atreus en Thyestes] van 't Roomsche ontblootende, begonnen *in een Nederduitsch kleet* te steecken, *'t welck, naer dien tijdts gelegenheidt, bevalligh staet*."

Digitized by Google

wordt, maar vooral ook in de wijze van opvatting en bewerking.

Men heeft wel eens de Kunst en bepaaldelijk de Dichtkunst der middeleeuwen met den naam van *Katholiek* bestempeld, en dan, om de tegenstelling, de geestgewrochten van later tijd als *Protestantsche Poëzie* gekenschetst; maar niet geheel te recht. Verstaat men onder Katholieke Kunst, dat zij, evenals de middeleeuwsche Kerk, dit eigenaardige heeft, dat zij volstrekt aan de traditie gebonden is; en stelt men daartegenover dat vrij zijn van de overlevering, die openbaring van den individueelen geest, welke aan later tijd waren voorbehouden; en zoekt men daarvoor een naam, dan zou die van *Humanistische Kunst* wellicht de beste zijn, als het meest uitdrukkende de richting, waarin ook de Poëzie door den geest van critiek werd voortgestuwd.

Bij al de verscheidenheid heeft evenwel de Poëzie der zeventiende eeuw menige algemeene eigenschap, die haar stempelt als uiting van den scherpgeteekenden tijd. En dit kon wel niet anders. In het leven geroepen door de verhoogde levenskracht, die het Nederlandsche Volk putte uit de forsche en grootsche gebeurtenissen van den veelbewogen tijd, ware het eene innerlijke tegenstrijdigheid geweest, zoo zij niet had getinteld van actualiteit.

Onder hare eerste, niet de minst aantrekkelijke eigenaardigheden behoort de kinderlijk vrome, godsdienstige zin, die allerwege uit haar spreekt. Wel vervalt zij daardoor niet zelden, waar het talent van den Dichter niet in verhouding staat tot de gemoedelijkheid van den Christen, tot die zoogenaamde „stichtelijke bespiegelingen", waarvoor wij steeds al te groote bewondering overhadden, zelfs wanneer ze in alledaagsche platheid en kwezelarij ontaardden; doch waar wezenlijk dichterlijk vuur aanwezig was, heeft die vroomheid het niet gebluscht, maar integendeel de kunstvlam niet zelden gevoed.

Ook de belangstelling in de teekenen des tijds brengt hare bezwaren met zich. De dichters hebben zich daardoor maar al te vaak laten verleiden om in het bezingen van de meest ondichterlijke gebeurtenissen van den dag hun talent te verbeuzelen. Maar zoo daardoor ook de beste te dikwerf laag bij den grond bleven, hoe heerlijk hebben zij zich verheven, als zij de roemrijke daden der historie, de belangrijke feiten voor Land of Stad bezongen in die gespierde en zoetvloeiende gedichten, welke nog ons oor streelen en ons hart doen trillen van genot!

Digitized by Google

Tegen die godsdienstige en nationale eigenschappen, welke zoo sterk spreken, steekt op de schrilste wijze een Classiek-Heidensch bestanddeel af, dat de alles bedreigende schaduwzij onzer beschaving in de zeventiende eeuw uitmaakt. Toen de middeleeuwsche geest begon weg te sterven, openbaarde zich de volkszin, die tegen de begrippen der conventioneele ridderwereld gekant was en naar „natuur en waarheid" streefde, in den realistischen grondslag van Sproke en Klucht. Bij het ontluiken der Republiek, in de allereerste jaren der zeventiende eeuw, verlevendigde zich ook die geest weer. De draad, die den Rederijkers uit de hand was gegleden, werd door de krachtige volkspartij weer opgevat. In Amsterdam vierde het romantische volksdrama een kortstondigen, maar schitterenden triomf, om evenwel spoedig te gronde te gaan, deels door verdeeldheid in den eigen boezem der voorstanders van het volkstooneel, deels tengevolge van gewijzigde toestanden, waardoor andere kunstbegrippen zegevierden. Gaandeweg beginnen onze Republikeinen zich te schiften in Patriciërs en Plebejers. De eersten waren in ieder opzicht alles en koesterden in al wat op letterkunde betrekking had, geheel eigen denkbeelden. Zij waren voortgekomen uit de mannen der *Renaissance*, of voegden zich daarbij. In steê van zich bij de eigenaardige, zelfstandige volksuiting aan te sluiten, en haar zoodoende te ontwikkelen en te veredelen, trokken de Humanisten er den neus tegen op. Zij hadden fijner en fatsoenlijker modellen, die hen aanlokten: de schriften der Ouden, die ze gebruikten, niet tot beschaving van den smaak, maar doorgaans ter slaafsche navolging [1]).

Men kan zich de algemeene verbreiding van dit kwaad ter nauwernood voorstellen. Al wie voor fatsoenlijk en welopgevoed wilde doorgaan, las alleen Latijnsche schrijvers en schreef zelf bij voorkeur in hunne taal. In Amsterdam alleen telden dan ook de Latijnsche scholen in den tijd van Hooft en Vondel niet minder dan zeshonderd leerlingen [2]).

Geen wonder dan ook, dat het wemelde van Latijnsche schrij-

---

[1]) Men vergelijke hierbij vooral het reeds vroeger aangehaalde opstel van prof. Moltzer: *De invloed der Renaissance op onze letterkunde* in zijne: *Studiën en Schetsen van Nederlandsche letterkunde.* (Haarlem, 1881).

[2]) Van Lennep's *Vondel*, VI D., bl. 29.

Digitized by Google

vers en dichters. Ik noem slechts Heinsius, Grotius, Barlaeus en Huygens. Zij waren, ondanks de uitheemsche inkleeding, Nederlandsche schrijvers; en in welke mate zelfs die vreemde vorm als voertuig diende om echt vaderlandsche indrukken te ontboezemen, vernamen wij van Barlaeus zelf [1]), zoo de lezing dier gedichten 't ons al niet geleerd had. Maar daarom valt het bespreken dier Latijnsch-Hollandsche poëzie nog niet binnen ons bestek; evenmin als dat wij opzettelijk zouden stilstaan bij elke andere Nederlandsche kunst, of bij de ontwikkeling der wetenschappen in deze gewesten. Hoezeer dit alles behoort tot de geschiedenis van den Nederlandschen geest, moet de behandeling daarvan worden overgelaten aan hem, die de algemeene geschiedenis der beschaving in ons vaderland zal beschrijven. Mocht dit werk daartoe eene bruikbare bijdrage zijn!

Maar hoe dit ook zij, voor de beschaving van het grootste gedeelte des volks was het een geluk, dat nevens die Latijnsche dichtkunst ook nog dichters zich verwaardigden in de landstaal te schrijven: en hun weldadige invloed zou nog veel grooter geweest zijn, wanneer zij meer in den toon van het volk, en in meer voor allen verstaanbare verzen hadden gedicht.

Maar zelfs de coryfeeën der Hollandsche Letteren vonden de taal van Cicero veel voornamer dan hunne eigene. Nog in 1610 schrijft Hooft aan D. Heins: „(Ick) bidde om Latijnsch antwoordt, dat ick beter meen te verstaen als Duitsch weet te schrijven [2])." En deze Heins, die als Latijnsch dichter vermaard was, schaamde zich zijner voortreffelijke *Nederduytsche Poëmata*, „die van hem self nauwelicken in 't licht te verwachten waren," maar die „hem door een soete dieverij afhandig ghemaeckt sijnde," toch gedrukt

---

[1]) Merkwaardig omtrent den invloed der groote gebeurtenissen op de Poëzie is de opdracht van de tweede uitgave der *Poëmata* van Barlaeus in 1631: „Ex quo primum ea edidi, loquacem me valde fecerunt publica Patriae commoda, et felicissimi rerum nostrarum successus. Poëtarum est, teste Aristotele, imitari: nec poësis aliud, quam concinna rerum quarumlibet imitatio. Dum ergo Batavi pugnamus, urbes subruimus; maria infestamus, classes diripimus, domi forisque terribiles sumus, adfui omnium imitator sedulus, et numeris poëticis inclusi res coelo ac terra, Oriente toto ac Occidente, disjunctissimas."

[2]) Hooft's *Brieven*, I D., bl. 31.

Digitized by Google

werden, bij welke gelegenheid de echt Hollandsche uitgever zijne landgenooten dan ook over hunne dwaasheid terecht doorhaalt [1]).

En hoe gepast de terechtwijzing van Schrijver was, blijkt, daar Huygens nog in 1636 aan Hooft meldt, dat hij zich het grootste deel van den zomer met Latijn bezig gehouden en een „huis vol onduitsicheit" geleverd had. Daarop, dus vervolgt hij, „beghin ick van niews met mijne landslujden ende moeders kinderen te leeren stameren."

't Is, of hij de woorden van Schrijver voor oogen had! En dat *stameren* wijt hij aan „de ongewoonte," hoewel hij, van de vaderlandsche poëzie sprekend, haar verheerlijkt als „d' aengebeden ambacht [2])." Maar o, het fatsoen! En hij wist eigenlijk ook wel

---

[1]) „ . . . , onse landsluyden, die doorgaens de Romeynen, ende somtijts oock de Griecken, soo veel toegheven, dat zy hare manieren, sprake, schriften leeren, ende daer in soo veel tijdt besteden ende toebrenghen, dat zy nieuwers vremdelingen en sijn dan in haar vaderlandt, nieuwers en dolen, en stameren, belaccheliken sijn, dan daer zy gheboren sijn; gheen talen min en konnen, en leeren, en verstaen, dan die haer de nature ende hare ouders gheleert hebben."

[2]) Hooft's *Brieven*, III D., bl. 191.

De Bredasche Professor Janus Vlitius, een Hagenaar, onderhield ijverig Latijnsche briefwisseling met Nic. Heinsius. In 1655 richt hij op eens een Hollandschen brief aan hem.

„Ick sal by desen een aanvang maeken van 't geene ick lange gedreyght, en ook by eenige vrienden in trayn gebracht hebbe, te weten om eenmael myn moederlycke tael wat beter en meer te oeffenen, ende de correspondentien daer door te bath faciliteeren. Ick vertrouwe dat uwe Ed. sulx niet onaengenaem sal wesen, dewyl Uwe Ed. selver nu sich in gelycke betrachtinge vindt, waer van wy de blyckelycke proefstucken in weeckelykse missiven aen haer Ho. Mo. met curieusheid en niet sonder verwonderen ettelycke maelen gesien hebben" . . . . . .

Maar na deze regels keert hij tot het Latijn terug, dat hem veel gemakkelijker afgaat . . . , „Elegantia stili tui in novissimis tuis, quas repetebam hunc, ita subito captus, raptusque fui, ut patrii sermonis pene oblitus sum."

Eene maand later schreef hij:

„Est ita, ut scribis, mi Heinsi: imo plus etiam quam scribis, siquid judico, excellunt literae tuae Latinae. Nec ego, ut ingenue tecum agam, vernaculas praetulerim: nec scabram adhuc nostram esse linguam, tametsi invitus, diffitear. Cogitabam nihilominus non sermoni vernaculo id vitio vertendum, sed nobis, qui dum exoticas linguas excolimus, maternam et indigenam, ut ita loquar, negligimus atque incultam relinquimus."

Digitized by Google

beter, daar hij reeds in een brief van 15 December 1633 aan Balzac, over zijne *Otia* schrijvend, zegt: „De six livres il y en a... quatre de pur flamen; qui estant *la piece d'arme dont j'escrime le plus franchement*, et, j'ose dire, aveq un peu d'authorité inter populares meos."

Cats leerde in zijn *Houwelyck* (1625), dat men den kinderen vroeg Latijn moest leeren: men moest hun een gouverneur geven

„Met last om niet een woort te spreken als Latijn."

Zoo zou het kind vanzelf zich die taal eigen maken:

„Soo sal de Roomsche spraeck haer eerste tale zijn."

Hollandsch kon het later wel leeren!

„En als het grooter wort en rijper in verstant,
Soo leert het tijts genoegh de tale van het lant."

Zelfs Vondel meende in 1650 nog met nadruk te moeten verklaren, dat het geen schande was in de moedertaal te dichten [1]).

Hetgeen volgt, is misschien nog het merkwaardigste. Alle andere natiën, zegt hij, leggen zich op hare moedertaal toe: „nos soli masculam nostram αὐτόχθονα, nec exotici fuci egentem, indignam censemus, quam exornemus. Unus mihi visus est satis feliciter id inchoasse Catsius. Parentum tuum proximum constituo, qui liquido usus est sermone in παρέργοις suis Belgicis. Num reliqui (pace magnorum aliquot virorum dixerim) exasperare potius sermonem patrium, quam ut expolirent, tentavere. Haec me ratio impulerat; ut nuper Belgicè ad te scriberem: ut et alios. Eo magis, quod et felicissime te hanc Sparten, quam nactus es, exornare videbam, et provinciae isti conveniens studium censebam. Quo accedit, quod dum continuis litigatorum barbarismis indies exerceor, Latini sermonis magis magisque obliviscar. Nec tamen indignum operae pretium videbatur, quod Belgae bene et praeter vulgus Belgice et loqui et scribere anniterer. Jam enim et poemata subinde vernacula pango: quorum unum Catsio nostro ita placuit, ut operibus suis, quae in unum nunc colliguntur volumen, praefigi, jusserit." Zie Burman; *Sylloge Epistolarum*, III, 760—762.

[1]) „Neemt [iemant] voor in Nederduitsch, zijn moederlycke tale, te zingen, dees hoeft hy zich zoo luttel te schamen als de Hebreen, Griecken, Latijnen, en zoo vele andere uitheemsche volcken, die hierom noch by alle de weerelt, en elck by zijne lantslieden, eere in leggen." *Aenleidinge ter Nederd. Dichtkunste*, in Van Lennep's *Vondel*, VI D., bl. 44.

Digitized by Google

Neemt men dit in aanmerking, dan is het geen gering wonder, dat desniettegenstaande de Nederlandsche Poëzie zulk eene hooge vlucht kon nemen, als zij werkelijk soms deed.

Maar zoo men al in de moedertaal schreef, de vaderlandsche Letterkunde was toch op een zeer verkeerden weg; en hoeveel luister zij ook een tijd lang verspreidde, zij kon in die richting geene toekomst hebben.

Men was zoo aan de Classieke wereld verslaafd, dat bijna alle beelden en vergelijkingen daaraan werden ontleend; en de geheele Godenreeks der Romeinsch-Grieksche mythologie was hier zoo inheemsch, dat vele gedichten onzer eerste meesters uit dien tijd voor een gewoon Hollandsch burgerkind volkomen onverstaanbaar waren.

„Wy bootscn 't groote Rome na in 't kleen,"

mocht Vondel wel zeggen: want hij, de Hollandsche Dichter bij uitnemendheid, heeft maar al te vaak toegegeven aan dit zwak zijner dagen. Niet slechts doorspekt hij gaarne zijn proza met aanhalingen uit Latijnsche schrijvers, maar sommige zijner gedichten zijn meer Heidensch-Romeinsch dan Christelijk-Hollandsch. Zoo, b.v. zijn bruiloftslied voor Hooft (II, 635), zoo dat voor Tesselschade, 't welk zelfs Van Lennep, Vondel's doorloopende lofredenaar, in dat opzicht „een toonbeeld van den onnatuurlijken wansmaak der tijden" noemde (II, 195).

Laat dergelijke vreemde tooi ons koud, zij had ook nog dit gebrek, dat zij niet sprak tot het Volk [1]). Die poëzie bleef besloten binnen

---

[1]) In een uitstekend opstel over den Beyerschen dichter Hermann Lingg, geplaatst in *De Gids* (1878, II), zegt Dr. D. E. W. Wolff zeer te recht (bl. 381):

„In de nieuwere letterkunde vertoont zich allerwege een verschijnsel, dat ook reeds in vroegere tijdperken is voorgekomen, als de geestbeschaving een hoogtepunt had bereikt, waar zij in overbeschaving dreigde te gronde te gaan. Dat verschijnsel is: het optreden van geletterde dichters. Deze dichters hebben veel, dikwijls te veel gelezen. Zij hebben vreemde talen geleerd, vreemde litteraturen bestudeerd; kortom zij hebben zich een schat van voorstellingen, van begrippen, van kennis en wetenschap verworven, die niet uit onmiddellijke beschouwing der wereld en rechtstreeksch verkeer met menschen, maar uit boeken geput is. Zelfs wanneer bij de zoodanigen de oorspronkelijke dichtgaaf

Digitized by Google

een engen kring van bevoorrechten; en in het gemoed der natie, die de vreemde Goden niet kende, en bij de geleerde toespelingen koud en onbewogen bleef, vonden de tonen, aan de Roomsche luit ontwrongen, geen weerklank. Dat zoodoende de algemeene geestbeschaving schade moest lijden, springt in het oog.

Eene andere eigenaardigheid der schrijvers uit de zeventiende eeuw, grootendeels een gevolg hunner eenzijdige studie van de Romeinen, was de onnatuurlijke deftigheid, de hoogdravendheid, die niet zelden in bombast ontaardt. Vondel moge gelijk hebben, als hij in de opdracht zijner *Ifigenie* zegt, dat „hoogdravenheit van stijl en woorden, de staatigheit des treurspels wonderbaer passende" is; maar bij elk onderwerp, ook het meest alledaagsche,

„Den gouden stijl en Burgemeesters toon"

te gebruiken, gaat niet aan. Dat valt vooral in 't oog in den ongebonden stijl. Is Hooft aartsdeftig en niet zelden gemaniëreerd, het proza van Vondel, in zijne opdrachten b.v., gaat maar al te dikwerf op stelten en schittert dan met klatergoud. Dit geldt niet minder van hunne poëzie.

Niet alleen bij den burgerman Vondel treft men soms dat aan, wat hijzelf in de opdracht der *Electra* „walghelijcke opgheblazenheit" noemt, en dat men licht geneigd zou zijn als een falend streven naar beschaafder toon aan te zien, zoo niet ook Hooft en Huygens, de vertegenwoordigers van Aristocratie en Hof, aan hetzelfde euvel mank gingen. En dat dit voor een deel het gevolg is van hunne bewondering voor de latere Romeinen, Seneca in 't bijzonder, is wel af te leiden uit het feit, dat Bredero, die zich niet aan de Classieken vergaapte, er vrij van is.

Tegen die hoogdravendheid steekt sterk af de platheid en zelfs onkieschheid in gedachten en uitdrukkingen, waarop men zoo

---

sterk en machtig is, wordt toch dikwerf die aangeleerde wetenschap een al te zware uitrusting, die de natuurlijke beweging van den geest belemmert. De inspiratie wordt ten deele inspiratie uit de tweede hand. Deze dichters leven in een kring van denkbeelden en voorstellingen, die slechts het eigendom kunnen zijn van een uitgelezen minderheid. Zij trekken zich noodzakelijkerwijs min of meer van de groote menigte terug en schrijven voor geestverwanten en kunstgenooten. Zij worden dichters van het kabinet en de studeerkamer."

Digitized by Google

dikwijls stoot. 't Is de natuur, die boven komt, en die te meer de stijve stolpplooi der gemaakte, onnatuurlijke deftigheid aan de kaak stelt.

Ons, in de negentiende eeuw, komt die platheid stuitend voor, en wij verbazen ons, dat Hooft aan Huygens kon schrijven: „Men kan te kiesch zijn... Verworpelingen van woorden van straet op te raepen, ende doen dienen daer ze deugen, al was 't onder de edelen, daer kan men eer af hebben [1])." Maar men bedenke, dat onze eenvoudige, wat ruwe en plompe kleinburgerlijke voorouders, onder welke volgens Hooft (Ned. Hist. VI, 247), „zoo kleen een getaale van riddermaatighe oft eedelboortighe mannen" gevonden werd, andere denkbeelden van kieschheid hadden dan wij; en dat wij dat volk, „waarvan het bloed nog in onze aderen vloeit, onregt zouden doen, indien wij ons zijnen roem zouden aanmatigen en ons over onze verwantschap met zijne gemeene afkomst schamen [2])."

Met dat al hebben die dichters en prozaschrijvers, kinderen van hunnen tijd, ons menige bladzijde nagelaten, waarop we fier mogen zijn; bladzijden, waaruit genie, vernuft, gevoel en echt Hollandsche geest om strijd ons tegenschitteren. En daarbij ziet men, hoe, ondanks de uitheemsche deftigheid, in spijt van de gemaaktheid en het overgroote aantal Fransche stadhuiswoorden, dat in den aanvang hun stijl nog ontsiert, onder hunne hand de Nederlandsche taal dien rijkdom, die zuiverheid, die smijdigheid, zoetheid en kracht tevens krijgt, die haar tot het waardige voertuig maakt van elke gedachte.

Dat was de uitkomst van ernstige studie. Want elk dier mannen voelde met Vondel, dat hij noodig had „zijne genegenheit en yver door hulp van de Kunst en leeringhe te laten breidelen" [3]). Daarom zonden zij elkander hun werk toe en beoordeelden het over en weer. Hooft ziet de verzen van Tesselschade na, die zij hem zond „om te beteren" [4]), evenals zij er Barlaeus om verzocht had [5]).

---

[1]) Hooft's *Brieven*, II D., bl. 1.
[2]) Bakhuizen Van den Brink in *De Gids* van 1843, bl. 554.
[3]) *Aenleidinge enz.*, VI D., bl. 44.
[4]) Hooft's *Brieven*, I D., bl. 212.
[5]) Van Vloten, *Tesselschade Roemers*, bl. 38. (Leiden, 1852).

Digitized by Google

Mostart zendt zijn treurspel *Marianne* aan Hooft en vraagt zijne „inzighten zoo op het ketenen als op 't beleggen der taele" [1]). Huygens onderwerpt zijne gedichten aan Hooft, Vondel, Mostart en anderen [2]); Hooft zendt zijne poëzie aan Barlaeus met het verzoek om „onderwijs van de misslaeghen, doolingen ende wanvoeghlijkheden, daer 't mede bekladt komt" [3]); Vondel zelf vraagt het oordeel van Hooft of Tesselschade [4]). Maar buitendien hield men met Hooft eene eigenlijke „letterkunstige vergadering," waaraan Reael, De Hubert en Vondel deel namen. Daarin werd, volgens Brandt „gehandelt van d' eigenschappen der moederlyke taale. Men stelde verscheide regels, daar men zich in 't dichten naar hadde te schikken: omtrent het stuk der taalschikkinge, de t'saamenvoeging der woorden en naamen, het onderscheidt der geslachten, buiging der gevallen en spelling van yder woordt" [5]). Met Huygens wisselde Hooft van gedachten over de voetmaat [6]).

Die critische oefeningen hadden niet zelden in gezellige bijeenkomsten plaats. Huygens zond het handschrift van zijn *Daghwerck* aan Hooft, in de hoop dat Barlaeus, Mostart, Baeck en Vondel 't mochten keuren, of het waard was het „wijder in de wereld te jagen," dan wel het „te smooren;" en in de verwachting, dat het „by eenighe gesamentlick moghte afgelesen werden" [7]). Dit geschiedde ook. Mostart en Vondel maakten aanmerkingen betrekkelijk „den taelschik," waarmede Hooft niet geheel instemde, die meende, dat Vondel al te streng was en geneigd „somtijds knorven in de biezen te verzoeken." Tegen de gemaakte bedenkingen zond Huygens zijne „wederleggingen" in [8]).

Vooral op taalzuivering was men uit. Krachtige pogingen waren daartoe reeds vroeg door de Kamer *In Liefde Bloeyende* aangewend, maar zij hadden gefaald; en wij zullen omstreeks 1616 Bredero en Schrijver zich daarover hooren beklagen. Hoe gerechtvaardigd hunne klacht was, blijkt, als men b.v. Hooft's brieven

---

[1]) Hooft's *Brieven*, III D., bl. 286. De geheele brief n°. 710 geeft een goed staaltje van Hooft's critiek.

[2]) Aldaar, II D., bl. 354; III D., bl. 276.

[3]) Aldaar, III D., bl. 113. [4]) Aldaar, I D., bl. 254; II D., bl. 282.

[5]) *Leven van Vondel*, uitg. van Verwijs, bl. 21, en Hooft's *Brieven*, I D., bl. 274. [6]) Hooft's *Brieven*, I D., bl. 432.

[7]) Aldaar, III D., bl. 276. [8]) Aldaar, bl. 283.

Digitized by Google

inziet, waaruit ik in de noot een enkel proefje meedeel [1]). Sedert komt hij, ook in gemeenzaam geschrijf, daarvan terug, en valt nu in een ander uiterste: het stijfste purisme. Hij voelde zelf, dat dit wellicht „al te gemaekt" was [2]). De Prins, wien een brokstuk van de Nederlandsche Historiën was voorgelegd, had geen smaak „in de hardigheit der puirduitsche woorden gevonden;" en ziehier hoe Hooft zich verdedigt [3]):

„De vieze naeuwheidt van gewisse in dezen mishaeght my zelven eenighzins, ende hebbe somtijds in beraedt gestaen, oft niet beter waer, den schoot te vieren, met spreken van hoofsch Duitsch [4]).

---

[1]) „My verlaetende op d' ouwde geneghenheit uwer Ed. te mywaerts, capabel om alle importuniteit te excuseren, sal by desen de vrijheit nemen, van haere importante occupatien te interromperen" enz. 17 Dec. 1618. (*Brieven*, I D., bl. 152).

„Het schijnt, dat de vruntschappen welcker fondament geleidt is in de jonkheidt, een tijdt, die haer met fard noch artificie can behelpen ende de gemoederen apparieert naer sympathie van haer naïfe geneghenheden, gestijft zijn met meer als gemeene confidentie" enz. Febr. 1621 (aldaar, bl. 191).

[2]) Hooft's *Brieven*, II D., bl. 391.

[3]) Aldaar II D., bl. 390, verg. bl. 356.

[4]) Hoe dit met Fransche woorden doorspekt werd, ziet men in de parodie van Huygens in zijn *Voorhout:*

„Myn soulas, myn vreuchden-voetsel,
Ah! quitteert U. E. la cour?
Sult ghy eeuwich absenteeren?
('k Schat de Meyt naer Leyden voer)
Wilt mijn flames obligeren
Met een expedit retour." enz.

En dat zal geen verwondering baren, als men weet, dat in den Haag, vooral aan 't Hof veel Fransch gesproken werd. In een brief aan Huygens schrijft Barlaeus in 1641: „Decrevi filium in Gallias mittere, ut Druidum lingua loqui discat, sine qua silendum pluribus praesertim Hagae, ubi Gallorum et Gallizantium plena sunt omnia." Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 302.

Aan 't Hof waren de Franschen bijzonder in aanzien. Men nam dat den Prins zeer kwalijk. In het bekende pamflet: „Het rechte derde deel van 't Hollands Praetje," in 1650 in 't licht verschenen, leest men: „Hy had veel Paepsche dienaers, dat quam by hem soo nau niet, *als 't maer Francoysen waeren.*" Maar ook bij de hoogere standen gaf dat ergernis. In 1648 schreef Vlitius aan Heinsius (Burman, *Sylloge Epistolarum*, III, 724), dat de Prins was „inter aleatores Gallosque adulatores assiduus .... Redux cognosces, quantum Gallica societate profecerimus in eorum imitationem."

Dat men sterk onder Franschen invloed stond, blijkt ook uit deze woorden

Digitized by Google

Maer zoo men die deure open zet, ik en zie niet waer 't eindighen wil met het verloop der taele, en 't zoude misschien nutter zijn in zuiver Latijn te schrijven."

Hoe Vondel in 1650, op rijper leeftijd, over de beschaafde taal dacht, moge ten bewijze strekken van de vorderingen, die men gemaakt had in het vermijden van smakelooze uitersten.

„Wat onze spraeck belangt, die is, sedert weinige jaren herwaert, van bastertwoorden en onduitsch allengs geschuimt, en gebouwt, en geeft den leerling nu veel vooruit, om naer den palmtack in dit renperck te rennen, tegens en voorby henlieden, die met zulck een zure moeite en arbeitzaemheit dit spoor onlangs begosten te leggen. Zoo men uit hunne gedichten en schriften, oock uit Neerlantsche hantvestboecken, de eige manieren van spreecken by een zamelt, en zich eigen maeckt; daer is een schat van welsprekenheit by der hant, veel tijts gewonnen, en middel om noch maghtigh in nieuwe koppelwoorden (waer in onze spraeck niet min geluckigh dan de Griecksche is) aen te winnen, zoo men met oordeel te wercke ga. Deze spraeck wort tegenwoordigh in 's Gravenhage, de Raetkamer der Heeren Staten, en het hof van hunnen Stedehouder, en t' Amsterdam, de maghtighste koopstadt der weerelt, allervolmaecktst gesproken, by lieden van goede opvoedinge, indien men der hovelingen en pleiteren en kooplieden onduitsche termen uitsluite: want out Amsterdamsch is te mal, en plat Antwerpsch te walgelijck, en niet onderscheidelijck genoegh. Hierom moeten wy deze tongen matigen, en mengen, en met kennisse besnoeien, oock niet al te Latijnachtigh, nochte te naeu gezet en nieuwelijck Duitsch spreken, maer zulcks dat de tong haer eigenschap niet en verlieze, waer van de hervormers onzer spraecke niet geheel vry zijn" [1]).

---

van Barlaeus, die in eèn brief van 1639 voorkomen: „Nos Batavi, quam amamus similes esse Gallis vestitu, Sybaritis luxu, Romanis gloria, Graecis pecuniarum cupiditate." *Epistolae*, p. 521.

En zoo was het reeds onder Frederik Hendrik.

De Fransche taal was echter buiten den Haag nog niet algemeen: zelfs Prof. Barlaeus was er niet in bedreven. Zie zijne *Epist.*, p. 313, 924.

[1]) *Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste*, in Van Lennep's *Vondel*, VI D., bl. 44—45.

Digitized by Google

II.

DE AMSTERDAMSCHE REDERIJKERS.

Maar wij zijn nog niet zoover, en vooreerst moeten wij terug, om een blik te slaan op de naaste voorloopers van het nieuwe tijdperk, die het krachtig hebben voorbereid.

De Rederijkers, die het vorige tijdvak besluiten, behooren daarin niet meer geheel tehuis: hun werken en streven vormt veeleer den overgang van de vijftiende tot de zeventiende eeuw, althans in Noord-Nederland. Dit springt vooral in het oog bij die Amsterdamsche Kamer, wier werkkring wij daarom eerst hier wat nader kunnen beschouwen, waarbij wij zullen zien, dat hare leden al spoedig het oog vooral op de toekomst hielden gericht.

Te Amsterdam, de stad, die weldra de hoofdstad van Holland zou worden, bestond op het eind der vijftiende eeuw eene Kamer van Rethorica, wier naam en spreuk niet tot onze kennis zijn gekomen, en waarvan wij alleen weten, dat zij vertegenwoordigd was op het Antwerpsche Landjuweel van 1496. Men weet van hare lotgevallen niets af, en vermoedt slechts, dat zij kort daarop is te niet gegaan; maar om te herleven in eene vereeniging, die gezegd wordt in 1517 te zijn opgericht, die naar haar blazoen den naam van *de Eglentier* droeg, tot zinspreuk had: *In Liefde bloeyende*, en die gemeenlijk als de *Oude Kamer* aangeduid wordt.

De *Eglentier* was inderdaad eene voortzetting der vroegere Kamer, of werd daar althans voor gehouden. Immers in een bruiloftsvers van den Ridder Rodenburg op Cornelis Kanter en Elisabeth Lambertsdr., van 6 November 1618, heet het [2]):

„Ick Amstels Eglentier . . . .
Ick die nu zes mael twintich jaren luckich tel."

---

[1]) J. H. Rössing tracht (*Het Tooneel*, III, 260) aan te toonen, dat *In Liefde Bloeyende*, reeds in 1443 is opgericht.

[2]) Zie Rodenburg's *Eglentiers Poëtens Borst-Weeringh*, bl. 282.

Digitized by Google

Dit wijst op 1498, of waarschijnlijk op het zooeven aangehaalde feit. En wat later, in 1623, was J. Hz. Krul van dezelfde meening. In het voorspel zijner *Diana* laat hij Apollo zeggen:

„Liefd' bloeyend' eed'le Maegt, die hondert dertig jaren
Uw spruyten hebt gequeeckt met hulp van dees u scharen" . . .

Dit voert tot 1493; maar het is niet onaannemelijk met Rössing te gissen, dat hij alleen zoo sprak, omdat hij „voor de maat een rond getal noodig" had [1]). Uit beide aanhalingen mag men opmaken, dat de geschiedenis dier oudste Kamer met een diepen sluier bedekt is. Denkelijk werd zij in 1517 hernieuwd, of bevestigd in hare privilegiën. Hoe dit ook zij, zooveel is zeker, dat de Regeering van Amsterdam den 24^{en} October 1518 besloot aan zekere Rederijkerskamer — en daarmede kan nauwelijks eene andere dan de zooeven vermelde bedoeld zijn — eene som *f* 29 : 4 : 0 te vergoeden, welke besteed was aan het inrichten van een lokaal boven de Waag, en tevens om de jaarlijksche kamerhuur van één pond Vlaamsch uit de stadskas te voldoen [2]). Het laat zich intusschen aanzien, dat de werkelijke inwijding eerst den 17^{en} September 1519 heeft plaats gehad; althans honderd jaar later wilde Rodenburg op dien dag haar eeuwfeest vieren [3]). In de *Eglentiers Poëtens Borst-Weeringh* (bl. 340) gewaagt hij „van 't hondert-jaerige *Eglentier in Liefd' bloeyende*, wiens dubbele Gulde-Bruyloft nu den 17 September 1619 op 't prachtichst' gecelebreert behoort te werden, zo door het zoetgeurighe *Lavendel Wt levender jonst*, als Honigh-teelende *Bykens* uyt *Yver*, om door de drievuldicheyts susterschap te brallen in Amsteldamsche glorie."

Sedert de laatste jaren van de zestiende eeuw vinden wij in Amsterdam nog een paar Kamers, door Brabantsche en Vlaamsche uitwijkelingen, naar men wil omstreeks 1585, gesticht, toen door

---

[1]) In zijne beoordeeling van Wybrand's *Amsterdamsch Tooneel* in *De Tijdspiegel* van 1875, afz. afdruk bl. 26. Zie ook Loffelt's *Tooneelstudie* in *De Gids*, 1874, III, bl. 102.

[2]) Zie C. N. Wybrands, (*Het Amsterdamsch Tooneel*, bl. 13), en vooral de beoordeeling van J. H. Rössing in *De Tijdspiegel* bl. 28, waar (bl. 47) als bijlage het authentiek besluit wordt medegedeeld.

[3]) Maar wat beteekent het jaartal 1528 onder het blazoen der Kamer, voorkomende achter den titel van Rodenburg's *Alexander?* Drukfout voor 1518?

Digitized by Google

het overgaan van Antwerpen aan Parma de hoop op terugkeer naar het vaderland moest worden opgegeven. De eene, *Het Vygeboomke*, met de spreuk: *Het zoet vergaeren*, heeft ter nauwernood eenig spoor achtergelaten. De andere, *De Lavendelbloem*, met de spreuk *Uut levender jonste*, de *Brabantsche Kamer* bijgenaamd, heeft zich tot in 1630 gehandhaafd en zelfs zekeren naam verworven. Dat zij misschien in 1613 met *Het Vygeboomke* samensmolt, althans eene hervorming onderging, is eene niet onaannemelijke gissing, daarop rustende, dat men vóór de uitgave van de *Battaefsche Vrienden-Spiegel: wt Levender jonste* het blazoen der Kamer vindt afgedrukt met het jaartal 1613.

Wij zullen ons slechts nu en dan, in het voorbijgaan met haar bezighouden; en vermelden hier alleen, dat zij zich hoofdzakelijk op tooneelvertooningen in den bekenden stijl der Belgische Rederijkers toelegde. Onder hare voornaamste leden behoorden Karel Van Mander, als schilder en dichter beide leerling van Lucas De Heere; Zacharias Heins, Jan Sievertsen Kolm en Abraham De Koningh. In 1612 zette Vondel met zijn *Pascha* in haar midden de eerste stappen op de baan der kunst, die hij zoo schitterend zou doorloopen.

Zoo wij Vondel weldra met de mannen der *Oude Kamer* in verbinding zien, dan moet dat ons niet verwonderen: van daar ging hoofdzakelijk het licht uit. Men denke evenwel niet, dat er tusschen die Kamers een vijandige naijver bestond: integendeel, de betrekking was van zeer vriendschappelijken aard; en wij zullen zien, dat ook, toen in 1617 eene nieuwe letterkundige vereeniging was tot stand gekomen, een broederlijke geest de leden der verschillende Kamers bezielde, terwijl alleen voor een tijd lang de persoonlijke veete der Hoofden haar vijandig tegen elkander deed optreden.

De Koningh's *Jephthahs ende sijn eenighe Dochters treurspel* (20 Meert 1615) werd zoowel vereerd met een lofdicht van Bredero als van Vondel en Kolm. In de voorrede van het stuk worden nevens Heinsius de voormannen der *Oude Kamer*, Coornhert, Spieghel, en vooral Hooft verheerlijkt. [1]) En niet minder merkwaardig is het,

[1]) „Wy sien dat de Rijm-const hedens-daeghs opstijght tot grooter eere, als voor hene geweest is (of insonderheyt tot sulcke volmaecktheyt en suyverheyt) tot welcken arbeydt wy hoochlijck danck weten de zin-rijckste Poëten, oft

Digitized by Google

dat in hetzelfde jaar 1615 een ander lid der Brabantsche Kamer, Kolm namelijk, zijn treurspel *Battaefsche Vrienden-Spieghel: wt Levender Jonste* opdraagt aan den Ridder Rodenburg, en dat daarbij, onder meer anderen, een bijschrift op het werk wordt aangetroffen van den man, die weldra Rodenburg's heftigste tegenstander zou zijn, Gerbrand Az. Bredero!

Wij vinden dan ook niet zelden de spreuken der beide Kamers door de dichters in één adem genoemd. Zoo schreef van den eenen kant Bredero in *Rhetoricaas Lof-liedt* [1]);

„Lof reden-rijcke konste!
Lof weet-godin, van wien de rymen vloeyen!
Ghy baert *'t levender Jonsten*,
Ghy stiert tot deught, en doet *in liefde bloeyen*."

En omgekeerd gaf Kolm aan zijne klucht: *Malle Jan Tots Boertige Vryery* het volgende motto:

Dit's soo uyt soete lust gemaeckt,
En belght niet of 't onwetend' raeckt,
Uyt 's *Levens Jonst* laet d' *Yver* groeyen
Om al in konst en *Liefd' te bloeyen*."

En geen wonder, want dit stuk was voor Coster's *Academie* geschreven [2]), waarvan Kolm reeds bij de oprichting in 1617 lid

---

Rijmers van onsen tijt, als D. Allegonde, D. V. Koornhert, H. L. Spiegel, K. van Mander, D. Heinsius, P. C. Hooft, die de Musen hebben gheoordeelt te wesen, ('t geen sijn Name medebrengt, *hooft der Poëten*. Desen ende eenighe andere, hebben met hare spelen ghedichten en liederen, behaelt ende behalen een onsterffelijcke naem, tot eere en cieraet der verdructe, en geen uytheems-woortbehoevende Nederduytsche Tale. Dese alle, segh ick, hebben my met hare Rimeryen (leer-gierigh zijnde) opgeweckt, dat ick door 't versoeck van myne goede kennisse, my liet raden (met Apelles) dese mijne onvolmaeckte Venus ten toon te stellen."

[1]) *Boertigh Liedt-boeck*, uitg. van 1622, bl. 96.

[2]) Als in het stuk de Moer vraagt:

„Wel waar komtge vandaan?

antwoordt Gerrit:

„Maer ick heb 't spel wesen kijcken
Van de Doolingh Ulisses, de Academie is effen uyt."

Nog in 1662 verscheen een vierde druk, waarop vermeld staat, dat het stuk toen nog op den Schouwburg gespeeld werd.

Digitized by Google

werd, evenals hij het tegelijk was van de Brabantsche Kamer.

De Koningh van zijn kant haalt in het zinnespel op de loterij van 1616 herhaaldelijk de spreuk van den *Eglentier* aan.

Zoo zegt hij tot de stad Amsterdam:

„Ick vreemder wensch u dit: dat ghy *In liefde bloeyt.*"

En later:

„Vaert wel O Amsterdam, so schielick opgegroeyt,
Vaert wel beroemde stadt, uyt laeg moras gesteygert . . .
U *Campen* siet men rijck, dewijl g' *in Liefde bloeyt.*"

Eindelijk laat hij de Liefde zeggen:

„Ghy Rymers die soo bralt in al u rederijcken,
Dat ghy *Wt slevens Jonst in Liefde* my bemindt:
En denckt niet dat ick ben, al siende, siende blindt!
Ist dat ghy *in liefde groeit*, so moet u liefde blijcken."

Later zullen wij nog menigmaal sporen van onderlinge welwillendheid aantreffen tusschen de leden van den *Lavendel* en de *Oude Kamer*, ja zelfs van Coster's *Academie.*

Wij schenken vooreerst onze aandacht vooral aan den *Eglentier*, die grooten invloed op de tijdgenooten heeft geoefend

De *Oude Kamer* bloeide onder bescherming van Vorst en Magistraat. Keizer Karel begiftigde haar met een fraai blazoen, en de ingenomenheid der stedelijke Overheid blijkt deels uit de ondersteuning, haar geschonken door het verstrekken van onderstand voor de kosten van vergadering; deels uit het feit, dat Burgemeesters, Schepenen en Vroedschappen weldra vrij sterk onder de leden der Kamer vertegenwoordigd zijn.

Er is niets in de geschiedenis dezer instelling, dat haar boven elke andere Kamer verheft, totdat zij met het Geus-worden der stad in 1578 allengs een geheel ander karakter aannam. Men weet niet veel meer van haar dan dat de broeders in 1519 en nog in 1535 op de Waag vergaderden. Aan Landjuweelen nam de Kamer zelden deel; maar bij de komst van groote personages in de stad, zooals Leicester en Prins Maurits, gaf zij luisterrijke vertooningen, evenals nog bij het sluiten van het Bestand. Hare beteekenis voor onze Letterkunde dagteekent eerst van 1578. Van dat tijdstip af,

Digitized by Google

toen haar geen belemmeringen meer in den weg stonden, toen de meest ontwikkelden en aanzienlijken zich bij haar durfden aansluiten, nam zij spoedig eene hooger vlucht; en het is dan ook reeds in 1581, dat wij een groot getal regeeringspersonen onder hare bestuurderen en leden aantreffen [1]).

Van de dichterlijke werkzaamheden der Kamerleden uit dien vroegsten tijd weet men niet veel: eerst later hebben enkele hunner zich beroemd gemaakt. Daarom is het niet onwelkom kennis te maken met een zeldzaam bundeltje, getiteld: *Nieu Jaar Liedekens, uytghegheven by de Retorijck kamer t' Aemstelredam in lied* (sic) *Bloeyende, vanden Jare* 1581 *tot den Jare* 1608 *(lees* 1609). Het zijn negen-en-twintig nieuwejaarsliedekens, waarvan er vier-en-twintig met eene spreuk geteekend zijn, denkelijk die van den tijdelijken Factor der Kamer, terwijl de vijf overigen geene aanwijzing bevatten. Elf dichters zijn als de vervaardigers dier stukken aangewezen [2]).

---

[1]) Ziehier hunne namen: Willem Bardesius, Cornelis Pietersz. Hooft, Egbert Pietersz., Jacob Boelissen, Jacob Van Nek, Burgemeesteren; Jan Sevenstar, Schout, Jan Jacob Huydecoper, Raad en Schepen, Jan Cornelisz. Hooft, Schepen, Jan Verhee, Raad en Schepen, Frans Beuning, Schepen, Pieter Willemsz. Vriendt, Raad en Schepen, Ryns Pietersz., Schepen, Simon Schaap Gerardsz., Laurens Reael, Schepen, Pieter Van Nek Spiegel, Harmen Rodenburg, Raad, Adriaan Pauw, Raad en Schepen, Willem Bardesius de Jonge, Pieter Corver, Cornelis Van Kampen, Willem Pietersz., Secretaris, Hendrik Van Marken, Raad, Reinier Heemskerk, Harmen Reynst, Willem Gijsbertsz. Van Tenes, Hendrik Rendorp, (Hendrik Laurensz. Spieghel en Roemer Visscher).

[2]) Ziehier de spreuken met het jaartal, waarbij zij voorkomen:

1. *'t Is mijn schuldt:* 1581, 1588, 1609;
2. *Deugd verheught* (H. L. Spieghel): 1582, 1584, 1585, 1586, 1595;
3. *Verheugt in deught* (Spieghel?): 1587;
4. *Invidia virtutis umbra:* 1591, 1593, 1602;
5. *Elc doe zijn best* (Corn. Van Kampen): 1592, 1596, 1598;
6. *Verkiesen doet verliesen:* 1597, 1601, 1603;
7. *Waeckt en bidt* (H. D. H.): 1599;
8. *Wie cant ontvlien* (Hans Mathysz.): 1600, 1604;
9. *'t Ga so God wil:* 1605;
10. *Natuur voor leer:* 1607;
11. *Wie weet wanneer* (C. Biestkens): 1608.

De stukken der jaren 1583, 1589, 1590, 1594 en 1606 zijn zonder spreuk.

Digitized by Google

In de voorrede tot den lezer wordt de strekking dezer liederen aldus aangewezen:

„Wysende met vreuchden den weg ter deucht,
Om 't licht int binnenste van u siel te verclaren."

Zij hebben dan ook alle eene algemeene ethische bedoeling met Christelijken bijsmaak, zooals het Kerstfeest dien moest aangeven. Veel poëzie is er niet in te ontwaren, terwijl de meeste op Rederijkerstrant in kunstige kettingrijmen het talent hunner makers doen schitteren. Zij leeren ons, behalve de aanduidingen omtrent de leden, niets nieuws; noch betrekkelijk de geschiedenis dier dagen in het algemeen, noch van de Kamer in het bijzonder. In die van 1603 en 1604 staat eene toespeling op de pest; in die van 1601 en 1608 een zucht naar vrede; en denkelijk ziet daarop ook wel deze strofe uit het stuk van 1609:

„Waerom dan ist, datmen dus int ghemeene
Door bitter twist malcander brengt in weene?
't Verkeert oordeel doet ons blindelijck dwaelen,
Soekend 't voordeel, daert niet en is te haelen.
Dus schaed' en schant ons comt in dese tijden
Aen elcken kant van Jaar tot Jaar bestrijden."

Of ziet dit reeds op de inwendige twisten, die weldra de Kamer zouden teisteren?

Mocht al de *Oude Kamer* als één geheel niet door lyrische verheffing uitmunten, zij heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door het kweeken van studie en degelijker ontwikkeling. De hoofden, de eigenlijke ziel der vereeniging, welke haar eene meer wetenschappelijke richting gaven, waren Roemer Visscher en Hendrik Laurensz. Spieghel, aan welke zich, ofschoon hij niet in Amsterdam woonde, Dirk Volkertsz. Coornhert aansloot, vooral wat hunne taalhervorming betreft.

Over deze drie mannen mag eene geschiedenis onzer Letterkunde niet zwijgen.

Ofschoon slechts in eene meer verwijderde betrekking tot den *Eglentier* behoorende, van welks leden hij zich echter de „dienstwillige ende jonstighe medebroeder" noemt, terwijl hij naar allen schijn ook wel lid van het bestuur uitgemaakt zal hebben, vormde Coornhert met de beide anderen een driemanschap, door vriend-

Digitized by Google

schap en wetenschappelijk streven innig verbonden. Als de oudste geniete hij den voorrang.

Dirk Volkertsz. Coornhert werd in 1522 te Amsterdam geboren, waar zijn vader een ruimbemiddelde lakenkooper was. Hij had twee oudere broeders, die veel aandeel genomen hebben aan de invoering der Hervorming [1]). Hijzelf had in zijne jeugd eene reis naar Spanje en Portugal gedaan, waar hij de strafgerichten der Inquisitie van nabij had leeren kennen. Daaraan schrijft men gewoonlijk den afkeer van gewetensdwang en dweepzucht toe, die zijn geheele leven heeft gekenmerkt.

Spoedig na zijne terugkomst in het vaderland, omstreeks het jaar 1540, trad hij in den echt met de zuster eener *maîtresse* van Graaf Reinoud van Brederode, om welk huwelijk hij door zijne moeder verstooten werd. Dit noopte hem een bedrijf ter hand te nemen, ten einde in zijn levensonderhoud te voorzien. Hij zette zich te Haarlem als kunstgraveur en etser neer, in welke kunst hij het zoover bracht, dat Goltzius eenmaal zijn leerling kon zijn. Trouwens, hij was van de natuur met veel kunstzin begaafd, en van zijne jeugd af ook een groot minnaar en beoefenaar van toon- en dichtkunst geweest.

Intusschen leidde de ernst der tijden zijne gedachten op ernstiger zaken. Het groote godsdienstige vraagstuk van den dag begon hem vooral bezig te houden. Ten einde de Latijnsche Kerkvaders, met name Augustinus, te kunnen lezen, leerde hij nog op dertigjarigen leeftijd Latijn. Dit zelfstandig onderzoek, dat hij ook tot de wijs-

---

[1]) De oudste — Clement — was ten tijde van den beeldenstorm in 1566 kapitein der schutterij en hielp meê Brederode in Amsterdam te halen; om de vervolgingen van den bloedraad te ontgaan, begaf hij zich buitenslands. De tweede broeder, Frans, verliet eveneens het land, werd door Alva ingedaagd, tot eeuwigdurende ballingschap veroordeeld en zijne goederen werden verbeurd verklaard.

In 1578 keerde hij in Amsterdam terug, werd commissaris en secretaris van huwelijkszaken en twee jaren later Schepen en Raad. Hij was het — en niet zijn broeder Dirk, zooals op dl. II, bl. 345, reg. 22 o. verkeerd vermeld is — die in eene vertooning ter eere van prins Maurits Saul voorstelde. Ofschoon hij — zie D. V. Coornhert's opdracht van zijne „*Comedie van Israël*" (Werken III, 542) ook „van de konst" was, was hij toch geen beroemd schrijver.

Digitized by Google

geerige geschriften der Ouden uitstrekte, leidde hem tot, of versterkte hem in die onafhankelijkheid van overtuiging, welke hem in geloofszaken deed opkomen tegen elk gezag buiten het Bijbelwoord. Vandaar dat, terwijl hij zich buiten de gemeenschap der Roomsche Kerk plaatste, hij evenzeer protesteerde tegen al wat hem in leer of kerkordening der Hervormden onbijbelsch voorkwam; vooral tegen dien geest van uitsluiting en verkettering, die al spoedig het Calvinisme kenmerkte, en die hem onchristelijk toescheen. Hij was in dit opzicht een der zuiverste vertegenwoordigers van het Humanisme. In tal van schriften heeft hij voor die richting gestreden en zich voor zijne overtuiging het martelaarschap getroost.

Inmiddels was Coornhert in 1561 Notaris, in 1564 Secretaris van Burgemeesteren van Haarlem geworden, en werd als zoodanig vooral in „politique zaken ghebruyckt."

Het ligt niet op onzen weg bij zijne staatkundige bemoeiingen stil te staan: het zij genoeg te herinneren, dat zij waren in de richting, die men in onze dagen de *conciliante* zou noemen; eene richting, die wel in het godsdienstige verdraagzaamheid en Christelijke liefde kweekt, maar die in het staatkundige meestal op halfheid en onpractische weifeling uitloopt.

Zijn doorzeilen tusschen de partijen [1]) belette niet, dat hij in September 1567 werd gevangen genomen en naar den Haag gevoerd. Hij wist zich echter bij den Raad van Beroerten te rechtvaardigen, raakte op vrije voeten, en borg zich buiten 's lands, waar hij, te Kleef en Santen, weer van de opbrengst zijner etsnaald leefde.

In zijne ballingschap was hij nu en dan door Oranje gebruikt. In 1572 met dezen in het vaderland teruggekeerd, werd hem op 's Prinsen verlangen de betrekking van Griffier der Staten van Holland opgedragen. Hij bekleedde haar niet lang; want vrees voor de wraak van Lumey, aan wiens knevelarijen hij paal en perk wilde stellen, deed hem op nieuw de wijk naar Santen nemen. Eerst na de Pacificatie van Gent keerde hij terug en vatte te Haarlem zijne werkzaamheden als Notaris weder op. Sedert leefde

---

[1]) De Hoogleeraar H. W. Tydeman noemde Coornhernt „een groot man, doch misschien niet even *goed* als *slim*." Zie *Bilderdijk's Briefwisseling* met de Tydeman's I, D. I, bl. 232.

Digitized by Google

hij nagenoeg voortdurend in strijd met de meest orthodoxe Predikanten, en een stortvloed van strijdschriften, „kijfboecken" als zijne partij ze noemde, ging van hem uit. Zijne laatste levensjaren bracht hij, door de vervolgzucht zijner tegenstanders, in onvrede en velerlei bekommering door. Uit Delft verdreven (1588), waar hij zich na den dood zijner vrouw had willen vestigen, bracht hij eindelijk zijn verblijf naar Gouda over, in welke stad hij in 1590, bijna met de pen in de hand, overleed.

Hoe vinnig de strijd was, dien hij te strijden had, blijkt uit dit getuigenis van den uitgever [1]) zijner werken:

„Hij is van veele deses-tijts wet-kundighe Priesters ende Levijtsche Schriftgeleerden op 't lijf gevallen met deze vinnichste bejegeningen van Hollantsche Boeve, Rasenden Hondt, Onbesneden Goliath, aenblaser des Satans, Prins der Libertijnen, oproerighen Teudas, of Judas, ende sulcx, als meer blijct in druc, teghen hem uytghegalt . . . . . Hy werd uyten name van de Kercke voor al de wereldt uytgheroepen voor een valsch oproerder, aldermeest waerdigh by d' Overheyt ghestraft te worden, voor een rasent mensche, Bedriegher, Nieu Machiavel, Calumniateur, Pluymstrijcker, Vermetel, Onschamel Propheet, Droomer, Kerck-uyl, ende Smit van alle Ketteryen, een Procureur van quade saecken ende van quade conscientie, ende die van de H.H. Staten immers soo quaden ghevoelen soude hebben, als van de Predikanten, ende met dierghelijcke bloemkens meer."

Tot zijne eer moet men erkennen, dat hij meestal dergelijke schimpredenen met klem van argumenten en niet met scheldwoorden beantwoordde [2]).

Het tal van politico-theologische of ethische tractaten en pamfletten, door Coornhert in het licht gegeven, vult grootendeels drie lijvige folio-boekdeelen, welke nagenoeg 7000 kolommen druks

---

[1]) Jacob Aertsz. Colom, *Voorreden* voor het 2e deel v. *Dieryck Volckertsz. Coornherts Wercken*, bl. 3.

[2]) Men vergelijke over hem, behalve dr. J. Ten Brink's „*D. V. Coornhert en zijne wellevenskunst* (Amsterdam, 1860) nog: F. D. J. Moorrees, *Dirk Volckertszoon Coornhert, Notaris te Haarlem, de libertijn, bestrijder der Gereformeerde predikanten ten tijde van prins Willem I* Schoonhoven, 1887).

Digitized by Google

bevatten [1]). Ten eeuwigen dage zullen deze opstellen een gedenkteeken blijven van des schrijvers onbevangen gemoed, helder hoofd, moedigen inborst en echt Christelijken zin [2]). Bovendien doen zij hem schatten als uitmuntend stilist en grondig kenner onzer taal. Hij staat in dit opzicht op ééne lijn met Marnix, en met het volste recht mogen deze beide mannen de hervormers van ons Proza worden genoemd.

Onder Coornhert's proza-werken verdienen uit een letterkundig oogpunt vooral vermelding zijne vertalingen van sommige wijsgeerige geschriften der Ouden: de *Officia* van Cicero, reeds 1561, gedrukt, en het boeksken van Boëthius „Van de Vertroostingh der Wijsheit", omstreeks 1555 door hem „verduytscht uyt oude ende duystere vlaemsche tale in Nederlandsch", in 1585 door hem „op nieus" maar „nu uyten Latyne zelf" vertaald en in 't licht gezonden, vooral ook met het doel, om „tot optimmeringe van 't Neerlantsche welsprekenheyds tempelken te moghen eenighe hantreyckinge helpen doen." Dit vertoog is toegeëigend „aen de Gildebroeders des Rederijcx Kamer tot Amstelredam In Liefd' Bloeyende." Meer nog komt in aanmerking zijn hoofdwerk op ethisch gebied, dat bovenal zijne wijsgeerige richting kenschetst, het geschrift, dat den titel voert: *Zedekunst, dat is Wellevenskunste*, hetwelk in 1586, op aansporen van Spieghel, te boek gesteld, en dien toegeëigend werd [3]).

Lipsius noemde dat werk, evenals de meeste van Coornhert's geschriften, „subtyl ende wijslijck geschreven," en terecht; want het is een toonbeeld van wijsgeerige uiteenzetting van verheven en niet minder practische gedachten, in eene taal, even helder als krachtig. Die overeenstemming tusschen vorm en inhoud treft te meer, als men bedenkt, hoe moeielijk het moest vallen om de juiste Nederlandsche uitdrukking te vinden voor denkbeelden, nog

---

[1]) T' Amsterdam, bij Jacob Aertsz. Colom. 1630.

[2]) Men vergelijke de „Chronologische rangschikking van Coornhert's geschriften" in Dr. J. Ten Brink's „D. V. Coornhert en zijne Wellevenskunst," bl. 188 vlgg., maar vooral de bibliografie van Coornhert's werken, met een alphabetischen index op meer dan 200 titels zijner geschriften in *Van der Haeghen's Bibliotheca belgica.*

[3]) In zijn bovenaangehaald werk (bl. 1—149) geeft Dr. Ten Brink een uitvoerig overzicht van de „Wellevenskunst."

Digitized by Google

maar schaars terneer geschreven door eene Nederlandsche pen. Merkwaardig is, wat hij daaromtrent aan Spieghel schrijft: „Soo veele de tale by my hier inne gebruyckt magh beroeren, ben ick ghedrongen geweest in 't handelen van nieuwe stof in Neerlandtsch, bywylen ook nieuwe woorden te ghebruycken: als die al in mijne jonckheydt, daer ick mochte, vermijdt hebbe vreemde bedel-lappen te brodden opten rijcken mantele der Neerlantscher talen."

En juist dit is het, wat zijn proza zoo aantrekkelijk maakt. Want het is wel opmerkeiijk, dat ofschoon hij zich blijkbaar gevormd had naar Seneca [1]), hij toch niet, gelijk Hooft, vervallen is in voortdurende Latinismen.

Maar niet alleen als wijsgeer en prozaschrijver verdient Coornhert vermelding, ook als Rederijker en Dichter.

Op dramatisch gebied heeft hij vrij wat sporen achtergelaten. Hij hield veel van den dialogischen vorm, ook in zijne tractaten, ja, zelfs in zijne brieven. Sommige wijsgeerige verhandelingen hebben den mantel der allegorie omgehangen en den vorm van een drama in proza aangenomen. Zoo b.v. *Der Maeghdekens Schole* (dl. I, 387) en *Vanden thien Maeghden, tragica-comedia* (dl. I, 466).

Zelfs zijne eigenlijke tooneel- of liever zinnespelen zijn niets anders dan berijmde zedekundige verhandelingen, in samenspraken vervat. Dit geldt zoowel van *Abrahams Uytganck* (dl. III, 517) als van de *Comedie van de Blinde voor Jericho* (eene uitbreiding van Marcus X, 46) (dl. III, 532) en van de *Comedie van Israël, vertoonende Israëls zonden, straffinghe, belydinghe, ghebedt, beteringhe ende verlossinghe, wt het thiende Capit. Judicum als een claere spiegele der tegenwordige tijden gemaect anno* 1575, (dl. III, 542).

Het valt dan ook te betwijfelen, of die spelen wel ooit vertoond

---

[1]) Zie zijn oordeel over dien schrijver in zijn 17en brief, aan Spieghel, in het III Deel zijner werken, fo. 96. Coornhert vertaalde ook Seneca's „Vanden weldaden", welke vertaling 't eerst „Tot Haerlem" gedrukt werd in 1562, welke vertaling Colom niet in zijne uitgave opnam, evenmin als die van: *D'eerste twaelf Boecken Odysseae* (Haerlem, 1561 en Delft, 1598), „*De tweede XII Boecken Odysseae door D. V. Coorn-hert en I. G. H.* (Amsterdam, 1609) van „*Herodianus, den vermaerden lofweerdighen ende welsprekenden historieschrijver* (Arnhem, 1609), van *Vijftich lustighe historien oft nieuwicheden Joannis Boccacij* (Amsterdam, 1607).

Digitized by Google

zijn, ja, of zij wel ter vertooning waren bestemd. Van de *Comedie van de Blinde voor Jericho* althans zegt de dichter zelf:

„Dees comedie was gheschreven
Om in druck te worden ghemeen."

Aangaande het eerstgenoemde stuk valt op te merken, dat het eene doorloopende toespeling schijnt te bevatten op de eerste uitwijking van Coornhert zelf; en als zoodanig levert het geene onbelangrijke bijdrage tot de kennis van zijn huiselijk leven.

Geen dezer stukken onderscheidt zich door strekking of algemeenen vorm van de gewone Rederijkers-zinnespelen; maar in menig opzicht komt toch de man van buitengemeen talent aan den dag. Gelijk zijne overige werken, verheffen zich deze spelen door zuiverheid en kernachtigheid van taal verre boven het gewone peil, en zij munten tevens uit door eene diepte van gedachten, die men bij het meerendeel der Rederijkers te vergeefs zoekt. Wat den aanleg betreft, zijn zij alle in vijf bedrijven verdeeld, die door een koor, in den vorm van een lied, altijd op de wijze van een psalm te zingen, worden besloten. Het een zoowel als het ander was hoofdzakelijk een gevolg van den invloed, dien de Classieken ook in dit opzicht begonnen te oefenen, en die weldra overheerschend zou worden.

Ten slotte nog een enkel woord over zijne didactische en lyrische poëzie.

Behalve een aantal losse gedichtjes, niet zelden onder zijne proza-opstellen gestrooid, en enkele stukken van wat meer omvang, als de *Lof van de ghevangenisse* [1]), het *Protest teghen den slaep* [2]), den *Lof-zang van 't Goudt* [3]), enz., schreef Coornhert een afzonderlijk werkje, getiteld: *Recht gebruyck en misbruyck van tydtlijcke have* [4]), dat eene verzameling is van bijbelspreuken en gedichten in lyrischen toon. In denzelfden bundel volgde: *'t Bedrogh des Werelds, of van weeldighe ende veylighe ledigheydt* [5]), een leerdicht, naar het Latijn bewerkt. Voorts liet hij na: *Medecyn der Sielen* [6]), een onafgewerkt stuk, met samenspraken doorweven, geheel in

[1]) Dl. III, 518 in de *Wercken* bij Colom, en in dr. Penon, *Nederl. Dicht- en Prozawerken* III, 3. [2]) Dl. III, 505 en bij Penon, t. a. p., bl. 12. [3]) Dl. III, 517. [4]) Dl. III, 498. [5]) Dl. III, 508. [6]) Dl. III, 563.

Digitized by Google

den trant der Protestantsche zinnespelen van het Rederijkers tijdvak, om van een paar andere ethisch-didactische bespiegelingen niet te gewagen.

Eindelijk komt nog in aanmerking zijn *Lied-boeck* [1]), op onderscheiden tijden geschreven, en in 1575 bijeenverzameld en uitgegeven. Het munt meer uit door stichtelijkheid dan door „een schat van poëzie." In levendigheid van uitdrukking en aanschouwelijkheid van voorstelling staat Coornhert verre achter bij Anna Bijns; en het kan niet bevreemden, dat de man der wijsgeerige dialectiek, zich niet zoo gemakkelijk door de verbeelding liet meevoeren. Wat hij met Anna Bijns gemeen heeft, het zijn de kunstjes in het spelen met zijn eigen naam, en die zijner vrouw of vrienden, die niet zelden in de eerste lettergrepen der strofen van een lied worden weergevonden. Als curiosum herinner ik, dat de eerste en laatste regels van 24 verschillende liederen een nieuw zelfstandig gedicht uitmaken [2]).

Moge Coornhert al niet de voortreffelijke Dichter zijn, waarvoor men hem soms wel heeft willen doen doorgaan, als Christenwijsgeer bekleedt hij eene eenige plaats in de geschiedrollen der Nederlandsche beschaving; en als kweeker eener krachtige, zuivere taal heeft hij eene zelden geëvenaarde verdienste.

Tot de bestuurders van den *Eglentier* behoorde, in de dagen dat die Kamer zich boven het gewone peil begon te verheffen, een man, die aan veel liefde voor Kunst, eene ongewone mate van geest en luim paarde: de Amsterdamsche koopman Roemer Visscher [3]).

Hij was, evenals zijne vrienden en geestverwanten Coornhert en Spieghel, zoo verlicht als gematigd, en op het stuk van godsdienst hoogst verdraagzaam of, volgens anderen, onverschillig. Ofschoon Roomsch-Katholiek gebleven, ging hij vertrouwelijk om ook met de ijverigste Protestanten, mits zij als beoefenaars of voorstanders van Kunst en Letteren zijn gezelschap waard waren.

---

[1]) Dl. III, 487—518. [2]) Dl. III, 498.

[3]) Verg. J. A. Alberdingk Thijm, *Portretten van Joost Van den Vondel*, bl. 231. Over R. Visscher's afkomst enz. leze men vooral de mededeelingen van Mr. N. De Roever in *Navorscher*, 1879 en *Oud-Holland* I, bl. 243 vlg.

Digitized by Google

Juist daardoor werd de huiselijke kring van den bemiddelden Visscher [1]), van wien Vondel terecht kon zeggen:

„Zijn vloer betreden word, zijn dorpel is gesleten
Van schilders, kunstenaars, van zangers en poëten,"

het middelpunt, waar zich de voortreffelijkste mannen van zijn tijd vereenigden, aangetrokken door den geestrijken vriendenkring, waarin vernuften als Coster, Bredero, Hooft en de aankomende Vondel. Door de gulheid van den gastheer en vooral door de aanminnigheid zijner hoogbegaafde dochters Anna en Tesselschade, die eerst later in haar vollen luister zullen optreden, als ziel van dien Muiderkring, in de geschiedenis onzer Letteren zoo beroemd, werd dat huis in de schatting van zoovelen onzer vernuften het „*saligh* Roemers huys" [2]), dat Vondel verheerlijkte.

Roemer Visscher was, als Spieghel, koopman; maar ook niet minder dan deze, gelukkig beoefenaar der classieke schrijvers. Onder de dichters trok hem Martialis het meest aan wegens overeenkomst van geest. Vandaar, dat onder de vele navolgingen, welke wij van zijne hand bezitten, die naar dezen puntdichter de grootste plaats beslaan; vandaar ook, dat zijne vereerders hem, op voorgang van Dousa, den bijnaam van Hollandschen Martiaal gaven.

Visscher rekende het niet de moeite waard de spranken van zijnen geest bijeen te verzamelen. Eerst laat, in 1614, op zeven-en-zestig-jarigen leeftijd, ging hij er toe over om zijne gedichten het licht te doen zien, en dat nog wel alleen, omdat zijne vrienden er buiten zijn weten, „om zijne eere te verbreyden", reeds enkele van hadden doen drukken.

In 1612 namelijk verscheen te Leyden *'t Loff vande Mutse ende van een Blaeuwe Scheen, met noch ander ghenoeghelicke Boerten ende Quicken, soo uyt het Grieckx, Latijn, en Franchoys in rijm overgheset, als selffs Poeetelick ghedicht* [3]); en in de voorrede zei

---

[1]) Roemer's vader, een gezeten lakenkooper, behoorde tot de eerzame burgerij. Roemer zelf werd door zijnen graanhandel, waarvoor hij vroeg reisde, een vermogend man.

[2]) Eerst woonde Visscher op de Oude zijds Kolk, later op de Geldersche Kade.

[3]) *'t Loff der Mutse* is opgenomen in dr. Penon's *Nederl. Dicht- en Prozawerken* III, bl. 51, *'t Loff van een blaeuwe scheen* aldaar, bl. 60.

Digitized by Google

de drukker, dat wel is waar de naam van den dichter niet bekend was, „dan ick heb wel hooren segghen en roemen van eenen Roemer, wiens gelijck niet en was in dusdanige Quicken ende Boerten: die oock over sulcx ghenoemt werde de tweede Martialis."

Deze stukken gaf hij eindelijk „by hem selven oversien, en meer als de helft vermeerdert" op nieuw uit, onder den wel wat gezochtnederigen titel van *Brabbelingh* (Amsterdam, 1614). Deze bundel bevat 1) zoogenoemde *Quicken*, dat zijn *punt-* of, zooals men vroeger zei: *sneldichten*, of ook kwinkslagen, verdeeld in zeven „schocken" of zestigtallen met een toegift; verder 2) allerlei kleinigheden onder den naam van *Rommelsoo;* 3) *Raedtselen;* 4) *Tuyters* of klinkdichten. 5) *Jammertjens* of klaagdichten, en eindelijk 6) mengeldichten onder het opschrift: *Tepel-wercken* [1]).

Veel poëzie moet men in dien bundel, meestal uit snakerijen bestaande, niet zoeken. Geest, gezond verstand en een puntige vorm maken er het wezen van uit; en in dat opzicht voldoet de *Brabbelingh* geheel aan haar doel. Vooral de *Quicken* getuigen van des schrijvers vroolijk vernuft, ofschoon niet weinige in onze dagen al te onkiesch, zelfs plat zouden heeten, die evenwel in „ronden Roemer's" tijd geen verontschuldiging behoefden [2]).

Maar ook daar, waar hij een anderen toon aanslaat, munt zijn werk noch door poëtische opvatting noch door gekuischten kunstvorm uit. Toch zag hij zeer goed in, dat het wezen der Kunst in iets anders bestond dan in de rijmkunstenarijen, waarmee de

---

[1]) Van Vloten gaf van Roemer Visscher's bundel eene uitgebreide bloemlezing in nieuwere spelling onder den titel: *Uitgelezen Brabbeling van Roemer Visscher* (Amsterdam, 1851).

[2]) Verg. over den toon van Roemer's kwinkslagen het oordeel van Thijm. Hoe vol overdrijving dat oordeel echter is, springt bij de lezing in het oog: „Dat de toon in Roemers huis, eer zijn kinderen tot jonkvrouwen waren opgegroeid, weinig over-een-kwam met hetgeen wij tegenwoordig ik zeg niet door *goeden* toon verstaan, maar ook slechts even met fatsoen en eerbaarheid bestaanbaar rekenen, is buiten twijfel. Roemer, met zijn hoogst ordinair gezicht, Hendrik Spieghel, met een kleinen lichtmissen-uitdruk in zijn oogen, in zijn knevel, in de richting van zijn galonmuts, voerden samen praatjes, verkochten kwinkslagen, van zulk een stempel, dat zij in een *café chantant* onzer dagen naauwlijks geduld zouden worden."

J. A. Alberdingk Thijm, *Portretten van Joost van den Vondel*, bl. 13.

Digitized by Google

Rederijkers zooveel op hadden. Ten bewijze voer ik dit puntdicht aan, waarmede hij een *kreeftdicht* of *retrograde* van Spieghel beantwoordde:

„Steur, bokken, wijting, en sulke visch
Koomen altemet wel op onzen disch.
Dan met uw present zal ick mij niet beslabben,
Recht uyt gekalt: ick en mach geen krabben."

Hij was desniettemin geen groot kunstenaar; en dit zal niemand verwonderen, die met des schrijvers denkbeelden over Kunst bekend is, wier doel hij in leering en stichting stelde [1]).

Uit dat oogpunt gaf hij in 1614 nog een anderen bundel, zoogenaamde *Sinne- en Minnepoppen*, in het licht, waarvan hijzelf, ter verklaring van den titel, zegt, „dat het werck principael bestaet half in een Poppe ofte Beeldt, en de ander helft by een sententie, spreeckwoort of geggetjen," terwijl hij meende „in 't woort Sinnepop de beteeckenisse van 't voorstel immer soo wel getroffen te wesen, als in 't Italiaensch, die 't *Impresa*, ofte in Griecx en Latijn, die 't *Emblema* intituleren."

Het zijn dus afbeeldingen, *poppen*, met een zinrijk bijschrift om ze te verklaren. Zal dergelijk werk doel treffen, dan moet het prentwerk fraai en de toelichting — in proza of verzen — vernuftig en niet al te gezocht zijn. Aan beide eischen voldeden de *Sinne- en Minnepoppen.*

Karakteristiek is het, dat hij dien titel gekozen heeft „bysonder om dat het onse suyvere Moeders tael is, die wy genegen zijn te volgen, en na ons vermogen te verrijcken."

---

[1]) In zijn *Lof van Rhetorica* b.v. zegt hij van de Poëzie:

„Sy is een klare spiegel voor de leecken,
Een berispende stemme van alle ghebreken,
Een scherp gebit om de Ketters te mennen,
Een preker daer de Gemeente veel af onthqut,
Een bril daer een Vorst sijn gebreken door schouwt,
Een spore die na deugt en eere doet rennen.
„Sy is den kinderen een groote vermakelijckheyt,
Den jongers geeftse een vrolijcke sprakelijckheyt.
Een solacelijck overdencken voor d' oude bedaeghden,
Sy is soo eerlijcken kortswijl als men mach noemen,
Sy is de studenten een bogaert vol bloemen,
Een regel van alle eerbare Vrouwen en Maeghden."

Digitized by Google

Dat doel stond hem steeds voor oogen; en zijne gedachtenis wordt vooral daarom in eere gehouden, omdat hij mede den werkkring der Kamer, aan wier hoofd hij stond, in dien zin verwijdde, zooals ons nog nader blijken zal.

De ijverige medewerker van Roemer Visscher, de trouwe vriend en geestverwant van Coornhert, was Hendrik Laurensz. Spieghel, die in 1549 te Amsterdam uit een aanzienlijk geslacht geboren werd. Zelf wars van eerambten, „eerzuchts, gheldliefs en staatszuchts strik ontworstelt," als hijzelf het noemt, legde hij zich deels op den handel, deels op letteroefeningen toe. De Ouden bestudeerde hij met hooge ingenomenheid: zoowel het Grieksch als het Latijn was hij meester, en dit stelde hem tot ernstige wijsgeerige studie in staat.

Even buiten de Utrechtsche poort, schuins over de Diemermeer, die hij er hoorde „bruyzen", was zijn buitengoed *Meerhuyzen* gelegen. In den tuin was een achtkant speelhuis gelegen, dat als een toren was opgetrokken, en dat hij „'t Muze-torenhof" noemde. De liefelijke natuur, die hem daar omgaf, en die hij in 't begin van het VIIe Boek van den *Hertspieghel* herdenkt, ontvlamde in „den kunstgerighen geest" de „rijm-lust." In dit zijn „aardsparadijs" ontving hij ook zijne vrienden, onder welke de meest geletterden van zijnen tijd. Die bijeenkomsten bij Spieghel en Roemer Visscher waren de voorloopers van die bezoeken en samensprekingen bij Hooft, waaraan de „Muider-kring" zijn naam ontleent.

Spieghel was een vrijzinnig man, die den grootsten afkeer koesterde voor al wat naar partijzucht zweemde. Uit dat oogpunt was hij zelfs tegen de Hervorming gekant, ofschoon hij eene hervorming der Roomsche Kerk wenschelijk achtte [1]). Daardoor, zoowel als

[1]) In het *Nieuwe Jaarslied* voor 1573 zong hij (uitgave van Vlaming, bl. 205):

Eylaes perty
Die zal ons noch doen sneven,
Die eerst was bly,
Om in vryheit te leven,
Die is nu vry (*bis*),
En wil geen vryheyt geven.
Eylaes perty

In het *Jubel-jaar-Liedt* van 1600 (bl. 218, bij Penon in zijn geheel t. a. p. III, bl. 45) heet het:

Digitized by Google

door zijne beoefening der Classieken, was ook hij een echt vertegenwoordiger van het Humanisme.

Gelijk hij zijn vriend aanspoorde om zijne *Wellevenskunst* in het licht te geven, legde hijzelf de vrucht zijner wijsgeerige overpeinzingen neder in een gedicht, dat nooit geheel is afgewerkt en eerst twee jaren na zijn dood, die in 1612 voorviel, werd gedrukt. Dat gedicht, zijn hoofdwerk, is de *Hertspieghel.*

Op negen boeken geraamd, elk met den naam van een der Muzen aan het hoofd, maar waarvan de twee laatste in de pen bleven, is dit werk in doorloopende Alexandrijnen geschreven, die knarsen van stroefheid en waarvan de taal tot onverstaanbaarwordens toe pittig is. Zucht naar kernachtigheid verlokte den dichter tot eene stroeve woordschikking, die, gepaard met vreemde, gezochte en al te kwistig gebruikte woordkoppelingen, de lezing zoo bemoeilijkte, dat een commentaar, zooals Vlaming dien bij bij zijne uitgaaf leverde, tot recht verstand van het gedicht niet overbodig is [1]).

Opleiding tot zelfkennis en practijk der deugd is het doel van het werk. „*Deughd verheucht*," zegt hij ergens; „de hele toeleg van mijn *Hertspieghel* zulx is te bewysen." Die woorden vormen dan ook de spreuk, waarmede hij gewoonlijk zijne stukken ondertee-

---

Ons ouders waaren slecht en recht:
Zoo was ook haar ghelove.
Weetzuchtigheid broedt dit ghevecht,
Hout slecht en recht verschoven.
Zy bruykten Gods woort, tot Gods min;
Dat duid nu elck een na zyn zin;
Dit doet ons dus partyen.
Begheeft alzulcke twist beghin,
Haalt slecht en recht gheloof weer in,
Zoo moghen wy verblyen.

En een jaar later zei hij (bl. 221):

't Vervormen van de kerk schynt dies een ghoede zaak:
Maar ik vervorm gheen ding, als ik het ding ontmaak.

[1]) Er verschenen in 1614 en 1615 vier uitgaven van, alle bij denzelfden boekdrukker. Eene zeer vrije (hier verkorte, daar uitgebreide) bewerking gaf Bilderdijk onder den titel: *H. L. Spieghel's Hartspiegel in nieuwer taal en dichtmaat overgebracht.* (Amsterdam, 1828) en later in zijne *Dichtwerken* VII, 283—346.

Digitized by Google

kende. Hij drukt hetzelfde denkbeeld uit in de volgende regelen van het eerste boek, die ik te eer uitschrijf, omdat er zijn gezonde zin uit blijkt, die de omdoling op den classieken Parnas belachelijk vond.

„Ons Toeleg, waarheids kund, ook zedevormings duegd
In 't zielgronderen is: wat ziel stuert of verhueght.
Dat ons dit onderzoek een heil-trap magh verstrekken.
't Is buyten kans, kant and'ren ook tot dueghd verwekken.
Op dees voet, ik doorwroet ons grondwoord-ryke taal,
En my [1]) uytheemse pronk: kort valt myn dicht en schraal:
Licht werd'ik Ketter dies, by Rimers en Poëeten.
Kan doch gheen duitsche sant na griecx mirakel heten.
Dies Juppyn-dochters kunst vreemdwoordig niet verwacht.
Gheen Demogorgons kroost, noch Herebus geslacht,
Nereus noch Doris nimf, noch bosch-god, my behaghen,
Naiaden of Napeen, die ons lui noit en zaghen.
D'onduytse Hamadrijen wy zelf met voorsicht vlien:
Zouw ons wantaligh spook hand-reiking konen bien?
Den Phooxen myter-bergh, diens dubbel toppen dringen
Door wolcken hemelwaart, mijn schinkels niet beginghen.
Ons lippen hebben noit den hoefslach-brun ghenaakt,
Die 't vollik, 't botte volk, volmaakte dichters maakt.
Dies kunst-goddinnen wijs en zijn my niet zoo gunstigh,
Noch ook Latones Zoon, dat ick recht-cierlik-kunstigh
Elk na wel-dichtens eisch alhier vernoeghen zouw.
Stoutmoedigh ben ik, nechtich, schimp-getroost, en trou.
Moet juyst een duyts Poëet nu nodich zyn ervaren
In Griex-Latijn? daar d' eerste en beste herders waren.
Parnassus is te wijd, hier is gheen Helikon,
Maar duynen, bosch, en beek, een lucht, een selfde zon.
Dies nutter dit landsbeek, veld, stroom, en boomgoddinnen
Met machtelooze liefd wy hartelik beminnen.
Doch wil ik nu noch stroom, bergh, of bosch, of fonteyn,
Noch eenich veld-goddin, liefkozen: maar allein
D'onnoemelike God, die alder dingen Vader
En hoeder is, alwys en goed, om wysheyds ader."

Spieghel heeft nog enkele kleinere gedichten geschreven, veelal in vrij wat verstaanbaarder taal, en soms vloeiend, zelfs zangerig van rhythmus. 't Minst bekend zijn de epigrammen achter de uitgave

[1]) Vermijd.

Digitized by Google

van 1614 van Roemer's *Brabbelingh* gedrukt, maar door Vlaming achterwege gelaten. Zij zijn geheel in den geest en toon van zijn vriend Roemer geschreven, en niet zelden heeft hij hetzelfde thema als deze in zijne *Quicken* behandeld; vele zijn van erotischen inhoud. Daaraan sluit zich een wat uitvoeriger gedicht *Het lof van dansen* getiteld [1]).

Men kent Spieghel ter nauwernood van die zijde: gewoonlijk wordt hij beschouwd als dichter van ernstige stukken. En ontegenzeggelijk zijn deze niet de minste onder zijne werken. Daartoe behooren zijne *Lieden op 't Vader-ons*, en vooral zijne vertalingen uit het Fransch en Latijn, waaronder een *Maylied* van 1588 boven alle andere uitmunt [2]). Dit wettigt intusschen de uitspraak van Vlaming nog niet, dat „Spieghel is vader der taele die wy schryven en onzer Dichtkunde."

Het eerste moge tot op zekere hoogte waar zijn, het tweede is het zeker niet. Want ofschoon te midden van stichtelijke beschouwingen en gekunstelden vorm nu en dan eene dichterlijke natuurbeschrijving flonkert, lag toch in poëzie Spieghel's eigenlijke kracht niet; en zijne grootste verdienste zal wel daarin blijven bestaan, dat hij in Holland de banier van taalstudie en taalzuivering omhoog hief [3]).

In dit opzicht trekken de drie vrienden ééne lijn, en daarin steekt hunne verdienste. Mogen hunne gedichten al in 't vergeetboek raken, hunne pogingen om degelijker ontwikkeling tot stand te brengen, en den vorm der gedachte te kuischen, zullen in dankbare herinnering blijven, omdat die vruchtbaar zijn geweest voor de toekomst.

---

[1]) Bij Penon t. a. p. III, bl. 35—41.

[2]) Vlaming, die het achter zijne uitgave van den *Hertspieghel* liet drukken, voegde er den tekst bij van het koor uit Seneca's *Thyestes*, waarnaar het gedicht vertaald is. Bij Penon t. a. p. III, bl. 41—45.

[3]) Prof. Moltzer zegt (*Studiën en Schetsen*, bl. 14):

„Ik heb eenigen tijd geleden zijn *Hertspieghel* van het begin tot het einde doorgelezen, en den schrijver in de eerste plaats bewonderd van wege zijne uitgebreide kennis der oude wijsbegeerte, en in de tweede om den vorm van zijn gedicht, die, hoe men er overigens over oordeele, stellig pleit voor 's mans veelomvattende en allergelukkigste beoefening der taal."

Digitized by Google

III.

TAALSTUDIE EN TAALZUIVERING.

De Amsterdamsche Kamer had op het gebied van taalstudie al voorgangers gehad. Reeds de Broeders van het Gemeene Leven hadden er naar gestreefd de kennis der Nederlandsche zoowel als der Latijnsche spraakkunst te bevorderen, en zij moedigden de uitgave van Latijnsch-Nederlandsche woordenboeken aan. Het duurde intusschen tot de tweede helft der zestiende eeuw voordat men zich ernstig bekommerde over de regelen, die de taal beheerschen. Toen zagen voor het eerst eigenlijke taalkundige schriften het licht: in 1550, te Gent, de *Nederlandsche Spellynghe* van Joas Lambrecht [1]); te Leuven, in 1576 de *Orthographia Linguae Belgicae* van Anton Tsestich; in 1581 de *Nederduitse Orthographie* van Pontus de Heuiter van Delft, bij Plantijn.

De laatste verklaart wel, dat „onze tale, sedert die naeste hondert jaren zeer geschaeft en gezuivert van de gemeente zelve is geweest;" maar dit getuigschrift kan de alles verheerende taalverbastering niet wegcijferen, waaraan het Dietsch juist sedert die laatste eeuw leed. Wel werd de aandacht daarop gevestigd door Jan Van de Werve, die in 1553 reeds een *Tresoor der Duitscher Talen* in het licht gaf, dat dikwerf herdrukt is, en waarin de uitheemsche woorden besproken en verklaard werden; wel liet in hetzelfde jaar Jan Van Mussem, een West-Vlaming, een *Vocabularius van sommige wtlantsche woorden* drukken, — dit deed die uitlanders niet uit de taal verdwijnen. Zij werden veeleer als een

---

[1]) Slechts één exemplaar is hiervan over in de Gentsche universiteitsboekerij. Heremans en Van der Haeghen gaven het hiernaar voor de Maatschappij der Vlaemsche Bibliophilen opnieuw uit (Gent, 1882), verrijkt met eene leerzame inleiding over Lambrecht en diens vele werken.

Digitized by Google

sieraad aangemerkt, ondanks het beter voorbeeld, door mannen als Marnix en Coornhert gegeven.

Intusschen, taalstudie zou tot taalzuivering leiden. Die studie werd niet weinig in de hand gewerkt door uitgebreider en wezenlijk voortreffelijke woordenboeken, die onzen geheelen taalschat leerden overzien, en die niet lang op zich lieten wachten.

Eene verklaring van het Kleefsche taaleigen van Gerard Van der Schueren had reeds in 1475—77 het licht gezien, onder den titel van *Teuthonista of Duytschlender*. Voor de degelijke kennis van het eigenlijke Nederlandsch zorgde vooreerst Plantijn's *Thesaurus Theutonicae Linguae*, *Schat der Nederduytscher Spraken*, te Antwerpen in 1573 gedrukt, en waaraan ook Kiliaan heeft medegewerkt. Drie jaar later gaf Matthias Sasbout in dezelfde stad een *Vlaamsch-Fransch-Woordenboek* uit, dat, hoe verdienstelijk ook, het vorige niet kon verdringen, hetwelk nog heden ten dage door de beoefenaars onzer oude taal met vrucht wordt geraadpleegd. Beide werken werden echter verre overtroffen en grootendeels in de schaduw gesteld door het woordenboek van Kiliaan.

Kornelis Kilianus, d. i. Kiel, een der verdienstelijkste geleerden van zijn tijd, was in 1528 of 1529 te Duffel, niet verre van Antwerpen, geboren, studeerde te Leuven en kwam, in 1558 volgens een door Rooses medegedeelde aanteekening uit Plantijn's dagboek, als corrector aan de beroemde drukkerij van Plantijn [1]).

Dat hij een uitmuntend kenner en beoefenaar zijner moedertaal was, bewezen verschillende vertalingen van zijne hand, waaronder die van de *Geschiedenis van Lodewijk XI*, van den bekenden Philippe de Commines, en die van Guicciardini's *Beschryvinghe van alle de Nederlanden* het meest vermaard zijn. Maar vooral blonk zijne kennis uit in zijn woordenboek, door Kiliaan bij den derden druk genoemd (1599 bij Plantijn) *Etymologicon Theutonicae*

---

[1]) Over Kiliaan en diens werken raadplege men vooral van M. Rooses, *Hoe de woordenboeken van Plantijn en Kiliaan tot stand kwamen*, (Nederl. Museum, 1880) de voorrede toegevoegd aan de uitgave van Kiliaan's *Latijnsche gedichten* (Antw. 1880) en *Christophe Plantin*, hoofdst. VIII (Anvers, 1882—1884) en een uittreksel uit beide in: *Noord en Zuid* V, 193 vlg. en van dr. A. Kluijver, *Proeve eener critiek op het woordenboek van Kiliaan*, ('s-Gravenhage, 1884).

Digitized by Google

Linguae, voor 't eerst in 1574 bij den Antwerpschen drukker Geeraart Smits, gedeeltelijk voor rekening van Plantijn, en sedert herhaaldelijk in druk verschenen; een werk, waarvan de beroemde taalkenner Balthasar Huydecoper nog getuigde, dat het „de eenigste fakkel (was) daar wij onze kaarsjes tegenwoordig aan moeten ontsteeken."

Kiliaan gaf in dit boek door eene Latijnsche omschrijving niet slechts eene juiste verklaring van alle woorden der toen levende taal, zooals zij in verschillende tongvallen gesproken werd, maar ook van een groot aantal toen reeds verouderde uitdrukkingen. Hij streefde er bovendien ook naar, licht te verspreiden over den oorsprong der taal. Slaagde hij in het eerste gedeelte zijner taak op zoo uitnemende wijze, dat zijn woordenboek in dat opzicht voor ons nog eene zekere vraagbaak is, als etymoloog kan hij ook in de verste verte onze leidsman niet zijn, daar hij meestal op den klank af verwantschap zoekt, waar de meer ontwikkelde wetenschap leert, dat geen samenhang ter wereld bestaat [1]).

Hoe weinig gevorderd de algemeene taalstudie, hoe bandeloos de Etymologie in die dagen was, leeren ons de *Origines Antverpianae* van Johannes Goropius Becamus, in 1569 bij Plantijn uitgegeven.

Jan Van Gorp, van Hilvarenbeek geboortig, — want dit beteekent de deftig gelatinizeerde naam — was een overgeleerd geneesheer, eerst verbonden aan de beide zusters van Karel V, later te Antwerpen praktizeerend. Ofschoon met grooten aanleg voor taalstudie en veel ijver toegerust, liet hij zich tot de meest gewaagde, ja, de belachelijkste etymologieën verleiden, om ten slotte zelfs te beweren, dat de oorspronkelijke taal, door het menschdom in de alleroudste oudheid gesproken, zuiver Vlaamsch was geweest.

Aan hem sloot zich de Kamer *In Liefd' bloeyende* aan; en ofschoon zij niet geheel vreemd bleef aan zijne droomerijen, berustte zij er niet in [2]), maar voelde er zich door aangespoord tot eigen taalstudie, ten einde zooveel mogelijk „het Duyts op te

---

[1]) Zie hierover vooral dr. A. Kluijver, t. a. pl., Tweede hoofdstuk, bl. 30 vlg.

[2]) „Een Bekanus isser gheweest onder de gheleerde, die na de rechte grond des zelfs (taals) met ernst ghespoort heeft, ghave God dat hy langher gheleeft ofte wat meer in het te recht brenghen onses taals, als int bewyzen des zelfs heerlyckheyd ghearbeyd had."

Digitized by Google

helpen, vercieren ende verryken." Dit behoorde volgens haar tot den plicht der Rederijkers, „alzó alle kamers van Rederryck als ghemene scholen des Land-taals behóren gheacht te zyn, waar toe een yghelyck, niemand uytghezonderd (de bloem wtstekende) vrye toeghang heeft, dies hen luy het zuyveren, verryken ende vercieren des taals (ende niet het rymen alleen) eyghentlyck betaamt, zó oock de betekenis des naams, tzy men die ons ófte den Griecken eygen maeckt, mede brengt."

Ziedaar eene geheel nieuwe richting door deze Kamer ingeslagen, en waardoor ze juist van zooveel beteekenis voor onze Letterkunde is geworden, omdat haar streven uitliep op eene eigenaardige hervorming.

De eerste vrucht dezer studie was een degelijk en veelzijdig geschrift, dat in den zomer van 1584 (Tot Leyden, By Christoffel Plantyn) het licht zag, en bestemd was grooten invloed uit te oefenen. De titel luidde: *Kort Begrip, leerende recht Duidts spreken, oock waarheit van valsheit te scheyden, bestaande in vier deelen:* 1. *Twéé-spraack van de Nederduytsche letterkunst*, 2. *Ruygh-bewerp van de Redenkaveling*, 3. *Kort begrip des redenkavelings, in slechten rijm*, 4. *Rederijckkunst, in rijm op 't kortst vervat.*

Als voornaamste schrijver van dit werk geldt algemeen Spieghel [1]), die het aan het oordeel van Coornhert onderwierp, zooals uit de door dezen opgestelde voorrede blijkt. Wij schrijven daaruit een paar belangrijke zinsneden af:

„Het zyn nu gheleden wel xx jaren, dat ick bemerkende de overvloedighe ryckdommen onzer Nederlandscher talen, enighen onlust daar inne nam datmen zo ghantschelyck zonder alle nóód ghewoon was te lenen ende te lortsen van vreemde talen t'geen wy zelve meer ende beter t'huys hadden; derhalven ick voor my nam myn moeders taal weder in haar oude ere te brenghen ende haar kleed, dat van zelfs ryckelyck was ende cierlyck, vande onnutte lappen ende vuyle brócdderyen te zuyveren, na myn klein vermoghen, welck myn voornemens beginne men heeft mogen zien komen int werck in enighe boexkens, by my vertaalt ende in

[1]) Wij weten uit een brief van Bredero, dat, buiten dezen, Gedeon Fallet en Roemer Visscher aan het boeksken meewerkten. De *Twéespraack* wordt dan ook hun in den mond gelegd: 't is eene samenspraak tusschen Roemer en Gedeon.

Digitized by Google

druck uyt gegeven, ende zonderling inde Officiën van Cicero." Zelf „overmits de menichvuldighe muylbanden der plackaarten alsdoe den druckeryen anghedaan" verhinderd meer te doen, en door zijne ballingschap een' begonnen Nederlandschen *grammaticam* niet kunnende voltooien, juichte Coornhert de poging der Kamer van ganscher harte toe. „In den jare 83 my vertoont zijnde dit boecxken, was my het lezen vant zelve niet min lustich dan het zien van dien ghants buyten myn hope, te meer nóch na dien ick t'zelve boecxken zó zonderling nut vand tót myn nu dick verhaalde voornemen voorschreven, te weten tot beteringhe van onze Nederlandsche tale, daaromme icks in my zelven zulx moste pryzen dat ick myn penne niet en mocht bedwinghen, met dit myn gheschrift allen Nederlanders oud ende jong, man ende wyf, tót het lezen van dien te raden . . . .

„Dat onzer voorouderen Nederlandsche tale so verstandigh ende ryck is gheweest, zietmen in hare schriften, ghants vreemd zynde van alle schuim der vreemder talen: de welcke namaals door vreemde Heren ende vreemdtongighe landvooghden met der zelver gezinde, begraven is gheweest met invoeringhe eens bastaards tale. Deze heeft tót nóch toe als een slavonische Ismael den meester ghemaeckt ende t'huis inne gehad. Daaruyt hy haast verstoten zal worden, indien daar komen vele liefhebbers vande echte taal, nu weder als vanden dóden uyter aarden niet zonder gróte ende moeyelyke arbeyd opghegraven ende int leven ghebracht door de schryvers van dit boexken."

Hieruit blijkt genoegzaam, wat het hoofddoel van dat boeksken was. Om dat doel te bereiken moesten niet slechts Dichters en Rederijkers er zich op toeleggen om, gelijk Bredero [1]) het wat later uitdrukt, „met een kloecksinnighe yver dese Nóódelóóse Pracherye eens af te schaffen, en de Trogghel-sack met al de Beedelbrocken eens na Vranckeryck (ofte elders daer sy armer van schóóne woorden als wy zyn) te senden;" maar de geleerden moesten het niet beneden zich rekenen zich ook in de wetenschap van de

[1]) In zijn' brief aan „de Amstelredammer, Oude Camer, *Den Egellentier in Liefd' Bloeyende.* „Van wanneer deze brief dagteekent, weten wij niet" zegt dr. J. Te Winkel, de jongste uitgever van Bredero's „*Nederduytsche Rijmen.*" (De werken van G. A. Bredero, Amsterd. 1887, III, bl. 147 aant.)

Digitized by Google

moedertaal te bedienen. Dan zou ze spoedig geschikt blijken om elke gedachte helder en krachtig uit te drukken: dan zou ze haar vollen rijkdom ten toon spreiden.

Om daartoe te geraken wendde de Kamer zich in hare opdracht van het tweede stuk uit den bundel tot de „Bezórghers ende Hóófden des Hóghen Schóóls van Leyden," met het verzoek, dat zij, „alzó de schole an ghene tale ghebonden is, maar in alles de bequaamste, tot meeste vórderingh bezicht .... van onse moeders-tale een moeder-taal aller ghoeder kunsten maken, dese sake behertighen, ende de gróte nutbaarheid die den Vaderlande hier duer magh gheschieden, overwegen" wilden. Zij gaf immers zelf het voorbeeld door dit leerboek der Logica in Nederlandsch gewaad in 't licht te brengen: dit, meende zij, was het beste bewijs van de mogelijkheid eener zaak, die men hoogst wenschelijk rekende. Men redeneerde aldus:

„Nópende de moghelyckheid, die mooghdy hier an afnemen, bemerckende, wat leerlingen, niet verder siende als om zelf de sake wys te werden, in een korte wyle hebbén konnen doen: overleggen wat een geleerder, in langheid van tyd, mits hope van lóón, in zulx zoude vermoghen, dies u vervorderen (onghetwyfelt tót gróten lóf des ghemeenen Vaderlands, ende zonderlingh des Hóghen schools) d'eerste te zijn, om door alghemeene lessen voort eerste int werck te stellen, niet dit slechte werck, maar deze hóóghwaardighe kunst met zulc werc dat dit (na ons hóógste wenschen) te schande make, ende metter tyd andere kunsten meer, tót onuytsprekelyc voordeel van elck leeckmensche, die zonder moeyelycke arbeyt int leeren der talen, met lust alle kunsten dies zullen moghen wys werden."

Maar die vrijzinnige, echt Hollandsche poging leed schipbreuk op de voorname deftigheid, die zelfs in onze dagen er maar aarzelend toe wilde overgaan om de wetenschap te ontdoen van de boei eener vreemde taal, waarin onmogelijk de denkbeelden van onze hedendaagsche beschaving kunnen worden uitgedrukt.

Men mocht der Hoogeschool al dringend toeroepen:

„Laat dit Land, in landstaal, u gheleerdheid ghenieten,"

zooals in een vers, voor het werkje geplaatst, geschiedde, de hooggeleerde heeren waren en bleven daarvoor doof.

Digitized by Google

Gebrek aan algemeene medewerking hield ook de taalzuivering tegen, waarin men blijkbaar niet zoo slaagde, als men gewenscht had. Immers jaren later klaagt Bredero nog [1]), dat het te bejammeren is, dat „een so spits-sinnighe volck" zijne taal zoo verwaarloost. „'t Is doch een geckelicke zaeck van eenige opgeblasen verwaende sotten: die haer redeneeringh soecken te vercieren met Latijnsche, Fransche, Spaensche oft Italiaensche tarmen, recht oft eenighe bevallicheit inbrachte, het welcke bij de Recht-sinnighe recht anders verstaen wert. Lust yemant syn wetenschap te bewysen, die toontet in een onghevalschte, suyvere Tael: niet als dese Nederlantsche Papegayen, die veeltyts niet en weten wat sy rabblen, als sy haer ghestolen, of met groote moeyten aen-gewende wóórden spreecken . . . . O vreemde Hovaardij! die ons eyghen Lants-ingheboren een Revelduytsch, een krom-tongh, en een Koeterwaal maackt! O ghy Nederlanders! waackt op, schuurt u betóóverde oogen open, aenschouwt u eygen blindheit, laat niet langher dese onwetende duysterheyt u helder gesicht benevele: jaacht deze hóóchmoedighe vreemdelingh, die hier dus langh de meester gemaackt heeft, onwaardich, wederom naar huys."

Evenzoo laat zich Petrus Scriverius uit in de voorrede tot de *Nederduytsche Poëmata* van Daniel Heinsius, waar hij onder anderen, na aangewezen te hebben, dat bij alle volken de „geleerden hebben haer met haer eygen tale bemoeyt, en die altijdt getracht te verheerlicken," aldus vervolgt:

„Wy alleen ondanckbaer tegen ons landt, ondanckbaer tegen onse sprake, hebben tot noch toe meest al of de selfde veracht, ofte laten schoffieren van die gene die gheen ander en conden, ende teenemael blindt ende onwetende waeren. Daer wy nochtans connen toonen, dat jae self de voornaemste Fransoysen in de hare veel fauten begaen hebben, niet lettende op den toon ende mate van de woorden, die zy merckelicken gheweldt doen. Gelyck oock meest de onse, die tot noch toe eenich ghedicht in haer moeders tale geschréven ende uytgegeven hebben."

Het is ontegenzeggelijk, dat de Rederijkers niet „op den toon ende mate van de woorden" hebben gelet. Ook in dit opzicht voerde

---

[1]) In denzelfden hiervoor aangehaalden brief.

Digitized by Google

de Amsterdamsche Kamer eene heilrijke hervorming in. Hare hoofden weken doorgaans in hunne gedichten niet af van de regelmaat der toonslagen, en gaven dusdoende het voorbeeld, maar zij leerden ook in hunne *Rederyck-kunst:*

„De maat acht opt gheklanck van kort of lange voeten,
Dat meest int rijmen voeght: doch kant een reen verzoeten."

Te midden van de onbeduidendheid, die de Rederijkers meer en meer kenmerkte, eene onbeduidendheid, die te sterker moest uitkomen, naarmate de zon der moderne beschaving hooger aan de kimmen rees en een nieuw nationaal leven met volle kracht ontwaakte, — te midden dier onbeduidendheid en verbastering stond de Amsterdamsche Oude Kamer daar als voorbode der toekomst.

Digitized by Google

IV.

OUDE LIEDBOEKEN.

Begint met de zeventiende eeuw een tijdperk van glorie voor Neerland's Kunst en Poëzie zoowel als voor Neerland's moed en handelsgrootheid, en maakten de omstandigheden daarvan ontegenzeggelijk een belangrijken factor uit, niet minder hebben daartoe de onbluschbare geestkracht, de onbedwingbare geestdrift voor al wat goed en schoon was, bijgedragen, welke zoovelen bezielden, welke zoovelen tot voorgangers en ijsbrekers stempelden.

Op het veld der Letteren komt aan de leden der Amsterdamsche *Oude Kamer* de eer toe, het pad gebaand te hebben, door degelijkheid van gedachte, keurigheid en harmonie van vorm in het leven te roepen met leer en gaandeweg, ook met voorbeeld; niet het minst door aan Poëzie en Kunst die vaderlandsche tint te geven, welke eigen is aan de „eeuw van Frederik Hendrik."

Terecht kon Scriverius, ofschoon erkennende, dat de Kunst over 't algemeen nog in handen was van die brabbelaars,

„Die nu (maer 't onrecht)
De Reder-rijckers bend, en Rijmers zijn gesecht",

er toch naar waarheid bijvoegen:

„U neem ick alleen uyt, o constich Amsterdam!
Op uw tooneelen heeft de konst, die was verloren,
Haer adem weer gheschept: by u is zy herboren.
Het Hoofd dat steeckt ghy op: ick sie uyt uw maras
Yet rijsen inde locht: ick sie een nieu Parnas.
Den wech hebt ghy ghesien, en datter aen mach faelen,
Dat sult ghy metter tijdt van Helicon gaen halen:"

zij het ook, dat hij hier het oog heeft op de omwenteling van 1617, de stichting der *Academie*, reeds in 1616, het jaar, waarin hij dit liet drukken, voorbereid.

Digitized by Google

Ofschoon men tot nog toe uit de eerste jaren der zeventiende eeuw nauwelijks werk van eenig lid der *Oude Kamer* kon aanwijzen, komt het mij voor, dat ons verscheiden lyrische gedichten, hoofdzakelijk *Liederen*, van sommigen hunner zijn bewaard in een bundel, getiteld: *Den Nieuwen Lusthof* [1]), maar die wel het *Liedboek der Oude Kamer* mocht heeten, en in 1602 „t' Amsterdam bij Hans Mathysz., Boeckverkooper opt Water, inde Pas-caert" gedrukt werd.

Deze bundel bestaat uit: 1. eene „Dedicatie"; 2. „Den drucker tot d'aenschouwers van desen Boek", vier zesregelige coupletten, ter aanprijzing van het boeksken, onderteekend met de spreuk *Wie kant ontvlien.* De Rederijker, die zich daaronder verbergt, was de verzamelaar van den bundel, blijkens deze woorden:

„Eerbare jonge jeught, de lust my hier toe riedt,
Te brengen voor den dagh hetgene ghy nu ziet.
Een *Lied-Boeck* 't welck u tot vermaackinge zal wesen."

En hij besluit met dit couplet, dat geen hoogen dunk van zijn dichterlijken aanleg geeft:

„So ick bemercken kan, dat's u behaaghlijck zijn;
Sal ick met 'tweede boeck wel hastich spoeyen mijn,
En dat vervullen vol heerlicke schoone lieden.
Maar ist dat ick't aftreck van dies niet groot bevijn,
Kendy bevroeden wel, zeer licht int herte dijn,
Dat mijn wanluste sal, alsulx te doen verbieden" [2]).

---

[1]) De volledige titel is: „Den nieuwen Lust-Hof, gheplant vol uytghelesene, welgherijmde, eerelijcke, Amoreuse ende vrolijcke ghesanghen, als Mey, Bruylofts, Tafel, ende Nieuw-jaars-liedekens, met noch verscheyden tsamenspreeckingen sanghs wyse, tusschen Vryer en Vryster. Verciert met seeckere coperen figuren die opte liedekens accordeeren. Item is noch hier achter tot een besluyt by ghevoeght, een *Bruylofts Bancket*, versien niet dan met stichtelijcke Tafel ende Bruyloftsliedekens: alles op goede mate ende voysen gestelt van verscheyden experte Componisten."

[2]) Leendertz trok uit deze regels het besluit (*Navorscher*, XVII, 247): „Wij leeren hieruit, dat de man, die onder de spreuk *W. k. o.* dichtte of rijmde, geen ander was dan Hans Mathysz. zelve." Waarschijnlijker wordt dit nog uit de in het *Bruilofts-Bancket* gevoegde „ballade" van Vlack, die daarin „Mathyszoon Hans" toespreekt, welke hem om liederen voor den bundel had verzocht.

Digitized by Google

Dan volgt 3e een verbod aan de drukkers om

„Dit Liedtboeck int geheel oft stuckwijs na te drucken."

4e het „Register", en dan zes-en-zestig liederen, over wier dichters ik slechts zeer weinig weet mede te deelen.

De acht eerste stukken zijn van den verzamelaar, van wien wij weten, dat hij in de jaren 1600 en 1604 lid der *Oude Kamer* was [1]). Daarop weder acht liederen, zonder aanwijzing van den maker; voorts een met *Per Bisdom* geteekend, en weder drie zonder naam. In 't geheel twintig. Nu volgt er eene afzonderlijke verzameling van zes-en-twintig stukken, geteekend: *Elck kan falen*, en voorafgegaan van een *Madrigal* en een *Sonnet* van dezelfde hand, benevens een *Madrigal*, geteekend: *Selden F. N.* Uit het sonnet blijkt, dat de dichter jong was en eerbied had voor den ouderdom:

„Niet dat ick wil by yemant my ghelijcken,
Die cloecker zijn als ick in 't redenrijcken,
Of ouder oock, ick eer den grijsen baart.

Er is dunkt mij, reden hierbij aan Spieghel te denken.

Dan volgen wederom acht liederen, geteekend: *Na 't suer het soet*, de spreuk van Willem de Gorter; voorts vier zonder aanwijzing, behalve het derde, waaronder staat: *Gunst voor Kunst.* Eindelijk nog vijf stukken van den verzamelaar.

Darmee is de *Lust-Hof* ten einde, en dan begint het *Bruylofts Bancket* [2]), bestaande in veertien liederen van Michel Vlack uit Gouda, met de spreuk *Niemandt sonder Vlack* (N. S. V).

Vooraf gaat eerst een *Sonnet*, geteekend: *Elck kan falen*, tot lof van den dichter, en aldus beginnende:

---

[1]) Zie boven, bl. 27; F. Van Haeghen geeft (*Bibliophile Belge*, XI, p. 273), ten onrechte zijn naam als M. Vlack op.

[2]) De volledige titel is: „Bruylofts Bancket, verciert met veerthien liedekens, dienende tot vermakelyckheyt ende stichtinge, so wel in Bruyloften als in andere eerlycke vergaderinghen van oude ofte jonghe lieden, Nieus in druck gebracht ende gemaeckt door M. V. binnen der Goude.

Al sijt ghy, o jeught „ daarmen gheneught „ t'hanteeren „ spoort
Brenght Musijck en „ Rethorijck „ in deught „ en eeren „ voort."

Digitized by Google

„Dijn sanghs ghedicht (o Vlack) ghestelt in 't vroet
My wond'ren doet „ om dat ghy zoo al even
Nieu Fransche maet ghestelt hebt en gheschreven
Oock uwen sin wel recht op voysen soet.
Ghy leert de jeught „ met vreught „ de deught „ zeer goed „ enz.

Ik heb den laatsten regel aangehaald, omdat die mij een weerklank schijnt van Spieghel's devies, dat in de *Oude Kamer* hoog geëerd werd. Daarop volgt een *Epigramma* van *Selden F. N.*, en eindelijk eene toespraak van den dichter aan zijn drukker en vriend, waarin hij o. a. van zijne verzen zegt:

„Iet quaadts zy niemandt leren „ hier door wiert ick becoort
Dees vry te senden voort „ zijn zy slecht van practijcken,
Stelts achter in den bouck, dat niemandt zich verstoort
Die meerder eers behoort „ het minst moet 't meeste wijcken.

„Ick ken oock van ghelijcken „in const mijn slecht verstandt:
Maar also in my brandt tot dies geneghenthede
(Die vrees uyt my verdreef) zoo hebb' ick my vermant
Te senden u ter handt „in ryme mijn ghesmede.

„Doch vriendt met deze bede „ zoo ghy in druck die brenght,
Vercort doch noch verlenght „ mijn Sill'ben: volght oock 't spellen
Op dat ghy 't zoet gezangh, met discoort niet vermenght.
Gheen faulten dan ghehenght „ of vriendt het zoude my quellen". enz.

Uit het een en ander maak ik op, dat hij nog jong en bescheiden was en dat hij in theorie beter oor had voor de eischen van het „zoet ghezangh", dan hij in de practijk doet zien. Denkelijk behoorde hij niet tot de leden der Kamer, en dit was dan de reden, dat zijne bijdrage tot den bundel van het overige afgescheiden gehouden werd.

Aan het slot staat: „Gedruct tot Amsterdam bij Herman de Buck in de Molsteech, Anno 1602.

De inhoud van het geheele „lied-boeck" geeft geen hoogen dunk van de poëtische gaven der kamerleden. Zoo zij naar eenigen lof streven, dan is het blijkbaar die, van knappe rijmkunstenaars te zijn. Opdat men over de kunstwaarde van het boeksken kan oordeelen, geef ik een paar der beste stukken als voorbeeld:

Digitized by Google

„Op de wijs: „*Ick segh adieu*, enz.

Door liefden reijen
Ben ick geheel verwonnen;
K'en weet certeijn,
Off zy my troost sal jonnen,
Die alleen is mijn toeverlaet,
Daer nacht en dagh mijn hoop op staet.
Zoo zijt afslaet,
Weet ick gheen raedt:
Och waert dan noyt begonnen.

Doch sal ick gaen
En haer mijn liefde tooghen,
Die menich traen
Doet vloeyen uyt mijn ooghen,
Op hoope of zy my hier naer
Wou troosten in dit lyden swaer,
Dees Maeght eerbaer,
Zoo sou voorwaer
Mijn droefheydt zijn vervloghen.

Waer zy gheraeckt,
Ghelijck ick ben doorschoten,
Ick saeght ghemaeckt,
Had zy dus smart ghenooten;
Maer nu zy die niet heeft gheproeft,
So laet zy mijn jonck hert bedroeft,
Dat na haer toeft
En troost behoeft,
Zijn lyden meer vergrooten.

Prince.

Seght eens wat loon
Sout ghy daer voor verwerven,
Soo ghy ginght doo'n,
En van liefde deed' sterven
Een die u meer als hem bemindt?
Daerom, Princes, eer ghy begint,
Wijslijck versint, mijn last ontbindt,
En laet my jonst beërven.

Wie kant ontvlien.

Digitized by Google

Op de wijs: *Mijn droefheydt moet ick claghen.*

Aenhoort „ en spoort „ lief schoone,
Hoe smert „ verwert „ mijn sin.
Troost voort „ door 't woort „ idoone
Mijn hert „ benart „ met min.
Betert „ eypert „ Goddin,
Mijn pijn „ om dijn „ gheleen.
Om vert „ wandert „ ghewin
Om dijn „ aenschijn „ ick meen.

U gangh „ u sangh „ u wesen
Beleeft „ my heeft „ ghewont.
Eer langh „ 't hert bangh „ met vresen
Troost gheeft „ die sweeft „ int ront
Die weeft „ ontweeft „ u gront
In spijt „ van nijt „ ontrou.
Rou sneeft „ vreugd kleef 't „ terstont
Ten tijt „ 'k subijt „ u schou.

Waer deur „ o fleur „ der wijven,
Zijdy „ perty „ dus stuur?
Wilt veur „ ghetreur „ inlijven
Vreught bly „ in my „ dees uur.
Gheeft ghy „ dat wy „ lief puur
Ghebrocht „ verknocht „ zijn tsaam
'k Heel vry „ dan by „ u duur
Ick docht „ nocht socht „ noyt blaam.

Prince.

Princes „ matres „ zeer reyne.
My hiet „ en niet „ verlaat;
Voochdes „ dit les „ zeer kleijne
Niet vliet „ maer biet „ my baat,
Eer siet „ 't verdriet „ my vaat
Van haer „ my gaar „ vrijt dra
'Tbediet „ vant liet, „ niet haat,
Pilaar „ ist klaar „ seght ja.

Finis.

Na 't suer het soet.

Digitized by Google

Op de wijs: *Laestmael met also blijde sinnen.*

Dick heb ick mijn Lief ghebeden
Menighmael om trou ghevraeght,
Maer zy stelt my niet te vreden
Dat het God moet zijn gheclaeght,
Ick heb haer veel deught ghedaen
Maer zij en wilt niet verstaen,
Met haer loopt ick achter straten,
Singhen, springhen, lacchen, praten,
's Avonts by die mane-schijn
Ist een vreught bij haer te zijn.

Zy laet my al vast verlanghen,
En zy wil niet zijn ghetrout,
Als een dief die noo sou hanghen
Zy een achter deur op hout,
Wat ick haer vermaen of preeck,
Zij hout al haer oude streeck.
't Valt verdriet soo langh te vryen
Sonder yet weer te bedyen:
Och hoe dick heb ick gheseyt:
Doot, hoe quelt my dese Meyt,

Vroom heb ick voor haer ghevochten
Bey mijn scheenen schier aen tween,
Die te voren weynich dochten
Hebben nu al blauwe ste'en.
Is niet tijdt dat zy eens seyt:
Nu ben ick tot trou bereyt?
Maer sint Velten magh haer halen,
Zy laet my noch achter dralen,
Ick meen zy sou wel beter coop
Gheven, tooch ick opter loop.

Prince.

Mijn dunckt ick wil haer begheven,
Die my dus hout opter tuyl,
Soud' ick zoo mijn jonghe leven
Gaen verslyten, arme uyl?
Ick sal segghen openbaer,
't Sou wel dueren seven jaer,
Meysken, ick wilder niet meer af praten,
Wilt ghy my niet, ghy meught my laten,
Hay die werelt is so wijt,
Misselijck wie my noch verblijt.

Finis.

Digitized by Google

Het Amsterdam der zeventiende eeuw was zangeriger dan wij tegenwoordig zijn: dit blijkt uit het tal van liedboekjes, die elkander zeer spoedig opvolgden. Van dezen *Nieuwen Lusthof* was de eerste druk, ondanks zijne luttele poëtische waarde, weldra uitverkocht. Binnen een of twee jaren verscheen een nieuwe druk, zonder jaartal, by Dirck Pietersz., „in die witte Persse by die oude Brugge aent Water." In 1607 zag eene derde uitgave het licht, en, denkelijk kort daarop, zonder jaartal, eene vierde. De tweede druk is geheel gelijkvormig aan den eersten, behalve dat op bl. 45 een ander plaatje voorkomt, en dat na bl. 80 nog dertien nieuwe liederen volgen en achter het *Bruylofts Bancket* vier, alle geteekend met de spreuk: *Wie kant ontvlien*, waaruit wij mogen opmaken, dat deze vermeerderde druk door dezelfde hand werd bezorgd; terwijl een vijfde van Hooft is, van wien in den derden vier stukken werden opgenomen [1]).

Hebben wij te veel plaats ingeruimd aan deze mededeeling omtrent de werkzaamheid der leden van de *Oude Kamer?* Toch moeten wij nog even bij een paar andere Amsterdamsche liedboeken stilstaan.

In 1608 zag een nieuwe bundel het licht, waarvan in 1610 al een tweede druk noodig werd, *Den Bloem-Hof van de Nederlantsche Jeught* [2]). Deze verzameling bevat acht-en-zestig gedichten, deels liederen, deels verzen van anderen aard. Daarop volgt, evenals in het voorgaande werk, een tweede bundel, die ten opschrift heeft: *Den bloeyenden Mey-waghen, vol amoreuse, nieuwe vrolijcke ghesanghen, noyt in druck ghesien: Door en liefhebber ghecomponeert.*

Is dit boeksken mede als een voortbrengsel van den *Eglentier* te beschouwen? Er komen hier maar zeer enkele spreuken voor, die tot leiddraad zouden kunnen dienen: vier stukken zijn geteekend met *Maugré Envie*, drie met: *Fontain*, een met *Vrede baert rust*, en een met de letters *S. V. M.* De tweede duidt misschien Dr. N.

---

[1]) Zie Leendertz, *Gedichten van Hooft*, Inleiding XXV.

[2]) De volledige titel is; Den Bloem-Hof van de Nederlantsche Jeught, beplant met uytgelesen Liedekens en dichten, vergeselschapt met eenen Maywagen door verscheyden Liefhebbers gecomponeert. Noyt in den druck gesien. t' Amsterdam by Dirck Pietersz. in de witte Parsse op het Waeter. Anno 1610. Met platen.

Digitized by Google

Fontein aan, die een vriend was van Rodenburg, en onder anderen een lofdicht op diens: *Karel de Stoute* schreef. Met de spreuk *Maugré Envie*, die eens in den Lusthof van 1602 en tweemaal in dien van 1607 voorkomt, teekende misschien Rodenburg zelf. De *Elegie of clachte*, (bl. 13), getuigt van 's dichters astronomische liefhebberij, en wij zullen later zien, dat dit volmaakt op Rodenburg past; daarenboven was hij van zijn lief gescheiden, die hij slechts in twaalf dagen zou weerzien, waartoe zij zich scheep moest begeven. Ook de overigen zijn in zijnen geest. Als deze gissing bewaarheid werd, zou dit op medewerking van leden der *Oude Kamer* wijzen; en daartoe behoorde ook Hooft, die zeven gedichten in dezen bundel schonk [1]).

Maar daarmee is nog niets bewezen; te minder, als men ziet, dat ook van elders bijdragen werden opgenomen. Van Daniël Heinsius vindt men hier ten minste vijf verzen, en in het *Clinckghedicht* met *S. V. M.* geteekend (bl. 51) wordt gesproken van „onse stadt van Leyden."

De *Mey-waghen* wijst weer op Amsterdam. De eerste vier-en-twintig gedichten zijn geteekend: *Bemint de waerheyt*, hetgeen de spreuk was van J. Sz. Kolm, die lid der Brabantsche Kamer *de Lavendel* en van Coster's *Academie* geweest is, en zich misschien ook wel door den *Eglentier* beschaduwen liet. De spreuk *Een is noodich*, die ook tweemaal in den *Lust-Hof* wordt aangetroffen (bl. 83 en 85), wordt aan C. Van Mander toegekend, die lid was van dezelfde Brabantsche Kamer. De andere spreuken, die eenmaal voorkomen, namelijk *Deught verwint* (bl. 100) en *Sole et Sale* (bl. 10) kan ik niet t'huis brengen.

Dit is zeker, dat de beste dichters van die dagen bijdragen tot dezen bundel geleverd hebben; zij het dan ook niet alleen uit Amsterdam, dan toch hoofdzakelijk uit die stad. Wij zullen ons dierhalve ook niet verwonderen, dat deze bundel veel hooger staat dan de voorgaande, waaruit men zou mogen opmaken, dat de ontwikkeling in snelle vaart toenam.

Een derde bundel werd in 1615 bij denzelfden Dirck Pietersz. uitgegeven onder dezen titel: *Appollo of ghesangh der Musen, wiens lieflijcke stemmen merendeels in vrolijche en eerlycke gheselschappen*

[1]) Leendertz, t. a. pl., bl. XXVI.

Digitized by Google

werden ghesonghen. De verzamelaar van dit boek was de Dichter G. Az. Bredero, voornaam lid der *Oude Kamer*. De waardij der 136 gedichten van allerlei soort, welke hier voorkomen, is zeer verschillend; maar over het geheel munten zij niet door dichterlijk gehalte uit. De beste zijn stellig die van Hooft, van wiens hand er dertien zijn.[1]) Van Bredero vindt men er, behalve de zeer matte inleiding, acht, waaronder de vier eerste niet in zijne liedboeken zijn herdrukt. Ook S. Coster is door twee liederen in het aanhangsel vertegenwoordigd. Een gedicht, *Lof van Janus Secundus*, is geteekend: J. Dousa. Verder komen er stukken voor, geteekend met de volgende spreuken: *Vrede baert rust; Maugré envie; Deught verwint; Amour; Bedenckt u 't is tijdt; Na hoop volght wel jonst; P. V. Z. Sondich is de mensch* (twee); *Jonghe spruyt; Na de doodt joncks pruyten; 't Is verkeert; Liefd' verwint sterckheyt* (zeven); *Die faelt mach keeren, Een is noodich; E. D. Dient om beter* (vier); *Plomp sonder argh.*

Wij hebben hier niet bloot het werk der *Oude Kamer*; want in een der stukken van *E. D.*, getiteld *Mey-liedt*, komt in het slotcouplet de spreuk der *Brabantsche Kamer* voor *Wt's levens jonst*. Ik schrijf het volgende gedicht (bl. 66) af:

Stem: *Ne vous offence Madame.*

Schoon Goddinne waert ghepresen,
Waerdich is dijn hoogh verstandt,
Waerdich is dijn Godlijck wesen,
Dat in menich vlammich brandt.
Al u over-schoone daden
Nimmer konnen sijn gheloont,
Nimmer kan ick my versaden
In dijn wesen waert ghekroont.
Waerdich zijn al u manieren,
Hemels in dijn wesen soet,
Lieflijck is al dijn versieren,
En bevallijck wat ghij doet.
Konstigh zydy in u neyen,
Konstigh in u schrijven net,
Konstigh in u kanten breyen,
Konstigh in 't borduren met.

[1]) Zie Leendertz, *Gedichten van Hooft*, Inleiding, bl. XXXIII.

Digitized by Google

Aerdigh oock in t glase schrijven,
Godlijck in des Hemels kloot,
Wonder kondy oock bedrijven
Daer uien dick Jan Thijssen noot.
Groots so toonen ook dijn gaven
In het wercken van 't pinceel:
Geestigh condy platen graven,
En van 't swemmen oock een deel.
Ick bely het sou beweghen
Die de min ghedurich vlien,
Ende tot den hemel dregen,
Mochten al u daden sien.
Maer u trots hoveerdich roemen
Rooven dijn al dese eer,
En u schempen gaet verdoemen
Dijn vergulden glans noch meer.
Ander die de heusheyt minnen
Haten u verwaentheyt seer,
Want verweende grootse sinnen
Voegen by gheen Maeghden teer.
Maeghden voegen sachte seeden,
Nedrich wesen en beleeft,
Niemandt in hovaerdicheden
Enich welbehaghen heeft.
Houdt Goddinne, houdt u gaven,
Houdt u konsten allegaer,
Houdt u roemen rijcke haven
Tot van 't een in 't ander jaer.

Wijst niet de voorlaatste regel zoowel als de lof op Roemer's jongste kind? Daaraan valt, zou men zeggen, niet te twijfelen. Toch waren er nog andere meisjes even bedreven als zij, b. v. Susanne van Baerle, later Huygens' vrouw [1]); en wellicht heeft hare coquetterie haar deze klacht op den hals gehaald.

[1]) Zie den brief van den ouden Huygens bij Jorissen, *C. Huygens*, 1 D., bl. 130 en ook 201.

Digitized by Google

V.

HET DICHTERLIJK LEIDEN.

P. SCRIVERIUS. — D. HEINSIUS.

Ofschoon den Amsterdammers de lof toekomt, dat in hunnen kring de Nederlandsche Poëzie werd herboren, waren toch ook elders mannen van gelijke richting met evenveel ijver werkzaam ter kuisching van onze taal en ter verbetering van onze dichtvormen.

Te Leiden schitterden in den aanvang der zeventiende eeuw twee mannen, wier namen reeds een en andermaal door ons genoemd werden, maar die wel eene korte nadere beschouwing verdienen. En juist hier ter plaatse: omdat, zoo men al weifelen kan, of zij èn door vorm, èn door manier meer als de hekslniters van het tijdvak van overgang zijn te beschouwen, dan of men hen moet rangschikken onder de baanbrekers van den nieuwen tijd, zij toch, alles samengenomen, te recht onder de mannen van de nieuwe orde van zaken gerekend moeten worden. Ik bedoel Petrus Scriverius en Daniël Heinsius.

Beider naamsuitgang duidt reeds aan, dat zij vooral beoefenaars der classieke Letteren geweest zijn; maar beiden droegen ook der Nederlandsche Kunst en vooral der Nederlandsche taal een warm hart toe.

Pieter Schrijver, den 12^{en} Januari 1576 te Haarlem geboren, en aldaar opgevoed, bracht het grootste deel van zijn leven te Leiden door, waar hij zich vooral op de beoefening der Letteren toelegde. Daar hij bemiddeld was, behoefde hij niet voor den kost te werken, en kon zich dus geheel aan zijne geliefkoosde studiën wijden. Op zijn ouden dag werd hij blind [1]) en liet zich toen in

---

[1]) In Mei 1651 begon de verduistering van zijn tweede oog. „Scriverius altero etiam oculo laborare incepit," schrijft Nic. Heinsius aan Is. Vossius. Burman, *Sylloge Epistolarum*, III, 600.

Digitized by Google

zijne letteroefeningen bijstaan door den later te vermelden Oudheidkundige en Dichter Joachim Oudaen. Hij stierf in 1660, vier-en-tachtig jaren oud. Hij gaf verscheiden Latijnsche schrijvers in het licht, en maakte verder hoofdzakelijk werk van de beoefening der Geschiedenis. Vooral die van Holland trok hem aan, en hij bevorderde hare kennis door verschillende populaire geschriften.

Maar niet minder had hij op met de Poëzie. Hij gaf de Latijnsche gedichten van Janus Secundus uit; maar ook de *Nederduytsche Poëmata* van zijn vriend Daniël Heinsius. Want hoe geleerd en classiek gevormd ook, hij was een ijverig voorstander zijner moedertaal, die hij in proza en poëzie beoefende. Hoe hij voor haar gebruik ijverde, zagen wij reeds, en dat hij vooral een richtig gebruik beoogde, blijkt uit zijn vers tot *Lof van S. Ampzings Taalbericht (Gedichten*, bl. 39):

„En acht het niet gering, noch voor onnutte streeken,
Zyn moederlyke taal naer wetten uyt te spreeken,
En daer wat in te doen, dat alles wat men zeyd,
Dat alles wat men speld, geschiedde met bescheyd."

Van hem geldt geheel, wat hij van zijn Haarlemschen stadgenoot, den Zweedschen Gezant Jakob Van Dijck, getuigde [1]).

„Al sijn hem wel bewust de spraecken altemael,
Soo is de meeste lust tot zijne moeders tael."

En hoe hoog hij haar inderdaad schatte, blijkt uit den lof, dien hij daarop volgen laat:

„Tael ongelooflick soet, princes van alle taelen,
Geboren om de croon van anders hooft te haelen:
Vol sins, vol defticheyts, vol luysters, lanck en ruym,
En die wel missen kont het over-zeesche schuym.
Tael rijck en onvermengt: tael om ten toon te dragen:
Godin, die niet behoeft een woordt te loopen vragen,
En halen tot uw hulp; tael van geluckich slach,
Die gansch Europa door de taelen trotsen mach."

Als Nederlandsch dichter staat hij intusschen niet zeer hoog. Hij schreef doorgaans gelegenheidsverzen of bijschriften, die vrij laag bij den grond blijven en in den beginne gebrekkig van

[1]) In de opdracht van de *Nederd. Poëmata* van Heinsius; bl. 11.

Digitized by Google

rhythmus en vaak plat van uitdrukking waren. Daarentegen waren ze niet van geest ontbloot. De toon is ouderwetsch en herinnert aan Coornhert en Roemer Visscher: gaandeweg wordt evenwel zijne taal smijdiger. Zijne groote verdienste is, dat hij ook een wegbereider voor anderen is geweest.

Veel hooger als dichter staat „(s)ijn ander-ick, (s)ijn vriendt van oude jaeren," Daniël Heins, dien hij als „den Gentschen Nachtegael" hoog vereerde. Deze uitstekende geleerde, die niet minder als Latijnsch, Grieksch en Nederlandsch dichter is vermaard geworden, was den 30en Mei (O. S.) 1580 te Gent uit een aanzienlijk geslacht geboren [1]). Om de „religie" weken zijne ouders uit, toen hij nauwelijks het levenslicht gezien had; en eerst na veel zwervens in Engeland en Noord-Nederland kwam de jonge Heins te Leiden, waar hij reeds op zijn achttiende jaar tot Hoogleeraar in de Grieksche Letterkunde, en later in de Geschiedenis benoemd werd [2]). Hij stierf in 1655, op hoogen leeftijd, door geheel Europa met roem overladen.

Hij was zeker na Scaliger, dien hij was opgevolgd, de Nederlandsche Geleerde en Dichter die de meeste vermaardheid, zoo buiten als binnen 's lands, bezat. Hoezeer C. Huygens hem waardeerde, blijkt uit diens brieven [3]). En dat hij in Frankrijk buiten-

---

[1]) Vergel. over het leven van Heinsius het opstel van Angillis (*Dietsche Warande*, VI).

[2]) In de opdracht van zijn *Auriacus* (1602), spreekt hij Holland aldus toe: „Agedum Batave, quod solum pro tuis in me beneficiis possum, Musas meas consecravi tibi .... Ego cun. bonis exutus omnibus, laribus, et praediis meis, nihil Hispanorum tyrannidi, communis religionis ergo, praeter infelicem hanc animam subduxissem, et si quam spem in parentibus, miserimis et ipsis, repositam haberem, tu me excepisti, fovisti, amplexus es: ac quod mirum maxime, vestrum beneficium majus mihi fecit Hispanorum crudelitas."

[3]) Huygens had aan Balzac, op diens verzoek, eene lijst der door Heinsius uitgegeven werken toegezonden, en voegde daar eene beschrijving van zijn persoon aan toe, waarin het o. a. heet:

„Les appointements qu'il tire de la Republique sont mediocres, mais plusieurs: en qualité de professeur, de secretaire et de bibliothecaire de l'université, outre celle d'Historiographe de l'Estat: charge, dont aussi le feu Roy de Suede l'a honoré, avec tiltre de conseiller, et quelque emolument. Celuy de Chevalier luy a esté porté de Venise, non brigué ni mendi: mais receu des mains de l'Ambassadeur de ceste Republique, soubs une jolie protestation

Digitized by Google

gemeen hoog stond aangeschreven, blijkt deels uit den lof, dien de vermaarde Balzac hem toezwaaide [1]), deels uit het feit, dat buitenlandsche dichters hun roem alleen dan voor duurzaam hielden, wanneer die door hem geijkt was [2]).

Het ligt niet op onzen weg te onderzoeken, wat hij als geleerde geweest is [3]); en ook bij zijne Latijnsche en Grieksche poëzie kunnen

---

en forme de petite harangue, nerveuse et masle qui se trouve dans quelqu'une de ses œuvres.

„Tel est l'exterieur, Monsieur, de ce rare esprit, qui je m'asseure que vous estimez. Je vous en depeins l'escorce, parce que vous l'avez desiré. Sans vostre curiosité, tout cela n'est pas digne d'estre nommé en mesme page aveq Heinsius, tant cheri pour autre chose, tant cognu, tant admiré, tant recherché jusqu'à Rome, et partout ailleurs, soubs conditions avantageuses, et promesse d'entiere liberté de conscience, dans le mesme Vatican." MS. brief aan De Balzac van 3 November 1635.

In een vertoog van 13 Nov. 1639 getuigt hij van hem „que j'ay reveré comme je debvois dès mon enfance, et mesme par succession de pere en fils". Met betrekking tot de laatste woorden schreef Heinsius in 1635 aan Huygens: „Amplissimum parentem tuum, ut communem, colui, suspexi: qui et ipse loco aliquo nos habuit, ac pene in familiam admisit." *Epistola qua Dissertationi D. Balsaci respondetur*, 1636, pag. 231.

[1]) Balzac schrijft (*Discours sur une tragedie de M. Heinsius*, in 8°, 1636 à Paris chez P. Rocolet, p. 7, of *Œuvres Compl.* T. II, p. 531): „Je scay qu'il est le Docteur de nostre Siecle, et qu'il le sera de nostre Posterité: je ne dis pas que j'ay de l'estime, ce terme est inferieur à mon sentiment, mais j'ay une espece de devotion pour tous ses ouvrages: et rien ne porte sa marque, qui ne me soit en pareille reverence, que si l'Antiquite l'avoit consacré."

[2]) Favereau had gedichten geschreven en wenschte het oordeel van Heinsius. Balzac schrijft aan dezen, 5 Dec. 1634 (*Œuvres Compl.* in-F°, T. I, p. 219).

„Il croit que la gloire n'est pas legitime, dont vous n'estes pas le distributeur, et que les choses ne sont pas si bonnes par leur propre bonté, que par l'estime que vous en faites. Vous voyez par là, Monsieur, le rang que vous tenez dans la Republique des Lettres, et que je ne suis pas le seul qui vous regarde avec veneration assis dans le throsne de Scaliger, et donnant des loix à toute l'Europe civilisée. Le dernier degré où puisse arriver un homme qui s'est fait Prince parmy les siens, est de devenir arbitre des estrangers, et de s'acquerir de la reverence où il ne peut pretendre de sujetion. Vous estes parvenu à cette haute region de merite."

[3]) Ik vermeld slechts één zijner geschiedwerken, namelijk de in 't Latijn geschreven geschiedenis van het beleg van 's-Hertogenbosch, bij Elsevier in folio uitgegeven. Daarvan kwam te gelijker tijd (1631) eene Fransche vertaling uit onder den titel: „Histoire du siege de Bolduc et de ce qui s'est passé ès

Digitized by Google

wij hier niet stilstaan. Wij vermelden slechts, dat hij in 1602 optrad met eene Latijnsche tragedie: *Auriacus, sive Libertas saucia*, op Senecaschen trant geschreven, met deftige alleenspraken en lyrische koren, en waarin de „zinnekens" *Alecto*, *Megaera*, *Inquisitio* en *Libertas saucia* eene voorname rol spelen. Verder gaf hij, behalve de in 1605 voor 't eerst gedrukte dichterlijke *Ennarratio obsidionis Harlemi*, eene reeks van Jamben en Elegieën in het licht: meestal gelegenheidsverzen, die herhaaldelijk werden gedrukt, ofschoon ze, volgens des dichters eigen schatting, die eer niet alle waard waren; immers niet die afgedwongen bijschriften, op allerlei onderwerpen, die hem koud lieten, en wier mode hij geestig ten toon stelt [1]).

Pais Bas Unis, l'an 1629, faicte françoise du Latin de Daniel Heinsius." De naam van den vertaler staat niet op den titel, maar wij weten uit een brief van Huygens aan Rivet, van 9 Juli 1632, dat de laatstgenoemde de vertaler was. Als curiosum schrijf ik het begin van dien brief hier af.

„Monsieur, Vostre traduction n'a rien rabatu de l'opinion qu'un chascun en avoit conceue. Son Excellence particulierement me tesmoigne la trouver tres-digne de vous et me commande de vous asseurer du gré qu'il vous sçait de la façon de ce labeur. Bien voudroy-je qu'il eust une satisfaction aussi universelle de l'estoffe, mais, comme il cognoit mieux que personne jusques aux moindres minutez de cette histoire, il passe son œil dessus comme feroit un pere sur le pourtraict de son enfant, et n'y a moyen qu'aucun faux traict luy en eschappe; qui, à la verité, le rend si rude censeur de cet ouvrage, qu'à bien considerer plusieurs passages s...iceux [à] la gloire du quel, il me desplaist que Monsieur Heinsius ayt esté confondu de chetives informations en de bien remarquables endroits, sans avoir peu resouldre à faire meurement examiner sa minute et de bonne heure par des personnes mieux instruites de la verité."

[1]) In de narede achter de zesde uitgaaf zijner *Poëmata* (1617) zegt hij, p. 587, dat hij hier verzen gedrukt heeft „plura quam volebam, et fortasse quam oportuit. Quaedam enim amicorum causa scripsi, quaedam illorum causa edidi. Hoc saeculi vitium est, ne a me alienum putes. Eo tempore vivimus quo servile nomen poeta est. Nemo querit an possis. Sunt aliqui qui petunt semper, sunt alii qui semper imperant. Si recusas, gravius peccas quam si ineptias. Flet aliquis, flendum est; ridet, canendum est.... Patrem aliquis amisit aut matrem; ad poetam itur: amicum offendit; carmen poscitur: sponsam ducit; sine poeta nec maritus fit nec pater. Id quod denique in funere praefica, in amore lena, in nuptiis pronuba, id ubique nos sumus. Sunt qui somnia nobis sua referunt, et si uxor abortiit aut ancilla concepit, argumentum carminis putant. Sunt qui ultra suam memoriam et nostram argumenta petunt. Lucretiam plorare nos jubent aut Virginiam; ... ut omittam esse qui in re materiam

Digitized by Google

Wij zouden het daarbij kunnen laten, ware het niet, dat eene andere Latijnsche tragedie, door hem in 1632 geschreven, en getiteld *Herodes Infanticida*, aanleiding tot veel twistgeschrijf had gegeven. Boxhorn noemde haar „tragœdiam, ut breviter hoc dicam, excitatam et cœlestem: quam universus ordo literatus cum stupore admirationis legit praedicatque." Zij was in 1632 te Leiden in-12° uitgekomen en aan Constantijn Huygens opgedragen. Deze had weldra het stuk aan Balzac gezonden, die hem daarover, in een brief van 2 Febr. 1633 (*Œuvres Compl.* in-f° T. I p. 173) de volgende opmerkingen mededeelde, welke de oorzaak van een letterstrijd werden, die de beroemdste pennen dier dagen in beweging heeft gebracht:

L'œconomie de la Tragedie est dans les regles et selon l'intention d'Aristote. La bienseance n'y pouvoit estre plus religieusement observée. Les vers sont magnifiques, et dignes d'un Theatre d'yvoire. Chaque partie m'en a plû. Mais sur tout les chœurs m'ont ravi.....

„J'ay seulement à vous proposer un petit scrupule, et je ne sçay pas bien pourquoy Tisiphone est introduite avec Mariamne, qui parle du Styx, du Cocyte, et de l'Acheron; ni s'il se peut former un corps naturel de deux pieces si differentes, que sont à mon advis la religion Juifve et la Payenne. Mon doute vient de mon ignorance, et non pas de ma presomption. Je demande enseignement, et ne cherche pas querelle: Particulierement avec un homme qui regne en ces matieres critiques, et que je reconnois pour le vray et legitime successeur du grand Scaliger."

---

praescribunt, numerum in versibus, ne vel plus vel aliter dicamus quam collubitum est illis. Vix hoc etiam quod grammatici est, poetae relinquunt: verba ut jungat, numeros cogat, metrum eligat.... Itaque nec naturam sequi licet nec impetum, sine quo nec fuit diu quicquam nec erit. Coelum aliter si ire jubeas, deorsum trahes: motu suo moveatur, nunquam desinet. Sagittam in altum mitte, ibit quo voles, sed mox cadet: scribe invitus; aliquid sequetur, sed caducum. Ita nobiscum, ut cum gladiatoribus olim, agitur: qui ad alienum arbitrium edebant, non ut bene viverent, sed ut fortiter perirent....

„Etiam ignoti sunt laudandi, et fortasse improbi. Il quos nunquam vidimus nec fortasse unquam videbimus, suffragio juvandi sunt.... Minores satrapae sunt qui nos dormire non sinunt. Hi instant, hi molesti sunt, hi totos dies nos obtundunt, hi salva amicitia negari posse non putant, id quod salva existimatione non datur. Quanquam et haec poetarum culpa est. Sunt enim qui non negent, sunt alii qui operam offerant suam, et eum illo Plautino gestiant promittere."

Digitized by Google

Hij schreef wat later een uitvoeriger opstel, ook aan Huygens opgedragen, en waarvan de druk den 15en Januari 1636 voltooid was [1]), maar dat, blijkens een brief van Huygens van 3 Nov. 1635, dezen al vroeger in handschrift was toegezonden.

Heinsius, ten gevolge van de pest, die Leiden onbewoonbaar maakte, naar Wassenaar getogen, kreeg eerst laat kennis van dit stuk en zond in antwoord daarop, zooals hij zelf zei, „non epistolam, sed integrum libellum." Dit vertoog, aan Huygens toegewijd, werd in de maand Juni van het jaar 1635 voltooid en een jaar later bij Elsevier uitgegeven [2]). De Balzac was over den toon van dat geschrift zeer gevoelig. Hij liet zich daarover in een brief aan Gerard (*Œuvres Compl.* T. II, p. 673) aldus uit:

„Je luy ay parlé avec toute sorte de deference; je luy ay demandé instruction sur quelques endroits de sa Tragedie.... Luy tout au contraire n'a pas voulu recevoir mes civilitez, il s'est effarouché de mes compliments: je luy ay demandé instruction, et il m'a jetté des pierres."

De meeste Fransche critici waren met het betoog van Heinsius weinig ingenomen, en Huygens zelf evenmin. Den 30en Juli 1638 schreef hij aan Cartesius: „En ce qui est de la querelle passée entre Messieurs Heinsius et Balzacq, je suis fort pour le dernier, mais ne donne pas tout le tort au premier. Iliacos intra muros et extra peccatum fuit." Eindelijk, in 1644 sloot Salmasius het debat met een van die ruwe knuppelslagen, waaraan men gewoon was. Hij ging Heinsius, met wien hij het vroeger al hevig aan den stok had gehad, hard te lijf [3]), en beweerde, dat zijne verdediging gevoerd was „definitionibus ineptis, digressionibus ad rem nihil pertinentibus" (p. 7); en zei ten slotte (p. 233): „Illa omnia quae

---

[1]) *Discours sur une tragedie de Monsieur Heinsius, intitulée* Herodes Infanticida. *A Paris chez Pierre Rocolet*, 1636. Ook afgedrukt: *Œuvres Compl. de M. de Balzac* in-f° T. II, p. 530 suiv.

[2]) *Danielis Heinsii Epistola, qua dissertationi D. Balsaci ad Herodem Infanticidam, respondetur: multaque diversae eruditionis hac occasione excutiuntur.* Editore Marco Zuerio Boxhornio. L. B. 1636.

Hierop volgde: (J. de Croi) *Response à la lettre et au discours de Balzac sur une tragedie de Heinsius etc.* Geneve, 1642, in-8°.

[3]) *Claudii Salmasii ad Aegidium Menagium epistola super Herode Infanticida, Heinsii Tragoedia, et censura Balsacii.* Parisiis apud Viduam M. Dupuis. 1644.

Digitized by Google

Balsacius reprehenderat, integra et illiaesa manent, utpote inepte aut frigide ab Heinsio refutata."

Wij hebben misschien langer bij dezen strijd stil gestaan dan door het bestek van dit werk gewettigd zou zijn, ware het niet, dat wij de aandacht wilden vestigen op hetgeen toen reeds voor en tegen het misbruik der classieke Godennamen in de poëzie werd geredekaveld.

Eigenlijk hebben wij ons hier slechts met Heinsius bezig te houden als Hollandsch Dichter. En als zoodanig heeft hij eigenaardige verdiensten. De oogenblikken, die hij aan zijne ambtsstudie kon ontwoekeren, besteedde hij grootendeels aan Nederlandsche Taal en Poëzie. Zijn vriend Schrijver zegt het ons:

„Zijn moederlicke tael, hy hielt het voor een schandt
Dat die soo weynich wierdt geoeffent hier te landt.
Het overschot van tijdt dat hem de Goden gaven,
Dat heeft hy hier besteet . . . . . .
. . . . . en om niet stil te staen,
Is hy met onse spraeck en haeren loff begaen.
Dees heeft hy uyt het slijck gebeurt, en opgenomen:
Zijn werck daer van gemaeckt, niet slachtende de lomen,
Daer Nederland van waecht."

Toch dacht hij er niet aan, zijne Hollandsche verzen in het licht te geven; zij werden „hem door eene soete dievery afhandich gemaeckt" door zijn vriend, die ze in 1616 ter perse zond. De meeste gedichten in dezen bundel waren echter al van veel vroeger dagteekening.

Heins begon, als zoo vele anderen, en niet minder gelukkig, met erotische poëzie. De vier-en-twintig *Emblemata van Minne* had hij al „over veel jaeren," ja, „in zyne kintscheyt" gedicht. Daarop volgden evenveel minnebeelden, die gezamenlijk het opschrift: *Ambacht van Cupido* dragen. Men versta daaronder zinnebeeldige prenten met achtregelige bijschriften. Van den beginne af aan muntten zijne verzen uit door zuiverheid van taal en rhythmus. Het *genre*, dat meer vernuft dan dichterlijk gevoel eischt, valt thans niet meer in onzen smaak; en de proeven, die hij er in leverde, missen de geestige flits, die het gebrek aan poëzie doet over 't hoofd zien.

Het is niet uit te maken, wanneer die stukken voor het eerst

Digitized by Google

het licht zagen, maar stellig vóór 1607. Nog ouder zijn misschien de bijschriften bij acht platen, voorafgegaan door eene voorrede, getiteld: *Spiegel van de Doorluchtige, eerlicke, cloucke, deuchtsame ende verstandege vrouwen: genomen wt diveersche Griexsche ende Latijnsche wur-historyschryvers tot vermaeck ende leeringe van alle liefhebbers van eerlicke vrouwen; met diveersche constege coperen platen verciert ende rijmswyse beschreven.* Ik ken daarvan slechts eene uitgave van 1615, bij Jodocus Hondius te Amsterdam gedrukt; maar in de *Nederduytsche Poëmata*, in datzelfde jaar verzameld, staat boven de voorrede, die daarin weer werd afgedrukt: „over veel jaren geschreven." Van het *Ambacht van Cupido* wordt eene uitgave van 1595 vermeld, en van de *Emblemata* eene van 1608. Ik heb er eene voor mij van 1612 bij Dirck Pieterz. te Amsterdam gedrukt. De drie werkjes werden in 1619 te Leiden op nieuw ter perse gelegd.

De *Jacht van Cupido* is vóór den *Nieuwen verbeterden Lusthof* van 1607 gedrukt, en daar verkeerdelijk op den naam van Vondel gesteld en met diens toenmalige spreuk: *Liefd' verwinnet al*, geteekend. Enkele gedichten vindt men in *Den Bloemhof van de Nederlantsche Jeught* van 1608, althans in de tweede uitgaaf van 1610, b. v. het *Trou-dicht*, het *Lofdicht aen J. Dousa*, *Lentes Claghghedicht*, *Cupidos school ganck*, *Elegie of Clacht Dicht*, waarvan alleen het eerste met zijne voorletters D. H. geteekend is.

Vóór de uitgave der *Nederduytsche Poëmata* heeft hij zijne Nederlandsche gedichten onder het pseudoniem *Theocritus a Ganda* uitgegeven [1]). Schaamde hij er zich over? Of wat was anders de reden van zijn wegschuilen onder dien verdichten naam?

Hij was eerst zichzelf met het gedicht op den Admiraal Jakob Heemskerck, dat niet jonger dan van het jaar 1608 kan zijn. Het is levendig, ongekunsteld en vol verheven poëzie, alleen wat te veel met heidensche Godennamen en mythologische toespelingen doorspekt. Wil men een staaltje van toon en stijl, ik wijs op het slot. Na de schildering van het heldenfeit van den matroos, die zijn vluchtenden vijand tot in de baren vervolgt en met hem omkomt, heet het (bl. 6):

---

[1]) Zie Mr. J. J. van Doorninck, *Bibliotheek van Nederl. Anonymen en Pseudonymen*, passim.

Digitized by Google

„Doen sach de Spanjaert eerst, dat doot en helsche krachten,
En Styx en Phlegeton sijn minder als de machten
Van een hoochmoedich hert, gewapent met zijn recht,
Dat voor het vaderlandt en voor de vryheyt vecht.
Doen heeft hy eerst gesien, doen heeft hy moeten mercken,
Waer onse sterckten sijn en rechte bollewercken,
En dat de muyr, en wal, seer weynich daer toe doet;
Maer dat de vryheyt licht gegraven int gemoet.
. . . . . .
Marane, neemt ons wech ons landen, daer wy leven,
Wy sullen sonder vrees ons in de zee begeven:
Daer nu de schepen gaen, daer sullen wy tot spijt
Van uwen trotsen moet sijn even wel bevrijt.
Al daer den hemel strekt en daer de wolken drijven,
Ist even waer men woont, als kinders ende wijven
Sijn buyten slaverny, sijn verre van u handt.
Al daer ghy niet en sijt, daer is ons vaderlandt.
De vogel is alleen geboren om te snijden
Met vleugelen de locht, de peerden om te rijden,
De muylen om het pack te dragen, of de lijn
Te trecken met den hals, en wy om vry te sijn."

De gedachten mogen hier den geest van Vondel en Antonides ademen, de stijve en eenvormige wijze van uitdrukking bewijst, dat er nog eene groote schrede te doen was om de Kunst tot volmaaktheid te brengen; maar tevens zien wij, dat Heins toch het pad geëffend heeft om dien stap te verhaasten.

Soms weet hij ook een anderen toon aan te slaan. Hoe liefelijk eenvoudig is niet het stukje: *Op het Musijck-boeck van Meester Corn. Schuyt* (bl. 25)! En is er, ondanks het gemaniëreerde, dat van de herdersklacht onafscheidelijk is, niet iets roerend naïefs in zijne *Pastorael* (bl. 26)? Ik zwijg van zoo menig vloeiend stuk, zoo menige goed geslaagde vertaling van Theocritus, zoo menig lied, dat, behoudens den wat ouderwetschen zinbouw, Hooft's bloeitijd doet voorspellen in een tijd, dat Hooft nog verre was, van hetgeen hij eenmaal worden zou[1]). Maar wij mogen den

[1]) De *Nederduytsche Poëmata* bevatten buiten het *Ambacht van Cupido* 29 gedichten, waarvan er negen (nos. 14, 19, 22—27 en 29) zijn opgenomen achter de: *Afbeelding van Minne: Emblemata amatoria, met de Spiegel van de Doorluchtige vrouwen, op een nieuw oversyen en verbeetert door Theocritum a*

Digitized by Google

Hymnus oft Lofsanck van Bacchus, van 1614, niet geheel onbesproken laten, die vroolijke vastelavondviering, los, geestig, van geheel onberispelijken rhythmus, maar zoo vol van classieke herinneringen, dat Scriverius, aan wien het stuk gewijd was, het door geleerde aanteekeningen moest ophelderen. Hier wordt de Wijn-God bezongen op zoo vroolijken, dartelen toon, dat men den dichter licht een even groot vereerder zou achten van dien veelgevierden, als waarvoor zijn ambtgenoot en vriend Baudius doorgaat. Gelukkig dat hij ons beter leert, als hij in de voorrede zegt: „Ick meyne indien u Godt een sone gave, gelijck desen God is, dat ghy hem in d' hoogeschole sout besteden, daer het Brasilii hout geraspt wort."

In het Grieksch en Latijn was de Wijn-God gehuldigd op onovertrefbare wijs: dit was hem een prikkel geweest, en hij had „eens willen sien, of oock onse sprake soo onbequaem is, als vele lieden meynen, die niet achten dan dat buyten is, en met groote moeyte geleert wort." En hij was waarlijk uitnemend geslaagd. Beter dan in den *Lofsanck van Jezus Christus*, die twee jaar later het licht zag, en waarin meer theologische en classieke geleerdheid dan poëtische opvatting is ten toon gespreid.

Beide stukken genoten intusschen de eer van in het Hoogduitsch te worden vertaald door Martin Opitz, die in het algemeen den beteren poëtischen vorm van Heinsius afzag en in zijn vaderland invoerde.

In 1639 verscheen bij J. Heerman te Amsterdam [1]) een treurspel, dat hetzelfde onderwerp behandelde als Heinsius' *Herodes Infanticida*. De titel luidt: *Th. Ag. Treurspel: De Moord der Onnoozelen*. De letters *Th. Ag.* schijnen hier *Theocritus A Ganda* te moeten beteekenen, het bekende pseudoniem van onzen Dichter. Het stuk is stellig geene vertaling van het Latijnsche drama. Het is zoo onbeduidend van inhoud en zoo mat van stijl, dat men bijna zou twijfelen aan het juist inzicht van hen, die het hem

---

Ganda; met noch veel schone poetische ghedichten, seer vermaeckelyck voor alle liefhebbers. Tot Leyden by Harman van Westerhuysen. An°. 1619. Behalve die negen gedichten komen er hier nog vijf andere voor, die niet in het door Schrijver bezorgde werk gevonden worden.

[1]) In 1643 voor D. C. Houthaeck herdrukt.

Digitized by Google

toekenden. Platter voorstelling is niet denkbaar: voor de vermoorde kinderen zal in den hemel een monument gesticht worden:

„Daer zullen voor trofeên gescheurde luyers staan."

Een der burgers heeft een visioen, waarin de vertoornde Rachel den moordenaar Herodes aldus toespreekt:

„Ghy zult zeer gulzigh staegh, en altijd hong'righ weezen.
Uw graegte zal niet zijn door 't eeten te geneezen.
Uw ingewand zal u vol rijpe zweeren zijn,
Waer door ghy voelen zult een doodelijke pijn.
Die zal u aen en aen, tot in het graf, verzellen.
Uw beenen, dy en voet, die zullen u zoo zwellen,
Van 't waeter, dat de dagh zal schijnen daer door heen,
En 't zal met groote stank afdrupp'len nae beneên.
Uw schaemelheyd die zal u worden op gegeeten,
Door 't krielende gewormt van luyzen en van neeten.
Daer zal een zwaere lucht uyt al u leeden gaen.
Ghy zult niet overeynd door lamheyd konnen staen,
De zeen'wen zullen u met pijn te zaemen trekken.
Uw lichaem zal van jicht u glimmen als een bekken.
U zal zeer lastigh zijn het haelen van uw' aem.
Een zwaere en bange hoest zal noch, tot meerder praem,
Door 't kucchen zoo veel smarte en weedooms aen u geven,
Dat ghy door eygen handt zult eyndigen uw leven."

Men zou zeggen, hij kon het daarmee doen; maar neen:

„Zy wenscht hem boven dien veele and're plaegen toe."

Als het stuk werkelijk van Heinsius is, hetgeen ik niet bepaald durf tegenspreken, dan mag men vragen, of die opeenstapeling van walgelijk proza aan den invloed van den komenden ouderdom moet worden toegeschreven? Dit is zeker, dat hier geene ergerlijke vermenging van Jodendom en Heidendom plaats heeft; want Herodes zelf mocht, als vreemdeling, wel van den „Donder Godt" spreken. De schrijver schijnt dus ten slotte van de juistheid van Balzac's aanmerking overtuigd te zijn geworden.

Heeft Heinsius zich werkelijk aan dit stuk bezondigd, dan heeft hij er zijn roem als Dichter niet door vermeerderd. Zoo hij op de vaderlandsche poëzie invloed heeft geoefend, dan is het met zijne vroegere, door Schrijver uitgegeven gedichten. Hij vormt als het

Digitized by Google

ware den overgang van de oude Amsterdamsche school tot de nieuwere kunstrichting, die in den Muiderkring werd gekweekt. Daar werd gehoor gegeven aan de uitnoodiging, in Schrijver's voorrede op de *Nederduytsche Poëmata* van zijn vriend gedaan:

„Wel aen! o Nederlandt, ghy hebt u te verblijden,
Dat binnen uw bedrijff in onse laeste tijden
De wetenschap toeneemt, verspreyt haer breet en wijt,
Soo dat ghy Romen nu, jae oock Athenen sijt.'
. . . . . Op desen voet laet wesen,
O Landsluy, dat wy oock van uwe vruchten lesen:
Tot ciersel van ons tael, tot eer en weerdicheyt,
Tot voord'ring van haer deucht en haer bevallicheyt!"

Hooft en Vondel en allen, die zich onder hunne banier geschaard hadden, gaven een welsprekend antwoord. De tijd was rijp, en, gestoofd door de zon der Vrijheid, ontplooide zich de Nederlandsche Kunst in ongekende pracht.

Digitized by Google

VI.

PIETER CORNELISZ. HOOFT.

Die nieuwe richting werd eerst voor goed ingeslagen, nadat een vrij hardnekkige strijd was gestreden tusschen de voorstanders van de volkspoëzie en die van het Classicisme, welke ten nadeele der eersten beslist werd. De vertegenwoordigers der romantische volkspoëzie vorderen daarom in de eerste plaats onze aandacht. Daartoe moeten wij nog wat langer bij de geschiedenis der *Oude Kamer* stilstaan, binnen wier wanden deze tak van Nederlandsche Kunst aldra groende en bloeide.

Reeds vóór 1600 behoorde onder hare ijverige leden de jonge Pieter Corneliszoon Hooft, die weldra aan haar hoofd zou staan en zulk een' overwegenden invloed op onze Letteren zou oefenen door stand, door ijver en vooral door zijn onmiskenbaar talent. In den bekenden rijmbrief, dien hij in het gulden jaar uit Florence aan zijne „meesters oft broeders" — hij wist niet hoe ze te noemen — zond, heet het:

„In Hollant climtmen mee tot lof langs des Deuchts trappen;
In Amsterdam men vint die met sijn hóóch gedicht
De duister wech, die leyt tot ware vreucht, verlicht,
En vechters, die omt best tgemeen beloop der dingen
Tot goedts en quaets beken, met aengenaemheit singen,
Veel geesten jonck en out, die cloeck en welbespraeckt,
Met wesen (?) nut verhalen haer gedicht volmaeckt."

Dat hij in de eerste regels Spieghel op 't oog had, is door de zinspeling op diens spreuk duidelijk genoeg. En wat de jonge en oude geesten betreft, waarvan hij gewaagt, blijkbaar was geen hunner zoo uitnemend, dat hij verdiende nader aangeduid te worden. Zeven jaar later was dit reeds anders: bij de omwerking van zijn gedicht, in 1607, kon Hooft reeds roemen op

Digitized by Google

„Koster, Vondelen, Breero, en Victorijn,
Die nu al toonen wat z' hier namaals zullen zijn."

Van deze zijn Coster en Bredero met Hooft allengs de werkzaamste en invloedrijkste, ja, de toongevende leden der Kamer geworden.

P. Cz. Hooft werd den 16en Maart 1581 te Amsterdam geboren uit een opkomend geslacht, dat door de verdiensten zijns vaders, den waardigen Burgemeester Corn. Pz. Hooft, onder de zich vormende regentenfamiliën eene eervolle plaats had ingenomen [1]).

De aanstaande schrijver der *Nederlandsche Historiën* ontving eene zorgvolle en geletterde opvoeding. Al vroeg trok de Poëzie hem aan. Op zijn zestiende jaar had hij zich onder de leden der *Oude Kamer* doen opnemen, waartoe zijn vader al behoorde. Enkele kleinere gedichten en een treurspel, *Achilles en Polyxena*, dagteekenen uit dien tijd [2]).

Den 11en Juni 1598, dus op zeventienjarigen leeftijd, ondernam de jonge Dichter eene groote buitenlandsche reis en bezocht Frankrijk, Italië en een gedeelte van Duitschland. Den 8en Mei 1601 keerde hij eerst in zijne vaderstad terug [3]), vatte daar de studie der Ouden weder op, en legde zich vooral op de geschiedschrijvers en wel op Polibius, Caesar en Suetonius toe. Hij zeide daarom echter geen vaarwel aan de Poëzie. Dit blijkt uit een nieuw treurspel [4]), *Theseus en Ariadne* (1602), en verschillende gedichten, meest minneliederen, die hij te Amsterdam en in zijn studententijd (1606—1607) te Leiden maakte. Immers op vijf-en-twintigjarigen leeftijd bezocht hij de Leidsche Hoogeschool, waar hij zich gedurende twee jaren op de Letteren en vooral op de Rechtswetenschap toelei.

---

[1]) Over de familie Hooft raadplege men: J. A. Alberdingk Thijm en A. A. Vorsterman van Oyen, *Het geslacht Hooft. Eene genealogie, uit ongedrukte bescheiden opgemaakt en met vele levensbijzonderheden gestoffeerd* (Amsterdam, 1882).

[2]) Verg. Leendertz' inleiding op zijne uitgave der *Gedichten van Hooft*, bl. LXV—LXVI. (Amsterdam, 1871—1875).

[3]) Het dagboek dier reis is gedrukt in het tweede deel van Hooft's *Brieven*, door Dr. J. Van Vloten in het licht gegeven, bl. 407—443. (Leiden, 1856).

[4]) Zie Leendertz, t. a. pl., bl. LXVI—LXVII.

Digitized by Google

In Amsterdam teruggekeerd, haalde hij den band, die hem aan de Kamer verbond, nader toe. Reeds had hij haar de vrucht zijner Italiaansche reis geschonken, het herderspel *Granida*, dat den 1en Maart 1605 voltooid werd [1]). En in 1609 schreef hij voor den *Eglentier* de verzen bij de vertooningen, die den 5en Mei vanwege de Kamer, ter gelegenheid van het sluiten van het Bestand, op den Dam den volke werden te zien gegeven.

Nog in diezelfde Meimaand werd Hooft tot een der aanzienlijkste staatsambten in Holland benoemd door zijne aanstelling als Drost van Muiden en Baljuw van Gooiland. Hij bewoonde van toen af, althans des zomers, het Muider Slot, waar hij, zoowel als te Amsterdam, in welke stad hij de wintermaanden doorbracht, vooral na 1620, toen Roemer Visscher gestorven was, van lieverlee die reeks van vernuften, kunstenaars, dichters en geleerden om zich heen lokte, die, in gezellig verkeer, het leven met hem genoten of de Kunst met hem beoefenden, en te zamen onder den naam van *de Muiderkring* in onze geschiedenis bekend zijn. Dat Hooft's huis zulk een middelpunt worden kon, dankte hij deels aan zijne persoonlijkheid, aan zijn talent, zijn gullen, vroolijken omgang, aan zijn maatschappelijken stand, maar niet het minst aan de lieftalligheid der vrouw des huizes.

Hij was toch in 1610 gehuwd met de schoone negentienjarige Christina van Erp, die hem echter in 1624 weder ontviel. Hij was geen man om weduwnaar te blijven. Er leefde toen in Amsterdam een jong, schoon en rijk bruinlokkig meisje, Susanne van Baerle, uitmuntende door velerlei talenten, en die door Constantijn Huygens' ouderen broeder Maurits te vergeefs gevrijd was. In het najaar van 1625 deed Hooft al wat hij kon om die schoone voor zich te winnen. „De Muider Drost overstroomde haar met complimenten en liederen" [2]); maar de coquette schoone,

„Die zoo veel' vlammen plaght t'ontsteken in haer ijs",

was niet door den vijf-en-veertigjarigen weduwnaar te vermurwen. Zij aanvaardde „des Prinsen rechterhand" en huwde den reeds

---

[1]) Leendertz, t. a. pl., en II D., bl. 141.

[2]) Theod. Jorissen, *Constantin Huygens*, I [en eenige] deel, bl. 202 (Arnhem, 1871).

Digitized by Google

beroemden *Constanter* den zesden April 1627. Sedert wendde Hooft zich tot Eleonora Hellemans, de schoone en geestrijke weduwe van Jan Baptist Bartelot uit Antwerpen. Het duurde lang, eer zij hem hare hand schonk; en zijne liefdevlam was geruimen tijd niet bij machte om

„Het ijs t'ontdoven
'Twelk, die mij te zeer behaegt,
In een borst van ijzer draeght."

Eindelijk vervulde zij zijne wenschen en huwde hem den 30ᵉⁿ November 1627. Sommige der gedichten, door Susanna geïnspireerd, zou hij, naar men zegt [1]), later met geringe veranderingen aan Eleonora hebben toegezonden. Jorissen zei daaromtrent [2]), dat hij ze „met kleine wijzigingen pasklaar (maakte) voor de schoone oogen van Heleonora", en voegde er de schampere opmerking bij: „Men ziet, hoe verstandig onze praktische voorvaderen waren. Die wat bewaart, die heeft wat. Een appeltje voor den dorst is altijd te gebruiken."

Tegen die aantijging kwam Alberdingk Thijm op [3]); omdat, zei hij, zoo dit waar was, „Apollo en de Muzen zich stellig over zulk een gemeenen voedsterling behoorden te schamen." Hij achtte het oordeel echter „lichtvaardig", en bracht daartegen in, dat „Jorissen de beschuldiging op niets anders bazeerde dan op de onderstelling, dat Hoofts tweede vrouw eene blondine was, en dat Hooft *dan ook*, om de vaersjens, die hij voor Susanna gemaakt had, aan Heleonora te kunnen opdragen, de kleur van haar en oogen in die stukjens *pour le besoin de la cause* heeft veranderd! Maar — Heleonora was een brunet, juist als Susanna;" hetgeen hij met een paar aanhalingen bevestigt.

Intusschen zijn er toch veranderingen gemaakt, en wel de zoodanigen, waardoor de bruine schoone in eene blondine veranderde. B.v. in het *Gespan van Schoonheden* [4]) stond oorspronkelijk:

---

[1]) Zie Leendertz' aanteekening op de *Gedichten van P. Cz. Hooft*, I D., bl. 261. Verg. Jorissen, t. a. p., bl. 202, noot 2.

[2]) *Nederland*, 1870, II, bl. 58.

[3]) *Ned. Spectator*, 1870, bl. 225.

[4]) Leendertz, I, bl. 261, en Penon, *Dicht- en prozawerken* III, bl. 192.

Digitized by Google

„Blixemschutjes, oolijk' óóghjes;
Helderbrujne lichte lóóchjes,
Die, met glimpen van uw swart,
'T gulden geel der starren tart."

En dit werd later veranderd in:

„Blixemschutjes, vroolijk' óóghjes;
Heldere zaffiere lóóchjes,
Die met glimpen van uw smalt,
Boven 't goudt der starren bralt."

Alberdingk Thijm verklaart de verandering daardoor, dat de Drost bij de uitgave zijner gedichten, waarin die stukken werden opgenomen, niet wilde, dat *men* zou weten „tot welke teêrheid zijne bekende waardeering van Susanna geklommen was"; en vooral wenschte hij dit te verbergen voor haar, die nu zijne tweede vrouw was, ten einde haar ijverzucht te sparen. „Heleonora wist, met het heele nederlandsche volk, dat Christina van Erp zaliger de eerste vrouw van Hooft was geweest: maar zij wist niet, en Hooft meende ze zou 't niet gaarne vernemen, dat er onder de levenden nog één persoontje was, aan wie heur man, als weduwnaar, in tamelijk vurige bewoordingen zijne liefde verklaard had: daarom werd in de vaerzen, die aan Susanna gericht waren geweest, heur bruin in blond en blaauw veranderd en, zoo doende, deze thuis gebracht op de blonde Christina van Erp."

Jorissen heeft deze zienswijze in hetzelfde weekblad bestreden (*Ned. Spectator*, 1870, bl. 242 vlg.). Hij dacht zijne opvatting te steunen, door er op te wijzen, dat het gedicht, *Ooghen* getiteld [2]) (bl. 257), voor Susanna geschreven, in de uitgave der werken van 1636 het opschrift draagt: *Aen de ooghen myner vrouwe*, hetgeen hij meende, dat toen alleen op Eleonora kon slaan. Hij vergeet hierbij; dat hijzelf erkend heeft, dat de laatste eene brunette was; en, Alberdingk Thijm heeft er op gewezen, dat het vers uit vroeger tijd juist door dat opschrift op Christina toepasselijk werd.

Verder betoogt Jorissen, dat het door hem beweerde feit zoo ergerlijk niet was, daar Hooft voor Eleonora voelde, wat hij voor Susanna gevoeld had. Maar hoe blijft hij die opvatting rijmen met

---

[1]) Penon, t. a. p., bl. 188.

Digitized by Google

het feit, dat Hooft het voorwerp zijner min blond schildert? Hij acht het onmogelijk, dat Eleonora door haar man in den waan zou zijn gebracht, dat de verzen, voor Susanna geschreven, bestemd waren geweest voor zijne eerste vrouw; onmogelijk wegens het gebrek aan „vertrouwelijkheid" en „hartelijke verstandhouding", dat er in gelegen zou zijn, als hij haar niet verteld had, dat hij het hof aan Susanna van Baerle had gemaakt. „Geloove wie 't wil", zoo besluit hij.

Toch moet ik mij aan de zijde van Alberdingk Thijm scharen. Ik verheug mij, dat Hooft, tegen wiens karakter toch al genoeg kan worden ingebracht, van deze blaam mag worden vrijgesproken. Ik zou het meer dan erg gevonden hebben, als hij de weerstrevende weduwe had zoeken over te halen met de zoete woordjes voor eene andere bestemd. „Wat hij deze had toegezongen, had hij het recht een andere aan te bieden (zegt Jorissen), zoo het ook de uitdrukking van zijne gevoelens jegens deze was." *Recht*, misschien; maar zou het kiesch, fijn gevoeld geweest zijn? Trouwens die bedoeling valt met de blauwe oogen weg. En zoo hij de tweede vrouw in den waan wilde laten, misschien brengen, dat hij vroeger alleen voor zijne eerste geblaakt had, hij, die met Huygens op vriendschappelijken voet verkeerde, en verwachten kon, dat de beide vrouwen elkander nog al eens zouden ontmoeten, heeft hij daarin zoo misdreven? En lag daarin werkelijk een gebrek van „eerbiediging van Christina's nagedachtenis en van haar graf?" Ik zie het waarlijk niet in. Flink en mannelijk heeft de Drost in dezen niet gehandeld, dit lag ook niet in zijn karakter; maar het verwijt van gemeene of onedele handeling heeft hij niet verdiend.

Welke aantrekkelijkheid zijne beide vrouwen aan het huis van den Drost wisten te geven, zullen wij later zien: vooreerst bepalen wij ons tot Hooft's betrekking tot de *Oude Kamer*.

Ofschoon hij zijn ambt met trouw en nauwgezetheid waarnam, zooals uit zijne brieven blijkt, lieten deze bezigheden hem toch genoegzamen tijd om zich aan de beoefening der Letteren te wijden met een ijver, waarvan men zich nauwelijks een denkbeeld kan maken, en die slechts met zijn dood ophield.

Hij was reeds vroeg als lierdichter voor het publiek opgetreden. Wij troffen verzen van hem aan in den tweeden druk van *Den nieuwen Lusthof*, in 1602 uitgegeven; en in den derden druk van

Digitized by Google

dien bundel, welke in 1607 het licht zag. Ook aan den *Bloemhof* leverde hij bijdragen. Zijn eerste zelfstandig werk kwam niet vóór het jaar 1611 in druk. Evenals de eerstelingen van de meeste poëten zijner dagen bestond dit in *Emblemata Amatoria*, *Afbeeldinghen van Minne*, *Emblemes d'Amour*, met fraaie platen versierd en aangevuld met verscheiden andere gedichten. Dit alles was zonder den naam des dichters uitgegeven, ofschoon die voor niemand een geheim was. Eerst in 1613 plaatste hij dien op het titelblad van het treurspel *Geeraerdt van Velsen*.

Na zijne twee eerste tooneelspelen had hij in 1605 het op Italiaansche leest geschoeide herderspel *Granida* geschreven, en sedert vervaardigde hij te Muiden verschillende tooneelwerken, zooals den reeds genoemden *Geeraerdt van Velsen*, waartoe zijne verblijfplaats hem aanleiding schijnt gegeven te hebben, en later *Baeto* (1617). In October of November 1615 had hij ook reeds het naar Plautus' *Aulularia* „naa 's lands gelegenheidt verduitschte" blijspel *Warenar* geschreven [1]). Deze werden bijna alle op het tooneel der Kamer vertoond.

Maar nog meer trok hem weldra de geschiedschrijving aan. In 1618 begon hij het leven van Hendrik IV van Frankrijk te boek te stellen, als oefening in den historischen stijl, om zich voor te bereiden tot het schrijven der geschiedenis van zijn vaderland [2]). Acht jaar later kwam deze eersteling zijner historische werken in het licht, waarvoor Frankrijk's Koning den schrijver tot Ridder der orde van St. Michiel en in den adelstand verhief.

Niet lang na zijn tweede huwelijk, den 19^{en} Augustus 1628, zette hij zijne beroemde *Nederlandsche Historien* op touw, waarin hij „booven al de zaaken (z)ijner eeuw, de vroomheid van eighene Landsluiden, meedeburgheren, bloedtverwanten, ter baane brengt." Het werk ging uit den aard der zaak niet snel van de hand, deels

---

[1]) Zie de *Gedichten van Hooft*, door Leendertz uitgegeven, I D., bl. LXIX, en vooral II D., bl. 422.

[2]) In een brief aan Hugo de Groot schrijft hij: „Coepi vitam Henrici Magni, cujus memoria, quamvis nullo mihi beneficio cogniti, mirum in modum afficior, scripto complecti, idque vernaculo meditamentum stili et characteris Historici, ac pro ut hoc cesserit, de rebus Patriae cogitaturus." *Brieven*, I D., bl. 142.

Digitized by Google

wegens de bijzondere zorg, die Hooft vooral aan de bronnenstudie besteedde, deels uit andere oorzaken, b.v. de vertaling van *Tacitus*, zeer zeker ook als voorstudie voor de *Historien* ondernomen. Met het grootste gedeelte van dit tusschenwerk was hij in 1635 gereed.

Terstond daarop begon hij een ander geschrift, de *Rampzaaligheden der verheffinge van den Huize Medicis*, dat, klein van omvang, reeds in November 1636 voltooid was, hoewel het eerst twee jaar later het licht zag. Buitendien hield hij zich sedert October 1633 bezig „met (zijne) jeughlijke rijmen by een te raepen ende te verschrijven, ten verzoeke van de H.H. Verburgh en Brosterhuizen, die de zelve denken te doen drukken."

Eindelijk, na tien jaren arbeids, kwamen de *Historien*, den 23en Februari 1638, gereed: „dan 't liep noch wel vier jaaren aan, met ooverzien, schaaven en drukken", zegt Brandt, „eer 't den dagh moght zien." Werkelijk kwam het boek eerst in 1642 in het licht, met eene opdracht „aan Zijn Hoogheit."

Nauwelijks waren de *Historien*, onder algemeene toejuiching van Geleerden en Poëten, verschenen, of Hooft vatte het voornemen op tot het schrijven van een vervolg. Hij wenschte bij de eerste twintig boeken er nog tien te voegen, maar heeft het niet verder dan tot zeven gebracht. Des schrijvers wankele gezondheid belette hem het geheel te voltooien: zijn leven spoedde ten einde. Toen Prins Frederik Hendrik den 14en Maart 1647 overleden was, begaf de Drost zich naar den Haag om de plechtige lijkstatie bij te wonen: hij werd er door eene ernstige ziekte aangetast, die hem den 25en Mei ten grave sleepte. Hij ligt te Amsterdam in de Nieuwe Kerk begraven.

Digitized by Google

VII.

HET ROMANTISCHE AMSTERDAM.

G. A. BREDERO, J. J. STARTER, S. COSTER, TH. RODENBURG.

Gaandeweg waren bij de *Oude Kamer* de dichtoefeningen, naar het schijnt, wat in de schaduw gesteld door de tooneelvertooningen. Het overwegend talent van twee harer tooneeldichters heeft dat blijkbaar bevorderd; maar er zat ook, als het ware, een onweerstaanbare drang naar het tooneel in de lucht. Dit blijkt sedert 1611. Toen die tooneelvoorstellingen hoofdzaak waren geworden en regelmatig eenmaal, later tweemaal in de week werden gegeven, en daardoor de uitgaven aanmerkelijk toenamen, werd er eene nieuwe finantiëele regeling gemaakt. Vroeger betaalden de leden jaarlijks dertig stuivers, en de voorstellingen werden gratis gegeven: later (men weet niet juist sinds wanneer) werd van ieder toeschouwer drie stuivers gevorderd. Het schijnt, dat men de weldadigheid als een prikkel tot schouwburgbezoek bezigde, en een gedeelte van de winst aan de armen uitkeerde [1]). Misschien was het ook eene voorwaarde, door de Regeering gesteld.

Dat die winst niet onbelangrijk was, zal in 1615 blijken; maar het laat zich aanzien, dat daarvan reeds sedert 1611 of 1612 uit-

---

[1]) In de Keuren door Hooft voor de Kamer ontworpen (9 Maart 1612) komt het volgende art. 24 voor:

„Het geene d'Overheden goedt vinden van 't overschot [van de inkomsten] den armen te seinden, dat sal hen den Schrijver draeghen, ende quitantie van den armenvoochden daeraf doen tekenen, of het schriftelijck bevel der Overheden, om daarmede op sijn rekeninge te verantwoorden." Zie Hooft's *Brieven*, I D., bl. 417.

Waarschijnlijk was dit geene nieuwe instelling, maar regeling van het bestaande.

Digitized by Google

keeringen konden worden gedaan. Dit was mogelijk, omdat het kijkgrage volk gelokt werd door aantrekkelijke romantische tooneelspelen.

Met de twee eerste stukken van Hooft was eigenlijk slechts de oude Rederijkers-manier voortgezet. Zijne *Granida* bracht voor een oogenblik het onnatuurlijke Italiaansche herderspel op het tooneel, hetgeen wederom vervangen werd door meer populaire stukken. Onder zijne letterkundige vrienden waren er namelijk, die, geheel van den romantischen geest doortrokken, in hun tooneelarbeid den draad weder opvatten van het romantische Drama, zooals het hier in de veertiende eeuw was ontstaan. Geen voortzetting van het onpoëtische allegorische zinnespel, geen navolging van het min of meer classieke historische tooneelspel, dat onder den invloed der Renaissance was ontstaan; maar men zou zeggen, regelrechte aansluiting aan *Esmoreit* en *Gloriant*. Men waagde, zij het ook onbewust, eene poging om de kiem, toen gelegd, te ontwikkelen en te doen bloeien.

Men kwam langs een omweg tot het opvatten van den afgesneden draad, en wel door middel van uitheemsche voorbeelden.

Reeds vroeg vinden wij gewag gemaakt van vreemde tooneelisten, die Holland bereisden, waarschijnlijk aangelokt door de vele Engelschen, welke er zich ophielden [1]). Sedert Leicester's tijd

---

[1]) Een beknopt overzicht van het voornaamste, dat over de Engelsche komedianten, over de verschillende troepen, hunne reizen, hunne voorstellingen en hun reportoire, tot nu toe werd gevonden, gaf dr. J. A. Worp in zijn opstel: „Engelsche tooneelspelers op het vasteland in de 16e en 17e eeuw." (*Nederlandsch Museum*, IIe Reeks, 3e Jaarg., bl. 65—114, Gent, 1886). Vergel. ook: mr. H. E. Moltzer, *Shakespere's invloed op het Ned. tooneel der* XVIIe *eeuw*. (Groningen, 1874). — Naar hun verblijf hier te lande werden de Engelsche tooneelspelers in Duitschland (vgl. o.a. Genée's, *Geschichte der Shakespeare'schen Dramen in Deutschland*, Leipzig, 1870; Meissner, *Die englischen Comoedianten zur Zeit Shakespeare's in Oesterreich*, Wien, 1884; Cohn, *Shakespeare in Germany*, 1865), vaak „niderländische comoedianten" genoemd. Zoo worden bijv. in de raadsprotocollen van Ulm in 1594 genoemd „Niderländische comedianten und springer", en nog in 1602 worden de leden van een in Ulm optredend gezelschap in hetzelfde protocol nu „Niderlender" dan „Englische Comoedianten" genoemd. (Trautmann, „Englische Komoedianten in Ulm", *Archiv für Litteraturgesch.* XIII, 1885, S. 315—324).

Eigenaardig is het, dat in 1594 in Ulm en Nürnberg optrad: „Peter de Prun aus Brüssel und seiner Gesellschaft" (*Archiv f. Litteraturgesch.* XIV, S. 116).

Digitized by Google

worden ze 70 jaar lang herhaalde malen hier te lande vermeld. Ze speelden in Leiden, Den Haag, Utrecht, Groningen, Franeker, Dordrecht en Amsterdam. Het eerst maakt Philip Sidney, in een brief uit Utrecht geschreven, gewag van „Will, the Lord of Leycester's jesting player." In 1519 bezocht een Engelsche troep, onder bescherming van Lord Howard staande, Zeeland, Holland, Gelderland en Friesland. In 1592 treffen wij het in Arnhem aan [1]). Het vermaakte het publiek niet alleen met muziek en dans (*musique et agilitez*), maar ook met „*jœuz de commedies, tragedies et histoires*", zooals het in hun pas heet [2]). In 1597 ontmoet men een soortgelijk gezelschap in Utrecht en in Groningen, en van 1605 tot 1608 komt er regelmatig een, zij het dan ook voor korten tijd, in Den Haag. Die tooneelisten werden door de Staten van Holland verjaagd; maar wij zien ze twee jaar later daar weer terug, even als in 1612, toen zij verlof tot spelen kochten door eene uitkeering aan de armen [3]). In 1629 en in 1644 vinden wij weder een Engelsch tooneelgezelschap in Den Haag, in 1645 in Franeker, 't laatst worden ze vermeld in 1656 in Dordrecht. Ook Fransche tooneelgezelschappen in Den Haag worden o.a. in 1648 en 1672 vermeld [4]).

Dat er ook te Amsterdam Engelsche tooneelspelers kwamen, weten wij met zekerheid, al kunnen wij ook niet zeggen, wanneer voor het eerst. In 1615 gewaagt Bredero van hen [5]). Zij verwierven

---

[1]) Van Hasselt, *Arnhemsche Oudheden* I, 244.

[2]) Zie Mr. L. Ph. C. Van den Berg, *'s Gravenhaagsche Bijzonderheden*, I, bl. 41.

[3]) Aldaar, bl. 20—21.

[4]) L. Ph. C. Van den Berg in het *Tijdsch. v. Nederl. taal- en letterkunde* VI, 77. Ook in Duitschland traden Fransche tooneelspelers op, o.a. in 1613 te Augsburg.

[5]) *Moortje*, III, 4. Reynier, een rijk jongeling, verhaalt, hoe hij met zijne makkers raadpleegde over de beste wijze om den avond zoek te maken. „Komt," zei er een,

„Komt gaen wy op de Hal en sien de geesten speelen.
Maar Packe-bier die sey: ick mach geen schempen veelen,
'k Ben liever inde kroech by een excellente Trijn;
Ick mach so langh oock by geen Reden-rijckers zyn:
Want dit volckje wil steets met alle Menschen gecken,
En sy kunnen als d'Aap haar afterst niet bedecken;
Sy segghen op haer les, so stemmich en so stijf,

Digitized by Google

zich toeloop door zang en dans en geïmproviseerde kwinkslagen. Hij liep er blijkbaar niet zoo hoog mee als de juffertjes zijner dagen; althans in eene toespraak tot het publiek van den *Eglentier*, waarschijnlijk van het eind van 1613, dankt hij de „eerweerdige Heeren, eerbare Vrouwen en Vrome jonge Lieden", dat zij de Kamer met hun „aensienelijcke tegenwoordicheyt" vereeren wilden; maar laat zich daarbij vrij scherp uit tegen de „Deughtrijcke Juffertjes", die zich liever lieten begoochelen door de „belachelijcke sotticheden" der vreemde „lantloopers." Ik geef de geheele merkwaardige plaats in de noot [1]). Onzes inziens is het oordeel, daar uitgesproken, te hard en niet van naijver vrij. Dat er ook wat anders

---

Al waar gevoert, gevult, met klap-hout al haar lijf.
Warent de Enghelsche, of andere uytlandtsche
Die men hoort singhen, en soo lustich siet dantse
Dat sy suysebollen, en draeyen als een tol:
Sy spreeckent uyt haar geest, dees leerent uyt een rol.
— 't Isser weer na (seyd ick). — Als 't is, sey Eelhart schrander,
Dat verschil is te groot, besiet men 't een by 't ander.
d'Uytheemsche die zijn wuft, dees raden tot het goedt,
En straffen alle quaat bedecktelijck en soet."

[1]) „Wy sijn verwondert waerom dat eenighe Dochtertjes ons spel niet en hebben komen besichtigen; maer hebben 't geschuwt als oft een oneerlijck dingen ware, daar sy nochtans wel sonder schaamte daghelijx met een nechtigen ernst naloopen de licht-voetighe Vreemdelinghen, die alle schelmerijen schijnen gheoorlooft te sijn. En ist geen groot verwonderens waardich, dat een so loffelijcke Borgherye ende dese Eersame Ghemeente dus langh is begoogelt gheweest door de slimme trecken van dat hant-gauw en dief-achtich Volck? Seght eens, ghy voorstanders van de vreemde Lant-loopers, wat leerelijcke redenen hebt ghy oyt van haar gehoort? wat stichtelijcke waerschuwinge, tot voordeel van andere, hebt ghy oyt van haar ghesien? wat deughdelijcke zedicheyt hebt ghy oyt an haar gespeurt? wat Coninglijcke waardicheyt hebben sy oyt vertoont? O ghy betooverde lieden! Ick hadde gehoopt dat u besworen oogen door dese gheluckige rijm-eeuw souden gheopent worden. Maar wat is 't? Vele van ulieden blyven moet-willens in blintheyt. Ghy rasende menschen! En moet ghy niet bekennen dat ghy maar hebt gesien ende ghehoort belachelijcke sotticheden en veel dozijn-werck van ongevoechelijke brabbel-woorden, en veel ondienstighe dartele licht-vaardicheden? Ick wil niet tegen-spreecken, datter twee of drie tamelijck wel spelen; maer, lieve, wat is de reste? een deel gepuffels, buffels, wraackgoet, uytschot en houte heylichjes. Wat icker meer of sie, dat laat ick de verstandighe uyten" enz. De Werken van G. A. Bredero III, 153 (Amsterdam 1887).

Digitized by Google

dan kluchten vertoond werd, is zeker; en wij mogen wel aannemen, dat de stukken van Marlowe en Ben Jonson, vooral van Shakespeare, betere proeven van 't romantisch drama ten tooneele brachten, en niet zonder invloed bleven op den smaak van publiek en dichters beiden [1]).

---

[1]) Er zijn verscheiden stukken, die het onderwerp met drama's van Shakespeare gemeen hebben, maar daarom niet bepaald naar hem vertaald of nagevolgd zijn. Starter's *Timbre de Cardone* (1618) behandelt hetzelfde onderwerp als *Much ado about nothing*, maar verder gaat de overeenkomst niet. Noch Benedick en Beatrice, noch Dogberry worden bij Starter gevonden; ook is er geen spoor van navolging in de dichterlijke beelden of den verderen gang van het stuk. Verg. Jhr. Mr. J. J. De Witte van Citters in den *Algem. K. en Letterb.* van 1856, bl. 2.

Niet onwaarschijnlijk is de gissing van Dr. H. E. Moltzer, „dat eenige troep rondreizende Engelsche komedianten in hun repertoire een blijeindig spel hebben gehad, waarin de novelle van Bandello [waaruit blijkbaar het drama is geput] was gedramatiseerd met comisch intermezzo, en waarnaar, als „erste Abfassung", als eerste redactie om zoo te zeggen, zoowel Shakespeare's *Much ado* als Starter's *Timbre* zijn bewerkt." *Studiën en Schetsen van Ned. Letterk.*, bl. 174.

Ook de *Romeo en Juliette* van J. Struys (1634) is geene navolging van Shakespeare's gelijknamig stuk, maar waarschijnlijk ontleend aan Bandello, Luigi da Porto of Massaccio, hetzij terstond uit de Italiaansche novelle, of uit de vertaling van Belleforest. (De Witte van Citters, t. a. pl.) Wellicht was ook hier een vroeger tooneelstuk de middelterm.

Het is nauwelijks te betwijfelen, of de Engelsche stukken, in Amsterdam ten tooneele gebracht, de vervaardiging hunner Hollandsche aanverwanten hebben in de hand gewerkt. Mij dunkt, dit wordt buiten kijf gesteld door de *Kluchtige Tragoedie, of den hartog van Pierlepon* van M. Gramsbergen, voor het eerst in 1650 te Amsterdam vertoond. Niet slechts is dit eene eigenaardige bewerking van een gedeelte van den *Midsummer-night Dream*, met dezelfde opvolging van tooneelen; maar daaronder is er ten minsten een, waarvan de overeenkomst met Shakespeare's tekst in het oog vallend is. Zie denzelfden schrijver in hetzelfde tijdschrift, 1855, bl. 42, waar ook eene inhoudsopgave van het stuk voorkomt.

Bekend is het voorts, dat de *Aran en Titus* van Jan Vos (1614) op de leest van den *Titus Andronicus* geschoeid is, terwijl wij nu ook weten, dat A. Sybant's *Dolle Bruiloft* eene vrij letterlijke vertaling is van de *Taming of the Shrew*. Zie Dr. J. A. Worp in *De Nederl. Spectator* van 1 Mei 1880.

Vgl. evenwel over den *Aran en Titus* dr. J. A. Worp (*Ned. Spectator* 1886), die naar aanleiding van een Duitsch treurspel *Titus und Tomyris* van Hieronymus Thomae (Giessen, 1661) de gissing opperde, dat Shakespeare en

Digitized by Google

Van de stukken uit deze school geldt geheel, wat A. W. Von Schlegel ergens [1]) van de Engelsche en Spaansche dramatische gedichten zegt: naar de opvatting der Ouden, zijn het noch treur- noch blijspelen; maar eenvoudig romantische tooneelspelen. Het is niet gemakkelijk in enkele trekken het onderscheid tusschen het classieke en romantische Drama duidelijk aan te toonen. 't Bestaat toch niet enkel daarin, dat het laatste zich niet stoort aan zekere regels van het eerste, b. v. aan de zoogenaamde Aristotelische eenheden. In beide openbaart zich veel meer een hemelsbreed verschillende geest.

Misschien doet eene vergelijking het best het onderscheid tusschen beide soorten uitkomen. En dan kan men zeggen: het ware Romantische Drama staat tot het Classieke Treurspel als eene schilderij tot een beeldhouwwerk.

De Beeldhouwkunst is uit den aard der zaak, ten gevolge van de stof, waarover zij beschikt, sober. Wat zij geeft, geeft ze in volkomener afronding, maar in beperkter gezichtskring dan hare jongere zuster. Beweging en verscheidenheid zijn haar ontzegd: eigenschappen, die juist het eigenaardige der Schilderkunst uitmaken. Deze geeft aan hare figuren door kleur, door kunstmatig licht en lucht, door beweging, geboren uit de onderlinge betrekking der verschillende deelen van het tafereel, eene verrassende levendigheid. Maar zij veroorlooft ons bovendien ook een dieper blik in het zieleleven der helden. Niet bloot door de uitdrukking, die zij aan oog en gelaat weet te geven: want de held openbaart zich ons hier niet alleen door zijn eigen wezen, maar ook doordien wij hem gadeslaan in zijne betrekking tot de wereld, die hem omringt. De ondergeschikte figuren, de voor- en achtergronden, zijn onmisbaar om der hoofdgroep hare volle beteekenis te geven. Is er in de Plastiek vooral lyrische innigheid, de schilderij boeit ons daarenboven door hare epische veelheid.

Op het Romantische Drama is van toepassing, wat van de Schil-

---

Vos uit dezelfde bron hadden geput. A. C. Loffelt toonde uit den bouw en het gehalte van het stuk van Vos en Thomae aan, dat geen van beide dichters uit Shakespeare geput heeft, maar uit oudere Engelsche stukken, die den laatsten tot stramien hebben gediend en o.a. ook tot het repertoire der oude zwervende Engelsche tooneelspelers behoorden.

[1]) *Vorlesungen über Dramatische Kunst und Litteratur*, II[3], s. 158.

Digitized by Google

derkunst geldt: het is pittoresk, het smelt de lyrische en epische bestanddeelen inniger samen, en beoogt daarmee een treffender werking dan het classieke Treurspel vermag. Daardoor kan het dan ook onmogelijk in het dwangbuis der eenheden leven; daarom neemt het nevens het verheven pathos ook de tegenstellingen uit het dagelijksch leven op, en huwt aan tragischen ernst platte boert. Dat is het eigenaardige van het moderne Drama, gelijk het zich in de zestiende eeuw, zoowel in Zuid- als Noord-Europa heeft ontwikkeld. Men neemt dat waar bij Lope de Vega en Calderon, maar niet minder bij Marlowe en Shakespeare. En juist de werken dezer laatsten waren het, die onze Amsterdamsche poëten op het tooneel in hunne vaderstad leerden kennen, terwijl zij met den geest der Spaansche Letterkunde bekend werden zoowel door rechtstreeksche vertalingen als door navolgingen uit het Fransch [1]).

Onder de dichters uit de Romantische School vorderen er twee in de eerste plaats onze aandacht, die zoowel op tragisch als comisch gebied zich in die dagen een grooten naam verwierven: Gerbrand Adriaansen Bredero [2]) en Dr. Samuel Coster [3]).

---

[1]) Waarschijnlijk ook wel op het tooneel. Althans in zijn gelegenheidsstukje *Duytsche Academi*, den 1 Aug. 1619 gespeeld, laat Coster Melpomene verzekeren, dat de Hollandsche tooneelisten zoo voortreffelijk waren,

„dat niemant het en heucht
Dat hier te lande oyt sijn diergelijcken
In 't spelen, alhoewel nieusgierige luy verkijcken
Veel liever aen een Wael, aen Frans, aen Italiaen
Haer gelt, daer vans'een woort niet van de tael verstaen."

We verwijzen hierover vooral naar dr. J. Te Winkel's opstel: „De invloed der Spaansche letterkunde op de Nederlandsche in de zeventiende eeuw" (*Tijdschrift voor Nederl. Taal- en Letterkunde* I, bl. 59—115).

[2]) Zie over hem de zeer verdienstelijke monographie van Dr. J. Ten Brink, getiteld: *Gerbrand Adriaensen Brederoô, Historiesch-aesthetische studie van het Nederlandsche Blijspel in de zeventiende eeuw* (Utrecht 1858), 2e geheel omgew. druk (Leiden, z. j.); het: „*Brederoo-Album*" feestnommer van *Oud-Holland* II (Amsterdam 1885), Mr. N. de Roever, Amsterdamsche Verscheidenheden. — Nog iets over de Bredero's (*De Amsterdammer*, no. 499, 1887) en Dr. Jan Ten Brink, Het gezin van den schoenmaker Adriaen Cornelisz. Bredero (*Gids*, 1887, II, bl. 474—501).

[3]) De bekroonde monographie over Coster van J. H. Rössing heeft het licht nog niet gezien, maar ik mocht inzage nemen van de weinige afgedrukte bladen.

Digitized by Google

Bredero „quam" — volgens eene eigenhandige aanteekening zijns vaders — „in Amsterdam ter werelt 1585, den 16 Maert." Zijn vader was wel schoenmaker [1]), eenmaal komt hij voor als „copman", doch een rijk, ondernemend man, die, o.a. blijkens zijne verkiezing tot officier der Handboogschutters, door zijne medeburgers geëerd was en tot de notabelen van Amsterdam behoorde. Ook zijne moeder behoorde tot de zeer gegoede poortersgeslachten der stad. Zijn vader Adriaen Cornelisz. noemde zich steeds: in Brero; een enkele maal komt zijn naam voor als: „Adriaen Cornelisz. in den Heer van Brederode." Hieruit volgt, dat hij, en zijn zoon Gerbrand in navolging van hem [2]), dien naam ontleende aan de afbeelding van den ook in Amsterdam zoo bekenden Hendrik van Brederode op het uithangbord voor zijne woning, eerst in de Nes, naast de Sint Pietersteeg en de groote Vleeschhal, waar onze dichter waarschijnlijk geboren is en tot over zijn zeventiende jaar woonde. Toen (1602) betrok zijn vader het door hem gekochte huis op den Oude-Zijds-Voorburgwal bij de Varkenssluis, waar Gerbrand de andere helft zijns levens sleet.

Zijn vader, die belang stelde in schoone kunsten, deed hem opleiden tot schilder. Hij maakte zich het onderwijs van Francisco Badens, den „Italiaanschen schilder", zoo ten nutte, dat zijne kunst hem, zoo al geen vermaardheid, toch een genoegzaam „soet ghewin" bracht. Maar bovenal was Gerbrand Adriaansen poëet. „Ick hebbe van mijn kindsche beenen af boven alle andere soete tijdkortinghe de lieffelijcke Poësye verkoren", zegt hij zelf. En in 1607 rekende Hooft hem met Vondel en Coster onder die dichters,

„Die nu al toonen wat z' hier namaals zullen zijn."

En toch, hij had geene bijzonder geletterde opvoeding genoten. Aan de classieke studiën was hij vreemd gebleven. Hij erkent zijne „onkunde der uytheemscher letteren"; behalve zijne moedertaal leerde hij, volgens eigen getuigenis, „maar een weynich kints-

---

[1]) Zijn vader was „een eenvoudig schoenmaker." Zie J. A. Alberdingk Thijm, *Portretten van Joost van den Vondel*, bl. 7.

[2]) Hij teekent zich dan ook op 't eind der *Klucht van de koe*: „Gerbrant Adriaensz. *In Bredero*," en evenzoo in een gedicht, geplaatst voor de *Bataefsche Vrienden-Spieghel* van 1615.

Digitized by Google

school-Frans": evenwel genoeg om Fransche ridderromans te lezen en zelfs een sonnet in die taal te maken. Hetgeen van dien kant aan zijne opvoeding ontbrak, vergoedde het verkeer met de meest beschaafden en ontwikkelden zijner tijdgenooten. Hij erkende dankbaar, bij zijn eerste optreden als Dichter, dat hij „der beste gheselschappe (had) genooten, soo wel van kunstighen sin, rijck rijmen, als van treff'lijckheydt van staat." Hij verkeerde drok ten huize van Roemer Visscher, waar hem steeds „beleefde Jonsten, kunstighe handt-reyckingen en behulpsaemheyden" bewezen werden [1]). Weldra werd hij opgenomen in den kring van Hooft, om niet te spreken van zijne betrekking tot de *Oude Kamer*. Onder de mannen, die zich zijner niet schaamden, behoorden Hugo de Groot en de Zweedsche Gezant Jakob Van Dijk; onder zijne vrienden Coster, Starter, Heinsius, Scriverius, Vondel.

Dat hij in 't algemeen in zijne vaderstad geacht was, blijkt uit zijne verkiezing tot Vaandrig der Schutterij, hetgeen in die dagen eene begeerde „eerebediening" was. Daartoe had zeker ook bijgedragen, dat hij zich van der jeugd af op „d'oefeningh van 't geweer" had toegelegd, ongetwijfeld op aansporing zijns vaders, die zelf officier was en wiens invloed zeker tot de benoeming zijns zoons medewerkte.

Bredero was een lustig gezel, en op hem is de karakteristiek toepasselijk van Hendrik IV, die, volgens Hooft, „van minzuchtiger aart ende uitnemende onderhavigh was van de bekoringen der vrouwelijke schoonheden."

Die zielsgesteldheid was blijkbaar van invloed op zijne poëzie, maar tevens het ongeluk zijns levens. „Hij zelf zegt het ons in de naïeve beteekenis, die aanvangt:

„Kon ick eens recht bedwingen,
Mijn vliegend wilt gesicht!
Maar ick misbruyck dees dinghen,
Daarom is 't hart so licht:
Tlust altijd na wat varsch,
Verandering is goet.
Tnieuw maackt mij 't oude warsch
Tverandren is so soet."

[1]) Zie de „toe-eygeninge" van de *Lucelle* van Tesselschade.

Digitized by Google

Nu is het Margariet, dan Annetta, Walburc, Chlorint, Eleonore, Florinde, Egtillen (omzetting van Nellitge = Nelletje) en hoe zij meer heeten mogen" [1]). Hij heeft verschillende vrouwen ernstig lief gehad. De eerste — zekere Margaretha, wier familienaam ons tot dusver onbekend is gebleven — liet hem niet zonder hoop, doch wees hem ten slotte af. Ook naar Tesselschade's hand dong hij, doch de oude Roemer sloeg zijn aanzoek af. Eindelijk hing ook aan de „godtvruchtige, vriendelycke, ende seer Deughtrycke jonge Weduwe N. N." eenigen tijd zijne ziel, om van andere ons nog niet geheel bekende schoonen, die langer of korter tijd zijne genegenheid opwekten, niet te spreken [2]).

Zijne laatste liefde was de negentienjarige schoone Magdalena Stockmans, uit een aanzienlijk Dordtsch geslacht, en schoonzuster van Johan de Witt [3]). Maar ook zij stelde hem na lang dralen te leur en had meer op met voornaamheid en geld dan met talent en roem. Zij huwde (18 Juni 1618) den bruynen Brabander, Isaäc Van der Voort en volgde hem naar Italië [4]).

Bredero had zich in Januari 1618 door een noodlottigen ijstocht eene ernstige ziekte op den hals gehaald, die hem in Augustus van datzelfde jaar ten grave sleepte.

De verwachting, die hij had opgewekt, heeft hij maar ten deele vervuld, want hij is te vroeg gestorven om zijn groot talent tot geheele ontwikkeling te zien komen. Hij werd in 1618 op drie-en-dertig-jarigen leeftijd aan de Kunst ontrukt, en het is onbetwistbaar, dat hij eene leege plaats achterliet, die nimmer is vervuld.

---

[1]) Dr. G. Kalff in zijne bijdrage over „Brederoo's Liedtboeck" in het: Brederoo-Album, bl. 53, later ook afgedrukt voor zijne uitgave van *Brederoo's „Groot Lied-boeck"* (Bredero's Werken III, 1887).

[2]) Vergel. hierover vooral bl. 114—130 van prof. Moltzer's studie over Brederoo's Liedtboeck (Studiën en Schetsen van Nederlandsche Letterkunde, Haarlem, 1881).

[3]) Mr. Ch. M. Dozy ontdekte haar naam in het manuscript van Bredero's tot haar gerichten Zwanenzang, Zie Dozy's opstel: *Brederoo's Zwanenzang* in het *Brederoo-album*, bl. 27 vlg.

[4]) Haar man overleed in 1629 in Italië; zij keerde met hare kinderen naar Holland, en woonde sedert 1634 in Amsterdam (Zie *Brederoo-album*, 39, 40). Magdalena hertrouwde in Maart 1638 met Thomas Varwer, oud-burgemeester van Deventer en overleed in Juni 1660 (Zie Nederl. Spectator, 1887, bl. 427).

Digitized by Google

Alvorens van zijn tooneelarbeid te gewagen moeten wij bij zijne lyrische poëzie stilstaan [1]). Hij heeft ons een aantal liedjes nagelaten van verschillenden inhoud, die onder den titel van „Boertich, amoreus en aendachtigh Groot Liedt-Boeck" zijn bijeenverzameld [2]). Deze zijne „blijgeestige kinderen" heeft hij aan de „lustighe en vrolijck-moedighe" jeugd van Amsterdam opgedragen, die er zooveel smaak in vond, dat eene eeuw later die liedekens „nog dagelijks" gezongen werden [3]).

Dit zal ons niet verwonderen wegens de velerlei verdiensten, die zij bezitten. Het eerste gedeelte bevat onder de *boertige* liedjes een tal van schetsjes en schilderijtjes, zoo vroolijk, levendig en natuurlijk gedacht als fijn getoetst [4]). Hier komt het schilderend talent van den dichter, dat hem later beroemd zou maken, reeds duidelijk uit in sommige tooneeltjes, die wedijveren met de meesterstukken van Adr. Brouwer of Jan Steen.

Het tweede deel, *De Groote Bron der Minnen* getiteld, bevat minneliederen, aan zijn eigen hart ontweld, en die juist daarom uitmunten door innigheid. Ze hebben niet dat opgesmukte, gemaniëreerde, dat Hooft niet zelden kenmerkt, en verraden waarschijnlijk meer waar gevoel dan de stukjes van den Drost. Merkwaardig voor de geschiedenis van Bredero's gemoedsleven zijn de beide liedjes, die duidelijk genoeg aan Tesselschade gewijd zijn (bl. 15 en 34); en niet het minst het *Klagh-Liedt* [5]) over de trouweloosheid van dat *„Moy-Aeltjen"*, dat hem zooveel leed berokkende (bl. 27) en die hij hier reeds bedreigde,

„Dat ick u eens met vry wat reens
Yet ongemeens sal speelen op een tijdt,
Ist dat myn liefde nog verkeert in nijdt."

Zoo dat alles tintelt van leven, het is, omdat hij daarin werkelijk „het meestendeel van alle (s)ijn jammertjes, klachten, lijden en vermaekelickheydt aen den dagh" bracht.

---

[1]) Men raadplege vooral: J. H. W. Unger, G. Az. Brederoo. Eene bibliographie. (Haarlem, 1884).

[2]) De laatste uitgave is die van dr. G. Kalff, hiervoor reeds aangehaald, waarbij men vooral leze prof. Moltzer's studie over het „Liedt-boeck."

[3]) Dr. J. Ten Brink, *G. A. Brederoô*, bl. 94.

[4]) Men vergelijke de proeven daarvan bij Penon III, bl. 415, 417, 419, 440.

[5]) In zijn geheel bij Penon III, bl. 435.

Digitized by Google

De *Aendachtige Liedekens*, die den bundel besluiten, zijn over het algemeen noch heel aantrekkelijk, noch heel dichterlijk, maar hoogst belangrijk als spiegel van zijn droef gemoed. Toch worden er ook daaronder gedichten gevonden, die door eenvoud en natuurlijkheid, ook wel door echt pathos eene snaar in ons binnenste doen meetrillen. Men herinnere zich slechts het naïeve Kerstlied (bl. 53), of die natuurlijke kreet eener bange ziel, die hij een *Geestigh Liedt* noemde (bl. 49) [1]). Eene enkele maal stoot men zelfs op een juweel van het eerste water. Men oordeele uit de volgende coupletten, waarmede het *Aendachtigh Liedt* op bl. 50 aanvangt:

„'t Sonnetje steeckt zijn hoofjen op,
En beslaet der bergen top,
Met zijn lichtjes:
Wat gesichjes,
Wat verschietjes verd en flaeuw
Dommelter tusschen 't grauw en blauw.

„'t Vochtige beeckje blinckt verciert,
't Vrolijck vinckje tiereliert,
Op de tackjes,
Wilt en mackjes,
En weer strackjes op een aer
Huppeltet met zijn weder-paer.

„D' hemelen werden meer begroet,
Van de diertjes kleyn en soet,
Als van menschen,
Die maer wenschen
Nae het aerts vergancklijck goet
Dat men hier doch al laten moet" *enz.*

Bij dat alles zijn ze zangerig van toon, en geschreven in die natuurlijke, echt-Hollandsche taal, welke hem eigen is, die, zooals deze Dichter, „anders gheen boeck gheleert had als het boeck des ghebruycx." Voeg daarbij de zuiverheid van stijl, waarvoor Bredero steeds ijverde [2]), en men zal zich den opgang, dien deze zangen maakten, gemakkelijk verklaren. De eerste uitgave had buiten zijne voorkennis het licht gezien: hijzelf had er niet aan gedacht „om dese grillige grilletjes door den druk ghemeen te

[1]) Bij Penon III, bl. 454.

[2]) Zie boven, bl. 47.

Digitized by Google

maken." Die eerste druk werd „in een heel seltsame en onghelooflycke kortheyt van tijt" uitverkocht, zoodat de dichter zelf er geen exemplaar van had gekregen.

Ik deel thans nog een enkel proefje van zijn talent mede:

JAER-LIEDT.

Het jaer wert nieu, de Tijt is out,
't Gemene volck vermenichvout:
De werelt was beschreven,
Dat yder in sijn eyghen stad
Sou van sijn hooft en van sijn schat
Den Keyser schatting geven.
Joseph treckt op na Betlehem,
De swang're Maget neffens hem:
Maer alsser zijn gekomen,
De huysen waren so beset,
Men vant'er bulster nochte bedt,
Het was al in genomen,

Van weyts en van vermogen liên,
Die over al zijn seer ontsien,
En willigh ingelaten:
Maar Godes vrient en trouwe knecht,
Om sijn aen-sien van buyten slecht
Die sluyt men opter straten.
In 't harste van de Winter kout
Terwijl de Grooten bout en stout
Verdoolen in haer lusten.
Den Heer des Hemels wert gebaert,
En vindt hier, leyder! op den aerd'
Geen plaets daer hy mach rusten,

Als in een out verlaten schuur,
Helaes! sijn mensheyt viel hem suur,
Dies hem de Eng'len loven:
Maer siet eens wat een goedigheyt,
De Heer komt in ootmoedigheyt
Selfs uyt sijn troon van boven.
Dees boodschap was nauwlijcks vertelt
De swerte Herders op het velt
Of sy lieten haer haven,
En togen daar met *yver* heen,
Gelyck als oock de Wijse deen,
Die God haer Gaven gaven.

Digitized by Google

Het jaer vernieuwt wel alle Jaer,
Al singen wy 't nu met malkaer,
Wat leght daer an bedreven,
Als wy niet in ons selven treen,
En God de Heer met danckbaerheen
Het sijne niet te geven?
De vrome volgen zijn gebodt.
En gaen uyt haar tot self in Godt,
Om wie zij 't al verliezen:
Maer 't Werelts volck is soo verkeert,
Dat het de Rijckdom meer logeert,
En Laten God vervriesen.

O sotte menschen als wy zijn,
Hoe oordeelen wy na den schijn
Van uyterlijcke saken:
Quam Christus sichbaer, bar en bloot,
En bad om huys-vest of om broot,
Hy souw niet in geraken:
Elck sluyt de poort van zijn gemoed
Voor Godt het alder-hooghste goet,
Die dat gedooght met smarten,
Hy werd ter werelt niet geteelt
In overvloed van lust en weeld,
Maer in gebroken harten.

In stallen daar de beestigheyd
Der sonden zijn gantsch uytgeleyd,
Daar 't alles is doorluchtigh:
De sulcke lieft hy aldermeest,
En maacktse door zijn goede Geest
En waarheyd recht Godvruchtigh.
Wie God uyt liefd' en yver mind,
Die gaat tot God, daar hy hem vind,
Dats' in zijn eygen leden,
Neemt als een *Bijtjen* u genot,
En wilt u grooten overschot
Aan Gods armen besteden.

Men zal zich na deze en vooral na de andere proeven, waarnaar wij verwezen, wel niet verwonderen, dat de eerste druk dezer liederen zoo spoedig was uitverkocht. In 't algemeen is het merkwaardig, hoe gewild de liedboekjes in die dagen waren. Thans kunnen wij ons nauwelijks voorstellen, dat er eenmaal in Noord-Nederland zooveel

Digitized by Google

werd gezongen; want, zoo ergens, dan zijn hier de tijden wel veranderd. Maar ook, hoe hebben onze liedjes-dichters uitgemunt, van Hertog Jan I af, langs Zuster Hadewych en Anna Bijns, tot op Hooft, Bredero, Starter en zooveel anderen, wier namen niet tot ons gekomen zijn of die wij eerst later kunnen vermelden!

De laatstgenoemde, Bredero's vriend, zij hier nevens hem herdacht: te eer, omdat hij in zoo menig opzicht met hem op ééne lijn te plaatsen is.

Jan Janszen Starter was geen geboren Nederlander. Hij zag in 1594 te Londen het eerste levenslicht, maar kwam waarschijnlijk in 1607 naar Amsterdam. Dat de knaap al spoedig een volkomen Hollander was geworden, blijkt wel uit de omstandigheid, dat hij reeds in 1612 als lid der *Oude Kamer* werd aangenomen. Twee jaar later verliet hij Holland's hoofdstad, huwde en vestigde zich te Leeuwarden als boekverkooper. Hij richtte daar in 1617 eene Rederijkerskamer op, waarvan hij de ziel was. Twee „blijeindighe" spelen, *Timbre de Cardone* en *Daraïde*, die hij voor haar schreef, werden eerst door hare leden, en later op Coster's *Academie* ten tooneele gebracht.

Maar de vrome lui deden „het ageeren" der Kamer door de Overheid verbieden. Starter spon bij zijn handel geen zij; en toen zijne zaken, waarschijnlijk deels ten gevolge zijner rethoricale bemoeiingen, deels van zijne weinig ingetogen levenswijs, achteruit gingen, verliet hij de stad en vestigde zich te Franeker, waar hij zich tevens als student liet inschrijven. Doch ook daar kon hij 't niet houden. Hij stak zich in de schulden, waarbij bier en brandewijn geene onbelangrijke rol speelden, en eindelijk moest zijn boedel verkocht worden. Van toen af had hij geen vast verblijf: nu vertoefde hij in Amsterdam [1]), dan in Friesland. Sedert 1626

[1]) A. Bredius vermeldt (Oud-Holland III, 54) een merkwaardig document gedagteekend: Amsterdam 25 Augusti 1622 en onderteekend door 21 „letterkundige kooplieden", welk stuk een eigenaardig licht werpt over de wijze, waarop de toenmalige letterlievende koopmanswereld de dichters en de dichtkunst aanmoedigde. Het luidt: „Wy ondergeschr. als Lyeffhebbers van de Nederduytsche Poesy om den persoon van Jan Jansen Starter alhyer te houden, opdat hij zijn begonnen wercken magh volenden en die hy midtertijt sal maecken met gemack aen den dagh geven, beloven te contribueren elck de somme van twee

Digitized by Google

verliest men zijn spoor. Met achterlating van vrouw en kinderen schijnt hij in het leger van Mansfeld dienst genomen te hebben als soldaat, en in Duitschland te zijn gestorven [1]). Geen schitterende levensloop voor een man van zooveel talent! Want Starter moge als Burger of Huisvader niet hebben uitgeblonken, als Dichter heeft hij zich eene duurzame plaats verzekerd in de geschiedenis onzer Letterkunde.

In 1620—21 gaf hij een dichtbundel uit, die zijn naam zal doen voortleven: de *Friesche Lusthof*, *beplant met verscheyden stichtelijcke Minneliedekens*, waarvan nog vóór zijn dood vier drukken het licht zagen. De jongste uitgave, verrijkt met al wat, buiten zijne twee tooneelspelen, van den dichter elders gevonden werd, bezorgde Dr. J. Van Vloten [2]).

Die poëzie kan tot drie rubrieken gebracht worden: Bruiloftsdichten, Vaderlandsche of Helden-verzen en Minneliederen.

De eerste, altijd in Alexandrijnen vervat, zijn over 't algemeen meer berijmd proza dan poëtische uitstortingen. Zij doen onwillekeurig aan de ontboezeming van Heinsius denken (boven, bl. 62): het is blijkbaar gedwongen fraaiigheid ter eere dier Friesche „minores satrapae". De inkleeding is even eentonig als de vorm, die daarbij iets stijfs heeft, met ouderwetschen „taalschik", aan

---

ponden vls. voor een jaer welcke penningen wy sullen stellen in handen van eenen (daertoe van ons geordineerden) rentmeester, wt wiens handen Starter vz. weecklicks sal trecken de somma van twaelff car. gls.; voor welcke contributie hy gehouden sal zyn ons volcomen acces tot alles wat hij maeckt ofte gemaeckt heeft te geven, wat wy van syn Liedekens ofte gedichten begeeren uytgeschreven te hebben, dat hij ons dat voor drie stuyversz. de syde gehouden sal zyn te schryven, so wy yets van hem willen gemaeckt hebben dat hij ons vóor een ander tot een billicke pryse sal voort helpen. Ende dat hy geduyrende onse contributie syn vaste woonplaats tot Amsterdam zal houden. Oorconde onse handen."

[1]) In Oud-Holland III, bl. 54 vermeldt A. Bredius eene acte dat. 25 April 1625, waarin de dichter zich noemt: „Jean Starter, Historyschryver van Z. Princelyke Excellentie de Grave van Mansfelt." Dat Eekhoff hem 's Graven geheim- en geschiedschrijver noemde, was dus niet zoo verkeerd als Van Vloten (zie diens Inleiding tot „de Friesche Lusthof" XVII) meende.

[2]) t' Utrecht, 1864. Dit was de zesde druk; eene sedert aangekondigde uitgave, die door dr. Kollewijn bezorgd zou worden, is door geringe deelneming tot heden niet verschenen.

Digitized by Google

Schrijver of Cats herinnerend. Zelfs de *bruiloftszangen*, die er mee verbonden zijn, hebben doorgaans niet veel om 't lijf: zij munten alleen uit door gemakkelijkheid van vorm en zuiverheid van taal. Daarop was Starter ook zeer gesteld. In het voorwoord „tot de kunstvroede Lesers" van zijn *Timbre De Cardone* zegt hij [1]):

„Ick verhope, dat hier in de welghesinde
Gheen vreemde woorden noch gheen hardicheyt sal vinden:
Want dat sijn dinghen, die ick eeuwich heb met vlijt,
In alle mijn ghedicht, ghelijck de pest ghemijt."

Overigens was hij zedig genoeg om zich niet op ééne lijn te stellen met de modellen, die hij voor oogen had:

„Ick ben gheen Heinsius, gheen Hooft, gheen Bredero,
Wiens vloyende ghedicht en wel ghevoechde reden.
Ick niet naevolghen can, dan met seer traghe schreden."

Niet veel meer zijn wij ingenomen met de gedichten van de tweede soort. De *Wt-Treckinge van de Borgery van Amsterdam, tot adsistentie van de stad Swol* [2]), is eene opwekking tot verdediging des Vaderlands met het steeds terugkeerend referein:

„Als 't Land gevaer lijdt, is elck Burger een Soldaet."

Desniettegenstaande laat het stuk ons koud; want de poëtische tint, die den aanhef kleurt, verbleekt weldra en maakt plaats voor vale, ofschoon verstandige redeneeringen, besprenkeld met herinneringen aan Grieksche en Romeinsche geschiedenis en Godenleer.

Het *Ghedicht over 't ontset van Berghen op den Zoom* [3]) is van beter gehalte; want al is ook het geheel niet bijzonder poëtisch gedacht, toch wordt het door den aard van het onderwerp waardiger van toon. Het is daarenboven doorzult van kernachtige regels.

Het best geslaagd is zeker de *Lof-Sangh van syn Princelijcke Excell. Maurits van Nassou* [4]) vol vuur en levendig van rhythmus, evenals de twee daarop volgende *Prince-Liederen*. Maar in den *Triumph-Wagen* voor Prins Willem [5]) daalt de dichter weer af tot eene vrij onpoëtische opsomming van 's Prinsen lotgevallen, daden en verdiensten.

---

[1]) Bij Van Vloten, bl. 325. [2]) Aldaar, bl. 330.
[3]) Bij Van Vloten, bl. 341; bij Penon III, bl. 480.
[4]) Bij Van Vloten, bl. 351; bij Penon III, bl. 487.
[5]) Bij Van Vloten, bl. 361.

Digitized by Google

Hij had het plan tot een groot gedicht gevormd, „genaemt: de 12 boeken *Mansfeldiados*, waerin de onvergelijckbare Heldendaden des Hooghgemelden Princes, tot een schrick ende verwonderinge van die tegenwoordigh leven, ende een eeuwighe gedachtenisse der nacomelingen, de gansche Werelt in 't langhe [zouden] werden verthoond" [1]). Dat werk is achtergebleven, en de wereld heeft er niet veel aan verloren, zooals blijkt uit *De Voorloper van de Mansfeldische Heldendaden*, in den vorm van een *Nieuw-jaers Geluckwenschinge* uitgegeven [2]), waarvan de critiek het best gegeven wordt door deze zijne eigen woorden, vs. 167 vlg.:

„Het pocchen en het blasen,
Daer de Poëten so van donderen en rasen
Komt hier eerst voor den dagh."

Eindelijk zij nog herinnerd zijne aardige, ofschoon wat gerekte politieke satyre *Den nieuwen Kuyper* [3]), waarin hij, naar de uitdrukking van Baudartius, „vrymoedichlijck berispt de hedendaegsche ambitie, eergierigheyt, ende amptsuchticheit veler menschen deser lande; 't welcke hy, met een' nieuwe maniere van spreecken, noemt *Kuyperye*."

Blijkt uit dit alles, dat deftige Poëzie niet op Starter's weg lag, hoe geheel anders wordt ons oordeel over zijn talent, wanneer wij ons bepalen tot zijne *Minnedichten* en *Liederen!* Op dit gebied trekt hij ons aan door waarheid van gevoel, schilderachtige voorstelling en kunstrijken vorm. Hier is hij onuitputtelijk in verzen vol afwisseling van snede, met altijd even vloeiende, liefelijke en zangerige woordschikking. Eene enkele maal is hij wel eens gekunsteld, meer Hooft dan Bredero, hetgeen zeker een gevolg was van zijne zorgvuldiger, classieke vorming. Daardoor verkeerde hij dan ook, meer dan zijn vriend in den Olympischen hemel, ofschoon hij wel weet, dat het is:

„Een hemel, die niet meer beduyd als sinne-beelden."

Gelukkig, dat de natuur doorgaans boven de leer ging, waardoor hij Bredero in aantrekkelijke natuurlijkheid, ja, soms zelfs in naïeveteit zoo nabij komt.

---

[1]) Bij Van Vloten, bl. 384. [2]) Aldaar, bl. 387—404.
[3]) Bij Van Vloten, bl. 510.

Digitized by Google

Hoe dikwijls ontlokte ons een lied niet den uitroep: voortreffelijk! allerliefst! ondanks de al te groote dartelheid, die sommige zijner gedichten — en daaronder niet de minst geestige, men denke aan zijne *Menniste vryagie* — in onze dagen, met zoo geheel veranderde kieschheids begrippen, niet voor een iegelijk even genietbaar zal maken. Dat schijnt trouwens al in zijn tijd min of meer het geval geweest te zijn, althans in 1618 schreef hij aan zijn vriend Dirk Graswinkel, dat

„(s)ijn Musa wert bespronghen
Van 't nijdich achterklap der kakelende tonghen."

Hij zag trouwens zelf wel in, dat hij soms wat al te vrijen teugel liet aan die uitspattingen van zijnen dartelen luim. Dat blijkt toch uit het distychon, waarmee hij een der luchtigste stukjes vergoelijkt (bl. 498):

„De woorden van dit Lied geen suyv're ooren krencken,
Maer arch vaer heur in 't lijf, die 't arghste daer uyt dencken."

Is hij des ondanks minder geestig en liefelijk dichter? En geeft de soms al te vrije taal zijner lachende Muze ons het recht om hem dood te zwijgen, of hem af te schepen met zoo weinig woorden als b.v. Witsen Geysbeek zich verwaardigde aan hem te besteden? [1]).

Over zijn tooneelwerk weiden wij niet uit. Zijne beide ernstige stukken bespreken wij in 't geheel niet, omdat wij ons moeten bepalen tot datgene, wat ter kenschetsing van den ontwikkelingsgang onzer dramatische kunst onontbeerlijk is [2]). Daarenboven zijn zij nooit op het tooneel der *Oude Kamer* gespeeld. Daarom hebben Bredero en Coster den voorrang; te eer, daar het hooge tooneelspel niet tot Starter's roeping behoorde. Waar hij daarentegen

---

[1]) In het Ve deel van zijn *Biogr., Anthol. en Crit. Woordenboek*, bl. 328, noemt hij hem bloot: „een Friesch dichter, die in de eerste helft der zeventiende eeuw bloeide, gaf verscheiden dichtwerken in het licht, doch meest van wulpschen inhoud: ook is van hem eenige tooneelarbeid voorhanden."

[2]) Zie over „Starter's tooneelspelen" de studie van dien naam in prof. Moltzer's „Studiën en Schetsen van Nederlandsche letterkunde", bl. 155—217 (Haarlem, 1881), waarin een overzicht van den inhoud en eene vergelijking met verwante stoffen en bewerkingen gegeven wordt.

Digitized by Google

zich door zijne vroolijke levensopvatting en studie der werkelijkheid liet leiden, toont alles aan, dat hij bij voortgezette practijk, op comisch gebied zelfs met Bredero om den prijs had kunnen kampen. De *Klucht van Jan Soetekauw* b.v. geeft ons eene reeks van tooneelen te aanschouwen, uit het volksleven genomen, en zoowel ontworpen als gepenseeld met een talent, hetwelk ons doet betreuren, dat hij in die richting niet meer geleverd heeft. Als curiosum gewagen wij van zijn *Kluchtigh tsamen-gesang van dry personagien*, eene operette, waarmee hij den voet zette op een veld, dat Jan Hz. Krul later zou trachten te ontginnen. Maar dit hoogst platte en onkiesche stukje verdient geen nadere bespreking.

Waar het onze romantische-dramatische kunstuiting van dat tijdperk geldt, noemen wij in de eerste plaats Bredero, en bepalen ons hier tot de chronologische vermelding zijner stukken [1]), omdat het ons vooreerst alleen te doen is om de geschiedenis van de *Oude Kamer* en haar tooneel: later komen wij er op terug om ze te beoordeelen.

Op zes-en-twintig-jarigen leeftijd gaf hij zijne eerste proeve van dramatische kunstoefening: in 1611 verscheen het, later — bij de uitgave in 1616 — aan Huig de Groot opgedragen *Treurspel van Rodderick ende Alphonsus* ten tooneele. Een jaar daarna bracht hij, „sondaghs voor kermis", een nieuw stuk op de planken, de *Griane*. Beide, aan een Spaanschen ridderroman ontleend, waren vol pathos en beweging, en te midden van de ernstige handeling worden enkele comische tooneelen ingevoegd, deels om op de lachspieren van het publiek te werken, deels om door de tegenstelling de hoofdhandeling in scherper licht te plaatsen. Dat dien ten gevolge deze stukken grooten toeloop hadden, zal niemand verwonderen.

In ditzelfde jaar 1612 verscheen een ander dramatisch dichter ten tooneele, die al spoedig de invloedrijkste man der Kamer zou worden: Dr. Samuel Coster.

Van de geschiedenis van dezen merkwaardigen man school veel in het duister, totdat J. H. Rössing eene monographie over hem schreef, waaraan wij een aantal nieuwe bijzonderheden ontleenen.

---

[1]) Men vergelijke hierbij vooral Unger's reeds genoemde bibliographie.

Digitized by Google

Hij werd den 16en September 1579 te Amsterdam geboren. Zijn vader Adriaen Lenaertsz, timmerman van beroep, had zich in zijne jeugd als een drijver onder de Hervormden doen kennen. Hij had aan den beeldenstorm te Amsterdam deelgenomen, en Hooft deelt ons mee [1]), hoe zijn zoon later met welgevallen placht te verhalen, dat daarbij „zeker houten beeldt, gelicht uit eenighe kerk in 't plonderen der zelve t' Amsterdam, ende op 't vuir geleidt door eenen oom van [den verteller], zich zelven over eindt reikte: doch entlijck vertreden zijnde met de voet, zich verbranden liet." Adriaen Lenaertsz werd voor die heldendaden met het kostersambt der Minnebroeders-kerk beloond. Maar weldra werd hij genoodzaakt de stad te ruimen, nam toen dienst bij Lodewijk van Nassau, en heeft onder diens vanen den slag bij Heilgerlee „helpen winnen" [2]). De Bloedraad had hem daarop gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard.

In zijne ballingschap had hij vrouw en kinderen verloren. In 1572 hertrouwde hij te Emden met Aaltje Jansdr., weduwe van „de duytse Moeriaen van Amsterdam", eene vrouw van een zeer heftig karakter. Toen de bannelingen vier jaar later vergunning kregen om weder binnen de stad te komen, maakte hij daarvan gebruik, en weldra werd hij nu tot Koster der Oude Kerk aangesteld. In 1580 gaf hij dat ambt op, liet zich op nieuw in het St. Jozefsgilde inschrijven en werd tot stadstimmerman aangesteld. Maar sedert bleef hij den toenaam van *Coster* voeren, waaronder zijn zoon bekend is. Deze schreef zich doorgaans Samuel Coster, maar ook eene enkele maal S. A., [d. i. Adriaensz.] Coster.

Adriaen Coster schijnt geen onbemiddeld man geweest te zijn. Dit maakte den zoon het verkeer met de „geesten" der *Oude Kamer* mogelijk, onder welke hij al vóór 1607 was opgenomen, hetgeen hem in de gelegenheid stelde kennis te maken met Roemer Visscher, en Spieghel onder de ouderen, met Hooft, Bredero en Vondel onder de jongeren.

Van des jongelings vroegste ontwikkeling weten wij niet veel. Na den dood zijner ouders, in 1607, liet hij zich te Leiden als student inschrijven, legde zich eerst onder Heinsius en Scaliger op de Letteren toe, om later zich meer bepaald aan de studie der

[1]) *Brieven*, III D., bl. 36.

[2]) *Aldaar*, II D., bl. 191.

Digitized by Google

Medicijnen te wijden. Hij promoveerde in 't begin van 1610 en vestigde zich in zijne vaderstad, waar hij denkelijk terstond tot geneesheer van het Gasthuis werd aangesteld [1]); ook oefende hij zijne kunst in de Stadsgevangenis uit [2]). In 1655 werd Joan Deyman op Coster's verzoek aangesteld tot zijn assistent in 't gasthuis en volgde Coster ook op, toen deze in 1662 emeritus werd [3]). Hij wordt gezegd een kundig en gelukkig practicus geweest te zijn [4]).

Reeds als student had hij kennis gemaakt met een Haagsch meisje, dat te Naaldwijk woonde, Josina Albertsdr. van Beuningen, met wie hij den 9en September 1607 in het huwelijk trad. In 1626 hertrouwde hij met Rebecca Twenhuysen van Swoll [5]).

Toen hij zich in 1610 te Amsterdam had gevestigd, knoopte hij den band met den *Eglentier* weer vaster aan. Al spoedig bleek hij veel aanleg voor het drama te hebben, zoodat Jan Vos wat later van hem getuigen kon [6]):

> „Nu smelt de Schouwburg, door zijn treurspel, heel aan traanen,
> Dan schaatertze van vreugd, door 't kittlen van zijn schacht."

Het comische genre trok hem eerst aan. Hij was vroolijk en geestig van natuur: men haalde zijne snedige gezegden aan [7]), en Gerard Brandt getuigt, dat hij, „indien hij zijn geestige invallen hadt willen bearbeiden, de grootste dichters had naar de kroon gesteken" [8]). Hij gaf echter eerst op ruim dertigjarigen leeftijd eene proeve van zijn comisch talent door een vastelavondspel op het tooneel te brengen, dat getiteld was: *Boere-klucht van Teeuwis de Boer en men Juffer van Grevelinckhuysen*. „op het woordt: 't Kromhout brandt soo wel als 't recht, alst by de vier kan komen." Deze klucht werd voor 't eerst in 1612 op de *Oude Kamer*, maar

---

[1]) Vondel noemt hem in 1640

> „Out en wonderlijck ervaeren,
> Die 't Gasthuis trouw bediende een ry van vijftich jaeren."

[2]) Zie J. H. W. Unger in *Ned. Spectator*, 1883, bl. 143.
[3]) Zie de mededeeling van dr. J. Six in *Ned. Spectator*, 1882, bl. 169.
[4]) Zie *Vondel's Werken*, IV D., bl. 7; Jan Vos, *Gedichten*, bl. 172.
[5]) Zie *Ned. Spectator*, 1883, bl. 143.
[6]) Jan Vos, *Gedichten*, bl. 172.
[7]) Verg. Hooft's *Brieven*, II D., bl. 42.
[8]) *Vondels leven* (Uitg. Verwijs), bl. 18.

Digitized by Google

wellicht vroeger al in Den Haag gespeeld [1]); zij werd ook door de Brabantsche Kamer ten tooneele gebracht. Het stuk was in 1627 gedrukt, en in 1633 nogmaals in twee verschillende uitgaven in het licht gegeven, nu door Coster's eigen hand van feilen gezuiverd, en toen „herspeelt op de Nederduytsche Academie" [2]).

In 1613 gaf hij eene tweede klucht: *Tysken Vander Schilden* getiteld, op het spreekwoord

„Luy, lecker en veel te meughen,
Dat zijn drie dinghen die niet en deugen."

Ofschoon Coster's comische stukken veel opgang maakten, zullen wij hem weldra tot het ernstige drama zien overgaan. Bredero daarentegen bewandelde den tegenovergestelden weg: met het heldendrama de tooneelwereld ingetreden, zal hij weldra zijn natuurlijken aanleg volgen en zich voornamelijk wijden aan de Klucht, en eindelijk het fijner bewerkte Blijspel. De „overgesette *Lucelle*" vormde daartoe den natuurlijken overgang, welk stuk hij nu eens een „blij- en treur-spelletje" noemt, dan weder een „lief minnespel." Het stuk zelf van Le Jars (1576), dat Bredero bewerkte, had niet veel om het lijf, maar de vertaler kruidde het met zijne oorspronkelijke boert door een comisch persoon in de handeling te weven.

Nu volgden eenige geheel comische stukken van zijne hand, die, gering van omvang, door hem zelf *Kluchten* werden genoemd, en in de jaren 1612—1613 het licht zagen.

Intusschen werd de bloei der Kamer ernstig bedreigd door inwendige verdeeldheid. Het eerste bericht daarvan krijgen we door Hooft. Misschien was de slechte verstandhouding al begonnen kort na 1609, daar sedert dien tijd de nieuwejaarsverzen niet meer zijn uitgegeven. Zooveel is zeker, dat Hooft in 't begin van 1613, op verzoek van eenige leden, een nieuw reglement voor de Kamer ontwierp, waarbij de deelgenooten in, „stemmaetighe ende stemmeloose" werden verdeeld, met bepaling, dat alle macht bij de

---

[1]) J. H. Rössing, *Samuel Coster*, bl. 61.

[2]) Door dr. R. A. Kollewijn op nieuw uitgegeven in: *Samuel Coster's Werken* (Haarlem, 1883). Later nog eens in zijn geheel afgedrukt in dr. Penon's *Nederl. Dicht- en prozawerken* III, bl. 71—157 (Groningen, 1886).

Digitized by Google

eersten zou berusten. Elk dezer moest „voor een goedt dichter bekent" staan, en de stemmeloozen zouden eerst tot werkelijke leden worden aangenomen „nae veel dienst van spelen ende tot een eerloon van hun welspelen." Zij zouden geheel onder toezicht staan van de uit de eersten gekozen Hoofden: zij waren „dienstplichtich aen de schole, elck in 't geene, daer hy van de Overheden toe bequaem sal werden gevonden", en o.a. gehouden „te spelen sulcke rollen als hen by de Overheden opgeleidt worden" [1]). Voorts werd eene betere finantiëele regeling voorgesteld.

Opdat die „herschikking by d' eerlijcksten van dat gezelschap aengeheven" mocht gedijen, riep hij de medewerking in van den Schepen Jan Grotenhuys, een invloedrijk magistraatspersoon, die misschien zelf lid der Kamer was, althans veel belang in tooneelzaken stelde, zooals blijkt uit het feit, dat hij later door den Raad tot een der Hoofden van de Kamer werd benoemd [2]). Hooft verzocht dezen, het daarheen te leiden, „dat de onnutten en ongebondenen, die alleene tegens de geregeltheit schoorvoeten, wt naeme der H. Magistraeten belast werde, op boete van geweldt, haer de Camere te onthouden, ter tijdt toe desselfs Overheden hen ander wete doen." Zonder dit vreesde hij, dat de stad en de armen weldra van dit „cieraedt" zouden beroofd worden.

Het hoofdgebrek schijnt geweest te zijn, dat elk den baas wilde spelen en naar geen Overheid luisteren: niemand nam genoegen

---

[1]) Hooft's *Brieven*, I D., bl. 411 vlg.

[2]) De hier volgende plaats is door F. van Domselaer en Commelin letterlijk overgenomen uit Dapper's *Beschrijving van Amsterdam*: „Maar op dat de vryheydt der Dichteren, die nu boertwijs, dan met ernst, yder 't geen zijn plicht betrof, te gemoet voerden, tot geen wetteloze ongebondenheydt zou vervallen, zoo heeft het de ses-en-dertich Raden dezer stede doenmaals (?) goet gedacht, twee uyt den haren tot *opperhoofden* van d' Oude Camer te stellen, om de vrye vernuften door de redenen te beteugelen, en de plaats meer luyster toe te brengen. Hiertoe zijn over eenige jaren [Dapper's boek is van 1663] verkoren de Opperschout, Doctor Jan ten Grotenhuys en de Burgemeester Dr. Geraerd Schaap."

De eerste was in de jaren 1605, 1607, 1608, 1610, 1613, 1614, 1616, 1617, 1619 en 1620 *Schepen*: in de jaren, dat hij niet tot dat college behoorde, was hij *Raad* (1605, 1618) of *Thesaurier* (1606, 1609, 1611, 1612). Eerst van 1621 tot 1645 was hij *Schout*.

Digitized by Google

met de rol, die hem in de te vertoonen stukken werd toebedeeld [1]). Dat daardoor die stukken slecht werden gespeeld, spreekt vanzelf. Daarom besloot Coster zijn *Tysken Vander Schilden* met de bede, dat

---

[1]) Dat blijkt uit een vers van Bredero, in antwoord op eene vraag van den „schilder en glaes-schryver" Jan Jacobsz. Visscher, geplaatst in zijn *Boertigh-Liedt-Boeck* (uitg. 1622), bl. 109:

„Waerom het *Eglentierjen*, ach!
Niet bloeyt gelijck het voormaels plach?
Is Vriendt u vriendelijcke vrage:
De meeste mangel die ick weet,
Dat is: dat elck zijn plicht vergeet,
Want niemant wil den ander dragen.

Dus d'Eendracht vlucht nu voor de twist,
De Eenvoud' voor de schalcke list,
De oude trouw is gantsch gebroken,
De liefde van de kunst is sieck,
Of yver-loos; door spijt of pieck
En wert gedicht nog rijm gesproken.

Daer d'Overheyt niet wel en staet,
En d'ongeregeltheyt toe-gaet
Van bengels woest, en grootse gecken,
Daer ellick voert het hooghste woort,
Daer niemandt doet als hy behoort,
Daer moet het al ten quade strecken.

Dies wertmen wetteloos, en slof,
De goede zeden raeken of,
En die 't hem schoon te recht wil moeyen:
Die wert beguygelt en belacht,
Gelastert, en smaedlijck veracht,
Hoe sou den *Eglentier* dan bloeyen?

Heeft yemandt nu een spel gemaeckt,
Daermen (doch lachend' niet) aenraeckt
Met moeyten, en met tijdt verliesen,
Alsmen de rollen dan uyt-deelt,
Den een die wrockt, d'ander krackeelt.
Elck soude selfs wel willen kiesen.

Digitized by Google

„Elck speelder in dit groote spel,
Wel naerstich toe sie, dat hij zijn personagie speel wel
En nae 't begheeren des Factoors, die 't al wel heeft gheschickt."

En ofschoon dit eene algemeene zedeles is op

„Dit droeve dal hier beneden,
Twelck maer een groot spel is daer wy allegaer
Ons personagien uyten,"

is toch, dunkt mij, de toespeling op den toestand der Kamer niet te miskennen.

In hoeverre toen voor 't oogenblik rust en orde hersteld werden, blijkt niet; maar alles toont aan, dat Hooft toen metterdaad het bewind der Kamer in handen had. Zijne oude stukken worden op nieuw gespeeld en gedrukt [1]), en de drukker van het tweede zegt dan ook in zijne voorrede, dat „sijnen naem brenght mede tghene hy is, ende waer toe hem de Nymphen ghestelt hebben, te weten, te wesen *t' Hooft* vande Poëten t' onsen tijden." Denzelfden titel geeft hem weldra ook Abraham de Koningh [2]). Na verscheiden jaren

---

„And're brengen haer rollen weer.
And're willen niet spelen meer.
't Valt swaer veel hoofden te besturen,
And're willen, en kunnen niet.
Zo hier geen beterschap geschiet,
Zo mach ons Rijck niet langer duren.

Ghy *Princen* rijck van goed verstant,
Die 't *Eglentiertjen* hebt geplant,
Wilt inden noot niet van ons wijcken,
Mijn Vriendt, God geef u blije rust:
Laet ons te samen, als 't u lust,
Met stichtingh geest'lijck Reden-rijcken.

Dit stuk, het „werck van een jong klerk", ziet klaarblijkelijk op dezelfde toestanden, waartegen Hooft de hulp van den Magistraat inriep.

[1]) *Het spel van Theseus ende Ariadne* in 1614 te Amsterdam „by Jan Gerritz. Boecverkooper op den Dam, inde Cas onder 't Stadt-huys"; *Achillis en Polyxenas Treurspel* te Rotterdam, voor David Jacobsz. van Hakendover, in hetzelfde jaar. De *Granida* te Amsterdam „by Willem Jansz. op 't Water, inde vergulde Sonnewyser", in 1615.

[2]) Verg. boven, bl. 20, noot 1.

Digitized by Google

van rust komt hij thans met een nieuw treurspel ten tooneele: in 1613 geeft hij zijn *Geeraerdt van Velzen* in het licht [1]).

De invloed van den Drost bleek echter niet groot genoeg om voortdurend de eensgezindheid in de Kamer te herstellen. Wel mocht Rodenburg in October 1614 nog zeggen [2]):

„Het Eglentierken bloeydt al drucken 't zomm'ge onder",

uit die woorden zelf blijkt, dat niet alles was, zoo als 't behoorde; en in 1615 ging „het Eglentierken" eene nieuwe, nog heviger crisis te gemoet. De twisten liepen zoo hoog, dat Bredero er het tooneel van liet gewagen [3]). De toestand was zoo ondragelijk geworden, dat sommige leden zich als „willige Ballingen" hadden teruggetrokken, terwijl het overblijvend personeel veel te wenschen overliet. In een ander gedicht van hetzelfde jaar — *Den Broeders in Liefde Bloeyende* [4]) — laat Bredero Rethorica zich beklagen, dat de dagen van vroegeren luister voor de Kamer voorbij zijn, toen zij werd bestuurd door mannen, geboren

„Tot heerschappy vol macht en volheyt des verstants."

Die mannen van vroeger heeft „die nydighe tijdt" gedood

„Of door sotheyt en twist, maeckt sy my die afhandich....
Ach! Camer, Camer! ach! als ick u nu bekijck,
Hoe seer zijt ghy, helaes! u selven onghelijck.
U bloeyende ghedaent', daer ick met plach te brallen,
Is door 't twisten des tijts, becans en al vervallen.
En 't is te duchten dat die gantsch neerstorten sal,
Indien de Tweedracht wast."

---

[1]) Te Amsterdam by Willem Jansz. op 't Water in de vergulde Sonnewyser.

[2]) In een Tafelspel, gedrukt in zijne *Poëtens Borst-Weringh*, bl. 219.

[3]) In het *Moortje* worden „de geesten" geprezen, edoch,

„'t Was moy, sey schalcke Jan, dat sy lieten haer ghekibbel:
Maer 't is t'elckens weer an met een hibbel en dribbel.
Noch leeren sy de luy te laten nijdt en twist,
En 't is een volck dat selfs staegh buyten de pot pist.
— Wat schaet dat? seyden ick, of sy somwijls wat twisten,
Dat doen wel fijnder lien, al zijn 't gheen Kameristen."

[4]) Zie dr. J. Te Winkel's uitgave van Bredero's *Nederduytsche Rijmen*, bl. 84.

Digitized by Google

Het „schuym" voert nu den hoogsten toon,

„Dit wraeck-goet, dit uytschodt, dees onwetende buffels!"

Vooral bij de verkiezingen der Hoofden lieten deze zich gelden. In stee van het heft in handen te laten van den Dichter en zijne vrienden, werden mannen gekozen, op wie deze laag neerzagen.

„Wanneer men nu verkiest, siet men te samen rotten
Het stoffe van de Maets, een deel neus-wijse sotten,
Ja wiens gemeyn geroep dan maacken eenen Man,
Die na haer sinlijckheyt de Rollen gheven can.
Hy door het lief-gecoos, let niet eens op 't behooren,
Soo gaern heeft die man dat toeten in sijn ooren,
Want daer pluymstryckery, goetdunckentheyt vermeert,
Daer vonnist 't onverstant de dingen al verkeert:
Sy maeckt Coning, of Prins, die Boer te zyn behoorden,
Die best de stomme speelt, gheeft sy een sack vol woorden,
De grootste Narrery die men yewers oyt von:
Siet den verwaenden Geck, siet daer den holle ton,
Een Lantaern sonder licht, een Prince van de Dooren,
Hadden mijn volck te slecht tot een Heerscher gekooren,
Die sijn labbige tong „ha Campen!" heeft gheseyt,
„Dus langh heeft op u Duym den Werrevel gedreyt,
Nu comt het na ons wensch, en na al ons begheeren,
Wy sullen nu een reys een ander Lietjen leeren."

Van dien man, die ook een „Dragers Heerschap van den Coornmarct" wordt genoemd, heet het dan verder:

„Syn grove botte tongh en hout niet op van schelden
Van sijn voornaemste knechts of alderbraefste helden:
Hy met al sijn aenhangh sullen door trotsche spijt
De Camer eer yet langh, soo ghyer niet voor sijt,
Heel helpen int verderf, of in eeuwighe schanden.
. . . . . .
Dan Kampen, Lambert, Hooft en Samuel sal 't gheschil
Wel slechten met voorsicht, soo ick dat hebben wil."

Wie was de man, die zich zoo'n aanhang verworven had, en die door zijne tegenstanders als een ijdele, heerschzuchtige, vooral „grootse" of „verwaende gek" wordt voorgesteld?

Digitized by Google

Daar Tengnagel [1]) in zijne *Lindebladen* onder een aantal Amsterdamsche poëten, doorgaans van minder allooi, ook „Klaes Pels, de korendrager" noemt, heeft men gemeend [2]), dat Bredero het oog had op „dezen letterheld", ook omdat hij later een vers tegen den Schouwburg schreef, waarin „de oude wrok der vroegere kameristen schijnt gesproken te hebben."

---

[1]) Over dezen wel wat te hard veroordeelden dichter, wiens werken voor de kennis van het Amsterdam zijner dagen onschatbaar zijn, gaf J. H. W. Unger de eerste uitvoerige studie (*Oud-Holland* I, bl. 195—225). Tengnagel, uit een der beste Amsterdamsche patricische geslachten geboren (10 Jan. 1613), studeerde kort in Leiden, reisde veel in 't buitenland en bleef ook na zijne meerderjarigheid wegens zijne loszinnigheid op verzoek van de voogden en met toestemming van weesmeesters en burgemeesteren onder voogdij. Jakob Baek — ook Vondels vriend —, de dichter Jan Zoet, en de tooneelspeler J. Nooseman behoorden tot zijne vrienden. Welke betrekking hij bekleedde, is onzeker. Zijn eerste, op 26 jarigen leeftijd geschreven gedicht „*Amsterdamsche Maneschijn*" beschrijft in hoofdzaak, wat hij met zijn vriend op eene avondwandeling ziet. Hierop volgde *Grove-Roffel*, enz. waarin vrijende paartjes besproken en bespot, grappen verteld, avontuurtjes beschreven worden. *Sinte Nicolaes milde gaven* is vol toespelingen op min of meer bekende personen van dien tijd. Hooger staat door zuiverder vorm en gekuischter taal het in navolging van Huygens' *Voorhout* gedicht „*Amsterdamsche Lindebladen*"; vooral de beschrijving van de kermis is goed geslaagd.

Het vervolg hierop: „*Afgeslagen bloemsel van* [*de Amsterdamsche lindebladen*" bevat tal van kleine, soms werkelijk bevallige gedichten. Het beste: „*Zang*" (*Als de zon haer flauwe straelen*) staat niet in alle uitgaven, b.v. niet in die, welke ik bezit. In 1643 volgde *de klucht van Frick* enz., waar, te midden der onkiesche tafereelen, gedeelten voorkomen, het „penseel van een Brouwer, een Ostade waardig, ja zelfs kunnen enkele gerust de vergelijking met Bredero doorstaan" (Unger).

Het belangrijkste van Tengnagel's werken is „*De geest van M. G. Tengnagel*" (1652) dat scherpe en hekelende verzen op gestorven dichters bevat, die Tengnagel als in den hemel verzameld voorstelt. Toch kan men slechts onder zeker voorbehoud aan de medegedeelde feiten geloof slaan. Een drietal minneliedjes staan in 't „*Amsteld. Minne-beeckie.*" Tengnagel overleed tusschen 1651 en 1657. „Een onderzoek naar den datum van zijne begrafenis in de Amsterdamsche kerkboeken ingesteld, leidde tot geen resultaat, zoodat ik vermoed, dat hij niet in zijne geboorteplaats is gestorven." (Unger).

[2]) Loffelt in: *Eene tooneelstudie*, (*De Gids* III, bl. 105). Aan hem sloot zich Rössing aan in zijne critiek van C. N. Wybrands' *Het Amsterdamsch Tooneel*, bl. 31, 33 van den afzonderlijken afdruk uit *De Tijdspiegel* van 1873.

Digitized by Google

Tegen deze meening kan heel wat ingebracht worden. In de eerste plaats, dat het alles behalve zeker is, dat de bijvoeging *korendrager* op Pels staat: althans in de uitgave der *Lindebladen* van 1640, waarin enkele afwijkingen voorkomen [1]) van de uitgaaf van

[1]) Als curiosum geef ik uit M. G. Tengnagel's *Amsterdamsche Lindebladen* 1639, den geheelen catalogus, die echter verre van volledig is:

„'k Schenk dat nou eens aen een ander,
Siet, ik heb mijn buik ook vol.
Jy nu meê wat met' malkander:
Schipper Jan: Hoefyzer, Mol:
Jan van Arp: Jan Vos: de Bruine:
Wittenoom: Liskali: Krul:
Pieter Koning, Trans, Verduine,
Bartels Jan, Klaas Zeep, de Brul,

Dankerts, Vloozwijck, Vlak, Verhaeren,
David Ces, Exalt', van Zur'g,
Evert Pels, de Domselaren,
Winter, Pars, Kist, Kloppenburg,
Stoffels Jan, van Zoest, van Keulen,
Gijsberts Jacob met sijn vaer,
Wit, Jan Zoet, Le Bleu, Vermeulen,
Van den Berg, Jan Davelaer,

Breugel, Meurs, de Vry, van Buure,
Dommer, Duurkant, Smient, van Dam,
Koesveld, Kodde, Luit, Verschuure,
Orsveg *), Duizenddaelders, Stam,
Beierland, van Buil, ter Spilde,
Gerrit, Barent, Klaes Fontein,
Soop, Sandrà, l'Hommel, de Wilde,
Vlasvat, Visscher, Kastelein,

Willem Diertwijck, Roos, van Zelde,
Adam van Germecz, van Noord,
Everwijn, twee Kolevelde,
Kiskes, Heermans, van der Voord,
Vinkel, van den Heuvel, Stralen,
Pieter Lamberts, van den Broek,
Par, Panneel, le Blon, van Dalen,
Luts, Jan Lem, Stadlander, Kloek

*) In mijn zeldzaam exemplaar eener andere uitgave, afkomstig uit de bibliotheek van dr. Schotel, — zie hierover Unger, (*Oud-Holland* I, 313) — staat: Ogvers.

Digitized by Google

1639, worden de verschillende namen steeds door een dubbel punt (:) van elkander gescheiden, en daar leest men den regel, waar het op aankomt, aldus:

Jut: Klaes Pels: de Korendrager":

Ik laat daar, of men er een eigennaam dan wel een bijnaam onder te verstaan heeft, want die komen hier meer afzonderlijk voor. In den derden regel toch van hetzelfde couplet leest men deze variant van de vorige uitgave:

Bontemantel, Meekren, Waeker (d.i. Wachter)
Blok, van Heusden, Jakob Valk,
Stag, Kolijn, Ruil, Scheepemaker,
Loefs, de Mooje Vries, van Balk,
Blaeu, Kolom, Matthijs van Loeven,
Koezaerd, Jan de Wit, Pelt, Ras,
Houwens, Doodshooft, Jan ten Hoeven *);
Poetz †), Jan Hendrix, van de Pas,

Vet, van Geel, Monjeer, Marinus,
Houthaek, Voskuil, Blauwenhaen,
Aslijn, Stat, Stribee, Sixtinus,
Hudde, Herkmans; Andries Kraen,
Jut, Klaes Pels, de korendrager,
Sammers, Willem Hoofd, Aidan,
Albert Albertsen, Hoefslager,
Meester Michiel, Robberts Jan,

Moor, Galtero, Klai, Leeg-water,
Borre, Raephorst, Montanier,
Nieuwenhoven, Post, de Kater,
Tonis Bartelsen, Mersier,
En de vier gewijde Beckjens,
Die met oordeel 't wit papier
Witter toonen door de trekjens
Van 'er vlugge vederzwier:

Daer de Poëzy heur stralen
In koomt zetten van terzy';
U beveel ik altemalen
Al de vreugd van al 't gevry" *enz.*

---

*) In mijne uitgave: Van der Hoeven. †) In mijne uitgave: Paats.

Digitized by Google

„*Manke Jacob:* Stas: Sixtinus:

Men bedenke voorts, dat van Pels, die in 1652 overleden was, door denzelfden Tengnagel elders gezegd wordt [1]), dat hij, uit nijd, wijl Voskuyl's *Hildebranden* zijn *Trineus* van 't tooneel verdrongen had, een schimpdicht op den Schouwburg gemaakt had,

---

[1]) *De Geest van Mattheus Gansneb Tengnagel in d' andere werelt bij de verstorvene Poëten*, (Rotterdam, 1652):

„Daer is Pels ook, die van prachen,
En van schennis altijt sprak;
Maer wie zou 'er niet om lachen,
Dat de nijdigheyt hem stak,
Toen, om Voskuyls Hillebranden,
('k Denk dat die hier mede treet)
Men zijn Trineus zo verbande,
Dat er niemant nu van weet.

Hillebrant moest herss'loos heeten,
Zonder lip of trant daer by,
Hoofden waren zonder weten,
In de goude Poësy.
't Moest ook d'arme Schouburg gelden,
Die geen oorzaek was geweest:
Mits hy dese veersen melden,
Daetlijck door zijn vlugge geest.

't Is een tempel van de guyten,
Opgebout met weese duyten,
Dieze prachen by de buurt,
Daer met schennis en met logen,
Wort de Kerck haer recht ontogen,
Door een volck om gelt ghehuurt.

't Bleef hem ook niet onvergolden,
Want de Vos, die loze gast,
Die, zo 't scheen, dit weynig bolden,
Heeft 'er strax weer op gepast:

Pels, een styl van alle guyten,
Wenscht noch wel om weese duyten,
Als hy in vrou Venus buurt,
Zijn verdroogde keel gaet logen
Met de Rotterdamsche toogen,
Daer zijn wijf haer buyk verhuurt."

Digitized by Google

waarvoor hij door Jan Vos werd terecht gezet. Voskuyl nu bloeide omstreeks 1635 en 1636, en Jan Vos werd eerst in 1647 Regent van den Schouwburg en daardoor als het ware geroepen om het voor die inrichting op te nemen. Is het waarschijnlijk, dat Pels, die geen enkel bewijs van talent heeft gegeven, omstreeks dertig jaar vroeger al invloed genoeg kon hebben om een der partijhoofden in de Kamer te worden? Maar er is meer. De man, die in 1615 zoo door Bredero in het slijk gesleept werd, zou toch wel in 1638 geen lofdicht op diens werken gezongen hebben, zooals Pels deed [1]). Trouwens omstreeks 1615 komt zijn naam of zijne spreuk nergens voor, b.v. onder geen lofdicht op Bredero of Rodenburg, en wij hebben er bij de vleet. Ik meen daarom, dat Bredero's uitdrukking „dragers heerschap van de coorn-marct" niet in eigenlijken zin moet worden opgevat [2]). Aan wien hebben wij dan te denken?

---

[1]) Nicolaes Pels, met de spreuk: *Verandert in tijdts*, schreef voor de uitgave van Bredero's gedichten van 1638 de volgende „klinck-klanck op de wercken van Garbrand Az. Bredero":

„Ghy, die uw harssens wet op heyl'ghe Rijmery,
En 't allerkeurighst raept, en bruyckt het tot u voordeel,
Doorsnuffelt Breroos werck, en vel dan eens een' oordeel,
Of het weergadeloos in Neerduytsch niet en zy,
In 't vryen loflijck, en in schrandre seharssery
Soo aerdigh, dat de Nijt, die 't alles wil bedillen,
Daer vruchtloos, en vergeefs, zijn tanden op moet spillen.
Want ziel en sin het voert in soete slaverny.
Geen hart en is soo kout, soo ruw', soo hart en steenigh
Dat niet vermurwen zou, en worden sacht en leenigh,
Als 't, met een kloeck verstant, sijn vryerijtjes leest.
Wat kinckel is soo grof, soo plomp, en soo onaerdigh,
Die hoort zijn boertery, en niet en zeyt vaerdigh,
Dat Gerbrand Brero is een brave geest geweest."

Pels schijnt, als men Tengnagel mag gelooven, na hier aan Wijntje en Trijntje wat veel geofferd te hebben al vóór 1639 naar Indië vertrokken te zijn. („Want de Nectar was hier op"). Zie de *Amsterdamsche Mane-schiin.*

[2]) Bovendien maakte de heer J. H. W. Unger mij indachtig, dat in den catalogus der Vondel-tentoonstelling no. 229*b* eene uitgave van Vondel's vertaling van De Groot's *Sofompaneas* van het jaar 1636 vermeld wordt, gedrukt „t' Amsterdam, van Nicolaes Pels, Boeckverkooper, woonende inde Gasthuys-steegh by 's Stadt-huys." Hij was dus wel geen „koorndrager" of opperman van dat gilde. Nic. Pels komt echter by Ledeboer niet als boekverkooper voor: wèl Frans Pels in 1638, 1642—1648.

Digitized by Google

Aan niemand anders dan aan den Ridder Theodoor Rodenburg, die later aan het hoofd der Kameristen den strijd tegen Coster en de zijnen, na hun uittreden uit de *Oude Kamer*, zou strijden.

Zijn naam, eenmaal in tal van brommende lofdichten ten hemel verheven, is nauwelijks meer bekend, hetgeen deels te wijten is aan de geringe blijvende waardij zijner werken, deels ook daaraan, dat zijne voorname tegenstanders hem doodzwegen, zooals zij later zijn opvolger J.Hz. Krul deden. Zijne geschiedenis lag tot voor weinige jaren bijna geheel in het duister, ondanks de rol, die hij op verschillend gebied gespeeld heeft. De reden ligt vooral daarin, dat in onzen tijd niemand het geduld schijnt te hebben gehad om zijne werken te doorlezen [1]).

Hij behoorde tot eene Amsterdamsche burgerfamilie, die zich gedurende den hervormingsstrijd zekere vermaardheid had verworven [2]), ten gevolge waarvan een hunner zelfs bij het Geusworden

---

[1]) Ik zonder den Heer A. C. Loffelt uit, die zijn strijd tegen de Costerianen eerst behandelde in een artikel, geplaatst in *De Nederlandsche Spectator*, 1873, no. 25, bl. 197 vlgg., en later in *Eene Tooneelstudie*, afgedrukt in *De Gids* 1874, III, bl. 86—144. Vergel. ook 't opstel van J. H. W. Unger, *Theodore Rodenburg, ridder van de orde van den Huyse van Borgongien.* (Brederoo-Album, bl. 91 vlg.).

Over de tooneelstukken van Rodenburg sprekende, zei Van Lennep in zijn *Vondel*, II D., bl. 331: „Ik zet het ook den geduldigste, er een van uit te lezen." Dit belette hem echter niet een oordeel over die stukken te vellen!

[2]) In de geschiedenis van Amsterdam zijn als Oude Geuzen bekend: Herman Roodenburgh en Jan Bethsz. Roodenburgh, die in 1566 en 1567 eene politieke rol in de stad speelden. Zie Wagenaar's *Amsterdam*, in-fo. I D., bl. 285, 302, 304. In hetzelfde jaar was ook hun broeder Floris Rodenburg vermaard als „een groot voorstander der gemeene zake." *Aldaar*, bl. 295.

In 1578 was de eerstgenoemde Hopman der Schutterij, en werd bij de regeeringsverandering in dat jaar niet, gelijk anderen, als zoodanig ontslagen, maar zelfs tot Raad aangesteld.

Wagenaar verhaalt, bl. 401, dat in 1587 Herman Betzen Rodenburg een heftig voorstander van Leicester was. Deze, de zoon van den ouden Jan Bethsz., was in 1584 aangesteld tot Ontvanger-generaal der Licenten. Zie het artikel van D. C. Meyer Jr., *De dichter Roodenburgh en zijne famile* (Ned. Spectator, 1885, bl. 101). In 1617 draagt Theodoor zijne *Hertoginne Celia* op aan Johan Betzen Rodenburg, aan wien in 1633 ook zijn *Mays-spel* werd toegewijd, bij welke gelegenheid hij hem zijn „waarde en lieve broeder" noemt.

Uit 's Dichters werken zijn ons nog bekend zijn broeder Pieter, in 1615

Digitized by Google

der stad in 1578 tot Raad werd gekozen. Van 1592 tot 1606 komt een ander, blijkbaar des dichters vader, onder de Rentmeesters voor. Deze was met Hendrik Lz. Spieghel's zuster Elisabeth gehuwd.

Het schijnt, dat een toeval den Dichter te Antwerpen heeft doen geboren worden: dat kan althans worden opgemaakt uit eene uitdrukking van Abraham De Koningh, die zeer met hem bevriend was [1]). Maar dit neemt niet weg, dat hij door afkomst, familiebetrekkingen, eigen sympathiën, denkbeelden en ontwikkeling altijd, ook later in den vreemde, een echte Amsterdammer gebleven is.

Zijn geboortejaar ligt in het duister; maar daar hij al sedert 1601 voorkomt, toen hij reeds verzen maakte en met Jacobus II in aanraking was, kan hij niet later dan in 1580, eer nog iets vroeger, geboren zijn. In 1619 werd hij reeds tot de bedaarde lui gerekend [2]), en in 1638, het laatste jaar, dat wij iets van hem vernemen, gewaagt hij van „de herfst (s)ijns after-jaren [3])." Hij schijnt in dat of het volgende jaar te zijn overleden.

---

gehuwd met Anna Kieft, en zijn neef Dirk Ysbrandtsz. Rodenburg, die in 1618 met zijne nicht Catharina Boelen gehuwd is. Nog had hij eene zuster Anna Rodenburg (geb. 1582) en gehuwd met Pieter Ludens. Zie 't boven aangehaald artikel.

In 1631 huwde Anslo's moeder zekeren Jan Rodenburg, die koekebakker is geweest. Zie Mr. W. J. C. Van Hasselt in *Dietsche Warande* VI D., bl. 260.

1) In een lofdicht van De Koningh, voor de *Hertoginne Celia* (1617) geplaatst, zegt hij:

„Kloeck-Rymer, waer men hoort uw zoete veersen zingen,
Groet d'Amstel-maeghden Rey u met een lieve lach.
't Scheep-rijcke Schelde roemt datz' eerst uw traentjens zach,
Maer dijn leer'lick gedicht behaegt my zonderlingen."

De Koningh, „Boeckverkooper wonende aende Beurs, in de Coninghs Hoet," gaf in 1617 Rodenburg's *Keizer Otto* uit.

2) In het eerste lofdicht vóór zijn *Eglentiers Poëtens Borst-weringh*, (1619), heet het:

„Ghy hebt van Lentens tydt tot uw bedaerde jaeren,
Aganippes rivier zo menichmael bevaren."

3) In de opdracht van zijn *Geboorte Christi* aan de echtgenoot van den Zweedschen Gezant Michiel Leblon, zegt hij: „'k Heb immer van 't beginne myns bloeyende Jeught tot de Herfst' mijns after-jaren, ernstigh gheneyght om gheringh-vernufts Voorbeelden door maet-vaerssen te laten melden leghe-tijts-wel-bestedinghe."

Digitized by Google

Omtrent zijne lotgevallen is ons ook slechts weinig met zekerheid bekend. Hij zelf bericht ons in de opdracht van zijn *Trouwe Batavier*, dat hij zich in 1601 te Islington aan het Engelsche Hof ophield [1]). Hij zegt wel niet, dat hij daar eene zending waarnam, maar verschillende bijzonderheden stellen dit buiten kijf.

Van November 1610 tot in 1614 vertoefde hij te Madrid „in het hof". In het (bl. 112 noot 1,) aangehaalde opstel deelt J. H. W. Unger uit officiëele stukken en tot dusver onbekende brieven van Rodenburg nieuwe bijzonderheden mede omtrent 's dichters verblijf in den vreemde. Daaruit blijkt, dat Rodenburg aanvankelijk

---

1) In 1617 gaf hij een „treur-bly-eynde-spel" in het licht, onder den titel: *Anna Rodenburghs Trouwen Batavier.* Dit heeft iemand, die niet verder dan dezen titel las, in van der Aa's *Biografisch Woordenboek*, bl. 122, doen zeggen, dat die Anna eene „dichteres uit de eerste helft der zeventiende eeuw" was. Met hoeveel zorg dat artikel geschreven is, blijkt, als wij daar verder lezen, dat onze dichter „een tal van tooneelspelen vervaardigde, die te Amsterdam *Op de Akademie van Koster vertoond werden.*"

De *Trouwe Batavier* wordt voorafgegaan van eene opdracht, met dezen titel: „'t Boeck aen d'eerbaere, deughd-rijcke, en kunstlievende Anna Rodenburg". Daarin vertelt *'t Boeck* o. a., „dat dees handelings beschrijf meest u E, aenporringh, en myn Rymers qua-bevochte pennens inck is gheweest, aengheleyd door u konst-lievende neyghinghe, ghelijck U. E. noch in versche gheheugingh moet hebben dat de meesten hoop des reghelkens leven bequamen, ten tijde als U. E. liefde uw Rymert verzelden in Albeonsche Islingtouwn: Als de Paragonne Elisabet heur Scepter zwaeyden, (doch nu in triumphe des Elisesche gheweste) en Jacob zijn wel-waerde en eygen-erfdeel-rijck bekroonde 't Waelsche princens hooft, voor wien uw lievert vaecken knielden, en zomwijlen een vry uurken stelende, bewandelde met zijn Anna de belooverde Beemden, ghenietende de vermaeckelijcke verwulfstelghens daecken des olmen, elsen, en eycke lommer..... Ten dien tijde, waerde Anna, was 't dat uw Rymert in slordich voet-ghedicht verzamelden zijn veerskens, wiens zielen van u quamen en hy met woorden afbeelden: dies zy zyn uwen, hebben van u ghetrocken hun wesen, waer over myn Rymert vrymoedich zich heeft laten bewegen den *Trouwen Batavier* te laten in 't licht komen, aengeport zijnde door bezondere beleefde Amstelsche leesgierighe Dianinnekens, midts dat deze tweelingh zich vercieren mocht met uw deugdewaerde-lofs name, om my vergeteling herboorte te geven. Dus, lieve Anna, hoedt my, borst-weerd my, en verdedicht my, tegens schempers alleen. Want de recklijcke bedaerde ende heusche, zullen my aenvaerden als een zestien-jarenverleden-tijd-verdrijf, en verwelkomen."

Dat Alberdingk Thijm in *De Gids* van Februari 1879, bl. 336, in deze Anna 's Dichters latere echtgenoote kon zien, is onbegrijpelijk. Duidelijk wordt zijne zuster bedoeld.

Digitized by Google

door kooplieden, handelende op de kust van Guinea, naar Spanje was gezonden om vergoeding te verkrijgen voor de schade, hun door de Portugeezen berokkend en „de verlossing te bewerken van de Hollanders, die aldaar of te Lissabon gevangen zaten." Door de Staten-Generaal was hem een open patent verleend aan alle potentaten, en verlof gegeven het wapen der Staten te voeren. Daar zijne zending hierdoor half officiëel werd en Rodenburg zich voordeed als ambassadeur van de Staten, klaagde de Engelsche gezant hierover. Later werd hij, ook op 't voorstel van Rotterdam's gedeputeerden, hiertoe aangezocht door de „schipperen naa Westen ofte op Spaingien vaarende," den 4 April 1612 door de Staten-Generaal tot consul in Portugal benoemd, op welke benoeming hij evenwel de toestemming des konings waarschijnlijk niet heeft verkregen. In 1612 werd hij om nog onbekende redenen teruggeroepen, doch vertrok pas in 1614 uit Spanje. In 1615 werden, op verzoek „van verscheyde Coopluyden ende Schippers deser landen" Dirck Rodenburgh en Carel Carelsz. van Cracauw voorgedragen om opnieuw in commissie naar Spanje te reizen, doch de Staten-Generaal benoemden Cracauw. „In het volgende jaar verzocht Rodenburg commissie om te Denemarken te resideeren, doch ook hier werd een ander benoemd. Later ging hij in vreemde dienst over." Unger (t. a. pl.)

Hij schijnt met verschillende politieke zendingen belast te zijn geweest, en zijne vrienden verkondigden herhaaldelijk met veel ophef, dat hij van zijne jeugd af aan „veel Rijcken heeft bewandelt," en dat hij vijf of zes Koningen in hunne eigen taal had toegesproken [1]). Op de vraag: wie waren zij? geeft een zijner gedichten het antwoord. Rodenburg heeft namelijk, als zoovele anderen, in meer dan een zijner tooneelwerken toespelingen op zijn eigen persoon gemaakt. In zijn *Keyser Otto en Galdrade* schildert hij zich zelf

---

1) In een lofdicht, geplaatst vóór zijn *Alexander* (1618) wordt hij geroemd als een,

„Die zins zijn lentens-jeughd veel Rijcken heeft bewandelt,
En met de grootste Prins, zijnd' in dienst [heeft] gehandelt,
Van wien zijn deughden zijn als Ridders daet beloont."

In een lofdicht voor de *Borst-weringh* heet hij een:

„Die na veel swervens heeft Batavia nu bestrant."

Digitized by Google

onder den naam van Tyter 1), en deze beklaagt zich over zijne afwezigheid uit het vaderland aldus:

„Waerom ghenoeghden ghy u niet,
Toscanen, dat ick willigh my ghebruycken liet
In dienste aende Albeonse heerskerinne
Elisabet; en liet my oock by Jacob vinnen,
Den Deensen Christiaen, Albert en Isabel,
Aerdts-hertogen; en moedigh myne dienste stel
Tot uw, Toscanens, nut by Spaensen Philips den tweeden,
Myn yver deed my oock Vranckens Luys leden. . ."

Welk het doel der zendingen was, blijkt niet; maar hij geeft niet onduidelijk te kennen, dat de Prins hem hoog achtte en vereerde, hetgeen „zijn minder speet," en door „zijn ghelijck" benijd werd 2). Dat deze gissingen juist zijn, blijkt uit zijne zeer duidelijke mededeeling omtrent zijne levenservaring.

In een klinkdicht vóór zijne *Mellibea* (1618) leest men:

„Verwondert ghy die wondert, 't lof kunt ghy niet breken,
Van die vijf Koon'gen durst elck in hun tael aen spreken."

In 1628 zegt dezelfde bewonderaar in een sonnet, geplaatst vóór het tooneelspel *Hoeck en Cabillaus*:

„U segh ick, Ridder, die vijf Koningen spraeckt an,
Een yder in syn tael, tot al de wer'lts verwond'ren . . ."

Eindelijk, onder het gegraveerde portret van den Ridder leest men deze regels:

„Sic oculos, sic gestat Eques Rodeburgius ora,
Cui mens imbuta est artibus ingenuis,
Quique salutavit sex noto idiomate Reges,
Quorum colloquiis dignus ubique fuit."

1) In den *inhout* leest men achter de schets van het stuk deze regels:

„k Hoor datter tusschen dees history is ghemengelt
Een zekere vryage van een ander vrouw,
Die Tyter trouwden eerst en brack daer na heur trouw', . .
En Tyter komend' weer, most laes, zijn Laura vinden
Verzamelt in de echt."

Dit slaat duidelijk op zijne eigen geschiedenis, zie bl. 117.

2) In genoemd stuk laat een sterrewichelaar zich aldus over Tyter uit:

„Met veel lofwaerde gaven d' hemel hem beklede,
Ver boven het ghemeen. Onz' Prins hem achten zeer,
Nae zyne waerd', en deed aen Tyter groote eer
Maer als wy ooyt voor dezen zaghen in onz' tyden,
Het gheen zijn minder speet, en zijn ghelijck benijden."

Digitized by Google

In 1623 gaf hij een gedicht uit, getiteld: „*Amstels-Eglentiers trouwe landsaetens klacht en hertsgrondighe offer, in liefd' bloeyende,* ter gelegenheid van den moordaanslag op den Prins gepleegd. Daarin zegt hij, met het oog op de stokebranden, de Predikanten:

„Ick die ghepilgrineert
Heb door Euroops ghedeelt, en in d'hoven verkeert,
En na mijn gh'ringh vernuft ghelet op d'heerschappyen
Van Staet, waer ick bespeurt heb veel verraderyen,
In weesens onghelijck; maer hoe 't oock was beleydt,
't Was daer ghelijc 't hier is, dat 's door de geestlijcheit."

Rodenburg heeft bij die zendingen niet veel zij gesponnen [1]). Gedurende en wegens zijn veeljarig verblijf in Spanje was eene Haagsche juffer, zijne „eerste liefde," hem ontrouw geworden en had een ander gehuwd [2]). Daarenboven schijnt hij ten slotte uit de gunst zijns meesters gedrongen te zijn; verder verloor hij zijn fortuin en daarmede zijne vrienden [3]). Hij droeg dat met manne-

---

1) Voor zijne diensten in Spanje bewezen stonden de Staten van Holland in 1612 hem „eens die somme van thien of twaelff hondert guldens" toe. Bij Resolutie van 8 Januari 1616 schonken de Staten-Generaal hem voor zijne in Spanje bewezen diensten een gouden ketting met medaille, ter waarde van 700 gulden; de Koning van Spanje had hem in 1613 een gouden ketting van 1000 ducaten vereerd; zijne verheffing in den ridderstand is waarschijnlijk later geweest. Zie Unger's opstel, bl. 94. 95.

2) Wij kennen alleen haar voornaam, die Mary luidde; maar wij weten, dat het Maria Steenburen niet was. In een brief van 15 December 1613, haar uit Madrid geschreven, zegt hij: „Dat ick langher in dit hof heb vertoefd als ick waenden, hebben my wichtighe oorzaecken toe geport, want om u gheluckiger te maecken heb ick met verdriet u aengenaem gezelschap, oft' zo ick het immer achten, gemist 37 maenden, en midlertijt mijn qualiteyt en middelen vermeerderdt, kan yemant myn hier over berispen? aengezien ick u gezonden hebbe de vruchten mijns arbeydts". Die geschenken bestonden in „ketenen, ringen en juweelen", voorts „geborduerde kledingen" en zelfs „gelt:" alles ter „waerde van etlijcke duyzenden." Zie *Poëtens Borst-weringh*, bl. 129—130.

3) In de *Stichtige zinnebeelden*, die in zijn *Poëtens Borst-weringh* voorkomen, heet het (no. 131, bl. 407):

Aliis inservriendo consumor.

„De Vaderlandse liefde deed my woelend slaven,
In zorghe, en bekommer voor 't gemeene goedt,
Uyt lout're yver van een over trou ghemoedt,

Digitized by Google

lijke standvastigheid 1): later geraakte hij weer in aanzien en trad in dienst eener vreemde Mogendheid 2).

Ja dat ick heb ghenieticht gantsch myn eyghen haven,
En all' mijn dienst gedaen met woelen, stryven, draven,
Ja willich had ghespilt mijn levens waerdste bloedt,
Zo is ondanckbaerheyt ten eersten my ghemoet,
En afgeslooft ick schaers vocht vonde om te laven
't Vermoeyde hert: zo dat ick knaghende uyt teer,
Bedenckende mijn dienst, en ziende 't quaedt vergelden,
Genietende mijn dienst, en laeten my met d'eer:
Doch door de reden ick my noch te vreden stelden,
En acht my g'lijck de kaers, door 't geen men in my ziet,
Want anderen zy licht, en zelfs zij gaet te niet."

Zoo ook no 190, bl. 435:

Fata obstant.

„'t Was inde tyden als de Bijen kosten spreken,
Ick zelven was een By, en inde swarm oock vloogh,
Myn teere lichaam ick vol geurich bloeyzel zoogh,
En Honingh brocht in d' Huyf, ghelijck wel heeft gebleken.
Mijn wercken waeren van mijn trouheyt 't waere teken,
De Koningh-by ick dienden will'ch (na mijn vermoogh)
Maer nimmer, laçy, viel op my zijn liefdens oogh,
Waer door ick most de hoop van mijn gelucken breken:
Ick ziende dat een Torre die noyt Honingh brocht,
Ghenoot meer eere by de Koningh vande Bijen
Als d' Honing-teler-By, die niet zich zelven zocht,
Maer 's Koninghs nut, en lijckwel niet en kost bedijen,
Vergheten was ick voorts, men gaf my loon noch eer,
Die dus tot knaep gheboren is, werdt nimmer Heer."

1) Zie het *Stichtige Zinnebeeld* no. 47, bl. 364:

„Na dat het snar gheval my woestelijcke plaeghden,
En onrechtvaardigh dreef in iammerlijcke druck,
Verwisselende myn gelucken in onluck,
En aenghename vreughde in een bitter klaghen,
De rugh my toegekeert van alle mijne maghen,
Vermits ick lag geboeyd aen een mis-spoedich juck:
Ghelatenlijck ick onder 's hemels schickingh buck,
En met stantvasticheyt heb ik mijn last ghedragen." *enz.*

Zie ook no. 175, bl. 428.

2) In 1619 en 1620 was Rodenburg in Deenschen dienst. Zie 't opstel van Unger (bl. 96) die tevens uit aanteekeningen van Willem de Groot doet zien, dat Rodenburg „iemand was met wien men in den omgang voorzichtig moest wezen.'

Digitized by Google

Toen hij zich in 1614 weer te Amsterdam vestigde 1), schijnt hij in vrij berooiden toestand te hebben verkeerd. Hij nam terstond ijverig deel aan de werkzaamheden der *Oude Kamer*, en gaf van 1616 tot 1619 verscheiden tooneelstukken en een vrij lijvig proza-boek uit. In Februari 1621 huwde hij, als uit de Amsterdamsche trouw-boeken blijkt, met „Juffr. Anna Notelmans tot Delft 2)." In 1623 woonde hij waarschijnlijk nog in zijne vaderstad, althans in Holland, blijkens het gedicht toen uitgegeven en boven vermeld (bl. 117). Dan verliezen wij hem voor eenige jaren uit het oog. In 1628 ziet wederom een tooneelspel van hem het licht, maar het blijkt niet, waar hij het schreef. In 1632 bewoonde hij „'t Slot van Nassau buyten Bruysel", blijkens de op-

---

1) Vroeger hield hij zich dikwerf in den Haag op, zooals uit de opdracht van sommige zijner vroegste werken blijkt. Voorts komen in die stukken velerlei beschrijvingen voor, waaruit vooral zijne bekendheid met het Haagsche Bosch is af te leiden. In Januari 1618 treffen wij hem nog eens in den Haag aan waar hij een bruiloftsdicht voor Christiaan Coevershof en Janneken Zegers schreef. Daarentegen is de opdracht van de *Poëtens Borst-weringh*, gedagteekend: „in Amsterdam, den lesten Mey 1619." Trouwens sedert 1615 tot in 't begin van 1619 dichtte hij een aantal bruiloftsverzen ter eere van Amsterdamsche vrienden, waaruit wel blijkt, zoo we 't ook niet van elders wisten, dat hij in Holland's Hoofdstad gevestigd was Den 24sten Februari 1615 liet hij bij de bruiloft zijner zuster Anna met Sr. Pieter Ludens een tafelspel vertoonen, en in Mei van hetzelfde jaar vierde hij met een *Echts-Rijm* het huwelijk van zijn broeder Pieter met juffer Anna Kieft. In Februari 1618 bezong hij het huwelijk van zijn neef Dieryck Roodenburgh met Jof. Catarina Boelen. Eindelijk luisterde hij door zijne verzen, namens de *Oude Kamer*, het huwelijk van verscheiden harer leden op: in Februari 1618 dat van Cornelis Dieryckz. in September van Damas Pietersz., in November dat van den Prins der Kamer, Cornelis Kanter; in Februari 1619 was Hendryck Kemp aan de beurt, en in dezelfde maand Kaleb Jansz. van Venedael; in April Hereman Dirckz. Kodden; en eindelijk Symon Jansz. Sommer, die echter geen lid der Kamer schijnt geweest te zijn.

Al de opgenoemde verzen komen in de *Borst-weringh* voor. In Juli van het jaar 1619 vereerde hij de bruiloft van Sr. Lucas van Valckenburgh, uit naam der Kamer, de *Lavendelbloem* met een tafelspel; en in Augustus bezong hij den echt van het lid der Oude Kamer Sr. Jan Jacobsz. Kan. Beide deze stukken zijn afzonderlijk uitgegeven. Eindelijk zij nog opgemerkt, dat de opdracht zijner tooneelstukken tusschen 1616 en 1619 alle uit Amsterdam gedagteekend zijn.

2) De mededeeling hiervan werd door den Heer Rössing te Amsterdam aan den heer A. C. Loffelt gedaan, welke laatste ze welwillend te mijner beschikking stelde.

Digitized by Google

dracht van zijn *Sigismund en Manuella*. Daar woonde hij nog in 1633 en 1638. Maar de toen door hem vervaardigde stukken waren aan Amsterdammers opgedragen en voor het Amsterdamsche tooneel bestemd.

Hij was inmiddels in vreemden dienst getreden, en achter de opdracht van zijn *Vrou Jacoba* (1638) geeft hij aldus zijne titels op: „Teodore Rodenborg, Chevailler, Conseiller et Legat ordinaire du Sr. Duc de Holstein etc. Resident de l'estat Ansiaticque d'Allemagne, et Agent de la Republicque de Hamborg près son Alteze Prince Cardinael Infant d'Espagne à Bruxelles."

Den 19^{en} September 1638 droeg hij aan de echtgenoote van den Zweedschen Resident Michiel Leblon nog een bundel op, waarin drie stichtelijke gedichten waren vervat, namelijk zijne *Geboorte Christi*, *Ecce Homo* en *Aendachticheyt op 's doots ghedachtens zoetheyt*. Na dien tijd hoort men niet meer van hem. En geen wonder, want hij was in het begin van het volgende jaar overleden, zooals blijkt uit een vers van J. Hz. Krul bij zijne afbeelding, geplaatst vóór de *Geboorte Christi*, die in 1639 het licht zag.

Digitized by Google

VIII.

POËTEN-STRIJD.

Het was deze man, die weldra na zijne terugkomst in het vaderland, in den loop van 1614, zich onder de leden van den *Eglentier* een aanhang wist te verwerven, die den hevigsten tegenstand uitlokte van hen, die tot op dat oogenblik het roer in handen hadden gehad, vooral van de heftigsten onder hen: Coster en Bredero.

Hij was ontwijfelbaar al vroeger lid van de *Oude Kamer* geweest, die hij misschien wel aan de hand van zijn oom Spieghel was binnen getreden. Dezen had hij zich steeds tot voorbeeld gesteld 1) en hij gebruikt zelfs nu en dan diens spreuk *Deught*

---

1) De opdracht van zijn *Wraeck-gierigers-treurspel* „aen d'erentfeste, deughd, en kunstlievende heeren, Cornelis van Campen, President, D. Johan Fonteyn, Factoor; en Mr. Johan Sybrantsz. Bont, Prins van de Kamer *in Liefd' bloeyende*, der stede Amsterdam", luidt aldus: „Het heeft U. E. Ghelieft met vrind'lijcke yver, en hand-reyckende Kunst-liefde, mijn rymeryen te vereeren, met de loflijcke beschuttinghe van uws steets bloeyende *Eglentierens* lommer, 't welck mijn graeghte noch meerder zal doen benaerstighen, om U. E. Tooneel gaende te houden met stichtighe en vermakelijcke wercxkens, na geringh vermoghen myns neygingh tot d'Edele Poësie: Vermits ick langhe jaren verleden (ja zedert mijn teere jeughd), immer ghetracht hebbe na te bootsen mijn Oom, Hendrick Laurensz. Spieghel, zaligher, om mede te genieten een klein celleken, in 't wijdruchtighe-*Eglentier*-collegie- *in Liefd bloeyende.* En mits ick vaecken U. E. heb hooren zegghen mijn *Wraeck-gierighers Treur-spel* U. E. wel gheviel, en dat ick aende ander zijde van bitzighe *Zoylisten* ende grijzende *momisttghe* berispers, noch wel anders hoorden kakelen, heb ick deze bladekens geen ghetrouwer beschut-Heeren kunnen geven als U. E." Dit stuk is in 1618 gedrukt bij Paulus van Ravesteyn.

Digitized by Google

verheugt, als om de verwantschap te herinneren. Het laat zich aanzien, dat die afstamming zoowel als zijn ridderlijke titel niet zonder invloed op zijn overwicht bij de Broeders zijn geweest. Maar hij zelf had niet nagelaten alle krachten in te spannen om zich tot Hoofd, zooal niet der Kamer, dan toch van eene partij op te werpen. Hij rekende zich daartoe voorbeschikt: vandaar de spreuk, waarmede hij zijne stukken gewoonlijk onderteekent: *chi sarà, sarà*, welke hij in het tweede deel zijner *Manuella* vertaalt met: „die 't zal zijn, moet het zijn". Men verwondere zich over die aanmatiging niet, want hij was ijdel boven alle beschrijving [1]). Hoe onbegrijpelijk veel hij met zichzelven ophad, blijkt vooreerst reeds uit de brommende lofdichten zijner vrienden, die hij zich liet aanleunen, en die hij vóór zijne werken deed afdrukken. Niet minder uit sommige plaatsen van zijn *Keyser Otto*. Als men toch mag aannemen, dat hij in den persoon van Tyter zichzelven heeft geschilderd, — hetgeen wel niet tegen te spreken is —, dan

---

1) In zijn *Ecce Homo* legt hij eene soort van biecht af. Hij klaagt, dat hij zich meer met de wereld dan met God had opgehouden:

„Ick liep gemeene loop, en runden in de vaert.
Alleenlyck na de doel van grootheydt op de aerd.
Staet-zucht en dulle waen, d'eergierigheydt hoogh' steegen:
Door wereldtlyck bekoor tot ydelheydt gheneeghen."

Zoo hij al eens „het juck van 't ydel afgheleydt" had, hij viel weer in het oude zwak terug,

„Mits ydelheydts geheugh trompettens galmte blies
Van vleeschelijcke vreughde."

„Het smeeckende ghetergh des pluymestryckers spreecken" had hij nooit weerstaan: „staatzucht" en hovaerdy" hadden hem steeds gedreven om te luisteren „na 's wereldts vlayery," en hij was geheel in de macht van „yd'lheydts overheering."

„Ick was opgetogen
Door ydelheydens schicht van 's Werelds lustens tocht,
So dat mijn neyging' „niet als ydelheyden zocht."
Voor de bevrediging zijner eerzucht had hij alles over.

„Ick woelden in ghesloof, in storm, en in onweer,
Jae schipbreuck, waarom doch? alleen om werelds eer."

Digitized by Google

verbaast men zich over de vlucht, die zijn eigenwaan nemen kon [1]).

Dat hij spoedig zeer gezien was, lijdt geen twijfel. Reeds terstond bij zijne terugkomst werd hij door sommige leden van den *Eglentier* hemelhoog geprezen en met de grootste Dichters der Oudheid gelijk gesteld. Zijne terugkomst was de terugkeer der vaderlandsche Poëzie, heette het. En niet alleen onder de leden der *Oude Kamer* had hij gezag: ook bij de *Lavendel* had hij zich vrienden gemaakt. Wij merkten Abr. De Koningh reeds op onder zijne vereerders: ziehier een nog duidelijker getuigenis van een ander Brabantsch Kamerbroeder, Jan Sievertsz. Kolm. Deze droeg den 1en Mei 1615 zijn treurspel *Battaefsche Vrienden-Spieghel: wt Levender jonste* op aan „D' edelen, Erentfesten, wysen, *ende van yder gheliefden* Heer Theodore Rodenburgh, Ridder van d'Ordre van den huyse van Borgonie, (s)ijnen hertjonstige Heere en Achtbaere Vrient"; en hij spreekt hem daarbij aldus toe: „Niet zonder rechte verdiensten werden UED. toegheeygent achtbaerder wercken als dit mijn gheringh bewarp, deur leer-gierig ijver aengedronghen en speel-wijs verthoont, *UED. die 't licht der Rijmrijcke Cunste hebt, en overtreffelijck betoont*, waervan d'herten noch blyd'lycken wtschat'ren u faems glorie, heeft my gheport . . . . . niet twyfelende oft mijn Muses teere Lootken sal onder soo treflijcken bescherm-Heers Vleughen vayligh bewandelen der spitse Soylisten wegen ende niet schricken voor Momus berispende waen-weten . . . ."

1) Hij legt b. v. Laura deze woorden omtrent zijn persoon in den mond:

„Toskanen in dees eeuw zijns gh'lijcke niet en ziet,
Ghestadigher ghemoedt, deughd-lievender ghezinde,
Manhaftigher ghelaet, kon Flavio niet vinden
Ter werelt; kost ghy hem, 'k weet dat ghy zegghen zoudt
Dat ick volmaecktheydt heb in weesen zelfs ghetrout,
In heusheydt opghequeeckt, nae kunsten reght weetgierich,
Lief-taelich, wel bespraeckt, bevallik en manierich,
Vermaeckelick van geest, aentreckelick van aert,
Die steeds een anders meer acht als zijn eyghen waerd',
Doch meerder moeit als luck, en meerder eer als rijkheydt
Teelt zijne sters-gheboort, doch voort gans geen gelijckheydt,
In gaven geestelick, die ick veel meerder acht
Als goude brallingh diemen van fortuyn, verwacht."

Digitized by Google

Op dien gevierden, maar hoogst ijdelen man past zeker wat Bredero hem te laste legde: dat hij niet ongevoelig was voor pluimstrijkerij en liefkozingen; en menigeen zal ingestemd hebben met de benaming: „verwaende geck". Maar als hij hem tevens een „lantaarn zonder licht" noemt, dan is dat niets anders dan eene nieuwe partijdige grofheid zonder eenigen grond.

Uit alles blijkt toch, dat Rodenburg door aanleg, ontwikkeling en geestkracht wel de man was om de rol te spelen, die hij voor zich had uitgezocht. Hij had blijkbaar eene beschaafde opvoeding genoten. De classieke schrijvers waren hem gemeenzaam, en tal van moderne talen stonden hem ten dienst. Wij vernamen reeds, hoe hij zes Koningen elk in hun eigen taal toesprak: een ander staaltje van zijne taalkennis levert zijne *Mellibea*, waarin volgens een zijner loftuiters,

> „D'auteur vertoont u oock de rijpheyt zijns verstandt;
> Mits zeven lievers hy doet spreecken zeven talen"

namelijk: Hollandsch, Fransch, Spaansch, Engelsch, Italiaansch, Portugeesch en Latijn [1]). Op letterkundig gebied loopt hij hoog met de vroegere corypheeën der Kamer: Spieghel en Coornhert [2]); ook met Daniel Heins, „waar Leyden op trotst, Batavia op braldt, en 't schaterende gerucht op dartelt in heughelijcke glorie [3])." Ook met Vondel's gedichten had hij veel op, ofschoon hij hem wel wat uit de hoogte prijst [4]). Maar vooral met de

---

1) De vreemde taal wordt alleen in lyrische ontboezemingen gebruikt, die denkelijk bij de vertooning achterwege werden gelaten. De Dichter rekende er op, dat dit stuk ook zou gelezen worden.

2) In zijne *Cassandra* haalt hij Spieghel's *Hertspieghel* aan en in *Keyser Otio* Coornhert's *Boëthius*.

3) *Poëtens Borst-weringh*, bl. 45.

4) In de opdracht van zijne *Celia* zien wij, dat hij met zijn broeder las: „de willige buygzaemheid van Abraham in de gebode-offerande zijns lieve zoons Izak. Zeer kunstelik en onberispelik wel gerijmt door die waerden Godvreesende, en stichtelick-kunst-lievende Joost van de Vondel, wiens wercken by alle gezonde oordelaers lofwaerdich gheacht moeten werden, vermids hy zijn rymerijen besteed in godzalighe stoffen en de Rijm-kunst niet ont-eert noch verquist in wispeltuur'ghe veerskens."

Digitized by Google

uitheemsche letterkunde schijnt hij vertrouwd te zijn geweest: hij kende Petrarca, Boscan, Camoëns, Philip Sidney, Clément Marot 1).

Daarbij was hij uiterst werkzaam, vooral als tooneeldichter. De sage gaat, dat hij „meer dan driehonderd" dramatische gedichten zou hebben vervaardigd: daarvan zijn er echter slechts twee-en-twintig tot ons gekomen, als men de onderdeelen, waarin verscheiden dier stukken gesplitst zijn, als afzonderlijke nummers rekent. Veel meer zal ook wel niet van hem bestaan. Tengnagel sprak in 1642 wel van „al zijn zes-en-twintig spellen", waarmee hij niet veel ophad; doch Bidloo, die zeer hoog met hem liep, en zooveel in hem was, naspoorde wat „dezen voortreffelijke Amsterdamsche Poëet" en „Reuse-Rederijker" betrof, gewaagt 2) slechts van „24 Thooneel-stukken." Men bedenke, dat hij ook maar drie jaar lang al zijne kracht aan het tooneelspel heeft kunnen wijden. Het is daarom niet zeer waarschijnlijk, dat hij meer geschreven heeft, al was hij ook buitengewoon werkzaam en al ging hem het dichten bijzonder vlug van de hand.

Ziehier eene lijst zijner tooneelwerken, die tot ons gekomen zijn:

1. *Trouwen Batavier*, gedrukt 1617, maar reeds veel vroeger voltooid.
2. *Batavierse Vryagie-spel*, Amsterdam, 1 Juli 1616.
3, 4, 5. *Keyser Otto den derden en Galdrada*, 1616—1617.
6. *Cassandra Hertoginne van Bourgondi ende Karel Baldeus*, 1617, 1632, 1642 (4e dr.), 1663.

---

1) Op Petrarca vindt men eene toespeling in zijne *Cassandra*, bl. 74. En in *Keyser Otto* leest men:

„De lauwer-minner kost op d'Arna noyt uyt breken,
Noch Petrachael ghedicht trouhertigher uyt spreken,
Dan Spaenschen rym-heer-zinrijck kunstighen Boscan
Gheen meerder liefdens murg in vaers afbeelden kan.
Den Albionsen Sydeneys zuyv're-kloecke-dichte
In zijn Pembroex Arcaed brocht nimmer in het lichte;
Den Lusitaen Camuyns op zijne haver-riedt
Noyt meerder passy toonden in zijn liefdens liedt,
Noch Portes en Marot op Seia, Simoon en Loore
Vermochten gheen ghetrouwer liefd' te laten hooren
Als Tyters hert ghetuycht."

2) *Panpoeticon Batavûm*, bl. 252.

Digitized by Google

7. *Hertoginne Celia en Grave Prospero*, Amsterdam, 30 Juni, 1617, 1645, 1666.
8. *De Jalourse Studenten*, Leyden 1617, Amsterd. (bij N. Biestkens), 1644.
9, 10, 11. *Mellibea*, Amsterd., (den lesten December) 1617—1618.
12. *Wraeck-gierigers Treurspel*, Amsterd., 1618, 1634.
13. *Alexander*, Amsterdam, 16 Maart 1618, 1633.
14. *Rodomont en Isabella*, Amsterd, 1618, 1633.
15. *'t Quaedt syn meester loondt*, Amsterdam, 20 Mei 1618, 2e dr. 1631.
16. *Eglentiers Nieuwe-Jaers-Gift*, 1618.
17, 18. *Hoecx en Cabelliaws*, 1628.
19. *Sigismund en Manuella*, „op 't Slot van Nassau buyten Bruysel", den 13 Julii 1632, 1636.
20. *Mays-spel*, ter zelfder plaatse, 1633. Op den titel staat; *„Op de Reghel: in Liefd' Bloeyende Yver*, ghespeelt op de Amsterdamsche Camer, den 11 Junii 1634."
21. *Vrou Jacoba*, ter zelfder plaatse, 22 Januari 1638.
22. *Aurelia, Treur-bley-Eynde-Op de regel:* Die Godt vreest, windt het meest. Voor de lofwaerde Kamer In-Liefd-Bloeijende Yver. Op het Kasteel van Nassau buyten Brussel den laesten October 1632 [1]).

„Nulla dies sine linea" was een zijner spreuken [2]). Zelfs toen hij op later leeftijd eene blijkbaar drukke diplomatieke betrekking bekleedde, „kabaste" hij zooveel tijds hij kon, om dien aan letterarbeid te besteden [3]); want, zegt hij in de opdracht zijner *Mellibea:*

1) In een der *Stichtije Zinnebeelden* (*Poëtens Borst-weringh*, bl. 402), zegt hij onder het aangehaalde opschrift:

„Wie dat de Pen-kunst liefd, die moet gestadich maelen,
Ja niet een dach verzuymen zonder dat hij schrijft,
Om uyt het veel-doen het wel-doen te mogen haelen.
Dus wie beyvert om uytmuntende te zijn,
Verkrijght zijn wensch zo yder dach hij maeckt een lijn."

Zie ook aldaar, bl. 436, no. 192.

2) Het eerst vermeld door Unger (t. a. p. bl. 96) die er een exemplaar van vond in de Stads-Boekerij te Haarlem.

3) Den 13en Juli 1632 schreef hij in de opdracht van *Sigismund en Manuella:* „Ik kabas la tijdts ghelegentheydt zomwijlen eenighe uyren, om te graesen in de klaver-beenden Mercurii, pluckende in dachskrieck de bedoude Eglentier rooskens."

Digitized by Google

„mijn penne schreumt niet te bekennen, dat de Poësie voor my de vermakelijckste tijd-cortingh is die ick vinde."

Hij was bekend voor de snelheid, waarmee hij werkte. In een sonnet, geplaatst vóór zijn *Hoecx en Cabelliaws*, wordt getuigd:

„Gheen Rymer oyt soo snel als Roo'nburg vloeyen kon,
Dies noemt de menicht' u der dicht'ren Paragon."

Een zijner vrienden zegt ons, dat vier dagen hem voldoende waren om een tooneelstuk te schrijven [1]); en hij zelf beroemt zich, dat hij er een in vier-en-veertig uren berijmd had [2]). Het laat zich dan ook wel aanzien, dat een van zijne loftuiters in 1619 naar waarheid van hem getuigde [3]):

„Als dat hy spelen heeft wel ses-mael-dry ghedicht
In maenden driemael acht."

En die spelen hadden, volgens de overleving, grooten toeloop. 't Woord is van Van Lennep [4]). Vandaar dan ook, dat sommige dikwerf, tot laat in de zeventiende eeuw, herdrukt werden. Trouwens, Bidloo schrijft nog in 1720, dat hij in zijne jeugd een dier stukken „met algemeen behagen" had zien vertoonen [5]). En dit

---

En in 1638 noemt hij zijne *Vrou Jacoba:* „ghestolen-uren-geest-verquickingh; nae dat veelvoudighe bekommernissen en wichtiger bedryven, de hersenen vermoeyt hebbende, behendich steelswijs tijd kabasten, om te verpoosen onder d' overaenghename Mercuriale Lommer."

1) In een lofdicht vóór den *Rodomont* vindt men als reden, waarom hij beschimpt werd, aangegeven,

„Quatuor quod respuit annis
Alter opus, quatuor tu ipse diebus habes."

2) In de opdracht van zijn *Alexander*, aan. J. de Bont, schrijft hij: „U. L. heeft my de historie behandicht op dingsdachsavond ten acht uuren, en om te proeven de vaerdicheydt vande Eglentiers-rancken, heb ick het gherymt ghelevert op donderdach daer nae volghende, namiddach ten vier uuren: zo dat dit werck in vier-en-veertich uuren is gherymt, 't geen by afgunstighen niet ghelooft werdt, en dies niet teghenstaende warachtich is, ghelijck U. E. ende de Cameristen kunnen ghetuyghen. Ende alzo wy nu beproeft hebben het Eglentiers vaerdigheydt zullen wy alle vinnighe een-zij-kiezende haters laten kakelen in hun *om snel en wel* (*mits snel en goed is wel die 't doet*) te tarten."

3) In een lofdicht vóór de *Poëtens Borst-weringh.*

4) *Vondel*, II D., bl. 331.

5) *Panpoe'ion Batavûm*, bl. 252.

Digitized by Google

is niet onnatuurlijk, want zij bezitten dat, wat de menigte aantrekt: handeling en pathos.

Dit wil nu niet zeggen, dat hij louter meesterstukken schreef: het tegendeel zal ons blijken, wanneer wij zijne drama's nader beschouwen. In den beginne gaf hij een paar tafelspelen (het eene blijkbaar van October 1614), die men zelfs niet op het tooneel van den *Eglentier* wilde toelaten. Men beweerde, dat de strekking onzedelijk was; maar dit is zonder twijfel een voorwendsel geweest. Hij vroeg zich af: „Zoudt wel zijn een ingenomen haet oft een dom-zinnighe nydicheyt?" [1]) Hij kwam tot het besluit: „'t Kan anders niet wezen." En hij had geen ongelijk. Daar men die stukken niet veroordeelde om hunne verregaande onbeduidendheid, kan men hierin niets anders zien dan een middel om een mededinger in minachting te brengen. Wij zullen zien, dat men stelselmatig voor zijne stukken het Amsterdamsch tooneel gesloten hield. Maar zijne zegevierende tegenstanders begrepen zeer goed, dat dit alleen kon geschieden, als men zelf met groote bedrijvigheid optrad, waarbij men eigen talent kon doen schitteren en zich allen roem toeeigenen. Coster gaf dan ook dat jaar twee stukken en Bredero zijn eerste blijspel.

Het eerste stuk van Coster was op uitnoodiging van anderen geschreven: het *Spel van de Rycke-Man*, „ghespeelt op de Lotery van 't Oude Mannen ende Vrouwen Gast-huys binnen Amsterdam, 1615, op Kermisse", en ten zelfden jare bij Corn. Lz. Vander Plassen uitgegeven.

Toen het aantal armen in Amsterdam tegelijk met de aangroeiende bevolking toenam, hadden reeds op 't eind der zestiende eeuw de Regenten van het Oude-Mannen-Huis van de Staten verlof verzocht om eene loterij te houden, uit welker opbrengst het gesticht zou worden vergroot. Die loterij had in het jaar 1600 plaats, en „deze wel uitvallende," zegt Commelin [2]), „is het getal der armen voorts tot hondert en dertig vermeerdert, en alzoo tot den jare 1604 gebleven, als doen daar noch twintig

1) *Poëtens Borst-weringh*, bl. 237.
2) *Beschrijving van Amsterdam*, bl. 572.

Digitized by Google

by komende; dat naderhant tot twee hondert gebracht is: mogelik omtrent den jare 1616 als haer de Achtbare Heeren Burgemeesteren voor de tweede maal begunstigde van een lotery op te stellen."

De armen waren namelijk weder zoo toegenomen, dat buitengewone hulp noodig was:

„Ick van jaar tot jaar
Verminder in ontfangh, en in behoeft verswaer",

zegt de Armverzorger in het Voorspel van Coster's drama.

Deze tweede loterij was al in 1614 bewilligd [1]), en de winsten bestonden, zooals de Voorredenaar van het stuk ons zegt, in „menichte van rijcke, zo silvere als vergulde Prysen"; de hoogste was 1400 gulden waard, en de inleg slechts „een schelling."

De Regenten noodigden de *Oude* en de *Brabantsche Kamer* uit, om door een toepasselijk stuk tot het menschlievend doel mede te werken [2]) door de gegoeden tot deelneming in de loterij op te wekken. Samuel Coster nam het voor den *Eglentier* op [3]), en Abraham De Koningh voor de *Lavendel*.

---

1) Wagenaar: *Amsterdam*, in-f°., II D, bl. 303*b*.

2) In de opdracht van het stuk van De Koningh heet het: „tot welcke dese jongste tweede Lotery ick door U.U. opper kollecteur versocht ben, beneffens van de Hoofden der Brabantsche Reden-Rijck-Kamer om de goede Ghemeynte, ende de gelt hebbende-rijcke te beweghen, stichten en vermaecken, om mildelijcker in dese Lotery den Armen te gedencken, siende ende hoorende dit gerijmt, en vertoonende werck."

3) Rössing is van meening, dat dit stuk reeds in 1600 voor de eerste loterij vervaardigd werd. (In zijn nog onvoltooid boek over Coster, bl. 23); maar dit is onmogelijk. Vooreerst zegt de dichter in de voorrede: „wy hebben na onze goede gewoonte, die wy so vele jaren ghepleecht hebben, spelen gherijmt, om den nieus-gierighen, dan liefst de mededoghenden, daerdoor by een te versamelen," enz. In het stuk zelf wordt gewezen op de uitlegging der stad,

„Die thien mael meerder is als over dertich jaer,
En daghelijcks noch vergroot."

De eerste uitlegging van Amsterdam dagteekt van 1594; de tweede was in 1601 „grootendeels voltrokken;" de derde in 1611 aangevangen, en in 1614 was de westzijde der Heerengracht bebouwd (Wagenaar, *Amsterdam*, I D., bl. 42 vlg.). Het is duidelijk, dat deze laatste vergrooting bedoeld wordt. Trouwens de volgende aanhaling uit het derde bedrijf stelt dit buiten kijf:

„Waerheyt.

Hoort, Rijcke, hoort my toch, en siet haer armoed aen.

Digitized by Google

Ofschoon het stuk als zoodanig geene bijzondere verdiensten heeft, werd het toch, naar de getuigenis van den uitgever Van der Plassen, „tot nut der armen, *In Liefd' bloeyende*, binnen Amsterdam tot meermalen ghespeelt". Dit was op zichzelf een triomf voor den Dichter en voor de Kamer; maar het schijnt, dat de gevolgen voor deze nog geheel anders en van meer beteekenis waren. Alles toch wijst er op, dat van dien tijd af eene blijvende verbintenis tusschen het Gasthuis en den *Eglentier* ontstaan is. Vroeger werd, gelijk wij zagen, van 't overschot der opbrengst van de vertooningen een willekeurig gedeelte aan de Armen uitgekeerd. Thans trof men eene overeenkomst, volgens welke de geheele opbrengst ten bate zou komen van het Oude-Mannen-Huis, op voorwaarde, dat dit gesticht de kosten der vertooningen zou dragen. Hoezeer dit tot voordeel van het Godshuis strekte, leert Coster ons, die meedeelt [1]), dat van 2 Juli 1615 tot 1 April 1616, dus in negen maanden, de winst over de duizend gulden beliep. Het springt in het oog, dat wij hier met de eerste jaarrekening te doen hebben. Ook de Kamer had bij deze schikking voordeel, daar men nu met meer zorg voor het „monteeren" der stukken kon zorgen. Dit blijkt. daar Coster zijne mededeeling besluit met deze woorden: „behalven dat de Camer noch zoo aen kleederen als andere behoefticheden daer by grootelijcx is verrijckt."

Rijcke wreck.

Mijn Ouders hebben eens ghenoech daer toe ghedaen,
Doe sy dit Godeshuys voor d'armen dede maken....
Maer vierentwintich pleech eertijts 't ghetal te wesen,
En 't is nu naeby tot twee hondert toe gheresen."

Gehee! overeenkomstig met hetgeen Coster zegt, wordt in De Koningh's stuk over de vergrooting van het Gasthuis gesproken. *Vaderlicke Toesicht* zegt daar tot de stad:

..Ghy hebt voor vijfthien jaer ons Godts-huys tot verblye
Vergunt, en opghericht een schoone Loterye....
. . . . . Maer laes 't kan noch niet helpen,
't Getal 't gheen vijf mael vijf eerst was van oude lien
Dat can men nu ter tijts berekenen en sien
Eens hondert en noch by de t'negentigh persoonen
Die eerelijck versien in deze huyse woonen."

1) Zie de plaats bij Dr. Jan Ten Brink, *Gerbr. Az. Brederoo*, bl. 104.

Digitized by Google

In datzelfde jaar bracht Coster zijn eerste wezenlijk ernstig tooneelspel op de planken [1]), het „treurspel" *Ityx*, dat eene ware tragedie is. Hij zet hier ook voor 't eerst den voet op classieken bodem, die al spoedig de eenige werd, waarop lauweren schenen te groeien. Dat Coster zich tot de Classieken getrokken voelde, zal niet verwonderen, als men zich herinnert, in welke letterkundige school hij zich te Leiden gevormd had; hij haalt later dan ook Aristoteles, Horatius, Scaliger en Heinsius aan als gidsen op het dramatisch pad. Wellicht dat hij ook nu reeds bedoelde zich door de keus van zijn onderwerp tegenover de bert van Rodenburg te plaatsen. Maar de stof alleen was nog maar classiek, de bewerking zuiver romantisch door geest en toon en door het ingevlochten comisch intermezzo. Wij weten, dat het stuk opgang maakte en lang op het répertoire bleef.

Terwijl Coster zijn eerste treurspel gaf, schreef Bredero zijn eerste eigenlijk blijspel. Hij had tot nog toe getoond te begrijpen, dat het comische drama frischheid en levenskracht moet putten uit voortdurende aanraking met het volksleven. Maar zijne vrienden onder de deftige Renaissance-mannen preekten hem vóór alles de studie der Oudheid aan, en ondanks alle zelfstandigheid bleef hij toch niet doof voor den raad der „Heeren." Dit zag men al aan de *Lucelle*, waar hij den Duivel eene kaars brandde, toen hij aan de personen uit hooger sfeer allerlei classieke namen en toespelingen in den mond lei. Door „allen" was hem Terentius „geprezen." Hij besloot dan ook een zijner stukken voor het Amsterdamsche tooneel te bewerken, en koos daartoe den *Eunuchus*. Doch daar hij hem in 't Latijn niet kon verstaan, moest hij zich met eene

---

1) De uitgave van 1615 bij C.Lz. Van der Plasse heeft Coster's naam niet op den titel, die luidt: *Hollandtsche Kamers tot Amsterdam in Liefd' Bloeyende, Ityx, treurspel.* In de voorrede tot den druk van 1619, die van Coster's hand is, zegt deze, dat in den eersten druk, die buiten zijn weten ter perse gelegd was, menichte van falen" voorkomen, „die by miin schult niet toe en komen, menichte van reghelen daer uytghelaten" — dat is waar, vooral in de laatste bedrijven — „anderen nae den zin des Druckers verandert, een staart daer achter aen gelapt, die nochte miins is, nochte daar niet aan en schickt." Dit laatste geldt niet van de uitgave van 1615 bij Van der Plasse, waaraan geen enkele regel is toegevoegd, maar ziet op het „Tafelspel van twee Personagien..." dat in het vijfde bedrijf van den Ithys werd vertoond, als Tereus en Progne over Tafel saten" welk tafelspel niet van Coster is.

Digitized by Google

zeer middelmatige Fransche vertaling behelpen. Hij doopte zijne bewerking: het *Moortje*, omdat hij in de plaats van den in Holland onbruikbaren persoon, waarnaar het oorspronkelijke stuk genoemd is, eene „Mooris," eene negerin stelde [1]). In 't algemeen had de Dichter in plaats van letterlijk te vertalen „meesten-tijds wat wilt-weyig uytgeweyt" en er naar gestreefd het „te maecken als oft hier te lande en in (zijn) vaderlijcke stadt over ettelijke jaren ware geschiedt, omdat het soo by de Gemeente te kundiger en te aengenamer soude wesen."

Dit stuk werd onder uitbundige toejuiching gespeeld, en was tachtig jaar later nog in de gunst van het publiek [2]).

Bij deze beide nieuwe proeven van ongemeen dramatisch talent, voege men de oude stukken van Hooft, die thans op nieuw werden gespeeld en gedrukt, en men zal zich een denkbeeld kunnen maken van de inspanning, waarmede de oude hoofdmannen van den *Eglentier* zich weerden om hun voorrang in de Kamer te handhaven. In het volgende jaar (1616) werden Bredero's ernstige stukken alle voor het eerst of op nieuw gedrukt en ook op het tooneel „vervat."

Die krachtsontwikkeling schijnt ook op de Brabantsche Kamer teruggewerkt te hebben. In 1615 liet Kolm zijn *Battaefschen Vrienden-Spiegel* en De Koningh zijn *Jephthah* drukken, en de eerste gaf in 1616 zijn *Neerlants treurspel*, „inhoudende den oorspronck der Nederlandsche beroerten, 't scheyden der Ed'len, 't sterven der Graven van Egmont, Hoorn en de Batenburgers, speelwijs vertoont by de Brabantsche Camer Uyt Levender Jonst, binnen Amsterdam, 1616 in Mayo", in het licht.

Wanneer men ziet, hoe laag deze Brabantsche stukken staan, vooral die van Kolm, welke èn wat taal, èn wat inkleeding betreft, nauwelijks te lezen zijn; wanneer men verneemt, hoe hoog ook toen nog de oude stukken van Hooft stonden aangeschreven [3]), dan zal men te meer het talent waardeeren, door Coster, Bredero en Hooft allengs ten toon gespreid.

---

1) Zie Commelin, *Beschrijving van Amsterdam*, II D., bl. 863.

2) Bij latere vertooningen werd het *Hopman Roemer* genoemd; zie o. a. *Wijbrands, Het Tooneel* II bl. 300.

3) In de voorrede „Aen den Const-Lievende Leser", der uitgave van *Theseus* van 1614, heet het: „'t Is een spreeck-woord, zo warachtich als ghemeen, *Goede*

Digitized by Google

Bij deze edele pogingen stelden zij nog andere middelen in het werk om zich de alleenheerschappij te verzekeren. Zij bleven de stukken van Rodenburg van het tooneel weren: althans geen enkel daarvan, dat uit dezen tijd dagteekent, werd onder de schaduw van den *Eglentier* vertoond. Het *Batavierse Vryagiespel*, dat in 1617 te Amsterdam bij Porsevant Morgan het licht zag, met eene opdracht van den uitgever aan de Haagsche Juffer Françoise Steenborn, gedagteekend uit Amsterdam, den 1en Juli, was haar „by ghevalle vertoont geweest in 's Gravenhage". Het is niet duidelijk, of hier sprake is van vertooning op het tooneel; maar in allen gevalle kan men met zekerheid zeggen, dat het toen te Amsterdam niet gespeeld is Evenmin schijnt dit het geval geweest te zijn met het eerste deel van *Keyser Otto den derden en Galdrada*, „bly-eynde-spel", dat in hetzelfde jaar bij denzelfden uitgever het licht

---

waer prijst sich selven. Daerom dunct my gantsch onnodich, langhe ende verre gesochte tytelen van lof, voor dit stuck wercks te stellen, van welcken den Autheur, nu overlang, by allen die een onvervalschte smaeck van riicke, soetvloeyende, gheleerde dichten hebben, ontfangen is voor 't Hooft, ende d'Eere van ons Vaderlant in desen; jae dat meer is van onser Erve." Na hem bij Virgilius en Horatius vergeleken te hebben, gaat de lofredenaar aldus voort: „Anderen, die nochtans niet als kinderen in dese saecke oordelen, verghelijcken zijn spelen met de spelen van den hoghen Sophocles, die seer princeliick ende met eenderhande majesteit, om so te spreken, in ziin dichten voort-tredende is. In 't cort, daer en is nauweliick yet besonders ofte ghedenckwaerdichs hier ende daer ghespreydt in verscheyden Oud-beroemde dichters, waerduer sy so veel verleden tiids ende verghetelheyds geovert hebben: 't welck niet by den onsen neffens een vergadert is, ende dat met een sonderlinghe bevallicheydt. Daerom so en ist gheen wonder, dat ick hem het Hooft ofte d'Ere noeme van de dichteren onses Vaderlands. . . . Leest beminde leser dit spel van Theseus ende Ariadne, dat wy aen alleman nu eerstmael duer den druck ghemeen maecken (ick verhope met goede gunst en believen des Authuers, ten minsten met duldich ghedoghen, want wy den toesicht des naedruckens hoogheliick aan den Drucker belast hebben) leest segghe ick aendachteliick, ende ghy sult met ons van een gevoelen worden. Vaertwel, in Amsterdam den 30 Julii anno 1614."

En de Rotterdamsche drukker van *Achilles en Polyxena* zegt o. a.: „synen naem brenght mede tghene hy is, 't Hooft van de Poëten t'onsen tijden, zoo dat de Musen die drymael dry in ghetale zijn, door haren bode Fama hem hebben doen voeren door gantsch Nederlant; zoo dat meer dan billick ende recht is, dat de ghene die Fama met haer gheluyt heeft wacker gemaect ende oock eenich werck desselven Hoofts aen den dach ghekomen is, dat oock dese uytnemende Bloeme een synen krans ghevlochten werde."

Zie ook het oordeel van De Koningh, boven bl. 20, noot 1.

Digitized by Google

zag, en mede aan eene Haagsche Juffer, Waelburg van Boshuysen, is opgedragen. Het stuk wordt in die opdracht „een vergeteling" genoemd, en daarvoor de bescherming ingeroepen tegen „spitzighe betweeters" 1).

Maar men ging den tegenstander ook nog op andere wijze te lijf: en wel met wapenen van de grofste soort. Het laat zich aanzien, al kan het ook niet bepaald worden bewezen, dat Bredero b.v. menigen, in comisch gif gedoopten, pijl op hem afschoot, toen hij in het *Moortje* den belachelijken snoever Hopman Roemer teekende, die o. a. van zichzelven getuigt:

„Ja die gracy heb ick, dat al wat ick begin
Dat heeft een aert, so dat ick overal wellekom bin!"

En in diens redeneeringen, zoowel als in die van den panlicker „Monsieur Kackerlack" komt menige trek voor, die als eene toespeling op de partijen in de Kamer de toeschouwers mocht doen lachen. Ook Coster sloeg denzelfden weg in; want als hij in zijn *Ryke-Man* een tooneel vlecht, waarin de knecht bij zijn levendig verhaal aan het „Hoenderwijf" den Brabantschen bluf aan de kaak stelt, dan mag men daarin gerust eene scherpe hekeling van Rodenburg zien. Men maakte ook bijzondere verzen en liedjes op hem. Het laatste stuk uit het *Boertigh Liedtboeck* van Gerbrand Adriaensze (bl 111) kan op niemand anders dan onzen Ridder slaan; men oordeele:

GENOMEN UYT DE FABELEN AESOPUS

Wie dat sich belyht an dit, geloof ick niet dat schranckdigh is,
Hy stoot sich an een stroo, die sot en onverstanckdigh is.

„Een plompen Esel sagh met oogen, dwars verkeert,
Hoe dat de wyse Leeuw van yder was ge-eert,
Van yder was bemind, van yder was gepresen:
Dit sotte beest, dat socht gesien oock soo te wesen.

---

1) Het is merkwaardig, dat het tweede deel van dit „bly-eynde-spel" in 1617 „voor Abraham de Coningh, Boeck-vercooper, wonende aende Beurs, in de Coningshoet," gedruct was „by Nicolaes Biestkens, Boeck-drucker, woonende op de Keysers-gracht, inde Lelie onder de doornen". Het derde deel gaf Biestkens zelf uit in 1617 of 1618, niettegenstaande hij toen al officieel tot „Drucker der Duytscher Academie was aangesteld.

Digitized by Google

Hy trock na 't Diepe-land daar men van ouder eeuw
De dieren licht vervormt in Aecxster, Vos of Leeuw.
Het geld, het loose geld deed hem in schijn verand'ren.
Soo quam dit domme dier hier als een Leeuw an-wand'ren,
Verkleydet inden huyt van een spits-sinnigh beest.
De neske Esel, trots, van op-geblase geest,
Kon wesen, noch gelaat recht na de kunst bestieren:
Bekend zijn sotheyd werd van die vernufte dieren,
Want d'erge vogels, kloeck, en 't redelijcke vee
Die dreven haren spot, en haren deun daar mee.
Sy schreven an de wanckt, en gingen daar an schryven:
Wie dat een Esel is die moet een Esel blyven.
Flucx Garen-wat gaat wegh, wegh Weet-niet met u schijn,
Jy bent een Plompaart, en jy wild een Kloeckaart zijn.
Met quam daar een krioel van Jongen en van Ouwen,
En juighden uyt den Nar met hondert duysent jouwen."

En daaraan wordt deze verklaring toegevoegd:

„Misschien een wrockend Geest, of een swaarhoofdigh bloed
Sal, schrollende met schemp, dit mijn versieren „laken,
Deur dien hy, als de wijs, gelooft, noch en bevroed
Dat een-maal is geschied, dat stomme dieren „spraken:
Men moet koer-ossen fel, oock weer als stieren „raken:
Ghy helden weest getroost, noch moet ick tot besluyt seggen:
Men kan somtijds een man met moye klieren „maken,
Mijn Heeren, 't is mijn schuld kan ick mijn sin niet uyt-leggen."

Een virtuoos in 't schelden zou het in onze dagen moeielijk beter hebben kunnen doen om eene grove en plompe beleediging tegen een letterkundigen mededinger te slingeren, en die dan voor eene kleine schalksche scherts uit te geven, „een stroo", waaraan alleen onverstandige zotten zich konden stooten. Trouwens Bredero was de eenige niet, die Rodenburg als een ezel, een weetniet wilde ten toon stellen. Dit bewijst het volgende epigram van Coster: *Op een rol van den Ridder Dirk Rodenburgh ghegheven aan Thomas Gerritsen de Keizer*, waarbij deze uitstekende tooneelspeler in verheven mannenrollen waarschijnlijk verongelijkt was [1]). Daarin heet het onder anderen:

1) Loffelt meent in zijne *Tooneelstudie*, bl. 117, dat „Coster hier woedend is, omdat Rodenburg hem den uitstekendsten akteur dier dagen afhandig had gemaakt;" maar dit is niet waarschijnlijk. Ik stel het gedicht vroeger dan den herfst van 1617, daar Rodenburg er al in het begin van dat jaar eene toespeling

Digitized by Google

„Leert eerst uw A.B. ter deghen,
Zoo ghy dan noch blijft gheneghen
Om iet by geschrift te stellen,
Leer dan eerst vooral wel spellen,
Jouw sintax moet ghy ook weten,
Daer ghy veel van hebt vergeten." 1)

En hoe vinnige smaadredenen Coster den Ridder later naar het hoofd durfde werpen, wanneer het gold hem als treurspeldichter aan de kaak te stellen, zullen wij weldra zien.

Rodenburg had van zijn kant niet stil gezeten: hij had Bredero's tooneelstukken aan eene scherpe critiek onderworpen. In de voorrede tot de *Griane* (van 1616) zegt deze, dat zijn tooneelwerk door de „aldervernaemste en treffelijckste dichtschrijvers (der) eeuwe" veroordeeld was; maar hetgeen daar later volgt, sluit allen twijfel uit, of hij dit als ironie wil hebben opgevat. In die „voor-reden aan de verstandighste Rymers der Nederlantsche Poësie", en dat zijn blijkbaar zijne critici zelve, die hij dus in de hoogte steekt, komt hij tegen dat vonnis op. Wij deelen ze mede, omdat men er waarschijnlijk uit ziet, wat Rodenburg over zijn tegenstander gezegd had, en tevens, hoe hij door dezen belachelijk gemaakt wordt.

„Hooge, gheleerde, en niettemin grootgeestighe Mannen", heet het, „ick denck dat ick u alle te samen een soet ende lachelijk bancket hebbe aengericht, met myn so wel *boersche als leeke stijl van dichten*." Ik onderstreep de blijkbaar aan de critiek ontleende woorden. Men had hem in 't algemeen „de loop der gemener woorden", en vooral ook afwijking van de classieke regelmaat verweten, waardoor hij in „*den grooten dool-hof van gebreken*" vervallen was.

Hij had gemeend wèl te doen; maar nu waren hem „de vliesen van die verwaantheyt afgedaan door de teghenwoordighe *aldervernaemste en treffelijckste Dicht-schrijvers van onser eeuwe*". (De

---

op maakt, gelijk wij weldra zien zullen. Overigens drukken de woorden van het opschrift ook iets anders uit dan de Heer Loffelt wil. Hij liet zich waarschijnlijk misleiden door een comma, ter onrechte achter den naam Rodenburgh geplaatst.

1) In Kollewijn's uitgave van Coster's werken (bl. 608) luidt deze regel:

Daer ghy niet van hebt vergheten.

De spot wordt nog scherper in deze lezing, waar men natuurlijk bij moet denken: omdat gij er nooit iets van geweten hebt.

Digitized by Google

schrijver cursiveert.) Hoeveel hij met die voortreffelijkheid ophad, en hoe gemeend zijn lof was, komt spoedig aan den dag.

Rodenburg liet zich heel wat voorstaan op zijne astronomische kennis. Op het einde van het jaar 1618 begroette hij de Kamer met zijn *Eglentiers nieuwe-jaers gift in Liefd' bloeyende op 't jaar* 1619: daarin wordt de invloed der kometen en eene geheele theorie der sterrenkunde uiteengezet. Bijna drie jaar vroeger had hij in zijn spel van *Keyser Otto*, dat in 't begin van 1616 gedrukt werd, zich reeds de ijdelheid veroorloofd, een cursus over astronomie en physische aardrijkskunde in te lasschen, welker geheimenissen hij gedeeltelijk door een knecht laat verklaren. En nu valt Bredero hem daarover aldus aan:

„Is hier niet kunstelyck ghereden-kavelt, noch van onsienlycke of twijffelachtighe dinghen sinnelijck ghevernufteliseert, dat sult ghy lieden, die neffens u over-natuurlijck verstant, de Boecken en gheleertheydt der uytlantsche Volcken te voordeel hebt, om myn eenvoudigheyt, en alleen Amsterdamsche taal verschoonen. Ghy goedighe Goden van Mannen! die in u groote rymen de vrouwen, dienst-meysjens, ja stal-knechts doet philosopheren van overtreffelijcke verholentheden, het sy vande beweginghe der sterren, ofte vande drift des hemels, off van de grootheyd der sonne, oft andere schier onuytdenckelijke saecken dat ick doch meer voor een bewijs van uwe wetenschap acht, als voor een eygenschap in die slach van menschen: Ick hebbe door myn slechtheydt een boer boerachtigh doen spreken, en meer de gewoonte dan de kunst gevolght: heb ick hier inne misghetast, wilt my die faal-grepen vergheven.'

Rodenburg was over den smaad, hem aangedaan, zeer gevoelig; maar nimmer heeft hij dien met gelijke munt betaald, integendeel, altijd met waardigheid, soms met ironie en doorgaans uit de hoogte beantwoord. Zijne gevoeligheid blijkt uit enkele gezegden van hem zelf en van zijne aanhangers. Vooral het verwijt van ongeletterde botheid trok hij zich aan. In de opdracht van de *Jalourse Studenten* (1617) noemt hij zich ironisch een „die in poesy is een A.B.C. klercxken"; en in December van datzelfde jaar maakt hij, in de toewijding van de *Mellibea*, aldus eene vergelijking tusschen zichzelf en zijne belagers: „Niet dat ick my zelven bekleede met de glorieuse naam van Poëet, want tot die volmaectheyt gebreect my veel: niettegenstaende datter in ons eeuwe Poëten grimmelen, die

Digitized by Google

onrechtvaardich hun met die tytel bekleeden." En van zijn werk heet het: „Is 't niet so kunstich gherijmt ghelijck anderen wiens hoofden wel gelauriert mogen wezen, en my, helaes, de rechte voet en maet van een welklinckende vaers wel mochten leeren, dien [l. dies] ick zeer graeghlyck buyghe (*jae als een A.B C. klercxken*) onder hun wijze, vroede, gezifte, en over dubbele wijze verstanden, 't is tęn minste een gering proefken van een ijverige wil."

In eene ode aan den dichter, vóór dit stuk geplaatst, „roept een zijner vereerders, die de woorden van Coster hoogst belachelijk scheen te vinden, spottend uit" [1]):

„Wat wil 't Klercxken doch al wroeten?
Want hy rymt toch niet een beet
Aerdig, g'lyckmen ziet en weet,
Best hy leert de maet en voeten."

Een ander lofdicht zegt:

„Want hy de Phoenix is, en 't allerwaerdste deel,
Die mild'lyck deeldt aen In Liefd' bloeyende zijn gaven,
Ken hij geen A.B.C., hy ken wel moy boeckstaven."

1) A. C. Loffelt. *Eene Tooneelstudie*, bl. 117.

Digitized by Google

IX.

COSTER'S ACADEMIE.

Dat die gespannen toestand onder de leden der Kamer niet kon voortduren, valt in 't oog. Het moest buigen of bersten. Coster en de zijnen herwonnen den verloren invloed niet, en nu bracht hij in 't midden van 1617 een plan ten uitvoer, dat stellig reeds geruimen tijd te voren beraamd was. Hij stichtte namelijk de *Nederduitsche Academie* [1]), waarop Scriverius in

1) Evenals de *Oude Kamer* gedaan had, gaf de *Academie* van 1618 tot 1622 jaarlijks een bundel *Nieuw-Jaerlieden* uit, die dus in het vorige jaar waren geschreven. Daarin komen gedichten voor van verscheiden dichters, die ze met hun naam of spreuk, of beide onderteekenden, b.v. 1618: N.N., *Wat mach den yver niet?* — Bartjens, *God es myn heil.* — J. P., *'t Best is beter.* — (Van Mildert?) *De muerte vida.* — J. J. Scheepmaker. — G. A. Bredero, *'t Kan verkeeren.* — J. S. Kolm, *Bemint de waerheyt.* — C. Biestkens, (in 1608 lid van de *Oude Kamer*): *Wie weet wanneer?* en *Een van drien.* (ook 1621 en 1632) — J. Fransz., *'t Lyen verwint en Oordeelt recht.* — Pieter Adriaensz., *Elck raept wat.* — Jacob Jansz. Colevelt, *Een in 't hert.* (Deze spreuk voert J. v. V[ondel] onder een lijkdicht op Bredero); ook 1620—1621. — C. Felbier, *Rijckdom baert sonde.* — J. J., *Leer volmaeckt natuer.* — 1619: *Vivitur parvo bene.* — *Maller bent wijs.* — Pieter J. Codde, *Soeckende ververf ick.* — Thomas Hertoch, *Yvert nae 't recht* (ook 1620 en 1621). — A. v. Mildert, *Weest milt;* en *Lieſd' noch*, (ook in 1620 en 1621). — Joost Krijnen Van Dorsten, *'t Comt al uyt een*: en in 1622 *Doet goet.* — Jan Andriesz, *Een gheeft leven.* — 1620: A. P. Craan, *Nimmermeer groot genoech* (ook in 1621 en 1622). — S. D. A. (of Salomon D. Questier), *Elck is sondich*, (ook in 1621). — *Gheen quaet met quaet vergelt.* — J. J. Verwan, *Graech na goen yver.* — 1621 J. Krynen, *Verkiest het beste* — *Wie hadt ghedocht?* (ook in 1622). — J. Coesveldt. — 1622: Christaen Muyschaert), *Lijdt en vermijdt* (viermaal). — V. M. — J. D. Neef, *Een voor al.* — J. R., *'t Begheer strecht na leer.*

Digitized by Google

1616 reeds schijnt te zinspelen, toen hij deze regelen in de voorrede tot de gedichten van Heinsius liet drukken:

„Ic sie uit uw maras,
Ic sie een nieu Parnas,
Yet rijsen in de lucht."

Het schijnt, dat de zaak den 1^en^ Augustus tot stand kwam: op dien datum werd in de eerstvolgende jaren een gelegenheidsstuk vertoond [1]). Het was geene gewone Rederijkers-kamer, die toen gesticht werd: Coster stond iets veel degelijkers voor oogen. In het contract, den 23^en^ September met de Regenten van het Weeshuis gesloten, staat, dat genoemde Doctor „een seecker bequaem ghebou ende ghelegentheyt getimmert h(ad) 't welck hem mitsgaders de cledinge ende alle andere dingen tot de plaetse behoorende eygen is ende blijven sal, ghestaen in de nieustadt op de Keysers graft, om aldaar uytterichten een nederlantsche oeffenschool mitsgaders te speelen ende te verthonen eenighe commedien, tragedien ende andere oeffeningen, deur hem selven oft andere ghemaekt tot stichtinge ende vermaeckelykheyt van een eygelyck". Men ziet, dat de tooneelspelen eerst in de tweede plaats genoemd worden: de „Nederlantsche oeffenschool" was hoofdzaak. Wat daaronder te verstaan zij, zullen wij weldra zien: thans merken wij op, dat de inrichting als het ware onder de hoede van de Hollandsche barmhartigheid gesteld werd, door de baten, die het spelen zou opleveren, voor een groot deel aan het Weeshuis af te staan [2]). Men volgde hierin het voorbeeld door de *Oude Kamer* gegeven.

Het „bequaem ghebou", waarin de *Academie* gevestigd werd, was door Coster getimmerd op een erf, dat hij den 10^en^ November 1618 van Lambert Lambertsz Verwer kocht. Den laatsten April 1620 kocht hij er van de Stad nog eene strook gronds bij [1]).

---

1) Op den titel van een dier stukken, *Nederduytsche Academijs Niemant ghenoemt, niemant geblameert*, leest men: „ghespeelt den eersten dagh van Oestmaant op het derde jaarghety."

3) In de eerste zes jaren „een gherechte derde part, ende naer d'expiratie vande ses jaeren de gherechte helft." Het overblijvende was voor Coster, „zolanghe de voorn. Koster levende hem met zoodaenige vertoningen is bemoeyende." Zie het contract bij C. N. Wybrands, *Het Amsterdamsche Tooneel*, bl. 36.

3) Zie de des betreffende acten bij Wybrands, t. a. p., bl. 221—225.

Digitized by Google

Dit „bequaem" gebouw was intusschen niets meer dan eene van hout opgetrokken loots.

Waarschijnlijk is het tooneel der *Academie* ingewijd op denzelfden 23^en^ September, waarop de overeenkomst met het Weeshuis getroffen werd [1]). Men vertoonde eerst een allegorisch stuk van Suffridus Sixtinus [2]), getiteld: *Appollo over de inwydinghe van de Neerlandsche Academie* DE BYEKORF, *ghesticht door D. S. Coster, Amsterdammer*, en daarna Gijsb. Van Hoghendorp's *Treurspel vande moordt begaen aen Wilhelm by der gratie Gods Prince van Orangien* [3]). Dit stuk werd vereerd met lofdichten van Sam. Coster en van Abraham De Koningh, den vriend van Rodenburg!

---

1) Onder de door Wybrands gebruikte officiëele bescheiden is „een los stuk papier, met een paar aanteekeningen, betreffende de ontvangst van de Akademie *van* 23 *September* 1617 tot 23 December 1621."

2) Wybrands zegt van hem, t. a. p., bl. 37, in de noot, dat Van Halmael nog een stuk van hem noemt, getiteld *Geraert van Velsen leyende*, en dat hij den naam houdt voor eene overzetting van Sjoerd Sytzes. „Overigens schijnt van dezen schrijver niets bekend." Ik voeg er bij, dat genoemd treurspel, hetwelk in 1628, 1657, 1665, 1681 herdrukt werd, was opgedragen aan Samuel Coster „in gratitudinis tekmerion pro tot tantisque beneficiis."

3) Het stuk is opgedragen aan Prins Maurits, die dezen Delftschen Dichter had „ontfanghen ende aenghenomen onder de Compagnie van zyn Guarde." Hoghendorp verliet kort daarop het land. Hij ging naar Venetië, en Bredero, die hem bij deze gelegenheid een zeer opgeschroefd *klinckvaers* dichtte, verwachtte, dat Venetië dien krijger „eerbiedelijck" zou tegentreden, waaruit mag worden opgemaakt, dat hij er eene aanzienlijke betrekking ging bekleeden. Wellicht was hij er door den Prins heen gezonden. Later werd hij generaal in Zweedschen dienst. Hij overleed in den Haag.

De inhoud van het treurspel blijkt uit de voor-reden: „Het spel is verdeelt in vijf deelen, in 't eerste deel wert vertoont des Coninckx opgheblasen snorkery, den Raetslach met de Inquisitie, de eyghenschap van de geveijnsde Religie, ende Superstitie, hare ghemeenschap mits d'Inquisitie, om welcken begeerte te voldoen sy uyt der Hel doet comen Megera, Tisipho, Alecto, wert besloten met een Choor. Het tweede deel vertoont den aert van de Helsche Furien, daer meest al de Pausghesinde door ghedreven zijn, ende boven al sulcke vervloeckte Moorders; noch de disputatie van de gheveynsde Religie, ende Superstitie met den Moorder: volcht d'afscheyt van den Moorder uyt het Hof van Parma: den Chorus vertelt meest d'oorsaeck van Spaengiens nydicheyt teghen dese Landen. Het derde deel vertoont een discours van den Prins van Orangien met zijn Hofmeester, daer de Princesse Louyse over komende, verhaelt de swaermoedigheyt eener drooms: een Lof-liet ter Eeren van den Prins ende zijn Gheslacht, noch den aencomst van den Moorder aen 't Hof van den Prins, zijne valsche verbloe-

Digitized by Google

Wij vernamen, dat Suffridus Sixtinus de *Academie* „de Byenkorf" noemde. Haar blazoen bestond inderdaad uit een van bloemen en bladeren omgeven en, na de vereeniging met den *Eglentier*, door een schildpad (het wapen van Coster) gedragen bijenkorf, waaronder de zinspreuk *Yver*, terwijl het randschrift luidde: „Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella. 1617."

Yver, werkzaamheid, studie, ziedaar de hoofdgedachte, die den oprichter bezielde. Dezelfde gedachte had indertijd der *Oude Kamer* voorgezweefd, en wij herinneren ons, hoe zij de Curatoren der Leidsche Hoogeschool aanmaande om door het gebruik der Nederlandsche taal de wetenschap den volke nader te brengen. Die aanmaning had geen gevolg gehad, en nu wilde Coster in Amsterdam verwezenlijken, wat in Leiden mislukt was. Ook hij mocht thans niet slagen; maar hem blijft niettemin de verdienste, dat hij de bewuste voorlooper is geweest van de stichters der Doorluchtige School, die eerst in 1631 tot stand kwam. Dit leeren ons ten duidelijkste de gelegenheidsstukken, in de jaren 1617, 1618 en 1619 op het tooneel der *Academie* vertoond.

In het inwijdingsstuk van Suffridus Sixtinus treedt Apollo met de Muzen op, en verhaalt, hoe zij, uit Griekenland verdreven, door de Amsterdamsche Burgerij vriendelijk ontvangen waren. Uit dankbaarheid zal hij den roem der Stad overal verkondigen, en hij wekt de Muzen op, zich mede erkentelijk te betoonen en

„. . . . . haer in wetenschap en konsten [te] onderwijsen."

Dan komen de Muzen allen achtereenvolgens het „constlievende"

---

minghe over d'oorsaeck zijner comst aldaer: besloten met een lof-liedt van de voorstandinghe des Vaderlants. Het vierde deel, een discours van de Princesse Louyse met haer Voetster: den Moorder wert van de geveynsde Religie in zijn voornemen gesterckt, ende heftigh aenghedreven, die oock de Helsche furie vermaent hem niet te verlaten voor dat de Moordt volbracht zy. Volght een vertellinghe van veel voor-ghebeurde dingen hem gheschiet; Daer naer des alder vroom-moedighsten Prince onwaerdigh eynde, besloten met een Klaech-Liedt. Het vijfde, de klachten van d'overmate droeve Princesse Louyse; de troostinghe haers voetsters: de klachten van de Staten, sweerende nimmermeer dese heyl-loose moordt te vergheten. 't Besluyt doet den Tijdt, die de wraeck verklaert over des Princen doot ghedaen, door de manheyt zyner kinderen, en de Helden van zyn bloedt."

Digitized by Google

volk danken voor de goede ontvangst, en elk belooft daarvoor iets in de plaats te geven. Euterpe zegt:

„Ik zal tot weldaets loon u 't juiste reecknen leeren",

de maten en gewichten, het landmeten en den vestingbouw. Urania zal de sterrenkunde onderwijzen, en daarbij ook wat sterrenwichelarij:

„Al wat in 's hemels zaelen
Besloten is, waer mee de tijt nog swanger gaat,
Zal 'k maecken dat ghy uyt de teeckenen verstaet."

Clio belooft onderwijs in de geschiedenis, Terpsichore in de „gheleertheit" in 't algemeen; Erato in de danskunst; Polymnia in tooneel-mimiek en gebarenspel; Calliope in rijmkonst.

Melpomene verklaart, dat zij denzelfden dag het volk zou verlustigen

„Met 't treftichst' treurspel dat oyt tijt ter werelt droech . . .
Om dit in rijm te stellen heb ick een vermant,
Hier by in 's Graven-haeg, de Tempe van u landt."

Mocht dit stuk behagen, er zouden weldra andere gegeven worden, als

Van Troias ondergang, verciert met defte re'en,
Maegd-offer, moeder-moort en andre treuricheên",

waarmede duidelijk op Coster's *Polyxena* gezinspeeld wordt.

Eindelijk komt Thalia vertellen, dat zij den volgenden dag eene klucht zou vertoonen in

„De reyne, puyre, loutere, onvervalste Amsterdamsche tael,"

en wel,

„hoe een ouwe zot
Mit al zijn leven kaerich te sparen het verovert een pot
Mit clincklare gouwe pot-penningen, en hoe hy vreest dat
(het yemant weet." *enz.*

Is bekend, dat 's anderendaags Hooft's *Warenar* werd vertoond.

Ten slotte wekt Apollo alle kloeke gasten op, om *in yver* samen te werken: niet slechts die in Amsterdam wonen,

„Maer al die door gansch Neerlant dwaelen.
Daer schuylt een *Groot* ghemoet en geest in dijne paelen,
Vermaerde Rotterdam, die trots een yder biet
In const en wetenschap. Noch eene bij de vliet
De *Linge* sterck van stroom en loop, dan noch een graeghe
Tot const en weetenschap, hier by in 's Graven-haeghe

Digitized by Google

Ghy ,Leyde voet oock twee, twee die daer zijn bekent
Door haere const tot aen des werelts uyterst' ent:
Een lettermoeder *Heyns*, een cloeck ervaren *Schrijver*.
Deez' zie ick swarmen om deez' corf, om hier in *Yver*
De diepghezoogen douw uyt d' oud' Atheensche schat
T' ontlaeden op deez' bergh en deez' vermaerde stat."

Hij besluit met een beroep op de Regeering:

„U lieden danck ick oock, ghy aertsche heylicheden,
Die lust tot const zoo dick dwang harrewaerts te treden
Wijckt uyt de paelen van u goet voornemen niet
Eer ghy 't volbrenghen recht van mijn aenbieden ziet."

Ofschoon men op de medewerking van geheel Nederland meende te mogen rekenen, en de Regeering waarschijnlijk haar steun had toegezegd, ging het evenwel met het „volbrenghen" van dat „aenbieden" niet naar wensch: het erlangde een begin van uitvoering, meer niet [1]). Het eerste jaargetij der stichting werd den 1en Augustus 1618, den dag, dien zij „onze jaerlijkse groote vyerdach" noemen, gevierd met een stuk, getiteld *Ghezelschap der Goden vergaert op de ghewenste Bruyloft van Apollo vader en voeder van Consten en Constenaren, met de eenighe en eerste Nederduytsche Academie, verzaemt op den eersten dach der Oegst-maent in 't eerste jaer der stichtinghe* [2]). Uit Apollo's toespraak tot de *Aca-*

1) De *Academie* gaf, gelijk wij zagen, van 1618—1622 jaarlijks een bundel „Nieuwe-Jaarlieden" uit bij Corn. Lz. Van der Plasse, en gedrukt bij Nic. Biestkens. Vóór den eersten bundel staat een brief van den uitgever „inde name derselver konstgierighe litmaten" aan D. S. Coster, waarin 't o. a. heet:

„'t Kundichmakende gerucht bromt 't allen wege uyt u loffelijcke bestaen van in dese gevaerlijcke tyden u lieve Vaderlandt met *soo treffelijcken Sale van de Godinne Minerva* te verheerlijcken. Ick meene 't stichten en 't onderhouwen van onse Nederduytsche Academie, de welcke alreede soo treffelijck en ongheloofelijck heeft toegenomen, dat sy yder man tot een verwonderinghe en haerre bewoonders tot het hoochste vermaeck en stichtingh sy. Dit blijckt hier aen, dat haer oeffeningge en wercken .... benijdt worden ..... Wie benyden dese? De gene die hare vruchten met oorlof niet en moghen genieten, adders tongen en van 't geslachte vanden aerts-lasteraer Momus ..... Gheluckich, overgheluckich zijt ghy dan nu, (o pronckparle van Nederlandt, Amsterdam) nu ghy bekomen hebt 'tgheene onder de overvloedicheydt van uwe dienstbaerheden en schatten noch aen u Croone en roem ontbrack: te weten *de Wijsheyt met haer oeffeningen*, die nu onder uwe beschermighe haere woon-plaetse heeft verkoren en ghevesticht."

2) „Wie de schrijver is van dit tooneelwerk, valt niet met zekerheid te zeggen, de auteur wordt nergens genoemd." Kollewijn, Samuel Coster's Werken, bl. 453.

Digitized by Google

demie zal het ware karakter der instelling nog duidelijker aan het licht komen:

„Wist ghy, Hollantsche Volck, hoe veel geleertheyt dede
Tot vormeling van goede en menscheliicke zeden,
Alle bemoeyinghen zout ghy u voort ontslaen,
En vaerden maar die Goddeliicke neering aen.
And're oeffeninghen doen niet achten goede zeden,
En zetten u maer op een dwael-wech van de reden,
Die hier den mensch alleen van and're dieren scheyt."

Hij zet breed het voordeel van *wetenschap* uiteen,

„Dees 's levens leunstok, waer op 's menschen leven steunt."

Dit scheen hem noodig, want men was in Amsterdam alleen maar op geld en goed belust. Als Jupiter de Muzen vraagt,

„Wat dat ghy voor oeffening ghedaen,
Tot nut van deez' Ghemeent, hebt in het jaer verleden?"

antwoorden bijna allen, die onderwijs hadden toegezegd, dat nijd en afgunst

„Was d'oorzaeck oock dat 't aen miin oeff'ning niet en quam,
Die ick te leeren was verbonden met beloften."

Toch geeft men den moed niet op, en zelfs Themis en Aesculapius beloven hunne wetenschap mee te deelen. Zij wanhoopten niet, omdat, behalve de Tooneel-Muzen [1]), toch ééne grooten opgang met haar onderwijs gemaakt had. Euterpe namelijk, die aldus over den goeden uitslag juicht:

Hollantsche Volck, hoe noecht u aen miin oeffeningen,
Die ick in 't werck gestelt heb dit voorleden jaer,
Door een die 'k in miin schoot gekoesterd had, die daer
Een onwis tal u wis en ree te kennen leerde,
Als ghy miin oeffen-plaets meewaerdeliick vereerde

---

1) Men had blijkens de mededeeling van Erato, o.a.

„ghespeelt
Op u tooneel, wat ramp onkuysche Minne teelt
In 's Roomschen Dochters wraeck. En weer hoe dat ten goeden
Gelucken 't trouw bestaen der brandender ghemoeden
Van twee goe-lieven, die (noch vuyle lust, noch goet
Achtende) zijn den een den anderen in 't ghemoedt
Met ware liefd' ghetreen."

Digitized by Google

In zulcken menicht, dat ghy hier op eene tuit
Van zulcke tweemael duyst en meer gherekent ziit,
Die d'oeffening altsaem van myne konst betrachten
Met naersticheyt."

Dus in één jaar soms meer dan tweeduizend leergierigen, die zich op de wiskundige vakken hadden toegelegd! Het klinkt bijna ongelooflijk! Toch was men genoodzaakt geworden die oefeningen te staken. De *Academie* verklaart intusschen, dat zij rekende met dit streven „gheen kleyn nut" te hebben gedaan.

In het gelegenheidsstuk de „Duytsche Academi" [1]), een jaar later 1 Augustus 1619, vertoond, verschijnen, buiten Melpomene en Thalia, de Muzen „met een slot aan de mondt." De *Academie* zegt, dat Thalia het wel zoo zou kunnen maken,

Datmen u aan den mondt oock hangen soud' een slot,
Met meerder reden als u susters, diese stom
Tot seven maackten toe, en niemant weet waarom.
Dan 't is my wel bekent. 't Was ongheleerde nijt
Die 't speet, dat hier oock soud' de wetenschap haar vlijt
Aanwenden, om wt liefd' de burgery te stichten,
En met de fackel van de duytsche taal toelichten.
Toelichten, seg ick, met de rijcke duytsche taal,
Dat Duytsch-man ken in Duytsch zo wel doen als een Waal
In Walsch, als Grieck in Griecks, en in Latijn Latynen:
Maar die luy die alleen geleerden willen schynen,
En 't dickwils niet en zijn dan met een yd'le naem,
Verdroegen 't noode, dat oock and'ren haar bequaam
En wetende genoech hier souden openbaren
Op deze zeetel om den volcke te leeraren.
Wat isser oorsaack of dat ghy, gespeelen, zijt
Verstomt? U onverstandt? ey neen! het is de Nijt,
Een in-geboren quaat van ongeleerde schalcken,
Die 't vreesden dat door uwe wetenschap beswalcken
En in vermindering sou komen haren lof,
By 't volck verkreghen, en sy weten nergens of.
Wel ongeluckich landt daar oordeloose gecken
Door haar geleerde naam zo vele dan verstrecken
Datse d'eenvoudigen het goet doen achten quaat
Door een voor-oordeel, en wt een besond'ren haat.
Dan, susters, 't spreken is u van uw aartsche Goden,
De Rechters, nimmer u gerechtelijck verboden,

1) „Dit gelegenheidsstukje is, blijkens de letters S. A. C., die op het titelblad voorkomen, van de hand van Samuel Adriaensen Coster." Kollewijn, t. a. p. bl. 453.

Digitized by Google

Dan laat het spreken maar, na dat ken mercken ick,
Slechts wt een valsch gerucht, en inghebeelde schrick.
Ghy doet daar wel aan, want de saack is vry gewichtich,
De tijt gevarelijck: dies draacht u toch voorsichtich,
En swijcht zo lange tot de Heeren u ghebien
Te spreken, dan sal 't sonder opspraack mogen schien,
En dat wil noch niet zijn: veel beter dan ghesweghen,
Dan dat door spreken haat en schande wort verkregen."

Hoogst merkwaardig is deze mededeeling, die nauwelijks eenigen commentaar noodig heeft. Wel was er geen verbod van de Regeering uitgegaan, maar de ondervonden tegenwerking van de naijverige schijngeleerden had het „in deze gevaarlijke tijden" — ook Van der Plasse wijst daarop — oorbaar doen achten de wetenschappen voorloopig een slot op den mond te leggen. 't Is niet moeilijk te gissen, wie de schijngeleerden waren, die het populariseeren der wetenschap in den weg traden. Duidelijker wordt daarop gezinspeeld in het vervolg van het stuk. Jan Hen beklimt den preekstoel en roept uit:

„Heer, stoel, me dunkt, dat ick alrie vanje laat-dunckentheyt voel.
Lijck ick nou niet wel geliert? en al ben ick puursteken mal.
Lijck ick nou niet wel wijs? Heer, stoel, wat vermeughje al!"

Maar wij hebben niet te gissen: wij weten, wie 't waren. Immers reeds terstond na de opening van de *Academie* werd in de vergadering van den Kerkeraad eene klacht ingediend „nopende de nieuwe (soo men secht) Academie gelegen in den nieustadt: datter twee openbare professoren heetten te wesen. Een in Arithmetica, genaemt Sibrant Hanssen [Cardinael], Mennonist, ende Jan Thonis, oock een afvallich Mennonist, in de Hebreeuwsche spraecke; datter oock eenighe spelen van Commedien ghespeelt worden, die niet en connen profytelijck of stichtelijck sijn . . . . Is besloten, dat men bij de E. E. Burgemeesteren neerstelick sal aenhouden, opdat dit alles behoorlijck door haer Ed. Authoriteit soude mogen afgeschaft ende geweert worden [1])." En iets later, in 't begin van 1618, kreeg men op een hernieuwden aandrang tot sluiting van de *Academie* ten antwoord, „dat de Heeren misnoeghen hadden over soodaenighe ontuchticheden ende dat sy daerop letten souden, dat het soude geweert worden [2])."

1) Zie Dr. J. H. Gallée, *Academie en Kerkeraad*, bl. 13.
2) *Aldaar*, bl. 15.

Digitized by Google

Het gevolg van dien aandrang was wel niet, dat de Heeren de *Academie* afschaften, maar toch slaagden de vrome lui er in het schoone ondernemen van Coster den kop in te nijpen. De Muzen der geleerdheid bleven een slot op den mond dragen tot 1631, en toen spraken zij in deftig Latijn.

Van dat oogenblik bleef den Academisten niets anders over dan zich op de Poëzie, vooral de tooneelpoëzie toe te leggen. En zij deden dat met ijver en goed gevolg. Met ijver: want reeds in het jaar der stichting gaf Coster zelf zijne *Polyxena* [1]) en *schreef* althans zijne *Iphigenie*, ofschoon het nog eenige jaren duurde, eer hij haar op de planken durfde brengen. Op comisch gebied werd, den dag na de inwijding reeds, Hooft's *Warenar* vertoond, eene navolging van Plautus' *Aulularia*, tot welke vertaling hem de opgang, dien het *Moortje* maakte, geprikkeld had; voorts o.a. Bredero's *Spaansche Brabander* en Biestkens' *Klucht van Klaes Cloet*.

En wat het welslagen betreft, hoore men Coster zelf. Als in het laatstgenoemde gelegenheidsstuk aan Melpomene de vraag wordt voorgelegd, wat zij in twee jaar heeft verricht? dan antwoordt zij fier:

„Dat sullen voor my wel de burgery en luyden
Van deze stede doen, en best het Weeshuys, dat
Het voordeel daer van heeft in haren noot gehadt,
Ghelijck alst selver sal wel danckbaarlijck bekennen,
En niet als and're, my met oneer daar voor schennen.
Toch is 't gheen swaricheyt of my een leug'naar laackt,
Noch 'k ben oock met den lof van boeven niet vermaackt.
'k Heb voorghenomen al den snap en klap te lyden,
En wel te doen die luy, die dit mijn doen benijden,
Want hoe haar nijt meer wast, hoe dat ick meerder yver
En drijf der armen saack daarom niet dan te styver."

En werkelijk, ondanks de geestelijke vervolging hield de Amsterdamsche Burgerij der *Academie* de hand boven het hoofd: deels om het genoegen, dat men er in smaakte; maar waarschijnlijk vooral, omdat men daarmee tevens een goed werk deed, als men de inkomsten van het Weeshuis stijfde. Coster begreep dat zeer goed,

---

1) Van dit treurspel, „vertoont in de Nederduytsche Academie, bestaat eene uitgave van 1619 bij Willem Jz. Cloppenburch, en gedrukt bij N. Biestkens, „Boeckdrucker der Duytsche Academie."

Digitized by Google

en daarom bracht hij de weezen op het tooneel en vertoonde ze aan het publiek.

„Komt hier mijn schaepkens, komt: dit zijnse, dat ghy 't weet,
Waer aen ghy burgery u alemis besteet.
Medogende Ghemeent laat u den noot erbarmen,
In deze droeve tijdt van alle ware armen:
Maar geeft insonderheyt u overighe deel
De Weeskens, daar voor wy beyv'ren ons toneel.
De Weeskens zijn 't die van uw' rijcke giften leven,
Die worden in haar noot daar dapper me gesteven.
Siet dit onnosel goet, ten waar het aenhout hadt
En goede toesicht van de beste van de stadt,
Die 't wijsselijck en wel zo weten te bestieren,
Dat deze kinderkens in alle goe manieren
Nu werden opgequeeckt, daar anders door 't versterf
Van hare ouders, men niet anders dan 't bederf
En quaat en hadden te verwachten, en nu werden
Door uwe mildicheyt (daer in ghy moet volherden)
Dese gestiert te recht, gevoet, gekleedt, gedeckt,
En sulks geleert daer toe haer sinlyckheyt dan streckt,
En haer bequaamheyt wort geoordeelt wel te passen."

Digitized by Google

X.

COSTER EN C°. CONTRA RODENBURG.

De aantrekkelijkheid van het tooneel der Academie bestond voor een deel ook daarin, dat er in vele stukken licht vatbare toespelingen voorkwamen op toestanden of personen, die op eene of andere wijze aanstoot gaven. In zijne *Polyxena* had Coster het gewaagd de Predikanten, die het tooneel in het algemeen en der *Academie* in het bijzonder niet genegen waren, vrij openlijk over den hekel te halen en hunne veinzerij aan de kaak te stellen. Dat daarbij de Academisten juichten en de toeschouwers in de handen klapten, valt niet te betwijfelen. Men herinnere zich slechts plaatsen als de volgende:

„Het yv'rich volck dat meent al God en waars,
Wanneer het onder schijn van Godsdienst wort bedrogen.
— Maar als 't een wijs man merct? Wacht u, dat die de loghen
Ontdecken sal, o neen, daar is te veel aan vast:
Want hy soud' worden van de geest'lijckheyt belast,
Gevloeckt gescholden voor een ketter, 't sou niet missen,
Zo ghy 't grover maackten, 't grauw dat soumer wel op hissen.
Daar dwingtmen die luy me."

Dezelfde uitwerking hadden zeker ook deze woorden uit eene samenspraak tusschen Agamemnon en Ulysses:

Ag. „Door reen is staat-sucht niet, noch yver te verwinnen,
Noch 't volk ist inder yl niet weer te slaen uyt 't hooft,
(Ten sy maar met gevaar) daar 't een-maal aan gelooft,
En daar 't al blind'linghs wort Godsdienstich toe gedreven,
Dat dan insonder alst de rug noch wort gesteven
Van een aensienlijck man, deuchtschynend en vol moets.
Ulysses dat zijt ghy. Ghy maeckt het volk so broets.
't Is wraacklust, en wat meer, dat u Godloos doet spreken.
Ul Uyt Gods-dienst ist. Waar heeft mijn wraak-lust oyt gebleken?

Digitized by Google

Ag. Aan Palamedes, dien ghy maar uyt eyghen haat
Noch onlangs 't heucht u wel, beschulden van verraat.
Ulysses, vraagt ghy noch waar u wraack-gierichedeu
Oyt bleken: 't hayr my rijst, 'k voel over al mijn leden
Een tsiddering, wanneer my 't gruwel noyt gehoord
Schiet in den sin. Gedenckt, bedenckt de Vader-moord,
Die ghy so listich aen d'Eubœer had besteecken,
Doen 't hert u docht van spyt en jalousy te breecken." *enz.*

En als men zoo machtige tegenstanders aandurfde, dan zal het niemand verwonderen, dat het Hoofd der tegenpartij in de *Oude Kamer* het er nog minder goed afbracht. Hij werd dan ook in het blijspel onderhanden genomen.

Comedie en klucht maakten waarschijnlijk de groote kracht der Academie uit. Nevens Hooft's *Warenar* trok o.a. de *Klucht van Klaes Cloet* het publiek. Maar vooral was de toeloop groot bij Bredero's laatste werk, dat gemeenlijk zijn „meesterstuk" genoemd wordt, het blijspel, dat onder den titel van *Spaanschen Brabander Jerolimo*, den 6en April 1617 voltooid, weldra op de *Academie* gespeeld, waarschijnlijk in 't laatst van 1617 gedrukt en in 1618 herdrukt werd. Tot den opgang, dien dit stuk maakte, heeft, buiten de innerlijke voortreffelijkheid, zeker ook meegewerkt, dat daarin een bekend persoon „met kleedt, met gang" werd nagebootst. Vroeger was men van meening, dat Bredero een gelukkig medeminnaar, zekeren „bruynen Brabander" had willen aan de kaak stellen; en toen eindelijk de Heer A. C. Loffelt de juiste opmerking had gemaakt [1]), dat Rodenburg bedoeld was, werd deze voor dien medeminnaar gehouden. Wij weten thans beter [2]). Wel heeft de

---

1) In *De Nederl. Spectator* van 1873, no. 25, bl. 197 vlgg.; voorts in zijne *Tooneelstudie* in *De Gids* van Juli 1874, bl. 107 vlgg.

2) Omdat Rodenburg's *Jalourse Studenten* zijn opgedragen aan Maria Steenburen, „een naam welks voorletters M. S. overeenstemmen met Bredero's *charme*", zou deze des eersten medeminnaar geweest zijn.

Maar tegen deze veronderstelling gelden de volgende bezwaren:

1o. Bredero heeft hoogstwaarschijnlijk Maria Steenburen, die in den Haag woonde, niet gekend.

2o. Tusschen genoemde juffer en den Ridder heeft geen zweem van minnarij bestaan. Hij droeg haar, met wier familie hij in verkeer stond, een stuk op, omdat zij eene liefhebster was van Poëzie, vooral van „de zoet-klinckende vaerskens der Fransche Poëten." Zoo er eenige sprake van minnarij tusschen hen

Digitized by Google

Dichter Rodenburg tot model genomen, aan wien zeker een ieder moest denken, als hij den snoevenden, ijdelen, berooiden Jonker zag en hoorde, die zich zoo hoog boven de eenvoudige Amsterdammers verheven waande; maar andere redenen dan die men vroeger aannam, hebben Bredero aangezet om de karikatuur van den „Ridder" op de planken te brengen en hem zoodoende belachelijk te maken.

Deze gaf daartoe gereede aanleiding door zijne persoonlijkheid, die zeer stellig eene scherpe tegenstelling opleverde met de manieren en levensvormen van Amsterdamsche „geesten" als Coster en Bredero. Al was Rodenburg een Amsterdammer in zijn hart, zijn voorkomen was, blijkens zijn portret, veel meer dat van een stijven, deftigen Castiliaanschen Hidalgo: zijne afbeelding doet aan de figuren van Velasquez en Van Dijck denken. „Zijn verwaande houding grenst aan het hoog-comische" (Loffelt). Die man bewoog zich voorzeker liever in de hofcirkels dan te midden van die „slecht-rechte" Amsterdamsche burgerjongens, welke grootendeels het personeel der kamerbroeders uitmaakten. De toon, dien hij doorgaans aanslaat, is met dat uiterlijk in volmaakte overeenstemming: altijd even deftig, „heroycq", en uit de hoogte; want

---

geweest was, zou hij zeker in het lofdicht, dat achter de opdracht gedrukt is, haar niet hebben herinnerd aan zijne ontrouwe geliefde, om welke hij nog treurde.

Men zou met even veel, of liever met even weinig grond kunnen beweren, dat „Joffrou Waelburg van Boshuysen" aan wie *Keyser Otto* is opgedragen, de oorzaak van Bredero's wrok tegen Rodenburg was geweest, omdat eene der geliefden van den Schilder-Dichter den naam van Walburg gedragen heeft zooals blijkt uit het lied, dat voorkomt op bl. 63 van het *Boertigh Liedt-Boeck*, en begint met deze woorden:

„Wilt aenschouwen met mededogen,
Naer u heusheyts aert bequaem."

De aanvangsletters der eerste woorden van de strofen, waaruit het lied bestaat — *Wilt*, *Ach*, *Laestent*, *Beeld*, *Vlet*, *Ruymt*, *Coortsen*, — vormen juist haar naam. Ja, wie met eenige fantasie bedeeld was, zou, op grond van zekere uitdrukkingen in *Keyser Otto*, wel op de gedachte kunnen komen, dat Tesseltje onzen Ridder had nageloopen en dat zij daardoor aanleiding tot den strijd had gegeven. In dat stuk dringt eene juffer *Thessalia* geheeten, dat aan Barlaeus' *Tessala* doet denken, hare liefde aan Tyter-Rodenburg op. — Maar dat zijn nauwelijks losse gissingen. Vergelijk overigens 't medegedeelde op bl. 88, waardoor al deze en dergelijke gissingen vervallen.

Digitized by Google

hij was, gelijk wij reeds zagen, misschien nog trotscher en ijdeler dan zijn portret doet vermoeden. Zou het zoo vreemd zijn, dat deze man, na zijn veeljarig verblijf buiten 's lands, laatstelijk aan het Spaansche Hof, bij zijn terugkeer in den burgerlijken kring, evenals Bredero's *Jerolimo*, de stad geluk gewenscht had met de „grandese van sijn presensy"? Is het ongepast te veronderstellen, dat hij de leiders der letterkundige beweging, die zich zoo verkneukelden in tooneelen, waarin zij het „klootjes-volck" al de eigenaardigheden van hun plat Amsterdamsch konden laten ontplooien, — iets waarvoor hij zich wel wachtte [1]) — hield en schold voor „huybens en bot-muylen?" En was het zoo vreemd, dat er waren, die hem daarom belachelijk vonden en niet schroomden dat te toonen? Ja, kon het haast wel anders? Moest die, „verwaende hoogh-moedigheydt," die „ydele grootsheit," die Bredero zijnen comischen held te laste legt, moest die snorkerij niet den spotlust zijner kameraden opwekken om dezelfde reden, die, volgens de opmerking van Dr. Jan Ten Brink [2]) Jerolimo tot eene comische verschijning stempelt, juist omdat „zijn trots een uitheemsche, antinationale, belachlijk nagebootste trots was"? Dubbel moest dit treffen, daar de Ridder alles behalve in goeden doen verkeerde, misschien wel even berooid was als de Brabantsche Jonker, hetgeen de comische tegenstelling nog scherper moest doen uitkomen.

Bedenkt men dat alles, en herinnert men zich de heftige aanvallen, die Bredero en Coster zich elders op hunnen tegenstander veroorloven, dan is het vermoeden wel gerechtvaardigd, dat de uitgelaten Comicus thans verder ging, en bij het ontwerpen der figuur van Jerolimo, het oog had op zijnen tegenstander in de Kamer, hem tot model koos, hem openlijk heeft willen aan de kaak stellen en hem onder den spot der menigte begraven. Mij schijnt

---

1) Daarom zegt een zijner bewonderaars in een lofdicht, geplaatst vóór zijn *Alexander*:

„Al spreek ghy juist niet plat na d'Amstels volk'rens wijze,
Ghy doet uw zuyv're gheest zo hoogh, en vloeyend ryzen,
Dat yder zegghen moet een Hemelycke geest
U ziel inluystert 't gheen men in uw rymen leest,
Zo dat ghy door uw aanghebooren hoogh vernufte
U haters zeylt voorby, g'lijck of zy drullich zuften."

2) *Gerbrand Adrz. Brederoo*, bl. 460.

Digitized by Google

het toe, dat onder de overdreven kleuren, waarmee *De Spaensche Brabander* is aangezet, de grondlijnen van het origineel nog vrij duidelijk te herkennen zijn. Ja, er worden hier bijzonderheden aangetroffen, die nauwelijks op iemand anders kunnen slaan dan op onzen Amsterdamschen burgerjongen, die zich volstrekt de *allures* van een Edelman wilde geven. Ligt er niet duidelijk eene hatelijke toespeling in dat tooneel, waar de snorkende Jonker zegt te gelooven, dat hij van „edelen bloeyen en groote lignagie" is, al was zijn vader maar een „schomele pasta-backer": zijne moeder kwam immers vaak in aanraking met „singjoors" en groote heeren? Men herinnere zich daarbij, dat er in Amsterdam een Rodenburg woonde, die koekebakker was, dezelfde, die later de stiefvader van Reyer Anslo werd [1]). En wie weet, hoe bij de vertooning nog „menige karaktertrek en hebbelijkheid van den hoofschen ridder scherp in 't licht werden gesteld, die Bredero later in het gedrukte spel schrapte"[2]). En alsof door dat alles de man nog niet genoegzaam was aangeduid, is de haat waarschijnlijk nog verder gegaan, en heeft niet geschroomd den Ridder

..met kleedt, of gang, of woorden te beschrijven."

Ik leid dit althans af uit eene uitdrukking, door Coster een groot jaar later gebezigd, en die wel op den *Spaenschen Brabander* schijnt te zien [3]). En als wij weten, dat nog in 1630, bij de vertooning van Coster's *Ifigenia* „men den speelder, die de rol van Euripylus (den priester, die zig meest tegen Agamemnon kantte) speelen zou, zoo had toegemaekt met baerd en kleeren, dat hy

---

1) Men vergelijke hierbij de bedenkingen door D. C. Meyer Jr. in „de Nederl. Spectator," 1885 bl. 101 vlg. ingebracht tegen de bewering, dat Bredero in Jerolimo het portret van Rodenburg geleverd heeft.

2) A. C. Loffelt, *Eene Tooneelstudie*, bl. 132.

3) In het gelegenheidsstuk, ter viering van het tweede jaarfeest der *Academie*, op 1 Augustus 1619, vertoond, legt Coster der *Academie* deze woorden in den mond:

..Voor my, ick weet het wel, hoe qualijcken ghy kondt,
Talia, vrolijck hert, u snaterende mondt
Tot noch toe snoeren, zo dat ghy u onderwonden
Seer menichmalen hebt met woorden ongebonden
Te spotten, en alzo personen op haar seer
Gheraeckt, die 't nemen als gequest te zijn in eer . . . .

Digitized by Google

Trigland op een hair geleek, en elk een hem kende" [1]), dan zal men 't niet vreemd achten, dat men met een minder geduchten tegenstander op dezelfde wijs vervoer.

Hetgeen het vermoeden versterkt, dat in *Jerolimo* niemand anders dan Rodenburg bespot werd, is, dat zijne vrienden en waarschijnlijk hij zelf, onmiddellijk tegen het stuk opkwamen [2]).

Hoe ook begekt en gesmaad, Rodenburg gaf geen kamp, ofschoon hij den strijd geheel alleen te voeren had. Men denke echter niet, dat de *Oude Kamer* alleen uit „schuim" bestond. Al had zij verscheiden uitstekende leden verloren, zij hield zich staande niet alleen, maar het blijkt ook, dat niet weinig beschaafde Amsterdammers zich onder hare banier bleven scharen. Coster verklaarde immers in 1620 zelf, dat, toen hij de kamer verliet om de *Academie* te stichten,

> „Ick liet als doe de Kamer wel in handen
> Van goede mannen, die 'k vertrouwde dat in schanden
> Ter ghener uren die verlaten souden" [3]).

Zelfs het oude bestuur was niet geheel afgetreden: zooals wij zagen, luidde de opdracht van het *Wraeckgierigers treurspel*, in 1618 gedrukt, aan „Cornelis van Campen, President, Dr. Johan Fonteyn, Factoor, en Mr. Johan Sybrantsz. Bont, Prins van de Kamer." En zelfs in 1632 was de Burgemeester Steven Jacobsoon Vennekool nog een harer hoofden. Waren hare poëten ook slechts even noemenswaard geweest! Maar daaraan schortte het. Trouwens, ook

---

> Zo geck in 't hondert heen, met niemant in 't byzonder,
> Noemt niemants naam tot spot op u tooneel van wonder.
> Dat, denck ick, sult ghy wel nalaten, maar ghy moet
> Voor alle dingen oock wel letten wat ghy doet,
> Niemant met kleedt, of gang, of woorden te beschrijven,
> Dat yeder mercke wat ghy seggen wilt."

Men ziet daaruit, welke dartelheid de Academisten zich wel eens veroorloofd hadden. Verg. de plaats uit het *Moortje*, boven bl. 81.

1) Zie de plaats aangehaald bij Dr. G. Penon, *Hist. en Bibliogr. Beschouwing van Vondel's Hekeldichten*, bl. 178.

2) Unger zegt (*Brederoo-album*, bl. 100): „zoolang niet eenige der gedichten en pamfletten gevonden worden, die stellig tegen den *Spaensche Brabander* moeten verschenen zijn, is twijfel nog geoorloofd en blijft het gelooven aan de overeenkomst van Jerolimo met Rodenburg eene geheel persoonlijke opinie."

3) *Nederduytsche Academijs Niemant ghenoemt, niemant gheblameert* (1620), laatste tooneel.

Digitized by Google

in de *Academie* waren meer nullen dan cijfers, maar Coster stond niet alleen. Het was tegen hem, tegen Hooft en Bredero vooral, dat Rodenburg, ofschoon door niemand geholpen, het durfde opnemen; maar hij voelde, dat hij daartoe zijne beste krachten moest inspannen. Zijne ader was even onuitputtelijk als zijn ijver. Hij had in datzelfde jaar reeds de drama's *Cassandra*, *De Hertoginne Celia*, *De Jalourse Studenten* en het tweede deel van *Keyser Otto*, in het licht gezonden, en nu volgden de drie deelen van *Mellibea:* voorts in de eerste maanden, van het volgende jaar, het slot van *Keyser Otto, Alexander, Rodomont* en *'t Quaedt syn meester loondt,* benevens eenige andere gedichten. Dan in Mei 1619 het uitvoerige prozawerk *Eglentiers Poëtens Borstweringh*. In later jaren volgden nog vier stukken.

Mellibea werd in December 1617 onder de hoede gesteld van de „Beheerschers en vaderlycke zorgh-dragers van 't oude Mannen ende Vrouwen Aelmis-huys der stede Amstelredam", „om minder onderworpen te zyn quaetwillighe berispers ten aenzien de vruchten van *'t Eglentiers bloeyende Liefde.*" Hij gaf met dit stuk „een gering proefken van een yverige wil", overeenkomstig de spreuk van Cornelis van Campen: *Elck doet zyn best.* Op die wijze beantwoordde hij zijne „berispers", en hij hoopte door zijne werkzaamheid trouw te blijven aan de overlevering der Kamer.

Hij heeft dit drama niet bloot geschreven om te vermaken, maar vooral om te stichten; en daarbij wilde hij stellig een proefje leveren van de letterkundige hoogte, waarop hij stond. Hij laat immers zeven personen van verschillenden landaard elk in zijne taal spreken; een kunststuk, waarop alle lofdichten, die het stuk uitlokte, nadrukkelijk wijzen. Hij is dan ook vol moed en vertrouwen, en in het voorspel doet hij uitkomen, dat, wat er ook gebeurd zij, de *Eglentier* de toekomst zonder vrees kan tegemoet gaan. Het blazoen zelf der Kamer bevatte te dien opzichte eene ontwijfelbare en geruststellende voorspelling: de woorden *In Liefd' bloeyende* bevatten het anagram:

Ie blijfd in eele doen.

Maar het is de moeite waard het stuk zelf in te zien. De Genius der Kamer staat op het tooneel en wordt door een *Eglentier-Lievert* aldus toegesproken:

Digitized by Google

„Het schijnt de Kamer treurt, ick moet heur spreken aen:
In Liefde bloeyende, hoe zijt ghy dus belaen?
In Liefd' bloeyende.
Men mompelt yets, het geen met re'en ick mach beklagen.
Eglentier-Lievert.
Wat is 't?
In Liefd' bloeyende.
Ey vraeght my niet.
Eglentier-Lievert.
Mevrou, zoud' ick niet vraghen?
Ghy die de lommer zyt waer lievers van de Kunst
Gheneugh-lijck onder schuylen, smekende om gunst,
Ja heng'len wie de naeste aen myn Vrou ken raken,
Om 't lieffelycke zogh uws reden-rijck te smaken.
In Liefd' bloeyende.
Men zeyt, helaes, dat gantsch myn Eg'lentier verdort,
En datter aen myn pruyck het best çieraetzel schort.
G'lijck of ick gantsch verdween, en niet in Liefde bloeyden.
Eglentier-Lievert.
Me-vrouw uw Liefde bloeyd, ghelijk die immer groeyden.
In Liefd' bloeyende.
Nochtans zo zeydmen dat ick gauschlijck gae te niet.
Eglentier-Lievert.
Recht anders zo me-vrouw wel op de reghel ziet:
IE BLIJFD IN EELE DOEN."

En als hij dan door verschikking der letters van de spreuk heeft doen zien, dat zij juist het anagram vormen, besluit hij aldus:

„In spyt van die 't benyt blijfd ghy *in Liefde bloeyende*,
De glory uwes name nimmer van u scheydt,
Ick blyf als Kamerist ook tot uw dienst bereyt".

En dan barst de Kamer los in dezen jubeltoon vol zelfvertrouwen:

„Hoe heugh'lijck is dees maer, luck-sterren my verzellen
Dewijl mijn zinne-koor 't getal myns jaeren tellen 1),
Op deze zilv're haeren, waer liefd tot kunst op vloeydt,
Vermits mijn gryze hooft op nieuws weer jeughdich groeydt,
En queeck myn spruyten op door 't zógh myns redeneringh.
Aentreck'lijck is myn aerdt, vermits ick ben vol leeringh,
Vol stichtelijck vermaen. Ick leyde tot de deughd.

1) Wil dat zeggen, dat er nog omstreeks honderd leden waren? De Kamer was omstreeks eene eeuw oud.

Digitized by Google

Maer weet ghy wien? alleen die inde deughd verheugd 1).
Myn gouden eeuw noch duurt, en duuren moet de tyden,
Zo langh ick Poësia heb aen mijne zyde,
Minerva en Apollo, met de God Mercuur,
En dat Rethorica in 't wezen heurs natuur
By my volhert, gelijck zij deed in tydt verleden".

Dit geeft haar aanleiding om den lof te verkondigen van de beroemde mannen, die haren kring versierd hebben: Egbert Maeynnerzoon, Spieghel, Ketel, Razet, Roemert, Falet, Jakob Egbertzoon,

„[Die allen] vruchten teelden van reen-rijckheyts aeren,
Verçierend mijn toonneel met stichtelijck ghedicht".

En die herinnering noopt haar tot dezen uitroep:

„Ha glorieuze tydt! zo nu als in voorgaende
Verleden eeuw'. want, tijdt, ghy hieldt myn glory staende,
Dat stadich weelich bloeyd myn Eglentieren bloem,
Dus ick met re'en my 't puyck van gantsch Batavia noem".

Ja, „'t puyck"; niettegenstaande zooveel roems dit gelukkig Amsterdam omstraalde. En dit tafereel van der stede grootheid schildert zij dan met welbehagen, wel wetende, dat zijzelve daarin niet misplaatst is.

„Ha ghy vermaerde stadt! hij Amsteldam vol lucken!
Ghy çiert uw pruyck op 't hooghst als ander steden bucken,
En knielen met ontzich, ja zwichten voor u neer.
Zo machtich is uw macht, zo loflijk is uw eer.

---

1) Dit was de spreuk van zijn oom Spieghel, die menigmaal bij Rodenburg voorkomt, b.v. de laatste regel van *Keyser Otto* is:

„En u *in deughd verheughdt* ghelijck *in liefde bloeyende?*"

In den *Alexander* zegt de Keizer (bl. 45):

„Ter werelt isser niet dat meer als *deughd verheughd.*"

Min of meer hangt daarmee samen de spreuk, die op de titelplaat van al zijne werken terugkeert: „Nobilitas sola est atque unica virtus", hetgeen hij in de *Poëtens Borst-weringh*, bl. 287, zelf vertaalt: „want deughde edel maeckt". Over zijn *chi sarà sarà* spraken wij reeds, bl. 122. In zijne *Manuella* leest men nog deze regels:

„Doch *chi sarà sarà* want *Deughden veel vermach,*
Dus wenschen wy hun deughd' in vreughd' mach zijn groeyende,
Ghelijck d'herten zijn vereent, *uyt yver in Liefd' bloeyende.*"

Digitized by Google

Styght vry uw toor'nen hoogh om uw' naem te vergrooten,
Want hoe zeer dat ghy boogt meer is in uw beslooten.
Neptuyn brald met zyn treyn op uw Thys-trotze-rugh.
Uw houte huyzens drift maeckt zeylens wieken vlugh.
De bouw-kunst troffel steets u pruyck zo gaet vereeren,
Dat uw buur-vrouwen al van u nu komen leeren.
Ong'looflijck waer het geen de drayers beytel doet,
Het waer het zien ghebiedt datmen 't ghelooven moet.
Steen-houwers hebben nu de steenen beeldt ghegheven,
Dat steenen niet ghebreken als het spraecklyck leven.
Zoud' Meester Hendrick wezen zo in kunst begaeft,
Dat hy in 't steene beeldt een stomme ziel begraeft?
Daer moet zyn yets gheheyms, 't welck ick niet ken doorgronden,
Want in zyn beelden wert yets levendichs bevonden".

Daarop volgt de lof van Jan Persyn's schoonschrift, en dan heet het:

„Waer is Orpheus nu? waer is nu Amphion?
Die steenen door het zoet ghespel beweghen kon.
Waer is Orlando nu? waer is Johan Gabrelli?
Waer is Luca Marens? en Jeronimo Belli?
En veel ontalb're meer, ja Goden in Musijck:
Ick bidd' u noemt mijn eenen die ken zijn ghelijck
Uw' Swelingh, dies ghy mooght rechtvaerdich u beroemen,
En 't puyck van gantsch Euroop u zelfs met reden noemen.
Want niemant overtreft d' uytmuntingh zynes werck,
Doch twijffelt yemandt, zend die slechts in d'oude Kerck.
Wat uw' penzelen doen de daden wel betuyghen:
Ghy Amsterdamme doet Apelles fame buyghen.
't Moet zwichten voor u al 't geen 't was in voor'ghe tijdt,
Want ghy de Paragonne vande wereldt zijt.
Veel eerder zoud' mijn tonghe azems galmt ghebreken,
Eer ick uw' lof volkomen uyt zoud' kunnen spreken.
Indien ghy trotst', al wat zy hadd' of heeft,
In Amstelse tryumph nu wezenlijcke leeft.
Roemt van uw' Langhe Pier, roemt van uw waerde Ketel,
Uw Dieryck Barents lof, men achtent noyt vermetel,
Dat ghy uw heldens faem op uw baeckx-toppe viert,
En uw verleden tijdt met glorien lauriert.
En die ghy hebt als noch: Pinas, uw Lasmans wercken,
Uw Pieter Ysacx, die u roofden Denemercken.
Tengnagel 1) Badens, 2) Vinck, vercieren 't Amstellandt,

1) De vader van Mattheus Gansneb Tengnagel, provoost, later 1625—1635, Subst. Amsterdamsch Schout. Zie Unger, (Oud-Holland, I 96).

2) De leermeester van Bredero en doopgetuige van M. Gansneb Tengnagel, als boven.

Digitized by Google

Uw Poelenburg, Nieu-land, Moeyert en Van Nant,
Uw Zav'ry, Vinckeboons, uw waerden Vander Voorden,
't Levanten ghy verçiert door uw kunstrijcke Noorden.
'k Acht dat ghy zijt verwondert ick dus stout'lijck spreeck,
En dat ick mijn ghemoedt vrymoedelijck uyt-breeck.
Weet ghy wien dat ick ben? Ick spreeck als deze Kamer" ....

Wie zal niet erkennen, dat Rodenburg der Kamer, die hij zoo fier deed optreden, daardoor een hart onder den riem stak! Blies hij haar moed in om den strijd tegen de *Academie* te volstrijden, hijzelf was daarbij de ijverigste kampioen, en terecht mocht een zijner lofdichters van hem getuigen,

„Dat hij *in Eele doen* behiel het *Eglentier*." .

Hij liet stuk bij stuk vertoonen, en wij zagen, dat ze grooten toeloop hadden en zich lang op het tooneel hielden: sommige werden ook dikwerf herdrukt [1]). Terwijl de *Academie* het publiek opwekte om door trouwe opkomst de kas der Weezen te stijven, dankt Rodenburg de Amsterdamsche burgerij voor hare mild betoonde gunst. In de Voorrede tot zijn spel: *'t Quaedt syn meester loondt* roept hij met zijne gewone fierheid uit:

„Het bloeyend Eg'lentier steeds yv'rich na de kunst,
U heuschelijck bedanckt, vermidts ghy uwe gunst
De armen mild betoont: jae doet ons yver groeyen,
En terght ons meer en meerder in de *Liefd te bloeyen*
Om t'oeffenen de deugd' des eed'le redenrijck."

Tot dien goeden uitslag werkte zeker niet weinig mede, dat de Kamer over goede tooneelspelers kon beschikken om deze stukken te vertolken [2]).

---

1) Volgens de lijst bij Wybrands, bl. 2c6 vlgg. werd van Rodenburg op den Schouwburg nog gespeeld, in 1638 het *Batavierse Vryagie-spel;* in 1642 *Cassandra;* in 1643 *Rodomont en Isabella;* in 1644 *De Jalourse Studenten;* in 1645 *'t Quaedt syn meester loondt;* in 1650 *Wraeckgierigers treurspel;* in 1658 *Alexander* en *Celia en Prospero.*

Cassandra werd herdrukt in 1632, 1642 (4e druk), 1663; *Hertoginne Celia* in 1645, 1666; *De Jalourse Studenten* in 1644; *Rodomont* in 1633; *'t Quaedt syn meester loondt* in 1631; *Sigismund en Manuella* in 1636.

Doorgaans zijn die stukken in die jaren ook weder vertoond.

2) In Rodenburg's *Poëtens Borst-weringh* heet het, bl. 188—189:

Digitized by Google

Rodenburg liet, zooals men begrijpen kan, ook niet na zijne aanranders te beantwoorden, maar bepaalde er zich toe om hen met minachtende voornaamheid uit de hoogte te behandelen. Dit blijkt b.v. uit het voorspel van zijn *Wraeck-gierigers Treurspel*, dat in 't begin van 1618 het licht zag, aan de bestuurders der Kamer was opgedragen, en gedicht op de spreuk:

> „De dulle woeste mensch „die al zijn leet wil wreken,
> Blijft in de nickers wensch „ellendelijcke steken."

Het voorspel heeft niets uit te staan met het stuk zelf, dat eene vertaling is uit het Engelsch van Cyril Tourneur's *Revengers Tragedy*, naar de opmerking van Loffelt 2) „misschien opzettelijk bewerkt, om de aanleiding, die het hem gaf, zijne persoonlijke veete ter sprake te brengen." Zekere Horatius beklaagt zich daarin, dat hij is gehoond, en zweert, dat zijn belager daarvoor zal worden getuchtigd.

> „Herroepen zal hy 't geen hy van my heeft ghezeyt:
> En 't geen hy my onrecht'lijck heeft te last gheleyt,
> 'k Zal 't wreken."

En wel met den degen! De Schermmeester Adolf zet hem ter neer: men maakt het onrecht door wraak niet goed. Dan vraagt Horatius:

Wederomme komende op myn voorgaende voorstel nopende de hoedaenicheyt des spelende reden-rijckerts, welcker volkomentheydt schaers is te vinden, dies niet tegenstaende mach de Kamer *In Liefd bloeyende* met reden bogen, van zo treffelijcke jonghe mannen verzien te zyn, als immer op Toneel ghezien zijn ghe-weest, zonder eenichzins te misdoen den Italiaen, Spangiaert, Vranck oft En-ghelsman. Ghelijck die Brabantsche helden oock uytmunten, desghelijckx de lof-waerde *Academie*, na ick onderricht ben (want ick niet kan spreken van ghe-zien, maer gehoort te hebben), wenschende daerin te moghen volherden".

En Commelin zegt in zijne *Beschrijvinge van Amsterdam*, II², bl. 695, van de Academie en de Oude Kamer: „Dese twee *Camers* waeren gestadig besig, om elkanderen ondersteek te doen, door beloften en gaven, de beste Toneel-speelders malkander onttrekkende, soo dat nu d' een, dan d' ander, met braaf te speelen, onder en boven lag, dat grooten twist tusschen de Regenten van dese twee Godshuysen veroorzaakte: soodat er de Heeren Burgemeesteren dikwils mede gemoeyt werden".

Digitized by Google

„Waerom is 't, Meester dan dat wy de scherm-kunst leeren?

Mr. Adolf.

Maer om voor ongheval u zelven te verweeren,
Doch niemandt schaden.

Horatius.

Niemand? dat 's te veel gezeyt
Zo dezen fielt nu laghen na mijn eere leyt,
Hoe? zoud' ik dat niet wreken?

Mr. Adolf.

Neen, maer duldich lyden.

Horatius.

Ick lyden?

Mr. Adolf.

Lyden, want ghy door 't beloop des tijden
Zult zien doch, by aldien ghy gantsch onschuldich bent,
Dat die d'on-eer u op-zeydt, zelfs zijn schuldt bekent.
Is dat niet wraecks ghenoech, dat ghy door stil te zwyghen
Van uwe vyandt, zonder wreken, wraeck kundt kryghen?
Hij zelven voor u wreeckt, wat kundt ghy wenschen meer,
Als dat hy blijft on-eerlijck, en ghy met de eer . . . . .
Best is 't dat ghy u deucht teghen zijn on-deucht stelden;
En zo ghy zulcks oock doet, in 't eyndt ghy wel bevindt,
Dat uwe deughden zijn gekakel overwindt.

Horatius.

't Is wel te zegghen, Meester.

Mr. Adolf.

Noch moet ick u zegghen,
Hoe dat men my, onlanghs verleen, te last gingh legghen,
Dat ick in myne kunst was een A.B.C. klerck,
En dat ick voet noch maet en hadd' in al mijn werck.

Horatius.

Hoe? zeyt men dat van u?

Mr. Adolf.

Ja, dursten 't oock wel schryven,
Op dat het immer in gheheugenis mocht blyven,
Ghelijck 't oock blyven zal, want ick vergheet niet haest;
Doch die 't my schreef, zo 't schijnt, die reutelt of die raest.
En dunckt u niet, als ick dit zegghen dus most hooren,
Dat hy wel waerdich was dit lemmet om zijn ooren
Te hebben?

Horatius.

Dubbel over.

Mr. Adolf.

En 't is niet gheschiet,
Vermits het moed'ghe paert en acht de keffingh niet
Van blaffers, want de blaffers eynd'lijck moede werden,
En 't paert in moedicheyt ken hun wel overherden.

Digitized by Google

Maer weet ghy wel waerom de blaffert duerich keft?
Om dat hy 't peerdens moed tot tooren niet verheft,
En brinzen doet van spijt, mits hy 't paert tracht te byten.
Maer 't stil-staen van het paert ken't blaffen wel verslyten.
Horatius zo heb ick oock met hem ghedaen,
En treck my zijn ghekakel oock in 't minst niet aen.
Zo veel mijn kunst belanght, dat ken een yder weten . . . ."

Toch wil Horatius van de wraak niet afzien; maar Mr. Adolf noodigt hem uit om met hem naar de Kamer *In Liefd' Bloeyende* te gaan, waar „al wed'rom een nieuw spel" gespeeld werd, hetwelk hem zou overtuigen, dat het beter was van de wraak af te staan.

De eenige genoegdoening, die de Ridder zich eigenlijk veroorloofde, bestond daarin, dat hij zijne meerderheid boven zijne tegenstanders trachtte te bewijzen door stuk op stuk te doen vertoonen. In de opdracht van het *Treur-bly-einde-spel van Alexander* aan zijn neef, den Prins der Kamer, Mr. Johan Sybrz. de Bont, gedagteekend 16 Maart 1618, zegt hij onomwonden, dat hij dit stuk geeft „ten eynde de edele, oude, achtbaere en deftighe bloem, door quaedaerdige lanter-fanten, waen-wijze goed-dunckende en bitzighe Zoylisten met reden niet berispt werde, ledich te wezen van stichtighe, tot deughd-porrende en Godzalighe verheughelijcke spelen." Een lofdichter zei hem te dier gelegenheid:

„Ick merck en zie van u een zeer verscheyden oordeel,
'k Hoor tot uw nadeel veel, maar zie meer tot uw voordeel:
En die uw rymeryen oock en achten niet,
Ick zweer dat u van hun groot ongelyck gheschiet."

En der tegenpartij riep hij toe:

„O hatert! die hem haet,
Wijckt hem, wijckt Rodenburgh, die u te boven gaet.
Wijckt voor zyn *Doornenburgh*, en laet het schempich spreken
Op zyne *Eglentier*, heur doorens mochten steken.
Veer best is 't, Ridder, dat ghy zwijghend' alles lijdt,
Vermits het niet-weer-spreken is de grootste spijt."

Mag men uit deze woorden niet opmaken, dat Rodenburg's vijanden door „schempich spreken" den *Eglentier* voortdurend in minachting trachtten te brengen? Maar hij liet hen „kakelen."

Digitized by Google

In de allereerste maanden van hetzelfde jaar werd „al wed'rom een nieuw spel" gedrukt, dat dus blijkbaar al in het vorige was gedicht: het treurspel *Rodomont en Isabella*, aan Ariosto's *Orlando Furioso* ontleend, en waarvan hem de stof was aangewezen door Reynier Ewoutsz, Bewindhebber der Kamer, aan wien hij het ook opdroeg. Het stuk bespreken wij later: thans zij alleen opgemerkt dat er een slottooneel aangelapt is, dat met het treurspel zelf niets te maken heeft. De verpersoonlijkte *Vrese-Gods* wordt op eens twee vrouwen gewaar en vraagt, wie ze zijn? waarop zij ten antwoordt krijgt:

„'t Is *Uyt Levender Jonst*
En *In Liefd' Bloeyende*, die stichtich, en de kunst
Van redens-rijckheydt, weet, zeer leerelijcke pleghen.
In Liefd. bl. en Uyt Lev. J.
Ha heylighe *Vreeze Gods*, wy bidden om uw zeghen.
Vrese G.
Hoe? zijt ghy beyde een?
In Liefd.
In liefde zijn wy een:
Ons liefd', helacy, trachten haters te vertreen,
Mits wy u achten 't waerdichst' onz's Toonneels cieraten.
Vrese G.
Ken nijdt en afgunst u, vermits uw deughden, haten?
Uyt Lev. J.
Zo boos de wereld is, wy werden gantsch bespot,
Zo vinnich heeft goed-duncken d'herzenen verzot.
Vrese G.
Zo ghy verheugh'lijck sticht, zo ken haet u niet deeren.
In Liefd. bl. en Uyt Lev. J.
Wy trachten anders niet als yeder een te leeren
Uw eyghen aerdt.
Vrese G.
Mijn aerdt? Godt u zijn zegen geeft,
Op dat *Uyt levender jonst*, *In liefde bloeyend'* leeft.
Verzeld ghy beyd' ghelijck?
In Liefd bl.
Ick lief heur als mijn eygen.
Uyt Lev. J.
En *uyt levender Jonst* zo moet ick tot heur neyghen,
Mits liefde tot de kunst, als myne naghebuur.
Vrese G.

Digitized by Google

Den hemel zy uw hoeder, en uwen wille stuur.
Laet ick als *Vreze Gods* beyd' u ghemoeden leyden.
In Liefd bl.
En willens nimmer wy van vreze Gods en scheyden.
Vrese G.
Mijn kracht uw willen stuur, en zo ghy my bemickt,
Uw wille nimmer voor uw haters schreumt, noch schrickt:
't Is glory dat ghy zijt ghehaet, vermits uw deughde,
En dat ghy immer in deughds oeffeningh verheughde:
Dit zal vermeeren doen de haet van die u haet:
. . . . . .
Hout zeker dat zo ghy deughd niet had aan uw zijden,
Dat niemant u zoud' haten, schempen, noch benijden.
De beste proef die ghy ter wereld hebben kundt,
Is dat de nickers haet u uwe deughd misgunt.
. . . . . .
Sticht ghy steets met uw kunst op 't Reden-rijck toonneel,
En maeckt van uw theatrum gheen kuf noch bordeel.
Uw oude redeneringhs wetten wilt niet breken,
Maer spreeckt zo heusch'lijck dat elck een u na mach spreken.
Dus zo ghy *Vreze Gods* altijdt voor ooghen hout,
Ghy Vrye-Kamers zijt ghewis, en vast vertrouwt,
Dat die u haeten zelfs hun zelven wel verdrijven,
En ghy ghelijck ghy zijt, in stant en plaets zult blijven.
Lijd al hun schemp en spot, het zy hoe vuyl, hoe snood,
Want haet in 't eynd ghewis die loopt heur zelven dood.
De heylheydt mijnes aerts ken u schoot-vry borst-weren,
Ja dat de haet en nijd in 't minst u niet kan deeren,
Laet strijven hem die tracht uw eer mocht zijn gherooft,
Want d'eerverliezingh hanght hem zelven boven 't hooft.
Bedaerdelijcke zwyght, en toont u niet spraeck-vaerdich,
Want een vermeet'le zot en is gheen antwoord waerdich.
Maer onder mijne lommer duldelijcke schuyldt,
Dewijl de waen-wijs boert en met zich zelven tuylt.
Queeckt op uw' *Eglentieren*, die *In Liefde bloeyen*,
En *Uut Levender Jonst*, laet uw *Lavendel* groeyen."
. . . . . .
Ontrusticht niet uw' gheest, mits deughde-haters-menschen
Met eere-roof-beleyd uw onderganghe wenschen:
Maer yvert ghy na deughd, hoe zeer ghy zyt benijt.
Laet kaeckelen 't ghespuys, en toont ghy wie ghy zyt:
En laet de proeven in uw deughdens wercken legghen,
Doet ghy 't gheen my behaeght, en laet niet-doenders zegghen.
Het zegghen is hun licht, ghelijck men daaghlijcx ziet,
De honden die meest keffen die en byten niet." *enz.*

De lengte dezer aanhaling wordt ongetwijfeld door den merk-

Digitized by Google

waardigen inhoud gerechtvaardigd. Wij leeren er vooreerst uit, hoe Rodenburg zijne vijanden uit de hoogte blijft behandelen: hij laat het „gespuys kaeckelen". Hij meende dat te kunnen doen, als hij zich boven de Poëten der *Academie* verhief door de zedelijke richting van zijn streven: door te stichten, in stee van het tooneel tot „kuf of bordeel" te maken, zooals men op de Keizersgracht, volgens zijn zeggen, deed. Maar hij zag tevens in, dat hij in samenwerking met de Brabantsche Kamer kracht moest putten tegen den gemeenschappelijken vijand. Die toenadering werd mogelijk door de vriendschapsbetrekking met De Koningh, en zij had ten gevolge, dat sommige stukken van het repertoire van den *Eglentier* ook door de *Lavendel* werden gespeeld. Later, toen Rodenburg zich tijdelijk aan de Kamer had onttrokken, werd dat anders. Toen werden de stukken der *Academie* op het tooneel der Brabantsche Kamer gespeeld. B.v. in 1627 Coster's *Teeuwis* en in 1629 Biestkens' *Klaes Cloet*. En weldra ging de *Lavendel* geheel in de *Academie* op.

Het schijnt, dat de *Rodomont*, ondanks zijne wezenlijke gebreken, een opgang maakte, groot genoeg om de tegenpartij te nopen hetzelfde onderwerp ook op haar tooneel te brengen. Althans wij zien weldra Hooft een begin maken om eene *Isabella* te berijmen, aan dezelfde bron ontleend. Hij bracht het evenwel niet verder dan de inleiding en het eerste tooneel [1]), en liet de verdere bewerking aan zijn vriend Coster over, die er bij de uitgave zijn naam en eene merkwaardige voorrede vóór plaatste [2]). Op den

---

1) Zie de *Gedichten van P. Cz. Hooft*, uitgegeven door Leendertz, II D., bl. 395 vlgg.

2) Leendertz zegt in zijne inleiding op de *Gedichten van Hooft*, bl. LX—LXI: „Ik vermoed dat de zaak zich zoo heeft toegedragen. Hooft verwachtte in 1618 Prins Maurits te Muiden. Hij wenschte zijnen aanzienlijken gast zoo goed mogelijk te onthalen en onder anderen ook in de groote zaal van het slot een nieuw stuk te doen vertoonen. Hij koos daartoe Ariostoos Isabella, die hij zelve zou vertalen. Hij begon daar ook mede, doch, zoo het schijnt, ontbrak het hem aan den noodigen tijd. Daarom verzocht hij zijnen vriend Coster het stuk af te werken."

Ik merk op, dat er van eene tragedie *Isabella* van Ariosto, zoover ik weet, geen spoor bestaat. Hij schreef de vijf tooneelstukken: *La Cassaria*, *I Supposti*, *Il Negromante*, *La Lena* en *La Scolastica*. Het stuk was aan den *Orlando Furioso* ontleend. Dat dit onderwerp hier op het tooneel gebracht werd, vindt wellicht

Digitized by Google

titel leest men, dat het is „vertoont in de Nederduytsche Academie;" maar de eerste vertooning geschiedde denkelijk op het Huis te Muiden: immers aan het slot der uitgaven van 1619 en 1627 staat: „In 't jaar 1618 is dit spel ghespeelt op den huyse tot Muyden in de groote zaal, tot onthaal van zijn Excell. Prince van Orangen."

De *Academisten* stonden, waarschijnlijk door den invloed van Hooft, hoog in 's Prinsen gunst. Toen Maurits den 23en Mei 1618 te Amsterdam kwam, richtten de meeste letterkundige vereenigingen eerebogen op en gaven zinnebeeldige vertooningen. 't Schijnt, dat men de *Academie* had willen uitsluiten: zij was van Overheidswege niet bij tijds gewaarschuwd. Toch gelukte het haar nog tijdig negen vertooningen, op evenveel steigerschuiten, tot stand te brengen, zeven van welke de Provinciën verbeelden, terwijl op de achtste een krijgsheld stond, die met een dubbelen oranjesluier de Provinciën vereenigd hield. De negende torschte muzikanten en zangers. De Prins was er blijkbaar mee ingenomen, en den volgenden dag woonde hij eene tooneelvoorstelling in de *Academie* bij, waar onder anderen Hooft's *Geeraart van Velsen* gespeeld werd. De *Academie* was op dat bezoek niet weinig trotsch en bralde er op in het weldra volgende jaar-spel [1]).

---

zijne verklaring daarin, dat in 1615 te Antwerpen een in-8o boekdeeltje het licht zag, getiteld: „Il divino Ariosto oft Orlando Furioso. Hoogste voorbeeldt van oprecht Ridderschap. Oock claren Spieghel van beleeftheyt voor alle welgeboorne vrouwen: begrijpende over hondert nieuwe historien. Overgeset wyt Italiaensche veersen in Nederlantsche Rijmen door Everart Siceram van Brussel." In dit *zeer zeldzame* deeltje, zoover ik weet, door geen tweede gevolgd, komen echter alleen de 23 eerste zangen van het gedicht voor, en wel in *ottave-rime* overgebracht. De geschiedenis van Isabella wordt in den 24en, 28en en 29en zang aangetroffen. Men zij er op verdacht, merkt dr. Kollewijn terecht op, dat de verdeeling in zangen niet in alle uitgaven van den *Orlando Furioso* dezelfde is.

Van Lennep's beweren (*Vondel*, II, bl, 631), dat het stuk te Muiden werd gespeeld, „door de leden der Kamer in Liefde Bloeyende", is natuurlijk eene vergissing.

1) Calliope jubelt daarin:

„Ick schryve op maet de dapp're daden van de Helden,
Die haer en 't haere in vaer voor 's Lands welvaren stelden.
Doorluchtich was de naem, doorluchtich was de stam,
Van dien Heldt, die ons zelfs alhier bezoecken quam.
Doe zaeght ghy hoe dat ick op nette voeten stelde

Digitized by Google

Zijn stam en daeden groots en dapper; die vertelde
Ghy maetgewijs..... wanneer ghy, half verstomt,
Door 't aenzien van zijn glans, hem hebt verwellekomt."

Wat de *Isabella* aangaat, Loffelt heeft, op het zeggen van Tengnagel afgaande, beweerd, dat het stuk van Coster het eerst werd geschreven en dat Rodenburg daartegen het zijne stelde 1). Dat dit eene vergissing moet zijn, blijkt, dunkt mij, vooreerst uit het feit, dat de Academisten, die sedert de opening van hun tooneel steeds antieke stoffen hadden behandeld, nu op eens weer een romantisch onderwerp kozen, waartoe wel eene aanleiding moest bestaan; maar ten anderen ook uit Coster's voorrede, die geheel tegen het gewrocht der *Oude Kamer* was gericht. Trouwens, het stuk van Rodenburg, dat in 't begin van 1618, vóór Maurits' komst reeds, het licht zag, moet wel vóór het andere zijn geschreven.

In die voorrede dan wordt hevig tegen het gelijknamige stuk van Rodenburg uitgevaren. In de eerste plaats verwijt men hem het gebrek aan eenheid van tijd en plaats, en komt daar zeer voornaam tegen op:

„Ick zoude de onwetende in 't maken van Treurspelen wel wat onderrechts doen, dan zal 't laten uyt vreese van haat en ondanck daarmede te behalen, en dat voornamelick by die luyden, die daar niet afwetende, het alderbest wanen te weten. Mijn Heeren, dit spel heet *Isabella*, en daar wort niet meerder in vertoont als hy stelt dat op *eene* tijdt, en op *eene* plaats geschiet is: de lydende persoon is onnosel, daar wort niet in gerevekalt van byzinnigen

---

1) *Eene Tooneelstudie*, bl. 120. Hij haalt daar uit *De Geest van Matth. Gansneb Tengnagel, in d'andre werelt by de verstorvene Poëten*, de volgende verzen aan, die Rodenburg bedoelen:

„Even op alzulck een wijze
Maeckt' hy oock zijn Isabel
Tegen Kosters, waert om prijzen
Die om wel schreef, niet om snel."

Trouwens, zooals Unger in zijne studie over Tengnagel (Oud-Holland I, bl. 214) aanmerkt: (men) moet met dat gedicht van T. voorzichtig te werk gaan, slechts onder zeker voorbehoud kan men geloof slaan aan de door den dichter medegedeelde feiten. Het is zelfs aan te wijzen, dat Tengnagel een paar malen geheel bezijden de waarheid gaat."

Digitized by Google

die tegens hare schaduwe schynen te spreken: nocht an de andere zyde snorcken de ontsinde dollen, gene [nauwelijcks?] an den andere hangende redenen; elck spreeckt gangbare tale, sonder dat de Hollantsche met het lenen van uytheemsche woorden onteert wort." — Wilden de stumpers leeren „wat in 't toestellen van Treur-spelen waargenomen moet worden," zij moesten maar bij Aristoteles, Horatius, Scaliger en Daniel Heinsius lezen, hetgeen „de onwetende uyt onwetenheyt, ende de over-dwaalsche laat-dunckende uyt kleenachtige versuymen," waarom dan ook de „wetende aanschouweren walgende het hoofd ommekeeren van onse hedendaachsche vodden; veel waarder achten een groot vaars daer een geheele maant over geblockt is, als sommige duysenden van beuzelinghen in weynich uren by den anderen gekrabbelt, die so vol letterfalen, boeckstaaffalen, en koppel-falen zijn, dat, al was het geheele *Oceanus Juris* wit papier, zo soudet noch niet ghenoech zijn om alle de mis-slagen met hare ontwerringen te begapen"

Dit geldt „de dosyn-werckers," die „de slechten met een zeeckere opgheblaesenheyt haere leuren voor wat wonders in de handen moffelen." Dat den voorredenaar hierbij Rodenburg steeds voor oogen stond, valt niet te betwijfelen; en dat hij in 't bijzonder den *Rodomont* bedoelde, kan, voor wie dit stuk kent, reeds uit het gezegde worden opgemaakt; maar het wordt buiten kijf gesteld door de opmerking, „dat oordeloose menschen, ja die de naam oock voeren van geleert, noch evenwel met hare Latijnsche knippel-veerskens seer loffelick daar van spreken, 't oogh hebbende alleen op het snel, en niet op het haar onbekende wel." Werkelijk staan vóór den *Rodomont* twee Latijnsche lofdichten, waarin op het snelrijmen van Rodenburg wordt gezinspeeld [1]).

Toch moest Coster tot zijne ergernis erkennen, dat de luyden getrocken" werden tot die veroordeelde stukken, „achtende by ghebreck van verstant, 't goet voor quaat en 't quaat dat niet een lit aan 't lijf en heeft dat na een Spel gelijckt, voor vry wat puycx; daar ick niet garen met de gember, die in de Peperhuyskens van

1) Kollewijn sluit zich (t. a. p. bl. 634) aan bij de onderstelling, dat Coster met zijne *Isabella* een tegenhanger van Rodenburg's *Rodomont* wilde leveren en dat de voorrede van Coster's treurspel in 't bijzonder tegen Rodenburg gericht was.

Digitized by Google

dat bekladde papier ghehaalt wordt, de soppe over myne schaapshoofden bereydt soude willen hebben, vreesende voor opbreken."

Men trachtte niet alleen den mededinger afbreuk te doen door op zijne onbekwaamheid te smalen, maar men begreep, dat men alle middelen moest te baat nemen om het publiek te lokken en over de *Kamer* te zegevieren. Daarom nam Coster zelfs zijne toevlucht tot kunst- en vliegwerk, dat hij bezigde om de hemelingen, die in zijn stuk voorkwamen, op aarde te doen nederdalen. Dit blijkt uit deze woorden van den schildknaap, die schildert, wat op het tooneel gebeurde:

„Wat hoor ick voor geluyt?
Helaes! wat sal dit sijn? Een yselijcke donder
Schijnt 't aardtrijcks opperste te willen stolpen onder.
Schrikt niet mijn mannen, van dit wonder datter beurt.
De Wolcken went'len om, den blauwen hemel scheurt,
En stiert van boven af die lieffelijcke boden,
Om Isabella te vereenen met de Goden.
Wat beurter, Goden? Goon! o wonder noyt gesien!"

Het is niet onaardig op te merken, hoe in dezen strijd het eene woord het andere uitlokt. De slotzang van de *Isabella* behelst als 't ware een protest tegen de aantijging, dat de *Academie* onzedelijkheid voorstond, daar het treurspel bestemd was ter verheerlijking

„Der kuysche zielen
Die noyt vervielen
In hoererye vuyl, ofschoon
De lust haar terghden
En dwang 't haar verghden".

Daarover wordt dan gejubeld:

„Neen, zy weerstonden het,
En zijn ghebleven
In Goddelijcke vrees en wet
Van 't suyvre houlijcs bet
Gheheel haar leven."

Dit was zeker minder eene ontboezeming voor Maurits bestemd dan voor de belagers der *Academie*. Het was misschien een weerslag op hetgeen Rodenburg den 20en Mei 1618 gezegd had in de opdracht van zijn „bly-einde-spel: *'t Quaedt syn meester loondt*,

Digitized by Google

waarin hij vertelt, dat hij had willen doen zien „hoe de dartele minne vaeken de woeste hersenen doet dolen: hoe ongodelijck het is de heyl'ge echt te schennen; hoe de ouders herten vermoordt werden door 's kinderens misbruyck, en wat bittere nasmaeck de geyle minne teelt; hoe 't rat van avonture tobbelt, en wat loon de ontucht in 't eyndt brenght." Hij stelde het werk onder de hoede van Juffer Aleta Quekels, „vermits veel waen-wijze en quaedt-aardige berispers 't goed vaeken met voordacht laten: zo boos-aardich is de nickerlijcke Nijd."

In het gelegenheidsstuk van 1 Augustus 1618 komen geene bijzondere hatelijkheden tegen Rodenburg voor: slechts ter loops wordt er op gewezen, dat het tooneel der *Academie* altijd geleerd had, dat ware liefde „een vyandin van alle ontuchticheden" was.

Een jaar later was men weder strijdzuchtiger gestemd, ofschoon het gebrek aan tucht en eensgezindheid, dat zich in eigen boezem begon te vertoonen [1]), tot voorzichtigheid had moeten aansporen; te eer, daar de Kerkeraad al den 29en Maart wederom met klem

---

1) Den 1en Augustus 1619 zegt Melpomene, dat het schort „aan goede regel", waarop de *Academie* antwoordt:

„Hoe sal ick dat verstaan? Het volck is dat zo kregel,
Dat ghy gebruyckt, dat dat op keur noch wetten past?
Melpomene.
Neense; maar 't wort haer niet genoech van u belast,
Dat sy wel op de keur en voorgeschreven wetten
Behooren tot beleyt van deze school te letten.
Academie.
Weet elck niet van natuur wat dat sich selven let?
Melpomene.
O ja'y.
Academie.
Dat's wel, zo maackt de reden dan de Wet,
En ghy ghebruyckt hier geen onredelijcke lieden,
Wat hoef ick die dan toch de wetten te gebieden?
Melpomene.
Dat ick geen anderen op deze, nwe plaats
Ghebruyck, als wel beleefd' en redelijcke maats,
'k Beken't, ick hebt geseyt, dan seker doe 'k het seyde
Meend' ick den meesten hoop die'r selven wel geleyden
Aan redens leydtsnoer na natuurelijcke keur,
En die zijn wetteloos, de wetten zijn maar veur
d'Onredelijcken hoop, die most ghy daar me tomen,

Digitized by Google

had aangedrongen op het in toom houden der *Academie* „alsoo men dagelijcx verneemt, dat in haere spelen groote ongebondentheyt gepleecht wort in woorden, gebaerden ende anderszins tot groote ontstichtinge ende quetsinge der eerbaren [1])." En het schijnt, dat dit niet zonder uitwerking gebleven was. Men deed toch min of meer water in den wijn; men sprak met zekere waardigheid over de houding, die men had aan te nemen, en men bekende aanleiding tot misnoegen gegeven te hebben; — maar om weldra met dubbelen overmoed zijne vijanden te lijf te gaan. Men hoore den aanvang van het gelegenheidsstuk van 1 Augustus 1619. De *Academie* spreekt:

„Der Philosophen Vorst seyt dat een groot ghemoet
Niemant en wijckt, veel minder yemant hinder doet.
Och waar die spreuk ghegrift in yeder eens gedachten
Wy souden dan zo niet met vuyle leugens trachten
Ons even menschen te bekliecken: maar in plaats
Wanneer de leugentaal en achterklap yet quaats
Begon te kakelen, het sij oock van wat luyden,
Behooren wy het quaat, zoo 't quaat is, wel te duyden,
Of immers daar van stil te swygen, en vermoen
Het best daarof: wy souden niemant dan misdoen,
Noch reden gheven om ons rechtelijck te haten,
Ghelijck nu dickwils beurt door 't onghebonden praten."

En dan volgt de aanmaning aan Thalia, vroeger in een ander verband reeds aangehaald [2]). Maar na deze palinodie kan Coster zich niet weerhouden tegen de „ongeleerde schalcken" en de „oordeloose gecken" op te komen [3]), die uit nijd de *Academie* belasterden. En hij laat Melpomene zeggen, dat ze zich niet vervaard laat maken en den ingeslagen weg niet zal verlaten:

Of zoo 't niet wesen wou, verbieden haar het komen
Het in en wtgaan, en de vryheit van 't tooneel.
Academie.
..Straffe Melpomene, is dat maar het verscheel?
Klaacht my maar wie dat zijn, men sal haar onderwysen
Met reen, en maken dat ghy 'tselfde volck sult prysen.
Belaat my met die last ick salder in voorsien."

1) Dr. J. H. Gallée, *Academie en Kerkeraad*, bl. 18.
2) Boven, bl. 150, 158, noot 2.
3) Zie boven, bl. 151.

Digitized by Google

„Toch 't is gheen swaricheyt of my, een leug naar laackt,
Noch 'k ben oock met den lof van boeven niet vermaackt.
'k Heb voorghenomen al den snap en klap te lyden,
En wel te doen die luy die dit mijn doen benijden,
Want hoe haar nijt meer wast, hoe dat ick meerder yver,
En drijf der armen saack daarom niet dan te styver
'k Ben niet zo schielijck voor een kleyn gerucht vervaart."

En dat werkelijk de gewoonte boven de nieuwe leer ging, blijkt, daar ten slotte Jan Hen een „oracy" in proza houdt, ten onderwerp hebbende, „d' onnodige en overlastige eer," die blijkbaar tegen den eerzuchtigen maar kalen Hoofdman van den *Eglentier* gericht is, maar voorafgegaan werd door een heftigen aanval op de Predikanten 1). Ik geef daarvan in de noot een enkel staaltje 2), waaruit blijkt, dat men niet slechts reeds bekende, maar zelfs aanstaande, nog niet uitgegeven werken van Rodenburg hekelde. Hier gold het de *Eglentiers Poëtens Borst-weringh*, die omstreeks denzelfden tijd het licht zag.

Een van 's Ridders bewonderaars maakte zich dien aanval ten nutte om het ijdele van den laster te doen uitkomen. Men schold, zeide hij, maar niemand had nog de gronden opgegeven, waarop

1) Zie de plaats, boven, bl. 147.

2) „Hare [der Eer] aardicheyt en behendicheyt is zo groot, en zo weetze te leven, dat ze een deel arme neskebollen zo veel windts in 't hooft blaast, als in twee van de grootste blazen mach die Jan Hen van zijn ossen bewaart heeft.

„En het dunckt haar een gheweldige deun te wezen, alszulcke luy, in plaats van Poëten, een blickaars op het vlugghe paart van Pegasus gaan ryen, die beter een paartje schijtgeldt onder haar gat dienden.

„Ist niet een groote zotticheyt, een wonderlijcke vreucht, een onghehoorde blijtschap, dieze weet te storten int harte van een koterus, die zich zelven kan wijs maken, dat Salomon by hem zijn hooft niet op steken durf wt vreese van een kap? en dat Demosthenes, by hem geleken, maar een hoddebeck, en Cicero een stamerbout is? en dat alser questie was tusschen hem en Virgilius, wie Pegasus eerst voor zijn poort zoude kussen, dat hem de voortocht toe behoort, en arme bloet, Demosthenes heeft hy noyt ghekent, Cicero noyt verstaan, Virgilius noyt gesproken, zulcks dat hij daar pas zo veel afweet, als twee stomme zegghen dat redelijck is.

„Voorwaar 't zijn onnatuurlijcke dingen die me Juffrou de Eer weet aan te richten, met doen, spreken, en schryven, boecken int licht te brengen, oorlogen te bestemmen, schanzen te besteken, boecken pampiers te beschryven van forten, bolwercken en borstweeren, gelijck als wyder haast een wt den pars verwachten, daer de Poëten achter bewaart zullen wezen, niet anders als ofze met een borstlap van een boeckede koeck gheharnast waren."

Digitized by Google

die bitse afkeuring steunde; ja, men veroordeelde zelfs een werk, dat men nog niet gezien had 1)!

Op het eind van het stuk zegt Melpomene:

„Indien ghy 't my gebiedt, ick sal wt deze jeucht
Verkiesen sullicke, dat niemant het en heucht
Dat hier te lande oyt gesien zijn diergelijcken
In 't spelen, alhoewel nieuwsgierige luy verkijcken
Veel liever aan een Waal, aan Frans, aan Italiaen
Haer gelt, daer vans' een woort niet van de tael verstaen."

De strijd, waarbij wij stilstonden, die van den eenen kant met de grofste wapenen gevoerd, en aan den anderen kant met hooghartigen eigendunk beantwoord werd, hield gedurende eenige jaren de tooneelliefhebbers in spanning. Dat het meer een strijd van personen dan van beginselen was, heeft men reeds opgemerkt, en wij zullen dit later duidelijk in het licht stellen. Zien wij thans, hoe die strijd ten einde liep. Dit had omstreeks 1621 plaats. Allerlei oorzaken werkten daartoe samen. Vooreerst hadden de Poëten, met name die van de *Academie*, het al te kwaad gekregen met een anderen, veel gevaarlijker vijand: den Preekstoel en den Kerkeraad. En ten anderen trokken de aanvoerders zich van het tooneel terug. Waarom Rodenburg dit deed, is nog niet duidelijk: waarschijnlijk bracht hem de tweedracht er toe, die alweer onder de Kamerbroeders uitbarstte, waarvan de beste, zooals wij straks zien zullen, zich wilden afscheiden, omdat zij het bestaande „regement" niet langer wilden verduren; misschien ook andere persoonlijke redenen. Daar kwam bij, dat hij in Februari 1621 huwde, en wellicht omstreeks dezen tijd Amsterdam verlaten heeft om in vreemden dienst te treden. Hij gaf wel in 1623 te Amsterdam bij Claes Sterck een gedicht uit, maar het is niet uitgemaakt, of hij toen nog aldaar woonde: ook zijne latere tooneelstukken waren voor het Amsterdamsche tooneel bestemd, en zagen te Amsterdam

1) In een lofdicht van E. T. C. op het boek heet het:
„Ick heb oock dikwils aen ons' yv'raers wel ghezeyt,
Toont my de reen waer op dat uw berispingh leyt.
En geeft bewijs en proef van all' u bitzich zeggen:
Maer niemant geeft goe reen, waer in dat dit mach legghen.
't Zijn oock wel botters plomp ja hebbent langh geweest,
Die oord'len yemants werck voor datmen 't ziet of leest."

Digitized by Google

het licht, ofschoon hij toen in den omtrek van Brussel gevestigd was.

Coster van zijn kant heeft zich na 1620 ter nauwernood meer met het tooneel bemoeid. Na dat jaar schrijft hij geen enkel drama meer. Het gelegenheidsstuk, den 1ea Augustus 1620 „op het derde jaar-ghety" der *Academie* gespeeld, is het laatste tooneelwerk, dat wij van hem bezitten. In 1648 evenwel, ter viering van den Munsterschen vrede, werden nog een zestal Vertooningen door hem „toegesteld" [1]). In 1662 leefde Coster nog, in dat jaar werd hij emeritus en als geneesheer in 't gasthuis vervangen door Deyman, die in 1655 op verzoek van Coster zijn adsistent was geworden 2). Coster was toen 82 jaar oud. Zijn sterfjaar is onbekend. Zeker weten we, dat Vondel hem overleefde uit de „Uitvaert van den heer Joost van den Vondel" door Antonides Van der Goes.

Het is de moeite waard een oogenblik bij Coster's laatste, in vele opzichten merkwaardige gelegenheidsstuk stil te staan. De titel luidt: *Nederduytsche Academie Niemant ghenoemt, niemant ghebla-meert*, en voert daarbij als motto:

„Kneppel onder de Hoenderen:
Wanneer men yet berispt in 't hondert daer wat an is,
Dat treckt hem niemandt aan dan die de rechte man is."

Het stuk is blijkbaar geschreven onder den invloed van den tegenstand, dien de *Academie* meer en meer ondervond. Coster waagde het nog wel zijne vijanden aan de kaak te stellen, maar met omzichtigheid: hij durfde geene duidelijke aanwijzingen doen. Dit is jammer, want nu komt er veel in voor, dat wij niet vatten.

Spijt, *Logen*, *Achterklap* en *Bedrog* hebben besloten de *Academie* ten val te brengen. *Bedrog* laat zich daartoe als lid dier vereeniging aannemen, waaruit men wellicht mag opmaken, dat de vijanden van buiten in den boezem zelf der *Academie* steun vonden. Misschien bij hen, die bij het „schuimen", waarmee Coster na het gebeurde in het vorige jaar den dampkring der Kamer gezuiverd had, waren uitgewezen, of vreesden, dat hun dit boven het hoofd hing. Maar vooral werkten leden der *Oude Kamer* mee, en een der lastermiddelen schijnt een brief te zijn geweest, „vol diefsche guyteryen en loghens". Een hunner vooral groeide er in, dat er van

1) Kollewijn, Samuel Coster's Werken. Inl. IX (Haarlem, 1883.)
2) Zie dr. Six (Ned. Spectator. 1882, bl. 169.)

Digitized by Google

de *Academie* kwaad werd gesproken; maar anderen stemden daar niet mede in. *Spijt* zegt:

„Maer achter het Tooneel vond' ick een rekel staan
Die dapper rockende, en speck daar inne groeyden
Doe 'k qualijck sprak. Dan doch 'k zach dat het and're moeyden
Doe 'k d' Academi voor een hoer schold en een beest.
Maar deze deuch-niet zey: dat hetse lang gheweest."

De vier ondeugden doen dan eene poging om de *Academie* van haar zetel te rukken, waarin zij worden verhinderd door den *Tijd*, die met de *Waarheid* haar de fraaie vermommingen afrukt, waaronder zij hare afzichtelijkheid verborgen. Daarbij spreken de verdedigers woorden, waarvan men slechts kan gissen, tot wien zij gericht zijn. Zeker iemand, „die barst van spijt", wordt b.v. door de *Waarheid* aldus toegesproken:

„Ey achteloose mensch die u tot leegheyt gheeft,
En arrem zijnde noch soo kostelijcke leeft
By volck van uws ghelijck, met vol en sat te suypen,
Om dan heel schaamteloos tot kuffen in te sluypen,
Daar ghy het gheldt (u van de goede luy vereert
Tot nootdruft in u huys) onnuttelijck verteert:
En als die luyden zien u reuckeloose leven
En des gedwonghen zijn om u niet meer te gheven,
Soo spreeckt ghy qualijck, alst d' ondanckbaren betaamt,
Ja zoo verbolghen dat een yder het hem schaamt.
Bedaart eer 't is te laat, en wilt van 't selschap scheyden,
Dat u, o wulpsche mensch, zoeckt godtloos te verleyden
Blijft zitten wercken thuys en wint u broodt met eeren,
Daar ghy met wijf en kind het jaar langh af moocht teeren."

Wie is hier bedoeld 1)? Men durft nauwelijks gissen. Duidelijker worden de Hoofden der Kamer terecht gewezen in deze woorden van den *Tijd:*

„En ghy luy schaamt u vry voor de beganghen schandt
Van u ghestoockt, gedult. Daar u van hoogher handt
Nochtans de toesicht is, ghelijck ick weet, bevolen:
Dan ghy en deed' het niet, hebt ghy dan niet ghestolen,
Of laat ick segghen wel, ghesocht te steelen d' eer
Van dien, al kond' hy wel u schelden nimmermeer?"

1) Had Tengnagel ook het oog op deze plaats, toen hij zich zoo schamper over Pels uitliet in het slotcouplet, in de noot 1 op bl. 110 aangehaald?

Digitized by Google

Ligt over de bedoeling van de voorafgaande aanhaling vooral een sluier gespreid, dien wij gaarne zouden willen opheffen, ook de volgende alleenspraak der *Academie* is niet volkomen duidelijk:

..Hier zetten ick my neer drie jaren nu gheleen,
Ghelijck als dat zeer wel bekendt is yeder een,
En van die tijdt af heeft de Leughen met haar kallen,
En vuyle Achterklap ghezocht dat ick mocht vallen.
En ghy gheringhe guyts. die 'k eertijts uyt den dreck
Ghehulpen heb, toen ghy hadt alle ding ghebreck,
Zult ghy met Achterklap mijn moeyten nu beloonen
In stede dat ghy my hoort eer en danck te toonen?

Dat is te snooden loon. Een opgheblasen leur
Een bleeck-vijst door de Spijt, het backus zonder kleur
Die om een zegs-woordt van een geck, die 'k niet wil noemen.
Een jaar lang droech een mes, en dorst hem wel beroemen,
Dat hy den nar, die steeds met alle menschen wart,
En wel een straf verdient, ghemeent had in het hart
Te stoten, by al-dien dat hy hem had ghekreghen
Maar op een plaats alleen, dan noyt en quam 't gheleghen.
En doe 'y niet schenden mocht zijn handt aan 't malle kalf,
Betoonden hy zijn aart daar naar aan anderhalf,
En 't waar gheweest door hulp van overgoede vrienden,
Die 'm in zijn zwaricheyt haer stercke hulpe lienden,
Hy waar naar zijn verdienst ghewijst ter poorten uyt:
Dit denckt hy niet, maar scheldt den gheenen voor een guyt
En voor een schellem, die 'm, doe 'y was in duyzent vrezen,
Meer vriendtschaps als betaamt heeft in zijn quaat bewezen.
Dan 't rouden noyt een vroom en deuchdelijk gemoet,
Dat hy met raat en daat zijn vyandt dede goet.
Zoodanighen fatsoen, en zulcken slach van menschen
Ist, dat mijn ondergang onredelijcke wenschen."

Dit schijnt mij te zien op innerlijke twisten onder de *Academie*-leden; en waar zij zoo hoog liepen, kon men de ontbinding van dat lichaam wel te gemoet zien. — Wanneer eindelijk de belagers overwonnen afdruipen, jubelt de *Academie* nochtans:

Ick zal wel blyven staan, elck snapt vry wat hy mach,
Altoos komt met de tijdt de waerheyt aan den dagh:
Of ick 't hondert yet berispe, daer wat an is,
Dat treckt hem niemant aan dan die de rechte man is:
Maar daarmen namen speelt, daar wordt de man onteert,
Maar daarmen niemant noemt wordt niemant gheblameert,
Dies mach hem yeder een voor sulcke dinghen wachten,
Want dat maar boeven doen, die goede luy verachten."

Digitized by Google

En dan volgt nog een slottooneel, waarin een deel der leden van de *Oude Kamer* toont niet in te stemmen met de lasteraars, en daarom de Kamer wil verlaten. De *Academie* zelf raadt dit af, omdat dan de val der Kamer onvermijdelijk zou zijn: heeft zij indertijd hetzelfde gedaan, het was in de overtuiging, dat zij den *Eglentier* onder de hoede van goede mannen liet, die haar met roem zouden in stand houden; maar het viel anders uit [1]). En daarmede is het stuk ten einde.

Is het niet merkwaardig te zien, hoe Coster, zoo 't heet in het belang van het Oude-Mannen-Huis, zich laat gelegen zijn aan het instandhouden van de vijandelijke Kamer? Was het, omdat hij hare mededinging niet meer vreesde, nu zijn grootste tegenstander zich genoopt had gevonden van het tooneel af te treden? Het heeft er allen schijn van. Het hooghartig vertrouwen, dat hij hier uitspreekt, porde hem om nog fierder op te treden en van verweerder aanvaller worden. Maar juist dit deed hem onder de mokerslagen zijner kerkelijke tegenstanders bukken.

---

1) De plaats is te merkwaardig om niet in haar geheel te worden overgenomen:

Rederijker B.

„Ick hebt u wel gheseyt dat ghy met al u lieghen
En achterklap, veel meer u zelven zoud' bedrieghen
Als haar, die onder de verdruckingh wast en groeyt.
Maar ghy half sal'ghe mensch, dat ghy u hier meed' moeyt
Dat sluyt toch niet met al, by haar most ghy verkeeren,
Veel eerder als by ons, want ghy van haar kent leeren
Het gheen ghy noch niet weet. Dan toch ick merck dat ghy
U wel laat duncken dat ghy 't beter weet als zy,
Schaamt u. Een hoope guyts die pleghent zoo te klaren.

Rederijker H.

't Schaamt'loose boevejacht hoort anders niet te varen.
Waart dat het beste deel woud' volghen mijnen sin
Men zoud' haar nimmermeer de Kamer ruymen in:
Dan 't schijnt wel dat het nu de tijden zoo begheeren
Dat tot een ondergangh de varckens hier regheeren:
Dan zulcken regement staat ons niet langher aan,
Dies doen wy wijselijck en gaan daar oock van daan
En schuwen twist en schand', ick weet ons niet bequamer,
Dan mach dat volck naa'r zin omsprenghen met de Kamer.

Academie.

Bestaat dat nimmermeer, want wisselijcke sal,
Indien ghy-luy dat doet, strack volghen 's Kamers val:

Digitized by Google

In 1620 was Ds. Smout, de heftigste der heftigen, naar Amsterdam gekomen, en sedert werd de eisch, dat de *Academie,* „soude mogen afgeschaft en geweert worden," met vernieuwden klem uit-

---

Dult van u quaden wat, of laatse zijn versteken
Van 't recht der Kameren.

Rederijker H.

Wy vresen 't qualijck spreken.

Rederijker B.

Wat my belanght ick haal dat volk niet op mijn hals.

Rederijker H.

In gheenderley manier, my zijnse te goedt kals.
Begonnen wy, ghelijck als ghy deed', hier te schuymen,
Ho! ho! zy deden ons met schand' de Kamer ruymen.

Academie.

Wel aen, terwijl de saack u dunckt te zijn zoo swaer,
Soo doet dat niet, maar blijft, en duldet wat van haar,
Dat om der armen wil, die aan haar luy misdaden
Niet schuldich zijn, en soo ghy ginckt, het zou haar schaden,
Want by u giften, denckt, dat menich out mensch leeft

Rederijker H.

Soo deed' ghy qualijcken dat ghy hier niet en bleeft.

Academie.

O neen, ick liet als doe de Kamer wel in handen
Van goede mannen, die 'k vertroude dat in schanden
Ter ghener uren die verlaten souden, maar
Ick worde metter tijdt heel anders nu ghewaar,
Hoe wel haar opset was die nimmermeer verloren
Te laten gaan, maar met haar schouderen te schoren;
Eensdeels om 't Gods-huys, en oock eensdeels om de plaats,
Dan meestendeel op dat door haer beleyt de maats
Tot oeff'ning' van de kunst ghetrocken mochten worden,
Dan 't was vergheefs hoe zeer de mannen dat aan porden,
't Welck, als het reden is, benam haar al haar lust
Van 't Rederijcken, en zy houden nu haar rust.
Dan ghy moet zoo niet doen, maar dese plaats bewaren
En doen den ruwen hoop de penninghen vergaren,
Daer van zy, als zy zijn verarremt en veroudt,
Noch moghen hebben een noodruftich onderhoudt;
Want zo daar een goedt deel het vellen en het feylen
Niet staackt, 't mach 't Gods-huys niet ontryen noch ontseylen.

—

Het gheen hier is gheseyt ten quaatsten niet en duyt,
Want 't raackt de goeden niet. Gaat heen het spel is uyt."

Elck is uytleggher van zijn eygen woorden.

Digitized by Google

gesproken. Tot driemaal toe eischte de Kerkeraad van de Regeering beteugeling van de Academisten, wier vertooningen „tot ergernisse van alle vromen waren." Dit moest een man van den stempel van Coster slechts tot krachtiger verzet prikkelen.

Wij weten dan ook, dat hij aldra beschuldigd werd van in eene „oratie" te hebben durven zeggen, „dat het droevich is, dat den stoel der waerheyt betreden wordt van degene, die daer leugenen opbrengen, daertoe hy nominatim Dm. Smoutium genoemt heeft [1])." Weldra ging hij zelfs verder. In het zoo even besproken gelegenheidsstuk had hij een fragment laten opzeggen uit de *Iphigenia*, die hij nog niet op de planken had durven brengen, en dit had waarschijnlijk Smout zoo geërgerd. Thans, den 1^en^ November 1621, werd het stuk voor het eerst in zijn geheel gespeeld, „voor volck van allerhande slagh [2])" De Kerkeraad kon dit niet lijdelijk aanzien: wederom zond hij eene bezending aan H.H. Burgemeesteren, met ernstige aanmaning, de „groote ergernisse" te doen ophouden. Coster werd nu (op nieuw?) voor den Magistraat geroepen en „vermaent," waarop hij beloofde „dat hij hem wilde reguleeren na 't believen van de H.H. Burgemeesteren ende niet en sal spreken yet wat tegenwoordig den heeren niet en sal gevallen, oft op solcke tijden als de H.H. niet en sal believen [3])" Zoo werd in den Kerkeraad gerapporteerd. Maar het blijkt, dat de kerkelijke raddraaiers daar nog niet mee tevreden waren. De *Academie* moest „afgeschaft" worden, en het schijnt, dat zij de geburen der instelling tot een algemeen petitionnement hebben weten op te zweepen. De Burgemeesters, door deze „doleancien" bewogen, begrepen, dat het beste middel om een eind aan de ergernissen te maken ware, de *Academie* vanwege de stad aan te koopen, „om daarnae gebruyckt te worden soo als men tot gerijft van de Ingesetenen 't sy tot de godsdienst off anders sal noodich vinden [4])" Het laat zich aanzien, dat men Coster de duimschroeven heeft aangezet om hem te nopen

---

1) Zie Dr. J. H. Gallée, *Academie en Kerkeraad*, bl. 20.

2) Verdere bijzonderheden in een volgend hoofdstuk.

3) Gallée t. a. p, bl. 21.

4) Zie het stuk bij C. N. Wybrands, *Het Amsterdamsche Tooneel.* bl. 233. Er staat onder „Actum 29 Jan. 1621," maar dit zal oude stijl zijn, daar uit alles blijkt, dat het jaar 1622 moet verstaan worden

Digitized by Google

tot dien verkoop over te gaan. Hoe dat ook zij, ofschoon in 1617, bij het contract met het Weeshuis gesloten, bepaald was, dat hij de helft der inkomsten zou genieten „zo langhe de voorn. Coster levende hem met zodaenighe vertoningen is bemoeyende," geeft hij dat voorrecht op en verkoopt bij acte van 14 September 1622 het gebouw der *Academie:* wel niet aan de Stad, maar aan de Regenten van het Weeshuis [1]), en onttrekt zich zoodoende aan de instelling, die hij in het leven had geroepen en waarvoor hij zoo moedig gekampt had.

1) Het officiëele stuk bij Wybrands t. a pl., bl. 225. Waarschijnlijk was het ter bepaling van de koopsom, dat men uitrekende hoeveel de ontvangsten van 23 Sept. 1617 tot 23 Dec. 1621 hadden beloopen. Het bedrag was ƒ4019 –15—0. Zie t. a. pl, 43.

Digitized by Google

XI.

EINDE VAN DEN STRIJD. DE SCHOUWBURG.

Ofschoon de Hoofden zich terugtrokken, bleven toch zoowel de *Academie* als de *Oude Kamer* voortleven. De laatste sleepte niet veel meer dan een kommerlijk bestaan voort; en van de eerste zou men weinig beters kunnen getuigen, ware het niet, dat zich onder hare voorvechters weldra een man had opgedaan, die, zoowel door zijn talent als door zijn partij nemen in de vraagstukken des tijds, haar de overwinning over hare zusteren verzekerde en haar weer de vermaardheid gaf, waarvoor zij vatbaar was. Die man was Joost Van den Vondel. In het jaar 1620 was hij drie-en-dertig jaar oud en als Dichter in de volle kracht zijner ontwikkeling. Dat een man als Vondel op zijne zooveel lager staande kunstbroeders overwegenden invloed kreeg, lag in den aard der zaak. En de omstandigheden brachten hem buitendien op den voorgrond.

Het twaalfjarig tijdperk van 1620 tot 1632 was een der meest bewogene in de geschiedenis van Amsterdam. Onder ophitsing van onverdraagzame opruiers als Trigland, Kloppenburg en Smout, namen de kerkelijke twisten een karakter van ongekende hevigheid aan, zoodat het grauw in 1626 zelfs tot oproer en plundering van de Arminianen oversloeg. Eindelijk werd eerst Kloppenburg en weldra ook Smout de Stad uitgezet, en in 1632 kwam er een eind aan den strijd, dien elk een moede werd, en waarin de Academie sterk betrokken was geweest. Herhaaldelijk had Vondel de pen tegen de leiders van den Kerkeraad opgevat. Niet slechts heeft hij in zijnen *Palamedes* (1625) den kerkelijken nijd en haat getuchtigd, maar ook in verscheiden treurspelen van dien tijd komen duidelijke toespelingen op de Predikanten voor: b v. in de *Am-*

Digitized by Google

sterdamsche Hecuba, die in hetzelfde jaar, en den *Hippolytus*, welke drie jaar later het licht zag. Maar had hij bovendien niet die meesterlijke hekeldichten geschreven, waarop zijne tegenstanders het antwoord niet schuldig bleven? Eindelijk kwam de zoogenoemde prijsvraag, door de *Academie* uitgeschreven, en door Vondel gedicht, die een buitengewonen storm verwekte. Maar men kan zeggen, dat in 't eind de Academisten de overhand behielden. En toen werd men van weerszijden den strijd moede en gaf dien op.

Men zal begrijpen, dat de invloed van Vondel ook door zijn krachtig optreden in dien strijd groot was geworden en dat hij met zijn buitengewoon talent de *Academie* in de richting van zijnen geest meesleepte. En die richting was van lieverlee geheel classiek geworden. Hij toonde dat reeds in den *Palamedes* (1625), maar vooral door zijne navolgingen van Seneca: *de Amsterdamsche Hecuba*, in hetzelfde jaar in 't licht verschenen, en naar de *Troades* ververtaald; in 1628 gevolgd door eene bewerking van diens *Hippolytus*. In dezelfde richting had zich tot op zekere hoogte Coster al bewogen, en Hooft was geheel in de Senecasche school opgevoed; geen wonder dan ook, dat hij in 1625 het voorbeeld van Vondel volgde en eene vertaling der *Medea* begon, die hij echter niet afwerkte.

Die richting zou weldra zegevieren. Het Romantische Volksdrama geraakte in de schaduw vooral ten gevolge van de ijverzucht en den haat, die de Hoofden der instellingen verdeeld hielden, juist in een tijd, dat samenwerking tot loutering, ontwikkeling en beschaving van het volkstooneel zou hebben kunnen leiden. In plaats van eigen stukken kwamen nu vertalingen, en toen later Jan Vos den afgeknapten draad trachtte voort te spinnen, bleef die poging zonder gevolg. De voor den grooten hoop weinig aantrekkelijke of verstaanbare classieke Tragedie, die zich daarenboven weinig navolgenswaardige voorbeelden ten gids koos, veel redeneerde en weinig te zien gaf, die Tragedie overheerschte een tijd lang het Nederlandsch tooneel ten gevolge van den machtigen invloed van de bentgenooten van wat men den *Muiderkring* pleegt te noemen. Dat dit heeft bijgedragen tot de ontbinding der oude instellingen, springt in 't oog.

Schetsen wij thans den ondergang der Amsterdamsche Kamers.

De Brabantsche Kamer *de Lavendel* schijnt zich in 1630 voor

Digitized by Google

goed met de *Academie* vereenigd te hebben. Men gist, dat de verzwakte *Lavendel* „uit onverzoenlijken haat" tegen de *Oude Kamer*, steun zocht bij de *Academie*, die in dezen haat deelde [1]); maar na hetgeen wij gezien hebben van vroegere samenwerking der „Vreemden" met de *Oude Kamer*, zal die gissing wel niet zijn vol te houden. Zoo eene verklaring van het feit aannemelijk schijnt, dan is het deze, dat toen Rodenburg aan den *Eglentier* ontvallen was, *de Lavendel* zich aangetrokken voelde tot de *Academie*, waartoe van den beginne een harer werkzaamste leden (Kolm) behoorde; misschien was ook De Koningh gestorven, die meer op de hand der *Oude Kamer* was, en Kolm's invloed bewerkte eene nadere aansluiting aan de talentrijker instelling, wier stukken men eerst overnam [2]), om zich eindelijk geheel daarin op te lossen.

In het algemeen is op de overlevering aangaande de onderlinge veeten der Amsterdamsche Kamers heel wat af te dingen. Wij zagen reeds [3]), dat omstreeks 1615 de verhouding niet vijandig was, en zoo vinden wij het nog in 1630. De vijandelijkheden, waarvan wij getuigen waren, hadden blijkbaar een tijdelijk en geheel persoonlijk karakter. Had de verwijdering een dieper grond gehad, Coster zou ten slotte niet op de instandhouding van den *Eglentier* hebben aangedrongen, en Rodenburg zou den wensch niet hebben kunnen uitspreken, dat het honderdjarig bestaan van de *Oude Kamer* mocht worden gevierd door een feest, dat het hereenigingsfeest van alle Kamers zou zijn [4]).

Zien wij, hoe het na het vertrek van Rodenburg met de *Oude Kamer* ging. Dat zij den vroegeren roem niet kon handhaven met stukken als het treurspel *Sophonisba* van Mr. G. Van der Eemd, hetwelk er den 21[en] Septemher 1620 voor 't eerst vertoond werd, zal ieder toestemmen, die durfde kennis maken met dit stuk zonder

---

1) C. W. Wybrands, *Het Amsterdamsche Tooneel*, bl. 63.

2) Zie boven, bl. 166.

3) Boven, bl. 20 vlgg.

4) In de *Poëtens Borst-weringh*, bl. 340, spreekt hij „van 't hondertjarige *Eglentier In liefd' bloeyende*, wiens dubbele Gulde-Bruyloft nu den 17 September 1619 op 't prachtichst gecelebreert behoort te werden, zo door het zoet-geurighe *Lavendel uut levender jonst*, als Honigh-teelende *Bykens* uyt *IJver*, om door de drievuldicheyts Susterschap te brallen in Amsterdamsche glorie."

Digitized by Google

eenige waarde, dat in plat pathos geschreven is. De schrijver stelde zich wel Hooft ten voorbeeld, maar kon dezen nauwelijks in de verte achteraan hinken. Iets later nam een jong Dichter, Jan Hermansz. Krul, over wien straks meer, de vaan, welke Rodenburg zoo fier omhoog geheven had, in handen; maar de nieuwe aanvoerder vond al even weinig medewerking als zijn voorganger. Brengen de verzen der Kamerbroeders, die de werken van dezen heeten te versieren, het volslagen gebrek talent bij hunne schrijvers aan den dag, die van Krul's vrienden staan misschien nog lager en gaan tot achter Coornhert terug. Zij wanhoopten echter niet aan de levensvatbaarheid der oude instelling en bleven den strijd voor haar bestaan volhouden. Den 7^en^ Februari 1623 bracht hun jonge aanvoerder zijn *Bly-eindend-spel Liane* onder de schaduw van den *Eglentier* ten tooneele, en de Burgemeesters, de „Amstel Goden', zooals hij ze noemde, vereerden die voorstelling met hunne tegenwoordigheid. In het allegorisch voorspel jubelt de Kamer,

„Dat haet noch schrand're Nijt sooveel brachten teweegh,
Dat oyt mijn groene stam verwelckte telge kreegh."

Men was met weinig tevreden, want het stuk, dat Dr. N. Fontein, een oud vriend van Rodenburg, in 1629 liet vertoonen: *Triumphs Trompet, speelsgewijs uytghebeeld opt veroveren van 's Hertogenbosch*,[1] pleit niet voor het talent der Broeders en voorspelt hun val.

Op gezag van Commelin [2] neemt men doorgaans aan, dat er voortdurend oneenigheid tusschen *Academie* en *Eglentier* bleef bestaan, en dat de twisten eindelijk zoo hoog liepen, „dat 'er de Heeren Burgemeesteren dikwils mede gemoeyt wierden", totdat eindelijk „dese twee schier altijd twistende Kamers door ordre van Burgemeesteren te samen vereenigt werden." Wagenaar geeft

1) Ook de vader van Nicolaas — Johan Fonteyn — schreef tooneeldichten, evenzoo zijn broeder. dr. Bernard of Barend Fonteyn, bewerker eener Engelsche klucht en van een Italiaansch blijspel en schreef o a., naar aanleiding van het volksboek: *Fortunatus Beurs en wenschhoedt, Blij-droef-eyndend Spel*, en *Fortunatus Soonen*. Zie over hem dr. J. A. Worp, *dr. Bernard Fonteijn* (Oud-Holland II, bl. 141—160).

2) *Beschrijving van Amsterdam*, IIe D., bl. 660.

Digitized by Google

het jaar op, waarin dit geschiedde [1]), met verwijzing naar de „Acte van Burgemeesteren van 7 Julij 1632, berustende in 't Weeshuis."

Maar Commelin is in deze soort van zaken niet altijd te vertrouwen, en ik geloof, dat er bij nader onderzoek van die zoogenaamde vijandigheid niet veel zal overblijven. Ziehier eenige feiten, die wel mogen worden overwogen.

In 1631 werd den 19en Januari J. Van Arp's *Helvaert van Juno*, ghespeelt op de *Oude Camer in Liefd' Bloeyende*"; en in hetzelfde jaar Hendrik Moor's *Engelsche Tragedie: ghemaecten Geck.* Daarentegen werd diens *Hel- en Hemelvaart van Theodore en Constancy*, „Treur-Bly-eynde spel op 't spreeck-woort: *Men breeckt wel*, gespeelt op de Amsterdamsche Academy op den 1en April 1630."

Ik zou meenen, dat het spelen van stukken van een en denzelfden Dichter op beide tooneelen eer van toenadering dan van vijandschap getuigt. Dat *Academie*-leden ook later nog wel voor de *Oude Kamer* werkten, mag men opmaken uit de bijzonderheid, dat A. Van Milders, die in 1619 al lid der *Academie* was, in 1632 liet vertoonen: *Harcilia, treurspel ghespeelt op d' Oude Camer in Liefd' bloeyende, den 1en February.*

Ook Jacob Struys, met de spreuk „Ick wil en kan niet," die onderscheiden tooneelspelen schreef, gaf uit *Styrus en Ariane*, *„Droef-eynde-spel*, ghespeelt op de Oude Kamer ende op de Amstelredamsche Academy," waarvan de tweede druk met eene opdracht aan Dr. S. Coster, in 1631 verscheen. Hij gaf later nog verscheiden stukken: in 1631 *Albonius en Rosemunda*, in 1633 *Het Amsterdamsche Juffertjen*, en in 1634 twee treurspelen, waarvan het eene: *De Ontschakingk van Proserpina met de Bruyloft van Pluto*, werd „ghespeelt op de Amsterdamsche Academie," terwijl het andere, *Romeo en Juliette*, was „ghespeelt op de Amsterdamsche Camer op Kermis."

Wat heeft men onder die uitdrukking *de Amsterdamsche Camer* te verstaan? Men zegt wellicht: de *Oude Kamer*, die van benaming kon veranderen, nu de *Brabantsche Kamer* niet meer bestond; te eer wegens de tegenstelling met *Academie*, waar het andere stuk werd vertoond, en omdat ook elders die naam in dezelfde beteeke-

1) *Geschiedenis van Amsterdam*, in-f°., II D., bl. 397.

Digitized by Google

nis voorkomt. Den 13en December 1633 toch werd J. C. Van Dorsten's *Tragedie van Lucidamor en Fluria* „ghespeelt op de Amsterdamsche Camer;" en in hetzelfde jaar, terzelfder plaatse *Tranquilli de Mont's Droef-Bly-Eyndent-spel en Fortunati geluck en ongeluck.* En dat hier de *Eglentier* bedoeld was, laat zich opmaken uit haar op het slot aangehaalde spreuk: *In Liefde bloeyende.* Ja zelfs nog in 1635 wordt die naam gebruikt. Het reeds den 6en Mei 1617 voltooide stuk: *Plauti Amphitruo, overgheset in de Nederduytsche tale door Isaacus van Damme*, wordt vermeld te zijn „ghespeelt op de Amsterdamsche Camer op kermis 1635." —

Vóór 1618 was Dirck Voskuyl waarschijnlijk lid der *Oude Kamer*, althans Bredero maakte een bruiloftsvers op zijn huwelijk met Aafgen Willemsdr., en in het daarbij behoorend lied komt de spreuk *In Liefde bloeyende* voor. Ik veronderstel, dat zijn neef de Luitenant M. Dz. Voskuyl, hem in het lidmaatschap der Kamer was opgevolgd, want deze dichtte de *Tragische Comoedi van Don Carel van Castilien met den Prins van Portegael:* „ghespeelt op de Amsterdamsche Camer anno 1635 in Februarij" Dat daaronder werkelijk de *Eglentier* moet verstaan worden, zou men allicht opmaken uit een Sonnet van J. Van Arp, dien wij als lid dier Kamer leerden kennen [1]).

't Is toch nog zoo zeker niet, dat die verklaring juist is, want diezelfde naam schijnt ook eene andere verklaring te dulden. Immers als betrekkelijk het „Bly-Eynde-spel" van denzelfden schrijver, getiteld *Kuyssche Koelandyne*, gezegd wordt, dat het, ook in 1635 was „ghespeelt op de Amsterdamsche Kamer," dan wordt daarmee blijkbaar de samengesmolten instelling bedoeld, zooals men mag opmaken uit de opdracht van het stuk, waarin

---

1) Ik deel er een gedeelte van mede, ook omdat daarin nog andere spelen van Voskuyl vermeld worden als op de *Oude Kamer* gespeeld:

„De Maeght die 't Eglentier in Liefde Bloeyand' teelden
Ghetuyght noch van u deught doen sy het treurspel sach
In 't beeldt Cleopatra, doen Marc' Anthoni lach
En braeckte vast de ziel, wiens lyden sy toonneelden,
En hoe dat Bradamont op 't loffelijckst afbeelden
De liefde tot Rogier, op haer gehewensten dach
Den Fransman die jaloers een yeder spieg'len mach,
Mee sijn bebloede rol op d'Oude Camer speelden" enz.

Digitized by Google

van het voordeel der *beide* Godshuizen gewaagd wordt 1). Het is waar, de Hoofden der Kamer worden er genoemd „confraters in Liefd' Bloeyende tot Amsterdam", en uit de hier genoemden werden er later drie onder de zes Regenten van de vereenigde instellingen aangesteld, waaruit wel schijnt te blijken, dat hier aan den ouden *Eglentier* moet worden gedacht. Hoe dan de zorg voor de *beide* Godshuizen te verklaren? Mij dunkt, er is maar ééne gissing aannemelijk. De Burgemeesters, die altijd met zekere partijdigheid voor den ouden *Eglentier* waren bezield, en denkelijk den kerkeraad wilden believen, bedoelden bij de samensmelting de *Academie* in de *Oude Kamer* op te lossen, hetgeen te waarschijnlijker wordt, als men ziet, dat de spreuk der *Oude Kamer* ook later behouden bleef, met eene kleine toevoeging, aan die der *Academie* ontleend. Geen wonder, dat de leden der *Oude Kamer* zich gedroegen, of zij eenvoudig was blijven voortbestaan met toevoeging der *Academie*. Maar zij begrepen, dat de beide Godshuizen, zoowel het Wees- als het Oude-Mannen-Huis, de voordeelen der vertooningen moesten genieten.

Elke twijfel wordt volkomen opgelost door de opmerking, dat op den titel van de tweede uitgave van Vondel's *Gysbreght*, in 1638 bij Joost Hartgersen in het licht verschenen, staat: „Gespeelt *op de Amsterdamsche Kamer* den 4 Januarij 1638 2)."

De vraag, hoe de winst onder de beide Gestichten zou worden verdeeld, moest natuurlijk worden geregeld. Commelin geeft ons

---

1) Die opdracht luidt aldus:

„Gunstige Confraters in Liefd' Bloeyende tot Amsterdam, Mr. Steven, Willem Hooft, Johan Meurs, Heereman Dirckxz. sampt uwe E.

„Nadien UE. my ghesaementlick vrundelijck versocht hebt omme beyde de Godshuyzen in ghedachten te willen houden, te weten de ghebreckelijcke Ouden ende nooddruftighe jonghe Weesen, dien ick doch langhe jaeren al ben gunstich gheweest: beyde met de vermaeckelijcheden van mijn Geest ende Penn'..... Derhalve sal U.E. het met vreughde ghelieven te laeten speelen, soo U.E. het-selve gheraeden dunckt sulcks tot voordeel van d'Arme sal moghen dienen. Vale.

„Actum den 21 October anno 1635 in 't schip Rhynberck, ter wacht legghende voor de Humpelsche Waert op den Rhijnstroom. U.E. dienstwillige Meynert Pietersz. Voskuyl, Luytenant ('t Verkeert haest)."

2) Zie *Catalogus der Vondel-Tentoonstelling*, no. 232, *b*.

Digitized by Google

daaromtrent het volgende verhaal: Toen het houten gebouw der *Academie* „begon te vervallen, en de Regenten van 't Weeshuis aan d' Heeren Burgemeesteren versochten, om een nieuwe plaatse te mogen doen bouwen, so wierd dese gelegentheyd waergenomen" om de beide Kamers te vereenigen, „met deze voorwaarde, dat die van 't *Oude Mannenhuys* souden betalen en bekostigen het derde deel van de grond en bouw-kosten, en die van 't *Weeshuys*, de twee derde deelen, gelyk ook het voordeel na soodanighe gedeelten, by elk zou genooten worden."

Men ziet, hier is geen sprake van vijandigheid. Integendeel, dit besluit der Regeering schijnt niets anders geweest te zijn dan de bekrachtiging van 't geen door minnelijke schikking reeds was tot stand gekomen. Hoe dit geschiedde, zullen wij weldra zien: vooraf nog enkele opmerkingen, ten bewijze, dat de vereeniging van de beide Kamers zelf uitging. Dit blijkt uit het feit, dat Rodenburg haar al voldongen rekende, vóórdat Burgemeesteren nog een besluit hadden genomen. Hij woonde te Brussel, maar wij zagen, hoe hij ook daar veel belang in de Amsterdamsche tooneelwereld bleef stellen. Hij schreef er zijn *Sigismund en Manuella* en droeg dit stuk den 13^{en} Juni 1632 op aan den Burgemeester Vennekool, gebruikende daarbij eene uitdrukking, die het vermoeden wettigt, dat hij de zaak al beklonken rekende. Hij zegt vernomen te hebben, „dat de leergierighe aenhoorders een gunstich welghevallen betoonen der *in Liefd' Bloeyende Yver*-Tooneels-bedrijven." Hij vereenigt dus reeds de spreuken der beide instellingen, zooals die sedert, met geringe wijziging, werkelijk de spreuk der uit hare asch herrezen *Oude Kamer* bleef [1]). Zijn *Mays-spel* werd in 1633 geschreven „door 't versoeck van de .... beheerschers der Gildebroeders-Kamer *in Liefd'-Bloeyende-Yver*," en „op de Reghel *In liefd' bloeyende yver* ghespeelt op de Amsterdamsche Camer, den 11 Junij 1634."

In de opdracht van het door Unger ontdekte spel van Rodenburg *Aurelia* leest men: „Mij wert verwitticht de vereeninge van *In Liefd' Bloeyende* en *Yver*." Deze opdracht is uit October

---

1) Verg. C. N. Wybrands, *Het Amsterdamsche Tooneel*, bl. 65.

Digitized by Google

1632, waaruit blijkt, dat toen de Academie en de Kamer *In Liefde Bloeyende* zich reeds hadden vereenigd. 1)

In dat jaar 1634 beweerde een der prulpoëten van den ouden *Eglentier* nog, dat de Kamer

„Hoewel sy niet en leeft, nochtans niet is ghestorven,
Maer met een slaeprich nat ten delen is bedorven,
Of soo ick het recht segh, volkomen is ghe-*Bolt*
Van Midas vuyl ghebroet."

En nog verwachtte men haar ontwaken van Krul's talent. Deze erkende ter zelfder tijd, dat de Kamer achteruit ging,

„Midts d'Ezel nu de kunst regeert;"

en ik waag niet te gissen, op wien dit alles ziet 2). Maar hij begreep tevens, dat er geen hoop meer was op een zelfstandig bestaan van den *Eglentier*. Hij gaf daarom echter nog geen kamp. Muziek en zang was steeds op de *Oude Kamer* tot afwisseling en opluistering der spelen gebezigd, ook toen de *Academie* dit van haar tooneel had verbannen: Krul trachtte van die overlevering partij te trekken; en, zoo hij den *Eglentier* al niet kon redden, bouwde hij in datzelfde jaar 1634 eene eigenaardige instelling op, die tot schild het door Rodenburg uitgevonden anagram van de oude spreuk zou voeren. In Mei van dat jaar wijdde hij eene „Amsterdamsche Musyck-Kamer" in, wier kenspreuk zou wezen: *Ie blijft in Eelen doen*. Het was eene soort van *opera*,

„Waar liefde blycken sal met sangh en soet gespeel,"

naar hij meende, en wier doel hij dus omschreef:

---

1) Zie Unger in *Oud-Holland* II, bl. 97.

2) Ik deel nog de volgende verzen van zijne hand mede, die hetzelfde onderwerp behandelen:

„Een vijant van de kunst (by d'Esel vergeleecken,
Omdat hy rijm noch niets van rymery verstaet)
Door blinden yver, soeckt met onghewone streecken,
Te brengen d'Oude Maeght oock in der Goden haet:
Treedt Pallas met den voet, en toont een beurs met schyven
Al waer het geld door druypt."

Digitized by Google

„Op dat Musyck-vreugd mocht in hooger glori raecken,
Sult ghy Rhetorica soet rijm en vaersjes maecken,
Die d'eed'le Musyck queelt op voys en maet."

Het was eene onderneming vol bezwaar, want de toonkunst schijnt op dat pas in Amsterdam niet bijzonder in eere geweest te zijn. Hij laat haar zelve zeggen:

„Wel eer ben ick geweest van grooten aangebeen,
Nu van een bot geslacht als met den voet getreen."

Men had dan ook maar het oog op een klein getal van „Kunstlievers:"

Dit kunst-thooneel gesticht om kunsten t'exerceere,
En niet voor het gemeen, maer die de kunst hanteere
Te pleghen tot vermaeck, en eerelycke vreucht,
Musyck en Rethoryck vermenght in alle deught."

Hij zelf gaf het voorbeeld met het *Pastorel-Musyck-spel van Juliana en Claudiaen*, waarin solo's en koren worden gezongen, en ook instrumentale muziek wordt gemaakt. Het stuk is echter de ontleding niet waard.

Zonder twijfel is deze poging vruchteloos gebleven. Hij heeft echter nog verschillende tooneelwerken geschreven, waarvan er één stellig voor genoemde instelling bestemd was. Ook in die alle wordt gezongen en gemusiceerd. Toch faalde hij in zijne verwachting, en de gedroomde nieuwe Kamer ging te gronde, omdat Krul alles behalve een dramatisch talent was, hoeveel muzikalen aanleg hij moge bezeten hebben. Al zijne stukken zijn in de ultraromantische richting, vol van verliefde herders en herderinnen en minnende Koningen en Prinsessen, met masquerades, allegorieën, spoken en „vertooningen;" maar zonder eenigen zweem van datgeen, wat het Drama zijne waarde geeft.

Intusschen was de vereeniging van *Eglentier* en *Academie* metterdaad tot stand gekomen, en waarschijnlijk wel onder de volgende omstandigheden. Men heeft kunnen opmerken, dat na 1634 de naam van *Academie* niet meer voorkomt: van dat oogenblik spreekt men van *de Amsterdamsche Kamer*. Waardoor was dit bewerkt? Waarschijnlijk door het feit, dat Burgemeesteren aan de *Oude Kamer,* om welke reden dan ook, het gebruik opzeiden van het lokaal, waar zij hare vertooningen gaf. Toen bleef dus alleen het gebouw door Coster gesticht voor de spelers van beide

Digitized by Google

inrichtingen over. Toen de *Eglentier* door eene onderlinge schikking daarheen verhuisde, moest er wel eene finantiëele regeling gemaakt worden. Het ging immers niet aan, dat het Oude-Mannen-Huis mede het voordeel zou trekken van een gebouw, van tooneelschermen en costumes, waarvoor het geen duit had betaald, terwijl het Weeshuis zich den eigendom daarvan door klinkende munt had verworven. Over de oplossing van deze moeielijkheid werd nu onderhandeld, en het liep tot 1635 aan, eer men het eens was. Toen verkocht het Weeshuis een derde aandeel in het gebouw, den inboedel en den kleedingschat aan het Oude-Mannen Huis [1]).

Maar nu bleek weldra, dat het gebouw te klein was voor de behoeften van het oogenblik: daarenboven, de houten loods „begon te vervallen." Daarom stelde de Raadsheer Nicolaas Van Campen, die tevens Regent van het Weeshuis was, en „niet onbedreven in de bouwkunde," voor, het oude gebouw te sloopen, en op dezelfde plaats, die intusschen door eenige aankoopen verruimd was, een nieuwen tempel voor de Kunst te stichten. Dit voorstel werd aangenomen onder de boven vermelde voorwaarden; en terwijl het ten uitvoer werd gelegd, speelde de *Amsterdamsche Kamer* op de schermschool boven de kleine Vleeschhal [2]). De aanbouw van dien nieuwen „Tempel der Kunsten aan het Y" had, op veel grootscher schaal, onder het toezicht van Van Campen zelf plaats en kwam tegen het eind van 1637 gereed. Aan dit gebouw werd de naam van *Schouwburg* gegeven, en de Stad kreeg nu het oppertoezicht over de instelling, welke beheerd zou worden door zes Regenten, op voordracht van de Bestuurders der Godshuizen door de stedelijke Regeering aangesteld. Trouwens het beheer over het tooneel moest wel van aard veranderen, toen het gebruik, dat van lieverlede in zwang was gekomen, bestendigd en algemeen werd, namelijk om bezoldigde tooneelspelers van beroep te doen optreden, en niet meer jongelieden van aanleg, uit de leden der *Kamer* of der *Academie* gekozen. Voorloopig zou wel de *Amsterdamsche Kamer* ten voordeele der armen het nieuwe tooneel bespelen, maar de naam kwam natuurlijk bij de veranderde inrichting in onbruik,

1) Verg. C. N. Wybrands, *Het Amsterdamsche Tooneel*, bl. 67.
2) Zie C. N. Wybrands, t. a. pl., bl. 68.

Digitized by Google

en het heette nu eenvoudig, dat de stukken werden vertoond op den *Schouwburg*.

Den 3en Januari 1638 werd die *Schouwburg* plechtig ingewijd met Vondel's *Gysbreght van Aemstel*, en sedert werd hij de bodem, waarop voor geruimen tijd de vaan van het Classieke Drama bleef geplant. Het tijdvak der Rederijkers was voor goed gesloten: onze Letterkunde was een nieuw tijdperk ingetreden [1])

De *Schouwburg*, die nu moest dienen voor alle standen van de steeds toenemende bevolking van Amsterdam, uiterlijk door geen partijleus meer verdeeld, ging een tijd van nooit gekenden bloei tegemoet, waarvan het gevolg was, dat reeds na vijf-en-twintig jaren het gebouw wederom onvoldoende bleek voor de behoeften of den smaak des tijds. Het werd gesloopt, en in het begin van 1665 werd de eerste steen gelegd van een nieuwen tempel, die weldra luisterrijk was voltooid. Eene eeuw later, in 1766, werd dit gebouw merkelijk verfraaid, maar het hield niet lang meer stand, want het werd reeds in 1772 door den bekenden brand tot den grond toe geslecht.

1) Eene uitvoerige beschrijving van het gebouw vindt men o. a. bij Wybrands t. a. pl., bl. 73 vlgg. en eene Schets van de opening in: J. H. Rössing, De eerste vertooning van Gijsbrecht van Amstel op 3 Januari 1638, („*Bibliotheek van Noord en Zuid*," 1885 bl. 6 vlg.)

Digitized by Google

XII.

MELPOMENE IN AMSTERDAM.

Nu wij het verloop van den dramatischen wedstrijd tusschen *Eglentier* en *Academie,* en daarmee eigenlijk de geschiedenis der *Oude Kamer*, of wil men, van de Rederijkers in Amsterdam, geschetst hebben, kunnen wij overgaan tot eene nadere beschouwing van de stukken, die werden vertoond. Het zal evenwel onvermijdelijk zijn daaraan eenige algemeene opmerkingen te doen voorafgaan, die den maatstaf onzer beoordeeling doen kennen.

Onder alle kunsten neemt de dramatische de eereplaats in, omdat het Drama, vooral het Tragische Drama, het hoogste en edelste begrip van het Schoone verwezenlijkt.

Het Schoone openbaart zich in velerlei vorm; of juister, de gedachten, die, in aanschouwelijken vorm belichaamd, het gevoel van het Schoone teweegbrengen, zijn vele en velerlei. Maar ze treffen ons niet alle in gelijke mate. Vooreerst, omdat ze niet alle even edel en verheven zijn, maar te dien opzichte als het ware eene opklimmende schaal uitmaken. Ten anderen, omdat sommige zaken alleen aangenamer prikkeling onzer gezichts- of gehoorszenuwen teweegbrengen, zonder dat daaruit in vatbare mate de geest spreekt tot onzen geest. Al het schoone toch oefent eene dubbele werking op ons uit: onmiddellijk op onze zinnen, door klank, kleur, en lijnen; middellijk, langs den weg onzer verbeelding, op onzen geest, door den inhoud, de gedachten, die zich afspiegelen in den vorm.

Sommigen genieten de aantrekkelijke vormen van de weelderige vrouwenfiguur, die Dannecker eene Ariadne noemde, ook zonder in haar de triomfeerende minnares van Bacchus te herkennen. Voor

Digitized by Google

de zoodanigen is een gedicht, een treurspel, reeds schoon wegens gelukkigen rhythmus, zoetvloeiende verzen of pracht van enkele deelen [1]). Anderen daarentegen voelen hun gemoed eerst bewogen, wanneer die aangename vorm ons eene treffende gedachte vertolkt; als in het Drama b.v. het dichterlijk woord het voertuig is van eene levendige, belangwekkende handeling. Die handeling boeit ons bovenal, waar zij tragisch is: namelijk als wat schoon of verheven is, tegronde gaat, vooral tengevolge van eigen schuld, voortgesproten uit de eigenaardigheid van het heldenkarakter. Want als wij het verzet aanschouwen van den menschelijken geest en den ongebreidelden hartstocht tegen de zedelijke wereldorde, den strijd van het eindige en eenzijdige tegen het oneindige en volmaakte, dan wekt dit onze innigste belangstelling; het vervult ons met schrik en medelijden, maar ten slotte herwinnen wij onze kalmte, en voelen wij ons bevredigd, ook als de held tegronde gaat, omdat de hoogste rechtvaardigheid zegeviert.

Die indruk kan alleen teweeg gebracht worden, wanneer een drama voldoet aan de wetten van zijn eigen wezen. Het zal noodig zijn die wetten hier wat nader te ontwikkelen.

Het Grieksche woord *drama* duidt reeds aan, wat een tooneelspel behoort te zijn: dat woord beteekent *handeling*. In tegenstelling met het *Epos*, schildert het *Drama* ons niet eene gebeurtenis, die tot het verledene behoort; hier komen de feiten zich op het oogenblik zelf voor ons oog ontrollen. Het Drama kan dus geen *verhaal* zijn; ja, iedere ingevlochten breede epische schildering stremt den loop der feiten en beneemt aan 't Drama zijn eigenlijk karakter.

En van den anderen kant, omdat het, gelijk straks zal aangetoond worden, tot de natuur van het Drama behoort, ons bewuste, gemotiveerde handeling voor oogen te stellen; omdat wij de reer-

---

1) Zie b. v. het oordeel over Hooft's tooneelstukken van Jer. De Vries, *Proeve*, I D., bl. 102—106, of Van Kampen, *Beknopte Geschied. der Lett. en Wetensch.*, I D., bl. 128, waar b.v. de geheele critiek van een treurspel bestaat in dezen volzin: „Veel meer schoons bevat het treurspel *Baeto*, waarin men vooral dien keurigen rei van Juffrouwen bewondert, welke een tafereel van de nooden der ballingschap oplevert, des grootsten dichters waardig." Zie ook bl. 165 vlg.

Digitized by Google

selen van het gemoed willen doorzien, die tot daden aanzetten, kan het Drama niet bestaan in eene reeks van *tableaux vivants*, die ons het uiterlijk verloop der gebeurtenis doen zien.

Het gesproken woord, de echo der menschelijke ziel, zal dus de feiten moeten verklaren. Zóó zien wij der menschen handelingen ontkiemen in hunne borst; zóó ontwaren wij, hoe het komt, dat zij den hartstocht meester laten van hunne hand. Maar slechts daartoe mogen de woorden dienen: zij mogen de handeling niet *vervangen*, die alleen *begeleiden*. Alleen- en samenspraak zijn dus van het Drama onafscheidelijk. Maar waar het stuk ontaardt in eene reeks van redeneeringen of lyrische ontboezemingen, waarbij de toestand der optredende personen niet of nauwelijks merkbaar verandert, daar laat de vertooning ons koud, omdat wij niet meer met een Drama te doen hebben.

Verzwakken verhalen in het algemeen den indruk, waar wij zijn gekomen om handeling te zien, dubbel verwerpelijk zijn die, welke (meestal aan of door zoogenaamde vertrouwelingen) worden gedaan om den toeschouwer op de hoogte te brengen van hetgeen vroeger of op eene andere plaats is voorgevallen.

Dergelijke verhalen dienen alleen om de zoogenaamde Aristotelische wet der eenheid van tijd en plaats niet te verkrachten. Maar dergelijke wet kan niet verbindend zijn; want zij heeft haar grond niet in de natuur van het Drama. Aristoteles heeft haar dan ook nooit stellig voorgeschreven.

Zoo de Grieken *meestal* die twee eenheden hebben geëerbiedigd, dan was dit eenvoudig een gevolg van de omstandigheden, waaronder hunne stukken werden vertoond. De reden, die men voor haar behoud aanvoert, kan niet ernstig gemeend zijn. Of zou werkelijk de waarschijnlijkheid van het stuk er bij winnen? Als men zich kan verbeelden, dat in die twee of drie uren, dat de vertooning duurt, het toegestane etmaal, en niet zelden anderhalf etmaal, is verloopen, dan zal men zeker niet het onmogelijke vergen van zijne verbeelding om een langer tijdsverloop tusschen de verschillende bedrijven aan te nemen.

Wat wordt door dat samendringen van eene geweldige gebeurtenis binnen het tijdsverloop van één dag niet dikwijls de waarschijnlijkheid prijs gegeven! En nog veel meer de verlangde indruk. Stel tegenover de verhalen van een classiek stuk de levendigheid

Digitized by Google

van den gang der handeling in Shakspere's *Macbeth* b. v., waar het vreeselijke leven van den tiran zich voor ons oog ontrolt, en waar de indruk juist zoo treffend is, omdat wij *zien*, hoe de eene misdaad op en uit de andere volgt. En welke gewetensfolteringen staan ons levendiger voor den geest, die van Racine's Phèdre, welke er steeds over spreekt, of die van Lady Macbeth, die ze beheerscht en in haar boezem besluit, maar wier innerlijke strijd haar dwingt als slaapwandelaarster, in dat bekende huiveringwekkend tooneel, voor ons op te treden?

Ook de eenheid van plaats is aan den indruk niet bevorderlijk, omdat ze nog wat minder waarschijnlijk is. Of moet het natuurlijk heeten, dat samenzweerders hunne plannen smeden in het hofgebouw zelf des Keizers, zooals in Corneille's *Cinna;* of dat de geheele handeling van Racine's *Brittannicus* voorvalt in ééne zaal van het paleis van Nero? Wanneer wij in onze verbeelding ons ruim achttienhonderd jaar terug, naar Alexandrië kunnen verplaatsen, om ons de geschiedenis van Cleopatra voor te stellen, als daar op 't oogenblik voor ons gebeurende, dan is de tweede schrede zeker niet moeielijk, die ons in hetzelfde stuk van Alexandrië naar Rome doet overstappen. En hoe wordt ons dit niet gemakkelijk gemaakt bij de tegenwoordige inrichting van ons tooneel met zijn afwisselend decoratief!

In de levendigheid der handeling alleen ligt evenwel de toovermacht niet, waarmee de echte dramatische Dichter ons aan zijne kunstgewrochten boeit. *Individualiteiten* te doen handelen, personen met een eigen wezen en bepaald karakter ons door hunne daden aanschouwelijk voor oogen te tooveren, dat vooral is de roeping der Dramatische Kunst; dat vooral maakt haar onweerstaanbaar.

Epos en Drama beide geven ons gebeurtenissen, feiten, handelingen van menschen te zien. Maar het ligt in beider natuur, dat zij het niet op dezelfde wijze doen.

Het wezen der Epische Kunst in hare verhouding tot het Lyrisme is reeds elders, bij onze beschouwing van de lyrische poëzie der middeleeuwen, aangestipt. Hier sta nogmaals een volzin van het daar gezegde, ten einde door tegenstelling de eischen van het Drama te beter te doen uitkomen.

Menschelijke handelingen worden bepaald door twee drijfveeren: door 's menschen wil en door uiterlijke omstandigheden. In het

Digitized by Google

Epos, waar de Dichter aan geene beperkte tijdsruimte gebonden is, werkt hoofdzakelijk de tweede drijfveer: het uiterlijke speelt er in de schildering de grootste rol. Niet slechts wordt aan de omstandigheden groote invloed op de handelingen der menschen toegekend; maar ook de menschelijke wilsuiting wordt er meer in hare werking geschilderd, dan in hare beweegredenen ontleed.

Het Drama volgt een anderen weg. Door den eigenaardigen vorm, waarin het tot ons spreekt, is het gedwongen zijn inhoud binnen een bepaald, vrij kort tijdsbestek samen te persen. Het publiek kan slechts gedurende een beperkten tijd op de schouwburgbanken gekluisterd worden. De onbeperkte veelheid en verscheidenheid der feiten, noodig om niet aan de weinig aantrekkelijke oppervlakte eener gebeurtenis te blijven hangen, was er daardoor vanzelf aan ontzegd. Wat het in de breedte verloor, moest het door diepte van inhoud vergoeden, en die kon alleen verkregen worden door het zwaartepunt naar de innerlijke beweeggronden der handeling te verplaatsen. Maar buitendien, na de opkomst van het Lyrisme geboren, dat juist den blik naar binnen had gekeerd, kon het Drama dien weg niet meer verlaten, wilde het de aandacht boeien eener maatschappij, die zich niet meer kinderlijk verheugde in den uiterlijken schijn der dingen, maar die er het wezen, de beteekenis van wilde peilen. Het was dus geene willekeur, die de inwendige roerselen des gemoeds in het Drama op den voorgrond stelde: dit volgde uit den aard der zaak.

De handeling, die onze aandacht zal kluisteren, kan geene alledaagsche, onbeteekenende daad zijn. Buitengewone daden zijn het gewrocht van sterke wilsuitingen, door het zieden der hartstochten te voorschijn geroepen. Hartstocht zal dus eene groote rol in het Drama vervullen.

Nu vergete men niet, dat het Drama een kunstwerk is, dat het dus alleen door aanschouwelijkheid op ons kan en mag werken. Wij worden daarom ook niet bevredigd door abstracten hartstocht, die aan het gebied der Kunst vreemd, alleen op dat der Bespiegeling te huis behoort. Wij kunnen zelfs geen genoegen nemen met zoodanige voorstelling van personen, die niets van de menschelijke natuur vertoonen dan ééne alles uitsluitende drift; omdat dit eer marionetten zijn, door een enkelen draad in beweging gebracht, dan levende menschen van vleesch en been, bezield door

Digitized by Google

een samenstel van krachten, die van hun organisme onafscheidelijk zijn.

Want voor het menschelijk gemoed heeft alleen het echt menschelijke de hoogste aantrekkelijkheid En de hartstocht wordt dan eerst voor ons menschelijk, waar en roerend, wanneer hij in eene tastbare individualiteit zich openbaart, en daardoor die bepaalde grenzen, vormen en tinten krijgt, die hem tot eene concrete waarheid stempelen. Daardoor alleen wordt elke dramatische knoop gelegd niet slechts; maar daardoor alleen ook kan het Tragische in het moderne Drama worden behouden.

Waar het Drama geen antwoord geeft op de vraag: wat maakte het uitbreken van den hartstocht, die den held des stuks te gronde richt, onvermijdelijk? wat is er in het verleden van dien held, in zijne vorming, zijn karakter, zijne organisatie, zijne persoonlijkheid, dat die bepaalde opwelling des gemoeds wettigt, zoowel als den vorm, waarin zij zich openbaart? — waar het Drama op die vragen geen antwoord geeft, daar is eene roerende tragedie nauwelijks mogelijk..

Immers eene handeling, die alleen voortspruit uit een in de lucht hangenden hartstocht, als b.v. die van Racine's Phèdre, kan ons ter nauwernood boeien. De belangstelling, die men eischt voor een persoon, daardoor gedreven, heeft eene onmogelijkheid ten grondslag: zij vergt van ons het geloof aan het *Noodlot*, volgens het begrip der Ouden.

Dat dit Noodlot in het Grieksche Drama een machtige hefboom geweest is, om het gevoel van medelijden op te wekken voor den held, die dus voorbeschikt was om, ondanks zichzelven, een strijd te strijden, waarin hij het onderspit *moest* delven, — wie zal het ontkennen? Maar bij onze wereldbeschouwing is die hefboom verlamd en krachteloos.

Het Tragische in het moderne Drama heeft een anderen oorsprong. Het vormt zich in 's menschen boezem zelf; 't is een gewrocht van den hartstocht, werkende op een bepaald karakter, op eene sterk sprekende individualiteit. Is dat karakter juist geteekend, springt het ons met onweerstaanbare kracht in 't oog, dan heeft de daardoor bepaalde, eigenaardige werking en uiting van den hartstocht ook eene onvermijdelijke *raison d' être*. De held staat op een hellend vlak, dat op een afgrond uitloopt; en

Digitized by Google

zijne driften dwingen hem, omdat hij is zooals hij is, die helling af te glijden. En is dit niet meer geschikt om onze sympathie op te wekken, om ons tot medelijden en schrik te stemmen, dan eene handeling, wier eenige grond ligt in een blind Noodlot, in de willekeur of den nijd der Goden, die voor ons slechts mythologische klanken zijn?

Nu rijst de vraag, in hoeverre onze tooneeldichters uit het begin der zeventiende eeuw zich van dat alles rekenschap hebben gegeven, of hunne dramatische voortbrengsels aan die vereischten voldoen? Een beknopt overzicht van hun werk zal die vraag helpen beantwoorden, daar slechts een hunner ons zijne theoretische beschouwingen heeft nagelaten. Rodenburg namelijk heeft getracht zich rekenschap te geven van de kunst, die hij beoefende, en men moet bekennen, dat hij daaromtrent vrij heldere begrippen had, welke zijn neergelegd in een afzonderlijk boek, dat wij vluchtig moeten bespreken.

De aanleiding tot dat boek was daarin gelegen, dat hij zag, dat „de Poëterije huyden daeghs zo achtbaer niet en is ghelijck die loflijck en hoogwaerdigh geacht behoort te wezen." De oorzaak daarvan lag in het misbruik, dat de poëten van de Kunst gemaakt hadden. Dit noopte hem eene verdediging van de Poëzie te schrijven, waarin hij haar aard besprak, en die hij doopte: *Eglentiers Poëtens Borst-weringh.* Dit boek kwam in 1619 met eene uiterst vleiende opdracht aan Prins Maurits in het licht.

Het geheel is als proeve van letterkundige aesthetiek een merkwaardig verschijnsel: ook wanneer men niet over het hoofd ziet, dat het gedeeltelijk eene vertaling is van Sir Philip Sidney's *An Apologie for Poetry* [1]). Ook uit het niet oorspronkelijke allerkleinste gedeelte van het boek blijkt zijne richting.

---

1) Het werk is niet, zooals beweerd is, eenvoudig eene vertaling van Sidney's vertoog. Het tegendeel blijkt, voor wie niet tegen onderzoek opziet. Rekent men de „by-loperkens" niet, dan loopt het eigenlijke werk tot bl. 190 van het boek, en daarvan zijn niet meer dan de 48 eerste bladzijden naar Sidney gevolgd, behoudens de inleiding (bl. 1—3) en sommige wijzigingen. Deze bepalen zich tot enkele bekortingen en het weglaten van wat bijzonder op Engeland betrekking heeft, als de verwijzing naar oude volksliederen, naar Chaucer, naar de leerdich-

Digitized by Google

Rodenburg was een idealist, een aanhanger dier „Poëterye, die door de krachte van een Hemelsche azem voortbrengt 't geen natuere te boven gaet" (bl. 9). In de Poëzie achtte hij den vorm niet laag, dewijl hij meende, dat het tot haar aard behoorde „om niet te spreken na gemeene ghewoonte en slecht gebruyck":

---

ten van den Graaf van Surrey, de tooneelspelen van Gorboduze; voorts de toespelingen op het land zelf.

Doorgaans is de vertaling niet slechts juist, maar ook pittig, ofschoon stroef van vorm. Waar zij eene enkele maal schijnt te falen, durf ik dit op rekening van de uiterst slechte correctie stellen, die voorbij zag, dat soms woorden, misschien wel geheele regels zijn weggevallen.

Van bl. 47 af laat Rodenburg zijn leidsman varen, die zich op het eind van zijn werkje een voorstander toont der classieke eenheden in het Drama, en aan de bestrijding van het daartegen indruischende romantische stelsel een lang betoog wijdt. Hij verdedigt den classieken vorm met een beroep op Euripides. Verder bestrijdt hij de vermenging van ernst en boert in de stukken van zijn tijd en den gemeenen toon van het Comische. Hij besluit met eene beschouwing over den stijl der Engelsche schrijvers, die hij verwijst naar Cicero en Demosthenes, en over de geschiktheid van de Engelsche taal voor letterkundig gebruik.

Dit alles beslaat bij Sidney verscheiden bladzijden: in de vertaling van Joan de Haes (want ik kan het oorspronkelijke niet machtig worden), bl. 629—644. Dat Rodenburg het allerlaatste gedeelte heeft achterwege gelaten is vrij natuurlijk; maar het is opmerkelijk, dat hij ook in het voorafgaande belangrijke wijzigingen brengt.

„De Poëten verschelen inde wijze van handelinghe van hun Treur- en Blyspelen, want waer het toonneel behoordt maer een plaets af te beelden, en oock alle hun bedrijven (na Aristotels leere) te geschieden in een dachswerck, zo werdender vaecken gebruyckt op het Tooneel veel bezondere plaetzen, en daer beneven veel daghen en langhe tijdt. Men ziet dat het toonneels eene zyde afbeelt Asia, en d'ander zyde Africa, jae ander Coninghrijcken, zoo dat de Toonneel-speelder zelven moet zeggen waer hy is, of d'aenzienders verwerren in d'uytkomste. Met redenen machmen dit berispen, zomen zich bindt aen Terens en Plaut. Den treffelijcken Poët Lope de Vega Carpio (in zijn boeczken ghenaemt: *Arte nuevo de hazer comedias en este tiempo*) zeyt: dat hij Terens en Plaut uyt zijn ghedachten stelt, als hy zijn voorgenomen wercken wil rijmen: daer by voegende, dat hy zich aen geen tijdt bindt, maer voorzichtelijck zijn bedrijven verdeeldt, en meest handelende yets 't geen historiael is, oordelende dat het bevallycker voor de aenschouwers is, het begin en 't eyndt van alle de ghevallen af te beelden. 't Zelve ghebruyken oock alle de Poëten in Enghelandt. Zomen oock wel let op den Italiaen, Ridder Battist Guaryn, zeer qualijck kanmen ghelooven dat alle de handelinghe van zyn *Pastor fido* in een dach, twee noch drie gheschiet kan wezen, 't zelfde bespeurtmen oock inde wercken van Robert Gernier, Ollenix du Mont-Sacré, en veel anderen; doch ick prijs 't noch berisp 't niet, maer zegghe, dat het werck van een dach of twee (Terens en Plauts leere volgende) treffelyck, en lofwaerdich is. Ick laet

Digitized by Google

het is der Poëten plicht „om in vaersen af te beelden hun vindinghe, en dat alleenlijck om met kunst-woorden, en cierlycke spreuken uyt te beelden hun voornemen, ja op maten en voeten, en yder sillabe kauwende en herkauwende op 't kunstichste, en nae vereysch van 't geen men handelen wil" (bl. 12, zie ook bl. 183). Maar hij weet ook wel, „dat het rymen of vaersemaking geen Poët maeckt" (bl. 12). En hoezeer hij doordrongen was van de overtuiging, dat een ander hoofdbestanddeel in de Kunst niet ontbremocht, blijkt uit deze woorden (bl. 8): „yder kunst-meesters kunst bestaet inde *idea*, of oogh-mick van 't werk, en niet in 't zelfde werk." Doch hij laat daar terstond op volgen: „En dat de Poët dat oogh-mick heeft, blyckt klaerlyck by de uytmuntende afbeeldingh en beschryvingh van het voorghebeelde."

Ziehier verder enkele zijner denkbeelden over tooneel-poëzie in het bijzonder.

Hij behoort tot de romantische school; vooral in dien zin, dat bij hem het *zien* gaat boven het *hooren*. „Niets isser aengenamer voor de aenhoorende volckeren, als bevestingh van goede voorbeeldingen en ghelijckenissen. . . . . Waerom dat de aenhoorders meer behagingh hebben inde voorbeeldingh en fabulen diemen by brengt tot bevestingh des voorstels, als inde argumenten of twist-redeneeringh diemen handeldt? daer Aristoteles op antwoort, hoe dat de voorbeelden en fabulen d'aenhoorders grondigher leeren, zynde een beweginghe die de zinnen aenroerdt, waer teghen dat de argu-

---

een yder in 't verkies van zijn eyghen zinnelyckheyt. Wenschende dat alle Poëten, oft Poësie-lievende Rymers alleenelyck letten willen, [wat] hun oog-mick wesen mach, dat zy stichtich d'aenhoorders verheughen moghen, berispende de misbruycken, en leerende de deughde, op dat zo loffelijcken wetenschap niet geheel in verachtinge geraecke, aengezien dat geen tongh noch pen heur Hemelsche waerde volkomen kan uyten."

Van hier gaat Rodenburg geheel zijn eigen weg. Eerst wordt de theorie van de welsprekendheid behandeld, waarbij in bonten rei allerlei onderwerpen worden aangeroerd om als voorbeeld te dienen (bl. 48—80), waarvan ik alleen vermeld den lof van het reizen (bl. 74) en van de Rechtsgeleerdheid (bl. 75—80). Dan volgen eenige op zichzelven staande vertoogen als proeven van proza-stijl. Bl. 81—132 een *Vermaenbrief* tot huwen. Dan een betoog over het pathos in de welsprekendheid, hoofdzakelijk naar Hugo de Groot (bl. 133—190). Daarna volgen als toegift, bl. 191—312, tafelspelen en bruiloftsgedichten; bl. 313—430, tweehonderd „liefds-zinne-beelden."

Digitized by Google

menten, en twistredeneringhen veel verstants vereyschen" (bl. 184) Merkwaardig is ook een ander gezegde (bl. 180): „door d'ervarentheyd die ick daer van hebbe, bevindt ick dat de schrickelijckste en yzelijckste, jae mismaeckste beelden de nutbaerste zijn, vermits dat die steetvaster in de geheugenis gegrond werden, als gemeene beelden, want wat meest uytmunt werd minst vergeten."

Overigens stelt hij zich in theorie geen partij voor of tegen de classieke eenheden [1]), ofschoon hij er eigenlijk wel toe overhelt; maar in de practijk heeft hij zich toch voor de romantische afwisseling verklaard. Laat hij in dit opzicht een ieder in zijne keuze, niet alzoo, waar het de zedelijke strekking van het tooneel geldt. Hij eischt, dat de Dichters „stichtich d'aenhoorders verheughen mogen" (bl. 48).

Stichten: dat was voor hem eigenlijk het hoofddoel der Kunst [2]): ja, hij ging zoover, van te verklaren (bl. 212): „alst zo waer, dat ick bemerckten myn penne een zilb mocht voort brengen 't geen de aenhoorders oft lezers zoude moghen verargeren, ick banden de rymkunst gantsch uyt mijn gheneghentheyt: ten aenzien dat ick alle onstichtige Rymers berisp: en 't waer zekers meer berispelyck dat ick zelven zoude vallen in 't wrack daer ick anderen voor waerschuw." Geen wonder dan ook, dat hij uitvaart tegen de oneerbare kluchten, die vertoond werden. Deze waren het, die vooral de Poëzie in minachting hebben gebracht.

Blijspelen op zichzelf zijn niet verwerpelijk, voor zoover ze „alleenlijck nabootsinghe zyn van de misbruycken onzes levens, dewelcke men verthoont inde hebbelijckste en aerdichste wyze. Jae zo stichtelijck dat gheene aenschouwers daer van misnoeght kunnen wezen." Het is goed ondeugden en bedriegers aan de kaak te stellen „door de levende afbeeldinghen die de bly-spelenspeelders vertoonen" (bl. 27). Maar wat zijn ze geworden onder

---

1) Zie de vorige noot op bl. 201.

2) In de opdracht van *Mellibea* heet het: „Mijn penne schreumt niet te bekennen dat de Poësie voor my de vermakelijckste tijd-cortingh is die ick vinde, vermidts ick leerende leer, anderen stichtende sticht ick my zelven."

En in de opdracht van *'t Quaedt syn meester loondt:* „Ick heb immer het oogmick ghehadt, in alle myn rymerijen, dat die mochten verheuglijck zijn, en stichtich: 't welck oock is de rechte natuure en aerd vande Poëzye: dieze anders ghebruycken, misdoen deze lof-waerde, en overtreffelijcke oeffeningh."

Digitized by Google

de handen van „slordighe rymers, en ontuchtige tooneel-speelders?" — „Vaecken werdender op de toonnelen zo onstichtelijcke, jae oneerlijcke kluchten, en wangelaten zotticheyden (doch de vaten gheven uyt wat zy inne hebben) ghebruyckt, die de wulpze zinnen tot meer wulpsheydt terghen, ghelijck zy de eerbaere ghemoeden ontstichten, en wars maecken hun spelen te zien, vermits de onghe-schicktheyt een afkeer veroorzaeckt" (bl. 47). „Ja", zegt hij (bl. 189), „my is van bezondere treffelycke mannen te vooren ghecomen, wiens dochteren ghezien hadden zo ontuchtige voor-beelden op zommige toonelen, dat zy hun kinderen ernstich ver-boden *(sic)* die plaetzen te schuwen. — Is dit niet te bejammeren! (roept hij uit) is 't niet beklaeghlyck! veroorzaekt dit niet dat de Reden-rijck-kunst geraeckt in kleen achting? zijn deze wulpze onbesnoeyde los-hoofden geen struyck-rovers van de glorie der Poëten?"

't Is waar, dat die „vreemde grillen," waarbij men „de eerbaere kaecken doet blozen door oneerbaere handelinghen," soms „de ghe-meene aenhoorders doen juyghen en schat'ren; — doch voor my (zegt hij), ick achtet veel lofbaerder dat de ooghen traenen door de droeve voorbeelden, en de herten bewegen door stichtige bedry-ven" (bl. 189). En zijn gheheele streven was dan ook, „om staende te houden 't Heroyck, welcke is de hooghste, en volmaeckste aert van Poëterye" (bl. 30).

Men ziet, dat men hier het programma der *Oude Kamer* tegen-over de *Academie* voor zich heeft; want het gold toch geene verdediging van Poëten en Poezie in het algemeen, maar bepaal-delijk „*Eglentiers* Poëtens Borst-weringh."

Dat programma stelde het Hoofd der Kamer onder „een ghebe-deldt lommerken der gunst-milde Orangie-telghens-bladen": hij riep er in eene opdracht de bescherming van den Prins voor in; want, wat er ook gebeurd mocht zijn, de *Eglentier* en zijn voor-ganger waren orthodox-gereformeerd en sterk Prinsgezind [1]).

---

1) Hier roemt hij den Prins als

„Volmaecktheyts Cabinet! waer in is niets verderff'lyck";

als den held,

„Om wien de goon noch kibb'len met getier,
Om slissen of Godt Mars is in hun rey, of hier."

Digitized by Google

Prinsgezind en orthodox-gereformeerd, de Vrede Gods beschouwende als „'t waerdichst onz's toonneels cieraten," — dat vooral was het kenmerk; en uit het vroeger medegedeelde blijkt niet onduidelijk, dat men de nieuwe instelling beschuldigde daar niet veel werk van te maken. De *Academie* verkneukelde zich immers in dat comische, kluchtige, platte, dat men zoo sterk veroordeelde.

Was er ook ander verschil van richting? De kennismaking met de stukken, die gespeeld werden, zal antwoord geven op deze vraag. Wij beginnen natuurlijk met Hooft.

De stukken zijner jeugd, vóór en even na zijne Italiaansche reis geschreven, *Achilles en Polyxena* (1597) en de *Theseus en Ariadne* (1602), zijn geheel in den rethoricalen trant en sluiten zich aan bij de historische tooneelspelen, die al vroeg naast de allegorische eene plaats vonden.

Beider inhoud is aan de classieke Oudheid ontleend, en in beide straalt allerwege de bekendheid met classieke schrijvers door: toch staat het een zoowel als het ander geheel op romantischen bodem. De *Achilles* doet denken aan een der laatste voortbrengselen der middeleeuwsche Romantiek, aan het volksboek van „De schoone amouruesheyt van Troylus en der schoone Briseïda, Calcas dochter, die een verrader was."

De held van het stuk is zeer verliefd op de Trojaansche Konings-

---

En in de *Eglentiers Nieuwe-Jaersgift op 't jaar* 1619 laat hij de Kamer een lofzang op zijn beschermer „uytschateren", waarin deze regels voorkomen:

„O Prince! Princens Prins! wat tijtel zal ick geven
Aen u All'waerde Vorst? opdat uw' naem mach leven,
In eeuwichlijck gheheugen, en de tijdt niet mach
Uutzweeren hem, van wien men gheen ghelijck oyt zach:
Zo vroedt, zo goedertier, zo wijs, zo stout, als goedich,
Zo wacker, en zo gau, zoo reckelijk als moedich,
Zo reen-beradich, en voorzichtich in uw werck,
Ja niets bestaet als met een redelijck opmerck,
Den Caesar in 't beleydt uytvoerende 't manhaftlijck.
Als 't nood vereyscht, gestreng, als 't tijd vereyscht weer zaft'lijck,
Uw tytel, Prins, ick in een woordt u geven sal.
Wat is 't? *Orangiens Prins?* Och neen, 't is *Aller-al.*"

En de slotregels luiden aldus:

„O laet d'Orangien Prins, en lievers steets zijn groeyende
In eenicheydt en vrede, rustich in *Liefd*, *bloeyende!*"

Digitized by Google

dochter. De Trojanen willen die omstandigheid gebruiken om hem tot een verrader van de zijnen te maken; maar dit stuit hem tegen de borst. Als zijn Patroclus door Hector gedood is, brengt hij dezen uit weerwraak om. Priam komt met de zijnen het lijk zijns zoons van den vijand afsmeeken. Polyxena valt daarbij haar minnaar te voet en biedt haar leven als losprijs voor het lijk haars broeders. Op raad van Nestor en Ulysses geeft Achilles de voorkeur aan geld, want

„Het doode lichaam doet ons nerghens in profijt!"

Weldra krijgt hij berouw, dat hij zijn „juffrou" heeft laten gaan: deze lokt hem tot eene samenkomst, waarin hij verraderlijk wordt omgebracht door Paris en Deïphobus.

Daarmee is eigenlijk het stuk uit, maar eerst het vierde bedrijf ten ende; en de classieke school, waartoe Hooft reeds overhelde, eischte vijf bedrijven. Hij knoopt er daarom den strijd van Ajax en Ulysses om de wapenrusting des verslagenen aan vast, naar Ovidus' Metamorphosen vertaald.

Men zal licht inzien, dat er verscheiden wezenlijk dramatische toestanden in het stuk zijn; doch daarvan is geenerlei partij getrokken. Er is handeling genoeg in; maar daaraan ontbreekt het eerste vereischte van een kunstwerk: innerlijke eenheid. En van karakterschildering vindt men er geen zweem. Voorts is de inkleeding in 't algemeen eer plat dan poëtisch, en zijn de verzen zoo stroef als ongepolijst. Alleen in de koren toont Hooft reeds, hoe uitnemend zijn aanleg op lyrisch gebied was [1]; ja, er zijn er onder, die waarlijk fraai mogen worden genoemd, en die de vergelijking kunnen doorstaan met het beste, dat in dit genre, zelfs veertig jaren later, werd voortgebracht. Men zie b.v. dat, waarin, bij de ongestadigheid van 's werelds goed, alleen hij gelukkig wordt geprezen, die te midden der wisselingen van het lot zichzelf gelijk blijft:

„Hoe schoon, hoe trots, hoe spijtich datse schijnt,
De werelt doch niet anders is als wijnt," enz.

Maar een schoon geborduurde rok maakt nog den held niet.

1) Dat al die koren strofisch zijn, werd vroeger over het hoofd gezien.

Digitized by Google

Hooft had geen ongelijk, in latere dagen deze onrijpe vrucht zijner jeugd te verloochenen.

Hetzelfde deed hij met *Theseus en Ariadne* met niet minder recht. Ofschoon de verzen vloeiender zijn, staat dit stuk in aanleg nog beneden het voorgaande: het hangt nog losser ineen. Theseus vergeet zijn Ægle voor Ariadne, die zich hem naar het hoofd werpt, om haar even loszinnig weer te verlaten, wanneer zijne eerste geliefde hem, gelijk hij meent, in een droom verschenen is. En Ariadne laat zich terstond naar hartelust door Bacchus troosten.

Voor dat alles wordt geen enkele redelijke grond aangevoerd: geen enkel karakter geeft er aanleiding toe, want ook hier ontbreekt karakterschildering volkomen. Wel wordt de plotselinge hartstocht der schoone door het koor vergoelijkt, omdat vorstenkinderen niet leeren hunne driften in te toomen, terwijl zij bovendien eene dochter is der beruchte Pasiphaë; maar daarin steekt geen diepe psychologie. Er komt een enkele regel in het gedicht voor, waaruit men kan opmaken, dat al wat met Ariadne gebeurt, een gevolg is van de gramschap van Venus; doch al ware dat denkbeeld duidelijker uitgewerkt, dan bleef het nog de vraag, of dit voor den modernen, Christelijken toeschouwer ook maar in de verste verte eene natuurlijke verklaring geeft van de lichtzinnige karakterloosheid van de beide hoofdpersonages?

Men verwondert zich dan ook, dat deze stukken in 1614 nog zoo uitbundig werden geprezen. als wij zagen, dat het geval was.

Kunnen Hooft's latere tooneelwerken, waarover hij zich niet schaamde, beter den toets der critiek doorstaan?

Zeker niet de *Granida*, dat herdersspel, dat gewoonlijk als de eerste rijpe vrucht zijner Italiaansche reis geroemd wordt, en dat althans een nagalm is van de toen in Italie heerschende, meest onnatuurlijke, meest gemaniëreerde manier. Het herinnert dan ook herhaaldelijk aan den *Pastor fido* [1]), maar is nog minder natuurlijk dan Guarini's stuk.

---

1) Leendertz heeft in zijne uitgave herhaaldelijk de letterlijke navolging aangewezen, b.v. bl. 150, 151, 152, 159. 't Was dus een lapsus memoriae van Dr. J. Ten Brink, toen hij in een opstel getiteld: *Hooft in Italie* (*Nederland*, 1881 no. 4, bl. 473), schreef: „Zijne Granida, een lyrisch liefdespel [?] van het begin tot het einde, bewijst hoe nauwkeurig hij den *Aminta* gelezen had. Het eerste tooneel .... geeft soms woordelijk het eerste tooneel van den *Aminta* terug."

Digitized by Google

De Perzische Prinses Granida, op de jacht verdwaald, ontmoet den herder Daifilo, in wiens hart zij een zoo geweldigen liefdebrand ontsteekt, dat hij plotseling de herderin Dorilea, die hij tot nog toe heeft bemind, verlaat, om zich naar 's Konings Hof te begeven. Daar treedt hij in dienst van Prins Tisiphernes, die naar de hand van Granida dingt. Er doet zich een medeminnaar van den Prins op: Ostrobas, zoon van den Koning der Parthen. Een tweegevecht moet beslissen, aan wien van beiden de hand der Prinses zal ten deel vallen.

Daifilo stort zijn hart voor zijn meester uit: hij bekent, dat hij alleen in zijn dienst getreden is, om de Prinses te kunnen naderen, die hij bemint; en hij smeekt hem om in zijne plaats, gehuld in zijne rusting, den Parth te bestrijden. Tisiphernes neemt daar genoegen mee; en men begrijpt, dat Ostrobas door den boerschen kampvechter overwonnen en gedood wordt.

Dan laat Granida Daifilo door hare voedster bij zich ontbieden. „Sy ontdecken malkander, — zegt de *inhoudt*, — haer onderlinge liefde: Granida seyt gereedt om met hem te vertrecken, en een harderinnen staet getroost te sijn; welcke aenbiedinge hij, nae dat hy haer de swaericheden van sulx voorgehouden heeft, en verstaen deselve van haer al te vooren overwogen te sijn, met groote danckbaerheit aenneemt." Na hare vlucht strooit de voedster rond, dat zij door een God geschaakt is. Tisiphernes „is om raesende te worden:" hij draagt zijne betrekking aan 't Hof aan Daifilo over en trekt de wijde wereld in.

Daifilo, die zijne Prinses naar het land gevolgd is, wordt door een vriend van den verslagen Ostrobas, daartoe door diens geest uitgenoodigd, overvallen; maar gelukkig met zijne geliefde door den toevallig daarlangs trekkenden Tisiphernes ontzet. En „den gentilen Prince, in plaets van hem tegens haer te verbitteren, verwondert sich over haer selsaeme liefde, en gebiedende haer goeden moedt te hebben, belooft en vercrijcht haer haeren soen van den Coning, diese beijde met blijen wellecoom onthaelende, te saemen huwt."

Ontegenzeggelijk is in de *Granida* eenheid van gedachte niet te miskennen; maar dit geeft nog geen recht tot den onvoorwaardelijken lof, dat dit stuk de „geurige vrucht" zou zijn, „waarvan de bloesem zich in de zwoelte der zuiderlucht gezet had." Aan de uitvoering hapert daarvoor te veel.

Digitized by Google

Men ziet hier immers niet, zooals Vondel noodzakelijk achtte, blijkens de opdracht van zijn *Hercules in Trachin* 1), „hoe elcke personaedje . . . . . naer heuren staet en eisch, zich zelve natuurlijck, zonder eenige opgeblazenheit, uitbeelt." Want kan men zich een herder voorstellen, die minder op een herder lijkt dan deze Daifilo? En werd er immer eene Prinses gevonden, die er minder aanspraak op heeft de heldin eens dichters te zijn? Beiden zijn het gewrocht der meest overdreven conventioneele onwaarheid. Men ziet dat te beter in, naarmate men meer tot de bijzonderheden afdaalt. Hoe filozofisch weet de boer over de liefde te redekavelen, en wat toont hij zich van den beginne af aan een volleerd hoveling 2)! Wat moet het publiek gemeesmuild hebben, toen het hem hoorde betuigen:

„Wy sijn [maer] harders slecht, eenvoudich opgevoedt;"

---

1) *Vondel's Werken*, XI D., bl. 184.

2) De heer D. C. Meijer Jr. is tegen dit oordeel opgekomen in zijn opstel: *De jeugd en de jongelingsjaren van P. C. Hooft.* geplaatst in *De Gids* van 1881, II bl. 131. Wel erkent hij, dat in het genre, waartoe de *Granida* behoort, „de onwaarschijnlijkheid der toestanden alleen wordt overtroffen door de onmogelijkheid van de taal die de personen in den mond wordt gelegd." Maar dit belet toch niet, dat, naar zijn inzien „de kritiek die aan den herder verwijt dat hij filozofisch over de liefde weet te redekavelen, met evenveel recht aan Lafontaine zijne sprekende dieren kan verwijten. Als alle konventionele onwaarheid de poëzie uitsluit, wat blijft er in de letterkunde over?"

Conventioneele onwaarheid sluit niet altijd poëzie uit; maar omgekeerd sluit de Poëzie, die haar doel niet wil voorbij streven, wel degelijk al te stuitende conventioneele onwaarheid uit. En hier gaat zij alle grenzen te buiten, in veel grooter mate dan in het Italiaansche stuk, dat Hooft voor oogen stond. Gaat ook de verwijzing naar Lafontaine wel op? Of mag men aan een dramatischen dichter dezelfde eischen stellen of dezelfde vrijheid laten als aan den Fabeldichter?

Maar in den roes der Hooft-feesten werd zoo licht alles vergoelijkt, wat de Drost geschreven heeft. Zelfs Busken Huet, die in hetzelfde tijdschrift (1881 I bl. 419,) schreef: „Voor het tooneel hebben de dramatische werken van Hooft geen waarde meer, tenzij als relieken", zegt toch op dezelfde bladzijde, ter verzachting van zijn oordeel, van de *Granida:* „Hooft wil doen zien dat alle menschen voor de regtbank der liefde gelijk zijn. Dus beschouwd, is *Granida* de bekoorlijkste kleine gedramatiseerde liefdes-roman in verzen, dien de nederlandsche renaissance heeft aan te wijzen."

Waarin bestaat toch wel de bekoorlijkheid? En waar blijkt, dat Hooft het hem toegeschreven doel heeft beoogd?

Digitized by Google

of als Granida hem toevoegt:

„Ghij vollicht de natuir, wij sien haer over 't hooft."

De spreuk van Vondel:

„Het zy ghy speelt voor stom, of spreeckt,
Let altijdt in wat kleet ghy steekt,"

stond evenwel in die dagen der goê gemeente waarschijnlijk niet duidelijk voor oogen; en het is de vraag, of wel iemand onder de letterkundigen zich ergerde over wat mij althans voorkomt eene Italiaansche misgreep van den Drost te zijn. Integendeel, dit genre heeft ook hier te lande opgang gemaakt en navolgers gevonden. Merkwaardig is het, dat, terwijl een jaar na de uitgave van de *Granida* Rodenburg over de onnatuurlijkheid zijner tooneelfiguren werd gehekeld, men er niet aan dacht zich af te vragen, of Hooft zich misschien niet in gelijke mate daaraan bezondigd had. Maar eerlijkheid en waarheidszin staan niet in het vaandel der partijschap geschreven.

Zoo wij met het *genre*, hier door Hooft op het Hollandsch tooneel gebracht, niet veel ophebben, wij aarzelen niet te verklaren dat zekere onderdeelen, b.v. de zangen en reien de meesterhand verraden.

De *Granida* is, gelijk wij zagen, al van 1605. Het duurde geruimen tijd, eer Hooft op nieuw zijne krachten aan het tooneel zou wijden. Tot op dat oogenblik had hij alleen gestaan. Vondel had zelfs zijn *Pascha* niet geschreven, dat in 1612 in het licht kwam. Bredero begon niet vóór 1611 de reeks zijner tooneelstukken, en Coster zou evenzeer eerst in 1612 de eerste proeve zijner kunst leveren. 't Is, of op eenmaal de zucht tot dramatischen arbeid onweerstaanbaar wordt. Omstreeks denzelfden tijd, in het jaar 1612 of 1613, gaf Hooft dan ook zijn *Geeraerdt van Velsen* in het licht [1]). De aanleiding tot dit treurspel vond hij ongetwijfeld in zijn verblijf op het Muiderslot, dat getuige van den aanslag op den Hollandschen Graaf geweest was. De stof leverden hem zeker het bekende volkslied „van Graef Floris ende Gheraert

1) In zijn geheel, naar de uitgave van 1613 afgedrukt bij Penon, *Nederl. Dicht- en prozawerken* III, bl. 223 vlg.

Digitized by Google

van Velsen" en de kroniek van Melis Stoke: uit beide nam hij zelfs verscheiden regels over.

Maar een dichterlijk onderwerp past nog niet vanzelf voor een drama; en van het gewrocht van Hooft kan men gerust met Van Lennep zeggen [1]), dat het „zwak van samenstelling" is. Of het overigens al „heerlijke lierzangen en treffende schilderingen bevat", dit maakt het nog niet tot een schoon treurspel, evenmin als de omstandigheid, dat het „geheel aandruischt tegen de geschiedenis", de dramatische waarde, zoo 't die bezat, in 't minst zou verkleinen.

De zwakke samenstelling springt overal in het oog. Men denke slechts aan het zonderlinge mengelmoes, dat ontstaat, door te midden der saamgezworen edelen nu eens de allegorische figuren List, Bedrog en Geweld, of Eendracht, Trouw en Onnoozelheid te doen optreden; dan weer eene „rey van Amstellandsche Jofferen", voor welke in het kasteel geen plaats is, maar die alleen worden toegelaten om de toedracht der zaak te verhalen, of ons op zedekundige bespiegelingen te vergasten; terwijl eindelijk het geheel besloten wordt met eene 266 verzen lange voorspelling van den Stroomgod de Vecht, aangaande Holland's toekomstige grootheid.

Er is des ondanks in dit treurspel eene treffende tragische kern, maar die niet tot ontwikkeling gekomen is.

De ondergang van een gevierden Vorst [2]) moge eene aandoen-

---

1) *Vondel's Werken*, I D., bl. 655.

2) Men heeft altijd aanstoot genomen aan de uitdrukking, die de stervende Graaf bezigt:

„O Schepper! *ick ontschep*, ontsluyt my uw ghenade.

Toch raakte dat woord spoedig in de mode. Reeds in 1615 gebruikt De Koningh het in zijn *Jephthah:*

„So 't eenmael dy ghelust dat ick in 't hevig stryen
Ontschep."

Voorts Van der Eembd in zijn *Sopkonisba*, 1620:

„U dochter die *ontschept:* ach ick verzoeck genade."

Vondel gebruikt het in hetzelfde jaar in een klinkdicht bij de *Heerlyckheid van Salomon* evenzeer, maar transitief:

„*Ontschept* en doodverwt die voor hem op 't aenzicht vallen."

Ook Shakspeare gebruikt dezelfde uitdrukking in *Measure for measure* zeg Angelo in het vierde bedrijf b.v.:

„This deed *unshapes* me quite, makes me unpregnant."

Digitized by Google

lijke en leerrijke gebeurtenis zijn, tragisch wordt zij eerst, wanneer die val de gerechte straf is, welke den man treft, die zijne macht of zijne betrekking misbruikt heeft om een alles verteerenden hartstocht bot te vieren. En dan nog hangt de belangstelling in de tragische figuur geheel af van des helds persoonlijkheid.

Waar hij te gronde gaat, juist door de eenzijdigheid, die aan elke heldennatuur eigen is; waar hij struikelt over *le défaut de ses qualités*, daar zal de tragische werking het sterkst zijn; maar in allen gevalle eischt zij buitengewone afmetingen. Een Richard III kan ons boeien, ondanks zijne misvorming naar lichaam en ziel; maar geen gewone booswicht, die b.v. alleen uit geldzucht moordenaar werd. Evenmin is de Vorst een echt tragisch onderwerp, die de snoodste daad alleen pleegt om een pleister te leggen op de gekwetste eigenliefde zijner *maîtresse*.

De Floris van Hooft is de meest karakterlooze lichtmis, dien men zich kan voorstellen. Hij had den Velzenheer aangezocht zijn boel te trouwen, en had het hooghartig antwoord gekregen:

„Uw slete schoen myn voet niet passen."

Toen later „d'adelyke Maeghdt van Woerden voor Vrouw op 't huis te Velsen" gevoerd werd,

„Doen raeckte, door verspeeten smart,
De Vorstelycke Boel aen 't raeen."

en zij haalde haar minnaar tot een schelmstuk over, waarop zelfs geen hartstocht eenig vergoelijkend licht laat vallen. Dat was eene misgreep van den Dichter.

„'t Is Prinssen sieckt; wy gaen altsaemen aen dit evel."

Met die uitvlucht wil de Graaf zich van een loszinnig op Velsen's broeder gepleegden gerechtelijken moord afmaken; en hij zou daarmee misschien ook het „swaerder stuck" verontschuldigd hebben, als hij niet van lagen angst gekropen had. Die deed hem zeggen:

„Mijn boelschap terchdme staech; dees heeft de schuldt van alle;"

die perst hem de vernederende belofte af:

„Uw bastaertdochter sal ick trouwen, laet my 't leven."

Zulk een karakter is weinig geschikt ons met belangstelling en

Digitized by Google

echt tragisch medelijden te vervullen. Vorsten, die hunne hooge roeping vergeten, „de hoeren te gevalle", zijn verachtelijke wezens, geen tragische helden.

Had Hooft zich minder aan de overlevering gebonden gerekend, hij had misschien een beter treurspel geleverd. Thans is de *Geeraerdt van Velsen* eene mislukte proeve gebleven; maar toch eene proeve, die toont, dat de Drost althans een duister gevoel van de eischen van het tragische Drama had, 't welk bij meer ontwikkeling hem ook als tooneeldichter verre boven zijne tijdgenooten zou hebben geplaatst, die in den regel hoogst verkeerde begrippen van het Tragische hadden.

Wij komen tot den *Baeto of Oorsprong der Hollanderen*, Hooft's laatste treurspel, in 1617 voltooid, maar eerst negen jaar later ter perse gegeven.

Huig De Groot had er de hand in gehad en de „wijse ende wetten" voorgeschreven, daarbij te volgen [1]), hetgeen misschien nog wel iets meer zegt, dan dat hij alleen „de stof voor het slot des stuks, Baeto's huldiging, had aangewezen."

Dit treurspel zou met grooten luister worden opgevoerd; want de dichter rekende, dat de toeloop, dien hij zich bij zijn *Warenar* (waarover later) voorspelde, zou strekken om „te vervallen een deel van de costen noodigh om den Baeto wt te voeren" [2]).

Dit bewijst reeds, dat hij het niet zoo ernstig meende, toen hij in een brief aan Huygens dit werk een „misdracht" noemde, en de vertooning alleen schreef op rekening van den „toeleg op der arme weeskinderen voordeel, met hem om geld te laeten zien" [3]). De schalksche Constantijn begreep dit ook zeer goed [4]).

1) Hooft's *Brieven*, I D., bl. 109. 2) Aldaar, bl. 117. 3) Aldaar, bl. 256.

4) Hij antwoordde het volgende (bl. 260): „Ick soude voortaen mijn Battausche affkomst qualick loochenen konnen; want, sonder vleyen, ick houde het seer met Baeto, dien eerlicken held; immers die sulk van U E. voorgestelt werdt; ende bekenne noyt geschiedeniss met fabelen soo deghelick gevoeght gezien te hebben. Wat de reste van 't maecksel belanght, stelle ick, niet van nu aff, boven reick van mijne uytsprake; alleenlijck slaet my dit laetste stuck werks met een ongemeene verwonderinge, bedenckende dat het U E. tot veele jaeren naer sijn geboorte tot uitgevens toe bevallen heeft, ende U E. als vreemde leser het versche oogh daarop slaende (*refrigerato inventionis amore*, seght, dunct my, Quintilianus) noch geen weersinn daerin heeft kunnen krijgen; sulx seker wel teecken is van een staende oordeel uyt reden van nood, overmits het tot sijn volmaeckte peil geresen is en voortaen geen onderscheyd tusschen heden en gisteren erkent." 31 Jan. 1626.

Digitized by Google

Slaan wij thans een blik op den inhoud, ten einde ons in staat te stellen de waardij van het stuk te beoordeelen.

Catmeer, de grijze Koning der Catten, heeft een tweede huwelijk aangegaan met Penta, eene „Vinlandsche vrouw." Deze tooverkol heeft door hare slechte eigenschappen, door de heersch- en ijverzucht, waarmee haar gemoed vervuld is, de landzaten van zich afkeerig gemaakt, die daartegen 's Konings zoon, Baeto, en diens gemalin met innige liefde aanhangen. Dat kon Penta niet verdragen, en zij besloot

„Den stiefzoon haetelijck en haetelijcker snaer"

in 't ongeluk te storten. Zij kocht twee schurken om, die Baeto beschuldigden naar 's vaders troon te staan. Maar de aanslag was mislukt en haar Kamerling had nog bij tijds de beide handlangers van kant gemaakt, opdat zij de medeplichtigheid der Koningin niet zouden aan den dag brengen. Maar toch, sedert dien tijd ziet elk haar met den nek aan, en dit voert haar haat ten top. Zij zoekt hulp bij de helsche machten, die haar een middel geven om zich van hare vijanden te ontdoen en daarbij tevens hunne nagedachtenis te bezwalken.

Men zou zich plechtig verzoenen, en Penta moest daarbij van weerszijden dezen eed doen zweren:

„Oprechte vriendschap sweer ick u van deser wr:
Oft, meen ick 't anders, slae mij 't helsch en 't hemels vuir."

Kwam dan een der partijen door het vuur om, dan zou dat immers eene gerechte straf blijken van den meineed. En daarvoor meende Penta te kunnen zorgen.

Zij zendt aan Baeto een vederhoed ten geschenke, en aan Rycheldin een diadeem met een sluier, waarin helsche brandstof verborgen is, die op een gegeven oogenblik in onuitbluschbare vlammen moet uitbarsten. Deze sieraden moesten beiden op het feest dragen, waarmee de verzoening zou worden bezegeld. Maar Baeto heeft zich op de jacht verlaat. Terwijl hij zich met een dronk laaft, ontbrandt het kapsel zijner vrouw, die het slachtoffer van den aanslag wordt en sterft. Baeto vreest, dat haar eed niet welgemeend is geweest, en dat dit de door haarzelve ingeroepen straf des hemels is. Maar als ook de voor hem bestemde hoed in brand vliegt, vóórdat hij zich daarmee heeft getooid,

Digitized by Google

begrijpt hij, dat er verraad onder schuilt, hem door de Koningin gebrouwen. Hij grijpt met de zijnen ter zelfverwering naar de wapenen.

Penta, door haar Kamerjonker van het gebeurde onderricht, overreedt den Koning, dat zijn zoon schuldig is en hem naar het leven staat. Men zendt gewapenden op hem af, die echter, omdat het beste deel des volks zich aan Baeto's zijde schaart, na een kort gevecht moeten afdeinzen. Baeto acht het toch billijk, dat de zoon voor den vader wijke: hij verlaat met zijn aanhang het land en gaat in vrijwillige ballingschap. Des nachts verschijnt hem de geest zijner gemalin, en voorspelt hem eene betere toekomst. Zij zegt onder anderen:

„Voor u, de Goden onbelaên
Een leêghgelaeten pleck bewaeren,
Die Maes, en Rijn, en Oceaen
Omheinen met haer fiere baeren.
Aldaer een achtbaere kroone verwacht
Voor uw geslacht.

„Daer zult ghij stichten volck bequaem,
Om allen eeuwen door te duiren.
Batauwers eerst sal sijn haer naem:
Hollanders nae, met haer gebuiren:
Het welck in vreeden, in oorlogh, in al
Wtmunten sal."

Ten slotte wordt Baeto door de zijnen op het schild geheven en tot Koning uitgeroepen.

Dit stuk laat toeschouwers en lezers vrij wat meer onbevredigd dan de *Geeraerdt van Velsen;* en 't is onbegrijpelijk, hoe men dit drama „iets meer aan de eischen der Tragedie voldoende" heeft kunnen noemen. De boosheid triomfeert hier zonder veel moeite, en dat is toch wel niet met den wezenlijken aard van het Treurspel overeen te brengen. Ook niet zoo als men dien in de dagen van Hooft opvatte.

Heinsius had reeds in 1611 zijn boek *De Tragaediae constitutione* uitgegeven, dat spoedig toongevend werd. Wij komen daar later op terug. Voor 't oogenblik zij het genoeg naar Vondel te verwijzen. Deze heeft zich menigmaal over 't wezen van het

Digitized by Google

Treurspel uitgelaten: een dier uitspraken luidt aldus 1): „De toestel des treurhandels behoort zoodaenigh te wezen, dat die, zonder eenige kunstenary, of hulp der lijdende personaedje, maghtigh ware door het aenhooren en lezen der treurrolle (zonder wanschape en gruwzaeme wreetheden te vertoonen, en misgeboorten, en wanschepsels, door het ontstellen van zwangere vrouwen, te baeren), medoogen en schrick uit te wercken, op dat het treurspel zijn einde en ooghmerck moght treffen, het welck is deze beide hartstoghten in het gemoedt der menschen maetigen, en manieren, d'aenschouwers van gebreken zuiveren en leeren de rampen der weerelt zachtzinniger en gelijckmoediger verduren."

Kan de *Baeto* ook maar eenigszins aan de hier gestelde eischen voldoen? Wordt hier eigenlijk wel „medoogen en schrick" opgewekt? Meedoogen in tragischen zin voelen we voor den held, die zich door onbedwongen hartstocht laat verbijsteren; en met schrik vervult ons de daad, waartoe die drift hem vervoert. En nu al aannemende, dat Penta ons met schrik kan vervullen, geen vezel is er in hare natuur, die ons tot mededoogen stemt Zij is een te gemeen, zelfzuchtig wezen, zonder eenige grootheid, zelfs zonder de poezie des Kwaads, en kan daarom geene tragische figuur zijn.

Ook aan individualiteit ontbreekt het haar; onder haar naam treedt alleen een zeer oppervlakkig geteekende hartstocht voor ons op.

En zullen door den loop der gebeurtenissen de aanschouwers van gebreken gezuiverd worden? De vrome Baeto wordt door en om zijne deugd zoo in 't ongeluk gestort, dat de Rey, in dien bekenden schoonen zang, weeklaagt:

„Wien sit de wreetheidt in 't gebeent
Soo diep nu, dat hij niet en weent,
En met versleghen hart betreurt
De droefheidt die ons valt te beurt?" enz.

De profetie der toekomst of de aangeboden heerschappij over een troep ballingen is eene magere vergoeding voor dat leed. Waar blijft hier de gedachte aan die eeuwige zedelijke wereldorde, die het geschokt gemoed weer sust?

Maar ook hoe zal dit stuk leeren de rampen der wereld gelijkmoediger te verduren? Als men zich op het verkeerde standpunt

1) *Bericht aen de begunstelingen der Tooneelkunste*, vóór den *Jeptha*, *Werken*, VIII D., bl. 15—16.

Digitized by Google

plaatst van in de „lijdende personaedje" de tragische figuur te willen zien, dan moet men vragen, wat is er in dien Baeto, dien Pius Æneas, dat ons kan nopen hem ten voorbeeld te nemen?

Automaat zonder geur of kracht, heeft hij niets aan zich, dat hem tot een zelfstandig karakter maakt. Hij heeft alleen negatieve eigenschappen: niets dat hem tot Man en Vorst stempelt. Denkt hij er aan tegenover de bloeddorstige Finsche Megeere voor zijn vader, voor zijn volk in de bres te springen? Doet hij ééne poging tot verdediging van de rechten van vrouw en kind? Niets van dat alles: bukken voor iederen indruk, voor elken tegenstand, ziedaar al wat hij kan. Zwakheid is zijn naam. Als hij klaagt, dat hij op het eind van dat „moeylijck etmael" naar lichaam en geest af is, dan klinken ons de woorden van den „Rey van jofvrouwen" als ironie in de ooren:

„Niet vreemdt is 't. Offren, jaeghen,
Berooft te worden van eijn lief, vergrammen, klaeghen,
Te duchten voor verlies van all's. ten strijde treên,
Besluiten tot een reis als dees, die toe te reên;
En komen dus een einde weeghs te voet getoghen,
Was, onvermoeybaer heldt, alleen in uw vermoghen,
Om wt te staen in een soo korten tijds besteck."

De groote misslag, dien Hooft als dramatisch dichter beging, was, dat hij niet op eigen wiek kon of durfde drijven. En ongelukkig was het voorbeeld, dat hij zich ter navolging koos, weinig navolgenswaard. Hij sloot zich namelijk aan bij die „treurspelen, in den afgangh der Roomsche taele, bij verscheide vernuften gedicht en op den naam van Seneca den nakomelinghen ter hant gekomen" [1]).

Van de tien treurspelen, welke op Seneca's naam gaan, bevatten negen [2]) niets anders dan eene opeenstapeling van gruwelen, zonder de minste schaduw zelfs van het echt Tragische. Dat zulke stukken opgang konden maken bij een volk, overprikkeld door den bonten glans der triomftochten en den bloedwasem der gladiatoren- en dierengevechten, is niet vreemd; maar vreemd en betreurenswaardig is het, dat ze in later tijd als meesterstukken werden bewonderd en nagevolgd.

1) Vondel in de opdracht van *Ifigenie in Tauren*, *Werken*, X D., bl. 600.
2) De *Hippolytus* maakt eene uitzondering.

Digitized by Google

Sedert zijne terugkomst uit Italië. van den *Theseus* af, ontleende Hooft aan die modellen zoowel de geheele inrichting als den toon zijner treurspelen. In die waardeering volgde hij slechts den algemeenen smaak zijns tijds. Hoezeer Vondel b.v. in den beginne met dezelfde stukken was ingenomen, blijkt uit menige voorrede: niet het minst uit zijne navolging van verschillende tooneelen der *Troades* in zijn *Hierusalem Verwoest* [1]), terwijl zijn eerstvolgende stap op de dramatische baan eene volledige vertaling van hetzelfde stuk zou zijn. Later, toen hij met de Grieksche Tragedie had kennis gemaakt. raakte de zoogenaamde Seneca bij hem achter de bank. Hij zag toen in, „hoe de Latijnsche speelen van geleertheit gepropt zijn, maer boven hunne kracht gespannen staende, met luit roepen en stampen, de Griecken poogen te verdooven" [2]).

Terecht heeft Van Lennep opgemerkt, dat die spelen alleen uitmunten door „woordenpraal, bombast en klatergoud" [3]); en elders, dat hun de groote gebreken aankleven van „gemis aan eenheid in het onderwerp, verdeeldheid van belang, onnoodige uitweidingen, gezwollenheid van stijl, onnatuurlijkheid en wansmaak" [4]).

Die gebreken zijn ook die van Hooft's stukken; maar, zoo mogelijk, nog in eene hoogere macht. Hij neemt niet slechts de uiterlijke inrichting over: de verdeeling in vijf bedrijven, alle door een lyrisch koorgezang besloten, maar ook is er bij hem volslagen gemis aan elke tragische gedachte; wel vindt men in zijne stukken in hooge mate, de „walghelijcke opgheblazenheit", waartegen Vondel al vroeg waarschuwde [5]). Door zijn meester aan brommende klanken gewend, steekt hij hem hierin nog de loef af. Men herinnere

---

1) Zie Van Lennep's *Vondel*, I D., bl. 754, 755.

2) Opdracht van den *Hercules in Trachin*, XI D., bl. 184.

3) *Vondel's Werken*, X D., bl. 595.

4) Aldaar, II D, bl. 294. A. W. von Schlegel zegt in zijne *Vorlesungen über dramatische Kunst und Litteratur*, I², 344: „Sie sind über alle Beschreibung schwülstig und frostig, ohne Natur in Charakter und Handlung, durch die widersinnigsten Unschicklichkeiten empörend, und so von aller theatralischen Einsicht entblösst, dass ich glaube, sie waren nie dazu bestimmt aus den Schulen der Rhetoren auf die Bühne hervorzutreten . . . Jeder tragische Gemeinplatz wird bis auf den letzten Athemzug abgehetzt; alles ist Phrase, unter denen die einfachste schon geschraubt ist."

5) Opdracht van de *Electra*, III D., bl. 485.

Digitized by Google

zich slechts den uiterst smakeloozen, snorkenden toon van Ostrobas in de *Granida*, van Timon in den *Geeraerdt van Velzen*, van Penta en hare drie helsche vriendinnen in den *Baeto*. En dit komt te meer uit, als daarnaast, door eene onbegrijpelijke „wispeltuurigheit van stijl", de meest alledaagsche, meest platte gedachten en uitdrukkingen in de samenspraken worden geweven. Dit gebrek aan kieschheid was Hooft's tijd eigen: wij zullen gelegenheid hebben daar nog nader op te wijzen.

Hoe groot de invloed van zijn voorbeeld was, blijkt vooral uit een aantal bijzonderheden, waarvan wij er maar enkele kunnen aanstippen. Dat b.v. Penta eene nabootsing is van de Medea uit het stuk van dien naam, springt in het oog; zoowel als dat de van helsch vuur zwangere sieraden aan hetzelfde treurspel zijn ontleend, evenzeer als het recept om dat vuur te vervaardigen [1]).

Hoe sterk en hoe vroeg Hooft met dat stuk was ingenomen, blijkt uit het toovertooneel, dat hij er aan ontleent in den *Geeraerdt van Velzen*, evenzeer als dat, waarop ons Ægle in den *Theseus* vergast, welke Ægle in meer dan een opzicht aan Penta herinnert. Steeds komt hij er op terug, en eindelijk, in 1625, begint hij er zelfs eene vertaling van, denkelijk aangespoord door Vondel's navolging van de *Troades*.

Niet alleen nam Hooft van zijn voorbeeld den smaak over voor tooverkunsten en formulieren, maar ook de daarmee samenhangende liefhebberij voor geestverschijningen. Gelijk de geest van Lajus in den *Œdipus*, die van Achilles in de *Troades* en die van Thyestes in den *Agamemnon* eene rol spelen, ontbreekt zoodanige fantasmagorie in geen der treurspelen van Hooft: noch in den *Theseus*, noch in de *Granida*, den *Geeraerdt van Velzen* of den *Baeto*.

Uit alles blijkt ons, hoe Hooft als dramatisch Dichter is ondergegaan in al te slaafsche navolging van den Senecaschen trant.

Wij zullen hem nog als blijspeldichter zien optreden en opgang maken, maar eerst moeten wij een blik werpen op de tooneelspelen, waarmede zijne medestanders het publiek lokten.

Hooft's treurspelen behoorden, noch door inhoud, noch door vorm, geheel tot de Classieke School, maar zij hebben toch zeker

1) Verg *Medea*, vs. 680 seqq.

Digitized by Google

meegewerkt om den triomf dier richting voor te bereiden, èn door den geest, die er in doorstraalde, èn door de voorbeelden, die hij volgde. En toen de man, die deze stukken geschreven had, aan 't hoofd van een kring trad, die met den orthodox-classieken geest bezield was, begrijpt men, dat hij deze richting deed zegevieren. Voor 't oogenblik was het Romantisme nog aan 't woord, en de beide dichters, die weldra met hem de tooneelwereld beheerschten, waren, de een volkomen, de ander wat minder, de tolken dezer kunstrichting.

Beginnen wij met de stukken van Bredero. Wij zagen, dat hij op zes-en-twintig-jarigen leeftijd zijne eerste proeve gaf van dramatische kunstoefeningen: in 1611 immers werd het, bij de uitgave in 1616 aan Huig De Groot opgedragen, *Treurspel van Rodderick ende Alphonsus* vertoond [1]).

De inhoud was „uyt een fabuleus versiert boeck genomen", den uit Spanje overgewaaiden ridderroman *Palmeryn van Olyve* [2]). Die keuze kan ons niet verwonderen, daar we weten, dat dergelijke litteratuur weer geliefd raakte onder het volk. De heldeneeuw had sympathie voor heldensproke. De in volksboeken herschapen gedichten werden vaak herdrukt, en wij kunnen hooren, hoe de oude Geertruyt in het *Moortje* getuigt, hoeveel men ophad met

„de moye storyen
Van Fortunates beursje, van Blancefleur, van Amadis de Gauwelen."

En dit stuk zelf ziet er in menig opzicht uit als eene omwerking van een drama uit de veertiende eeuw. Van een anderen kant echter voelt men, hoezeer de middeleeuwsche geest ontbreekt. De handeling valt voor in het vaderland van den Cid, met dezelfde ridderlijke deugden, die dezen kenmerken, tot drijfveeren: moed, eergevoel, liefde: en met dezelfde Mooren op den achtergrond; zelfs heet een der twee helden *Don Rodrigo*. Maar door dat pathos heen glimt ons min of meer de spot tegenover de gevierde, hooggeschroefde ridderlijke eigenschappen. Het is een ridderroman, doch naar de levensbeschouwing van een noordschen Ariosto, half

1) Zie de uitgave van dr. R. A. Kollewijn in „De Werken van G. A. Brederoo" en in Penon, *Nederl. dicht- en prozawerken*, XVII eeuw I, bl. 323 vlg.

2) Uitvoeriger is dit later aangetoond door C. H. Den Hertog, *De bron van Breeroo's romantische drama's* (De Gids, 1885, I).

Digitized by Google

jok, half ernst; en wij kunnen het niet vreemd vinden, als eerlang eene episode uit den *Orlando Furioso* op het Amsterdamsch tooneel wordt gebracht.

De twee ridders, die hun naam aan het stuk geven, zijn door de innigste vriendschap aan elkander verbonden. Doch eene vrouw, door beiden even vurig bemind, maar die alleen aan Rodderick wederliefde schenkt, komt zich tusschen hen plaatsen. In een slag tegen de Mooren heeft Rodderick een Kapitein gevangen genomen, en die buit wordt hem door twee edellieden betwist. Een kampstrijd tegen beiden zal beslissen. Rodderick wordt gewond; maar nu snelt Alphons, ondanks zijn minnenijd, de kampplaats binnen, zijnen ouden vriend te hulp, en redt hem van een wissen ondergang. Daar Elisabet's hart echter niet voor hem te winnen is, verlaat hij het Hof, om op nieuw in den krijg tegen de Mooren den dood te zoeken.

Ook Rodderick verlaat met zijn geliefde het Hof en reist naar hare ouders, om de toestemming tot hun huwelijk te vragen Terwijl haar lief in een bosch slaapt, zoekt Elisabeth de koelte onder het geboomte, en wordt door Moorsche roovers overvallen. 't Geluk voert Alphons met een gezel op hunnen zwerftocht daarlangs. Hij ontzet haar, maar wordt zelf door den aansnellenden Rodderick, die hem voor een der roofridders houdt, gedood.

Zoodra Rodderick de waaaheid verneemt, vervalt hij tot wanhoop, ja tot razernij: zelfs zoo, dat men hem binden moet. Allengs tot zichzelf gekomen, laat hij zich door zijn makker en zijne geliefde troosten, op eene wijze, die ons geheel in een Amsterdamsch burgerhuishouden van die dagen verplaatst.

In steê van feestvreugd in 't vaderlijk slot te brengen, zucht Elisabet, brengt zij er een lijk:

> Hetgheen den sotten Mensch tot vrolyckheyt besluyt,
> Ach! dat komt menighmaal op een droef Treurspel uyt."

Twee opmerkingen dringen zich als vanzelf op. Vooreerst, dat het stuk, in zijn geheel beschouwd, niet kan roemen op eene duidelijk in 't oog springende leidende gedachte; ten anderen, dat de invloed van Hooft's *Granida* in menig tooneel onmisbaar is.

Maar vooral rijst de vraag: waarom heet dit stuk een treurspel? Dat is niet duidelijk. Het is eene ware *comedia de capa y espada*,

Digitized by Google

zooals dergelijke drama's in het Spaansch heeten; een ridderstuk met veel pathos, veel incidenten, waarin het tooneel in 't bosch misschien „het heele treurspel volkomen droevigh maekkt", zooals de dichter zelf meende maar waarin geen enkel tragisch bestanddeel is.

Eigenlijke karakterteekening wordt er ook niet in gevonden: het zijn de oude bekende marionetten, door de even oude draden in beweging gebracht. Intusschen, zoo er al diepte in de figuren ontbreekt, de omtrekken zijn flink geteekend. Buitendien moest de caleidoscoop, die der gemeente werd voorgehouden, haar door afwisseling van kleuren boeien. En die tooneelen konden niet nalaten indruk te maken, waarin haar getoond werd, hoe 's menschen leven, ook het schitterendste, niets is dan eene blinkende zeepbel. Dit vooral behoorde zij „met ernst" in te zien, gelijk de dichter haar in de „slotredenen op het hart drukt:

„Des Menschen leven is een strijdt,
Een Water, dat snel henen lijdt,
Een pluym-licht vliegent dinghe,
Een Bloem, een Roock, een Wind, een Bel
Een groote Niet, besiet men 't wel,
Een Schouwspel vol veranderinghe."

In de „slot reden", waarin aan elk der figuren ook nog eene, alles behalve aesthetische, allegorische beteekenis gegeven wordt, komt de oude moraliseerende Rederijkers-overlevering nog uit de mouw.

Maar overigens blijkt uit alles, dat Bredero met die overlevering gebroken had en zijn eigen weg ging.

Door een lofzingend Kamerbroeder wordt het stuk „in duytsche tael een andere *Konst der Minnen*" genoemd. De zielsgesteldheid des dichters leidde hem blijkbaar tot de keuze van dat onderwerp. Maar hoe die hooggestemde ridderwereld ingang te doen vinden bij het Amsterdamsche publiek, bij de „Gemeente en 't slechte Volck", waarvoor het stuk gespeeld werd?

Vooreerst door zoo min mogelijk van den toon van 't dagelijksch leven af te wijken. Vandaar, dat men te midden van het helden-pathos zoo dikwijls op de meest wanklinkende platheden

Digitized by Google

stuit en aan de meest alledaagsche zaken van 't gewone prozaïsche leven herinnerd wordt [1]).

Dat geschiedde zeer zeker met overleg: hetzelfde doen al des dichters tijdgenooten, die minder het litierarisch dan het dramatisch effect beöogen. Wij zullen dat b.v. ook bij Samuel Coster waarnemen en evenzeer bij Rodenburg en Jan Vos.

Het is een gebrek, zoowel als de uiterst hoogdravende stijl, waarin soms Hooft en ook Vondel vervalt.

Een kunstwerk kan alleen den gewenschten indruk maken, de gedachte volkomen laten *doorschijnen,* als niets onze aandacht trekt op de stof, waaruit het vervaardigd is. Niet het schoone marmer moet men bewonderen, maar den God, die er in leeft. Zoo mede in het Treurspel. De proza-klei, waaruit ook de held geboetseerd is, moet buiten spel blijven. Voor de dagelijksche behoeften der menschelijke natuur, de platheden van 't gewone verkeer, zooals zij zich uiten in den volkstoon der huiselijke taal, is geen plaats in het kunstwerk. Daarom voegt den tragischen held een andere stijl zoowel als een ander gemoedsleven, dan den kruidenier der werkelijkheid. Dat hebben de groote Dichters begrepen, en dat is 't, wat men treurspelstijl noemt.

Bredero en Coster blijven veelal te laag bij den grond. Zij hielden meer de behoeften van hun publiek, dan de eischen der Kunst in het oog. Zij deden het, omdat zij wisten, dat de menigte te laag stond voor de onderwerpen, die zij behandelden. Zij verloren het didactisch doel van het tooneel niet uit het oog; ja, dat kwam bij hen wel wat te veel op den voorgrond. Maar wilden ze den inhoud, die beschaven en veredelen moest, genietbaar maken, dan moesten ze niet veel hechten aan den vorm. Dit strekke zoowel tot hunne verontschuldiging als tot hunne juister waardeering.

---

1) Hoe den dichter steeds Amsterdamsche toestanden voor den geest stonden, blijkt b.v. als Rodderick Alfonsus herinnert aan het soldaatje-spelen in hunne jeugd met de jongens uit de buurt:

„Hoe dikwijls pleeght ghy ons buur-jongens uyt te locken
Om tegen ons te slaan met kneppels en met stocken:
Daar ghy als Capiteyn het hooft waart van de strijdt,
Ën sontse vaack bebloedt naar huys met groot ghekrijt."

Digitized by Google

Beide dichters hebben ook de aandacht van hun publiek trachten te boeien door het invlechten van comische tooneelen te midden van het hoog ernstige pathos. Zij hebben dat waarschijnlijk gedaan in navolging der uitheemsche voorbeelden; maar die boert heeft hare beteekenis.

In den *Rodderick*, om ons daarbij vooreerst te bepalen, worden tweemaal twee kluchtige personages ten tooneele gebracht: Nieuwen Haan en Juffrou Griet Smeers. De dichter heeft zich over hun optreden aldus in de voorrede verantwoord: „Ghy sultter hier niet onbehoorlijcx inne vinden, welverstaande, als ghy wilt overlegghen dattet voor de Ghemeente en 't slechte Volck gespeelt is, die meestendeel meer met boefachtige potteryen, als met geestige Poëteryen zijn vermaeckt." En toch, zij dienen niet bloot om als comisch intermezzo de lachspieren in beweging te brengen: als tegenstelling doen zij de omtrekken der hoofdhandeling beter uitkomen.

Nieuwen-Haan treedt prachtig uitgedost op, in een bont pak, dat hem door elkeen doet aangapen. Hij is „van 't Hof," namelijk de dienaar van Alphonsus. Hij vertoont den buitenkant van den hofjonker, dat wat het volk het meest in 't oog valt: de bonte veeren. Maar hij mocht met den hoofdpersoon uit de *Klucht van Symen sonder Soeticheyt* wel zeggen:

„Ick bin gien Joncker, al heb ick een weyts pack aen";

want aan zijne taal en „ongnaertige bennieren" ontwaarde ook de minst geslepene, dat er iets aan haperde. En men beäamde al licht de opmerking van Griet Smeers:

„Die recht Edel is, die laat 'et an zijn zeden sien."

Dit lokte waarschijnlijk juist tot vergelijking met de fijner figuren van het stuk.

Maar niet alleen de toon, ook de inhoud van zijn gesprek met Griet Smeers vormt de scherpste tegenstelling met hetgeen onder de hoofsche personen omgaat. Beiden behooren tot de smalle Amsterdamsche gemeente. Ook bij hen is het onderwerp de liefde, maar zooals ze in de lagere levenskringen wordt opgevat: zij spreken over vrijen en trouwen en zijn alles behalve sentimenteel.

Digitized by Google

Maar of zij elkander ook al eens harde waarheden zeggen, het loopt toch uit op een hartelijken zoen.

Het andere tooneel is nog sterker parodie van hetgeen in de hooger kringen van het stuk voorvalt. Men heeft daar de meest sentimenteele voorstelling van ridderlijke galanterie gehad; maar Elisabet is niet ingetogener dan eenige romanheldin uit den goeden ouden tijd. Zij zit aan 't bed van haar herstellenden minnaar en gaat eindelijk zelfs met hem op reis.

Alles in eer en deugd? vraagt meesmuilend de gemeente. En dat „slechte volk" stond op eer en deugd, al had het geen fraaie woorden in den mond. Het moge gelachen hebben, als Nieuwen-Haan op zijne wijze zijne materieele verliefdheid, op al te platten toon, aan Griet Smeers openbaart, het heeft zeker „amen" gezegd, als deze hem flink-weg afslaat, met de woorden:

„Neen, Nieuwen-Haen, ick moet sorgh voor myn eer draghen."

En toch kostte het haar veel; want als de uit het veld geslagen minnaar afdruipt, zou ze hem wel aan 't lijntje willen houden:

„Mijn gouden Nieuwen-Haan, Ay sulverde, blijft staan!
Waar heen mijn beckje? Wel, hoe ben ghy nou zoo jachtigh?"

Maar hij is uit zijn zwijmel ontwaakt en gaat zijns weegs.

Nu moge ons preutsch fatsoen tegen dergelijke, voor onzen tijd zeer onkiesche tooneelen den neus ophalen, zijn zij daarom evenwel onzedelijk?

Eene andere vraag is 't, of ze aesthetisch te rechtvaardigen zijn? Waar de comische personen, gelijk hier, ter nauwernood in betrekking staan tot de hoofdhandeling, moet het antwoord ontkennend luiden; doch waar het verband inniger, om zoo te zeggen organisch is, daar zal de kunstwerking er niet zelden door verhoogd worden.

Of Bredero al doende eene betere verwerking der romantische bestanddeelen van het Drama geleerd heeft, zal het vervolg doen zien. Ten slotte hier nog de opmerking, dat in dit, zoo als in alle dergelijke stukken, de ernstige personages in Alexandrijnen spreken, de kluchtige in bandelooze verzen, die alleen door het rijm van proza verschillen. In dienzelfden vorm zijn steeds de kluchten gegoten; de reden daarvan geeft Jan Vos aldus aan:

Digitized by Google

„De klucht is niet op maat, om dat ze heel op maat is.
Een klucht moet zijn als 't grauw, dat onbepaalt in praat is.
Wat elk in treurspel roemt wordt in een klucht gewraakt.
Een maatelooze klucht is recht op maat gemaakt."

Bredero's Alexandrijnen zijn nog te dikwerf door hardheden of verkeerde klemtonen ontsierd, om het met zijn ouden lofredenaar eens te zijn, dat hij schreef in „veersen die soet vloeyen."

Beter getuigenis kan worden afgelegd omtrent de reien, liederen en lyrische ontboezemingen, die met kwistige hand in het gedicht zijn gestrooid en vaak in liefelijkheid van val niet voor die van Hooft behoeven onder te doen.

Het publiek ontving de romantische proeve goed. Daardoor aangemoedigd, ging Bredero op het ingeslagen pad voort, en liet in 1612 „Sondaghs voor Kermis" zijne *Griane* vertoonen in de Oude Kamer, waar ook het voorgaande stuk gespeeld was [1]).

Dit tooneelspel ademt denzelfden geest. Het is ontleend aan den ridderroman, getiteld: „Eene schoone Historie van den Ridder Palmerijn van Olyve ende van de schoone Griane", die o. a. in 1602 gedrukt was [2]). De samenstelling is nog zwakker dan die van de voorgaande tragedie.

Griane, dochter van den Keizer van Konstantinopel, is verliefd op den Griekschen Prins Florendus. Hare hand is reeds aan haar neef, den Hongaarschen Kroonprins Tarisius toegezegd, en dit noopt

---

1) In het eene stuk zingt Elysabet:

„Hoe lieff lijck riekt den Dooren,
Gehouw'lijckt aen den Lier,
Vermaeghd met *d' Eglentier*,
Die nu op 't schoonste bloeyt,
En soo langh jeughdich groeyt,
Tot hy syn selven snoeyt."

De toespeling is duidelijk genoeg. Zoo zegt in het tweede stuk Palmerijn:

„God laet den Keyser groeyen,
In wijsheyt, in voorspoet, in vree, *in liefde bloeyen*."

De *Griane* werd het eerst gedrukt in 1616 en is naar dezen druk uitgegeven door dr. G. Kalff in „De Werken van Bredero."

2) Zie Dr. J. Te Winkel: *De invloed der Spaansche Letterkunde op de Nederlandsche*, in het Tijdschrift der Leidsche Maatschappij, afz. afdruk, bl. 33.

Vergel. ook 't hiervoor aangehaalde opstel van C. H. Den Hertog, die de overeenkomst tusschen de *Griane* en Shakespeare's *Winters Tale* aanwees.

Digitized by Google

haar om met heur minnaar te ontvluchten. Doch de toeleg wordt ontdekt, en de Prinses in den kerker geworpen, waar zij in 't geheim van een zoon bevalt. De dienaar, die het kind moet verbergen, legt het in een bosch te vondeling. Gelukkig wordt het gevonden door een boer, wiens vrouw juist een dood kind had ter wereld gebracht. Deze brave lieden trekken zich het wicht aan en het wordt als hun zoon opgevoed. Intusschen huwt Griane Tarisius, terwijl Florendus in wanhoop het hof ontvlucht.

Nu verschijnt de Tijd in eigen persoon, en verhaalt wat er in de twintig jaren, die sedert de vorige tooneelen zijn verloopen, al zoo is voorgevallen, onder anderen met Palmerijn, het speelkind van Griane.

„Palmerijn 't klene kindt wast schotich op en stouwt,
En raakt door avontuur uyt 't wilde woeste wouwt.
Sijn bcrigh leven warsch, gheprickt van 't edel bloet,
Volcht Prinschelijck den aart van 't Adel vroom ghemoet.
Het lachende gheluck bejonstichde zijn daghen,
Wert van zijn Vader, Ridder onbekent gheslaghen.
Hij swerreft overal, en is een yeder nut,
De joffren staet hij voor, den slappen hy beschudt:
't Veelmondigh snel gherucht blaest met haer faam-klaroenen
Sijn hooch-gheroemde lof voor Heeren en Baroenen."

Dan hervatten de levende personen hunne rollen. Florendus wil zijne geliefde nog eenmaal zien, en trekt naar Buda. Tarisius overvalt hen in hunne samenkomst, en wordt door Florendus gedood. De gelieven, van overspel en moord beschuldigd, worden gevangen en naar Konstantinopel gezonden. De Keizer beveelt, dat een Godsoordeel over het lot zijner dochter zal beslissen. Een vreemde ridder aanvaardt den kamp voor Griane en overwint. Hij wordt aan zekere teekenen door haar voor haren zoon erkend, en ten slotte ziet hij zijne ouders nog in den echt verbonden.

Er werd der burgerij in dit stuk heel wat te zien gegeven, en niet licht is grooter afwisseling van tooneelen denkbaar. Hier een boer in zijn landelijk bedrijf, ginds de Keizer, „in sijn grootste waerdicheyt sittende;" nu een liefelijke boomgaard, dan een akelige kerker; en terwijl de dichter ook hier weder een gerechtelijken tweekamp laat volstrijden, deinst hij er niet voor terug om „de vertooningh van de Mis" in de hoofdkerk van Buda op het tooneel te brengen. Maar al die afwisseling schept nog geene kunsteen-

Digitized by Google

heid: zij is in dit stuk ver te zoeken. Ook de karakterschildering laat alles te wenschen over. De grootste willekeur heerscht hier oppermachtig, en Griane b. v. geeft gereede aanleiding tot het zeggen:

„In vrouw de wanckelheydt recht uytghebeeldet wart."

De zedelijke strekking van het stuk ligt in het betoog van de waarheid van 's dichters spreuk: *'t Kan verkeeren.* Niet slechts wordt zij bij herhaling ingevlochten, maar aan 't slot van den „inhoudt" heet het nadrukkelijk: „(Hier) in wel naacktelyck wert afghebeelt de veranderingen der tijtelycke dingen, sulcx dat een yeghelyck in gheen voorval der selvigher hem al te vast moet binden, dat is, hem in voorspoet niet al te seer verhuegen, noch in tegenspoet hem al te seer verslaen; maar altoos gedencken op den Regel daer 't Spel op gebouwt is, te weten: *'t Kan verkeeren.*"

Ook hier vinden wij plat-comische tooneelen te midden der ridderlijke. Bouwen Langh-lijf, de boer, treedt herhaaldelijk voor ons op met „sijn wijf, sinnelijcke Nel van Gooswegen." De boer hoort hier meer in 't stuk 't huis, waarvan hij een der personen is, daar bij hem het kind, dat de ontknooping geeft, wordt opgevoed. Maar zijne Amstellandsche natuur vormt toch eene zonderlinge tegenstelling met die figuren uit het rijk der verbeelding. Veel vertelt hij schijnbaar langs zijn neus weg, dat intusschen niet zonder beteekenis is. Als hij den lof van zuivere, onvervalschte melk verkondigt, is uit den samenhang de toespeling op den bedrogen Tarisius licht te vatten; en de schets van Kees Luchthart, die „een wilt hoen, een dol-kuyken" heet, is eene tastbare tegenstelling van den dolenden ridder.

De boer is tintelend van leven en oorspronkelijkheid: hij is naar de natuur geteekend Hier is karakterstudie zichtbaar, zooals de dichter die zocht op den gezonden bodem der werkelijkheid. En het springt duidelijk in het oog, dat het zijne roeping niet was in het hooge treur- of verheven ridderlijk tooneelspel te schitteren; maar in de meer huisselijke, Hollandsche sfeer van 't Comische Drama. Dat zal weldra nog duidelijker uitkomen.

De toon is dezelfde als in zijn eersteling: te midden van het verhevenste pathos de platste platheden van 't werkelijk leven. Alle personages denken, spreken, handelen gelijk het minst poëtisch

Digitized by Google

Amsterdamsche burgerkind uit die dagen zou doen. In de techniek daarentegen is vooruitgang. De Alexandrijnen vloeien vrij wat gemakkelijker en de lyrische zangen en reien zijn niet minder dan die uit *Rodderick*. Studie van Hooft's gedichten is ook hier duidelijk merkbaar 1).

Bredero bleef zich op dramatisch gebied hoofdzakelijk in de ridderwereld bewegen. Zoo had hij een derde stuk begonnen, maar niet voltooid, dat eene dramatiseering zou wezen van de allerliefste oude romance: *Het daghet uyt den Oosten*, welke intusschen bij eene bewerking voor het tooneel, met de naïveteit ook hare eigenaardige aantrekkelijkheid moest verliezen. Misschien zag de dichter dat in, en liet het werk ter halverwege steken, dat door een onbeduidend rijmer, M. Van Velden geheeten, afgewerkt werd, en twintig jaar na Bredero's verscheiden het licht zag. Wij behoeven er niet langer bij stil te staan 2).

Zes weken vóór zijn dood, den 8en Juli 1618, voltooide hij zijn laatste romantische drama, *de Stomme Ridder*, ontleend aan dienzelfden ridderroman *Palmerijn van Olyve*, die hem de stof tot zijne beide eerste stukken had geleverd, en waarvan in 1613 een nieuwe druk in het licht was verschenen 3).

Het is niet de moeite waard lang bij dit stuk te verwijlen, dat, volkomen in den trant dier beide eerste, een effectmakend spektakelstuk is, met veel vertooning, vrij wat onwaarschijnlijkheden en meer willekeur dan karakterteekening. De kluchtige personages, die ook hier niet ontbreken, nemen deel aan de eigenlijke handeling, maar vermeien zich in platter snakerijen dan in de *Griane* het geval is. De vorm is over 't algemeen misschien wat ongekuischter dan die van genoemd stuk;

---

1) De brief, dien Griane aan haar minnaar schrijft, beginnende:

„Sweef-starre van mijn jeughd! vier-bake van mijn krachten!"

herinnert b.v. niet onduidelijk aan Hooft's Sonnet:

„Leitsterren van myn hoop, planeten van myn jeucht!"

in de uitg. van Leendertz, I D., bl. 24.

2) Het stuk is, naar den eersten druk van 1638 in „De Werken van Bredero" met aanteekeningen uitgegeven door dr. J. Te Winkel Over M. Van Velden zal later nader in dit deel gehandeld worden.

3) Dr. J. Ten Brink, *Gerbr. Adr. Brederoo*, 1e dr. bl. 217—218.

Digitized by Google

maar dit is niet vreemd, daar de dichter geen tijd had zijn werk te polijsten [1]).

Men heeft reeds vroeger aangetoond, dat de *Stomme Ridder* eene studie was uit Bredero's eersten tijd, eigenlijk niet bestemd ter openbaarmaking [2]), en in 's dichters laatste levensdagen, „dagen van teleurgestelde hoop en koortsachtige melancholie", zonder veel zorg voltooid. De bewering, dat Bredero in den *Stommen Ridder* zijn eigen zieleleed heeft uitgestort, wordt weersproken door eene vergelijking van zijn stuk met het 69ste tot het 77e hoofdstuk van den *Palmerijn*. „De *Stomme Ridder*" — zegt dr. J. Ten Brink te recht — heeft niets te maken met Bredero's persoonlijke lotgevallen. Hij rijmde dat stuk, evenals zijne andere tragicomedien, naar eenige hoofdstukken uit den *Palmerijn*. Waarschijnlijk onvoldaan over den uitslag, liet hij het stuk liggen, totdat hij in den ziektetoestand zijner laatste dagen er de laatste hand aan legde om het niet onvoltooid achter te laten, zooals *Angeniet* en „*Het daghet uyt den Oosten*" [3]).

Bredero heeft zijn eigen zieleleed uitgegoten in de zeer doorschijnende allegorie, die hij *Angeniet* noemde. Het is de wraak van den dichter voor het vertreden van zijn hart door eene wufte schoone, „*een meisjen, aardich van minnelijck gelaat*" waarschijnlijk zekere *Annetta*, aan wie Bredero in zijn *Boertigh Liedt-boek* meer dan een liedje wijdde [4]). Bredero bracht de *Angeniet* niet ten einde, omdat hij vóór het voltooien reeds voor eene andere schoone, Magdalena Stockmans, in liefde ontvlamde. Na zijn dood voegde

---

1) Naar den eersten druk van 1619 uitgegeven en met aanteekeningen voorzien door dr. G. Kalff in de meermalen aangehaalde uitgave van 's dichters werken.

2) Men vergelijke over Bredero's bron 't opstel van C. H. Den Hertog en dat van dr. J. A. Worp, „*De Bron van den Stommen Ridder* (Brederoo-album, bl. 67 vlg.) welke laatste tot de slotsom komt:

„Noch om de stof, noch om de bewerking, die de dichter haar heeft doen ondervinden, kan de *Stomme Ridder* tot zijne beste werken worden geteld. Zijne tijdgenooten schijnen echter beter over de tragicomedie te hebben gedacht, want in korteren tijd dan bij één zijner andere drama's het geval was — wanneer men den *Spaanschen Brabander* uitzondert — zijn er zeven drukken van verschenen."

3) In de inleiding tot dr. Kalff's uitgave.

4) Zie over deze gissing mr. H. E. Moltzer, *Studien en schetsen van Nederlandsche letterkunde*, bl. 119.

Digitized by Google

zijn boezemvriend Starter, de dichter van den *Frieschen Lusthof*, er de twee laatste bedrijven aan toe.

Wij begeven ons in geene ontleding van dit gelegenheidsstuk, omdat het, gelijk Ten Brink zeer juist heeft opgemerkt, „veel meer tot de geschiedenis van 's dichters gemoed dan tot die van zijn talent behoort."

Tusschen de twee eerste en de beide laatste besproken tooneelstukken vallen Bredero's beste dramatische werken, die, waarin zich de eigenaardige, krachtige zijde van zijn talent, zijn aangeboren aanleg tot het comische zoo schitterend openbaarde. Het zijn zijne kluchten, maar bovenal het *Moortje* en de *Spaansche Brabander*, tot welke nieuwe reeks de „*overgesette Lucelle*" als het ware den overgang uitmaakt.

Maar wij behandelen thans het blijspel nog niet: de ernstige stukken van Coster en Rodenburg vergen vooraf onze aandacht. In de eerste plaats het gelegenheidsstuk, het *Spel van de Rijcke Man*.

De inhoud was hoofdzakelijk ontleend aan „de parabel onses Heeren Jesu Christi, van den Rijcke Man, met den armen Lazaro, dryvende [duydende?] die na den huydendaechsen tijdt." De rijke man wordt eerst aangemaand tot ondersteuning der armen om Godswil: dan wordt op zijne eerzucht gewerkt; maar 't helpt niet. De „ghemeene man" wordt tot inleg gepaaid door hoop op winst. Als met allegorie en redeneering drie bedrijven gevuld zijn, verschijnt eindelijk Lazarus, die, door den rijke meedoogenloos verjaagd, van kommer omkomt. Dan opent zich de hemel, en de Engelen voeren hem, onder 't zingen van een lofzang, daar binnen.

De rijke man krijgt aan tafel een toeval: men loopt, om doctor Roelof; maar de zieke is dood, als hij komt. De geleerde man houdt dan eene comisch-snorkende rede, met veel slecht Latijn doorspekt, en wordt eindelijk verjaagd door den Duivel, die de ziel van den rijke komt halen. Het laatste tooneel stelt de hel voor, waarin de onbarmhartige gefolterd wordt en snakt naar een droppel water

Ten slotte volgt dan nog eene platte, vieze, niets beteekenende „Klucht van Meyster Berendt."

Het stuk is, gelijk men ziet, ingericht volgens de spreuk: „leeringen wekken, maar voorbeelden trekken." Was de dichter

Digitized by Google

in menig opzicht genoodzaakt zich te bedienen van die dorre, wel stichtelijke, maar vooral vervelende Rederijkers-allegorie, bij wist wel, dat dit alleen het volk niet meer boeien kon. Zij moest smakelijk gemaakt worden door toespelingen op de dingen van den dag en door het invlechten van meer levendige tafereeltjes. Vandaar b.v. de uitweiding over de behoeften van een rijk man, of de schildering van de prachtige kleedij der voorname Amsterdammers, vandaar de snakerijen van den Dokter, maar vooral het levendig verhaal van den kneeht

„Tot Griet het Hoender-wijf, by Sinte Pieters Kerk",

waaruit men zien kan, hoe Coster op dit gebied met Bredero wedijverde en hier als het ware een voorproefje gaf van hetgeen men weldra in het *Moortje* zou toejuichen. Zeer gelukkig is de greep om de opwekking tot mededeelzaamheid te doen voorafgaan van eene schildering van den verbazenden bloei van Amsterdam. In het voorspel zegt de Amstel-God:

„Ick ben den Amstel, en mijn by-slaap is het Y,
Daer teelden ick wel laat dese mijn dochter by:
Diens lof gheen dichter ken waerdigh ghenoech uytspreken,
Niet om dat stof, maar om dat woorden hem ghebreken,
Om trots te brommen al haer roem volmoedich uyt,
Mondighe dochter, o zuyv're Hollandtsche bruyt!
U vader, die'm van oudts ging onder 't kroos bedelven,
Dien doet ghy dobb'ren op. en eert hem door u selven,
Ghy maakt hem nu slechts niet den naeghebuur bekendt.
Maar door u roem verspreyt sijn naam aan 's werelts endt.
Men spreeckt in 't banghe Zuydt, en in het swoele Westen,
In 't killend' Noordt, maer van der omtreck van u Vesten,
Die thienmael meerder is als over dertich jaer,
En dagh'lijcks noch vergroot, sonder te weten waer
En wanneer (God sy lof) de wasdom eens sal stuyten;
Want minnelijcke Maecht, ghy sluyt daer niemant buyten,
En toomtse nochtans al door drachtelijcke wet,
Dien ghy den burgeren tot rust en vrede set.
Vreedzame dochter, u sal al u doen ghelucken;
Niemant sal door gheweldt of list u onderdrucken,
Soo lang ghy al u doen met 't billijck recht begint.
En daar beneven de bescheyden Gods-dienst mint."

Maar die episoden kunnen het stuk als geheel niet redden. Zoo het desniettemin meermalen vertoond werd, 't was, omdat Coster

Digitized by Google

den rechten toon had aangeslagen om het doel te bereiken, waarvoor het stuk geschreven was. Dit valt te meer in het oog, als men daarmee het werk van Abr. De Koningh vergelijkt, namens de „Vreemden" vertoond [1]). Daarin komen wel verscheiden voor ons belangrijke schilderingen voor, maar de slechte kant der armoede en de als „nering" beoefende bedelarij komen er veel meer in op den voorgrond dan wenschelijk is om sympathie voor armverzorging op te wekken. Zooal eenmaal een oude van zichzelf getuigt:

„Ik heb voor heen geweest een arbeyt-salig-man,
Maer creup'le Outheyt doet dat ick niet wercken kan,
'k Heb nimmer op mijn bed den costle tijt verluyert,
Oft met dach-dievery naer d arremoe ghekuyert,
Dats ledich, luy en traegh, in vuyle boefs ghemack . . . . .
'k Stont in mijn jonghe jeught altijds vroeg op te wercke,
'k Was suynigh, 'k spaerden 't ghelt, 'k gingh vlytelyck te kercke,
Maer alles was om niet;"

de meesten waren van een geheel ander allooi, blijkens het tafereel, dat de *Onnutte Bedelaer* van zijn leven ophangt.

„Waer wy Bedelaers nu bidden of 't hooft opsteken,
Daer wilmen ons, by gans elle weken!
Door die besuchte Luyse-vangers sonder lang beyen,
Na dat ellementsche huys by de Heylige weg leyen.
Krommen Jeurien. Pieter Bult, Heyn Schram en Jan Drent,
Die sinne al met dat dry cruyste wapen op heur rug eprent,
En dan moetense na oude Ste-wets costuymen,
Met ein loutre giesseling de Stadt van Amsterdam ruymen.
O pokken, wat drommen, mannen, bedelaer wacht jou rug,
Ick wirt onlangs med' eins egrepen by de blaeuwe brug,
Daer my ein van deuse schrobbers so lustich knevelde en ving,
Om dat ick sonder verlof op de reyne nering ging.
Dry maend most ick in dat Cruys-thucht-huys raspen.
Miest alle saterdagh ginckter op ein giesselen, gispen en gaspen
De qua-wevers op het peert, de boeven aen de pael,
O ick was so neirstich, so gesont, so fris, so reael,
'k En had noch Lamme-Leen. qua bienen, noch gebroken arm,
Maer wil ick 't jou seggen vrienden? men streeck eins mijn
rugh met dagh-oly warm,

1) *'t Spel van sinne, vertoont op de tweede Loterij van d'arme Oude-Mannen ende Vrouwen-Gasthuis tot lof, eere ende leere der Wijt-Beroemder Coopstadt Amsterdam*, 1616.

Digitized by Google

So ick met offerhaude Sinte Raspinus niet en wou eeren,
Ick seyde: 'k en kon niet zagen, maer begut se cunnent ein so
. leeren,
Ick offerde met Sinte Labors hulp daer sukken hoop stof,
Wil ick eins liegen? hy was wel so groot als den toorn van
't Regeliershof.
So dat ick na mijn deerlick sien, kleyne schult, veel werck,
en lydig veel clappen,
Met de wil van de Regenten het tucht-huys mocht ontsnappen.
Pots darmen, ick was soo blijd' dat ickt soo eerlijck ontquam,
'k Nam men gat in myn arm, en ick streefdeje na den Dam,
Daer ick eenige van mijn lagenoots zach, ein Jotto en ein van
Bremen,
Die stonden voor 't Stadthuys om ste-werck aen te nemen,
Om te graven, om te kruyen, om te spitten, om te delven,
Ja wel, ja wel, dacht ick Maets, ken jy wel jou zelven?
Te arbeyen, te slooven, en wat pour ein kleyn argent,
Ho slechts bloets jy sints al wat aers ewent,
Heught het jou wel dat wy de botter brieden, 't moeye zuyvel,
Guns by de Strontenburghs-poort, an de vesten inden armen duyvel?
Daer alle avonden 't bedelgeltjen most ter drift,
Wy haddender gheloof, en de weerdin was van de schrift.
Wy sopen, wy brasten, wy aten. wy droncken,
Wy veelden, wy lierden, wy spronghen, wy cloncken,
Onbesorght, onbeducht, *allegrement* wiet benyt,
Wy hielden (wil ickt jou segghen?) een rechte bedelaers maeltijt.
En saerdaeghs weerom, op het alder erbarmelijckste uyt,
En dees rekeningh emaeckt: soo yder buurt gaf een duyt,
Dat con yder pas tot vijfthien stuyvers daeghs maken.
Soo doende kennen de bedelaers en de ruyme kost raken.
Coft ick dan savonts ein zoo-vis, 'k was beget gien scherpe dinger,
Daer was eins ein Juffer, met de ringh an de voorste vingher,
En sy dongh ein zoo: wat, sy stont soo en hoetelde op ein stuyver!
Wat zeyd ick: dicke-Giert ick bin ein arme kluyver,
Ick bied ein stuyver meer. Hoor hier, zeyse: midts had ick de vis,
Wat meyn jy offer gien hert by de bedelaers en is?
Neen bylo, al hebben de gierighe rijcke luyden 't goedt,
Soo hebben de milde arme bedelaers de moedt.
Se willen, als einighe karighe braetnaegels doen, niet sorghen,
Die scherp-bier drincken, en souden wel an ein korsjen droog
broots worghen,
Die 't goetjen by een schrapen in sacken, en kisten,
Om haer witte-broodts kyertjens, diet lustigh verquisten,
Sy hebbent boschraept, en in vreckicheyt ghewonnen,
En de seuntjens hebbender voor gereen en gheronnen,
Ghehoereert, ghebancketeert, ghemomdt en ghedanst,
Ghedomineert als ein Graef, als ein Prins, oft ein Lanst.

Digitized by Google

Neen bylo neen, dat is gien bedelaers doen,
Sy winnent mackelijck, en t zy avond oft noen,
Se drincken Delfts-bier, en se eten van het beste,
En voor haer kindren laetense anders niet dan dit per reste:
Ein gebroken mand, ein stock, en ein bedel-mantel vol lappen.
En voorts moghen sy van ons erven 't wel bedeleu en clappen
Crijghense roo-druyfdragers neusen, oft aensicht vol robynen,
Dat lieren wyer met solpher roock te doen verdwynen.
En dan gaense (soo als ick doe) de goe gemeente quelle
Als se dat onbeschaemde voor-hooft soo konnen stellen
By die wy moeylijck vallen, waer sy staen aen boort,
Datse ons dick uyt onlust met een duytjen wysen voort.
Gevense ons eten, wy vercoopent en wegent met ponden,
Ist wat leckers, wij houwent, aers geven wy 't de honden.
Daer sie ick d'armen duyvel of de Luyzevanger, he dats
ein list,
In bedelaer, in, maeckt voeten, rad, rept jou afterkist." 1).

Wij keeren na deze uitweiding tot de ernstige stukken van Coster terug en wel tot het treurspel *Itys*. Het behandelt de bekende geschiedenis uit het zesde boek der Metamorphosen van Ovidius. De Thracische Koning Tereus, de echtgenoot der Atheensche Prinses Procne, heeft zijne schoonzuster Philomela verkracht en haar toen bij een zijner aanhangers verborgen, nadat hij haar de tong had uitgesneden, opdat ze hem niet verraden zou. De ongelukkige schildert het gebeurde in een borduurwerk, dat zij aan hare zuster weet in handen te spelen. Procne, door wraakzucht vervoerd, doodt haar eigen zoontje Itys en geeft den vader de gebraden ledematen te eten. Als Tereus de waarheid verneemt, doodt hij zich.

Hoe heeft de dichter deze verschrikkelijke stof behandeld?

Ondanks de groote gebreken van het stuk moet men toch antwoorden: zoo treffend als in dien tijd mogelijk was. De toeschouwers voelden, dat hij er op uit was geweest, „door 't voorstellen van de belooningen ende straffen op yemandts goede en quade daden ghevolght, tot alle deughden aan te porren, ende

1) Wat beteekent deze uitdrukking:
„Ick stae op hiete coolen, en 'k moet deuse bedelaer begecken,
Al soume deuse klucht tot Keesjen Brouwers weer vertrecken."
Wat was de inrichting van Keesje Brouwer?

Digitized by Google

van alle ondeughden af te schricken." Dit was „de heylsame korrel onder de rouwe schorsse van dit fabelken schuylende". Zoo schreef de letterlievende drukker Van der Plasse, die het treurspel in de Oude Kamer had zien vertoonen, en er zich „grootelycx door gesticht, ook niet minder verlustight vondt."

Wel mocht hij spreken van de „rouwe schorsse"; want behalve dat de fabel ijselijk is, wordt het ijselijkste ons onmeedoogend voor oogen gesteld.

Tereus, naar wien het stuk eigenlijk moest genoemd zijn, wordt geschilderd als een tiran, die zich alles geoorloofd rekent.

„Hij acht zich zelfs alleen een mogent aerdtschen Godt,"

die in den zwijmel der zinnelijkheid zijne lusten botviert, voor genot leeft, en voor niets terugdeinst om zijne hartstochten te bevredigen, of zijne rust te verzekeren. Als hij daartoe maatregelen genomen heeft, die hem afdoende voorkomen, leeft hij er lustig op toe, maar onder het mom der schijnheiligheid.

Dit komt vooral uit in een tooneel, hetwelk te treffender werking moet doen, omdat de toeschouwer al weet, wat den tiran boven 't hoofd hangt.

Te midden der vreugde van de Bacchusfeesten blijft Procne treuren om de dood gewaande, innig geliefde zuster. Als zij de waarheid verneemt, wordt ze door wraakzucht geheel verbijsterd. Zij wijdt Tereus ten dood, „al zoud' dit gantsche rijck vergaen." Dan volgt een tooneel tusschen de echtgenooten, waarin 's Konings geveinsdheid en schijnheiligheid uitkomen, en welks indruk nog versterkt wordt als het koor, dat dit bedrijf besluit en er op wijst, hoe

„hy vast bedect
Met Godsdienst (daer hy toch meed' geckt)
Zijn daden, die ontuchtich zijn."

In den slotzang van het volgende bedrijf wijst het dan op de straf, die de misdaad op de hielen volgt.

Intusschen heeft Procne hare zuster opgespoord. Haar lijdend voorkomen, hare stomme smart en haar wanhopig handenwringen brengen de Koningin tot razernij. Zij dorst naar wraak. De dood is eene te zachte straf voor den misdadiger: zijn geheele geslacht moet te gronde. Zijn zoon, haar eigen kind, zal het eerste zoen-

Digitized by Google

offer zijn. Juist komt de knaap aan en slaat zijne armen om haar hals; te vergeefs — met behulp der zuster wordt het kind geworgd. Procne windt zich meer en meer op. Daar de Goden des hemels lijdelijk toezien, roept zij den bijstand der helsche machten in,

„om tot het eyndt te blyven
Moordadich, moedich, stout om Tereus me te doon."

De „helsche razernyen", de furiën, verschijnen op haren roep — blijkbaar om hare razernij zinnelijk te doen uitkomen — en nog helscher dan deze, hakt zij het kinderlijkje aan stukken en ijlt heen, zeggende:

„'t Wordt tydt dat Procne gae om 't lauwe vlees te speten
Dat Tereus zal voor 't wilt, dat hy ghewacht heeft eten."

Het koor voert den toeschouwer tot Tereus terug, door hem de folteringen te schilderen, die de angst den euveldader veroorzaakt:

„Nocht snaerghespel, nocht sachte zang
Baert slaep, al zijn de nachten lang,
Dien mensche wien de wraek ghenaeckt,
Want hem de wroeging angstigh maeckt." enz.

Schrikkelijk is het vijfde bedrijf. Procne herinnert haar gemaal al zijne grootheid: zijn moed, beleid en roem. Tereus laat zich door die vleitaal meeslepen: hij jubelt in zijn geluk, ook in zijn huiselijk geluk. Procne heeft moeite om zich niet te verraden, maar speelt hare rol ten einde, als hij in volkomen schijnheiligheid uitroept:

„'t Ghenoegen leyt in ons, als wy maer willen trachten
De zadelooze lust der ooghen te verachten."

Dit kost hem geen moeite:

„Maer roeme van gheluck, dat God my heeft ghegheven."

Het leven is eene zeepbel: 't is daarom zaak wèl te leven. Dat doet hij en geniet het geluk.

Digitized by Google

„Lof zy de Goon, die my tot aan den Hemel tillen.
Ick slaep uyt zorgheloos in mijn liefs arm te nacht,
En vroolijck gae 'k des daeghs op 't vrezich wilt ter jacht,
Of rust in 't welich hof, vermakelijck vol vreuchden,
Alwaer ick my verlust in oeffening van deuchden
Zo dat ick my zeer wel daer houden ken gherust.
. . . . . .
Dus heb ick het gheluck, dat al de Werelt wil,
Dat is de min na wensch, en vredich leven stil."

In dien zwijmel plaatst hij zich aan tafel en eet het schrikkelijk gerecht. Als hij er zich aan vergast heeft, verneemt hij wat spijs men hem heeft voorgezet. Dan verschijnt Philomela en werpt hem het hoofd zijns zoons in den schoot.

Nu walgt hem het leven en hij doorsteekt zich.

Dat hier alle bestanddeelen voor een echt, wezenlijk roerend treurspel aanwezig zijn, zal wel niemand in twijfel trekken, ofschoon de behandeling der uitnemend tragische stof ook al eene weifelende, weinig geoefende hand verraadt.

De rederijkersgedachte: zedepreeken, staat al te zeer op den voorgrond. Zij is blijkbaar oorzaak, dat de figuren van den eenen kant te veel in algemeenheden vervloeien, terwijl van den anderen kant hunne trekken soms caricatuurachtig scherp zijn overdreven. Eigenlijke, in bijzonderheden afdalende karakteristiek ontbreekt. Tereus is zwak geteekend: hij is meer een type dan eene individualiteit. Het slotkoor toont ook duidelijk aan, dat dit in 's dichters bedoeling lag:

„De *grooten* door misbruyck meenen dat haer staet vry
't Bedroch, de geyle lust, en andre schelmery."

Maar toch, zoo zijn Tereus zich dat alles geoorloofd rekent, 't is ook, omdat hij zich bewust is, dat hij niet alleen door zijne afkomst, doch evenzeer door de hem eigen kracht, door moed en beleid, boven de andere menschen uitsteekt. En dat is het, wat ons medelijden met zijn toestand en schrik voor het einde inboezemt: een medelijden, dat nog grooter zou zijn, wanneer duidelijker uitkwam, dat hij zich bewust was op den verkeerden weg te zijn, en dat zijne huichelarij een gevolg was der wroeging, en dus tot den noodzakelijken nasleep behoorde van den eersten misstap, waartoe hij zich eenmaal had laten vervoeren.

Digitized by Google

Dit is de zwakke kant van de figuur. En toch ijst men voor de gevolgen, die de misdaad na zich sleept, door de ontzettende rol, welke Procne vervult. Zij is geene vrouw, maar de verpersoonlijkte vergelding. Zoo zij in het vijfde bedrijf liefde huichelt, om den Koning tot den maaltijd te nopen, en eene wraak te nemen, waarvan de gruwzaamheid niet genoeg door hare persoonlijkheid is gerechtvaardigd, komt dit ons walgelijk voor; maar men bedenke, dat den dichter en zijn publiek daarbij stellig de bijbelsche Judith voor oogen stond 1), en die herinnering vergoelijkte natuurlijk veel.

Met den hoofdinhoud van het stuk vormt de idylle, die het geheele eerste bedrijf vult, eene sterke tegenstelling. Daar worden, tegenover het bewogen hofgewoel, de kalmte en het genot van het landleven geschilderd, in tooneelen, die wij niet noodig hebben nader te doen kennen. Landelijke minnarij is daar overal het hoofdmotief.

Zoo door deze tegenstelling waarschijnlijk verhooging van het kunsteffect en van de tragische werking door den dichter bedoeld werd, hij had daarbij zeker ook nog het oog op iets anders.

Ovidius had zijn Tereus verontschuldigd met de opmerking, (vs. 459):

„Pronumque genus regionibus illis
In Venerum est: flagrat vitio gentisque suoque."

Ook in het treurspel zijn de herders minziek en wuft, maar hunne fladderzucht leidt tot geen euveldaad. De schildering daarvan, die wat te lang gerekt is, leidt er wel toe om de misdaad van den tragischen held ietwat te verschoonen; maar naast en boven die kunstgedachte troonde de moralisatie: Burgers, weest dankbaar, dat ge in nederigen staat geboren zijt: daardoor wordt ge behoed voor zoo laag een val. Dit zingt de slot-rei uitdrukkelijk:

„Dies zijn wy slechten 2) dan veel grooter van gheluck
Als d'aldergrootste Prins, door dien hy grooter druck
En minder vreuchts als wy heeft eeuwich te verwachten,
Zo veer hy 't Godtlijck ampt rechtveerdich wil betrachten.

---

1) Een ieder had den Bijbel in 't hoofd en in den mond. Een der personen van Coster's Sinnespel *Ryche-man* spreekt van

„de schriftuur
Die 'k wel versta; ja, trots de beste wolle-neyster."

2) Dat is: *eenvoudigen.*

Digitized by Google

Want zondicht hy in yet, op hem streckt al 't ghesicht,
't Volks snaterende tong brengt al zijn doen in 't licht.
Men swaêrt de saeck met een besmettelijcke loghen.
Dus is elcks haet oock groot nae'y groot is van vermoghen."

Al is de inhoud aan de classieke Oudheid ontleend, toch is dit treurspel zuiver romantisch: door den geest die het bezielt, den toon, die er in aangeslagen wordt, en eindelijk door het comisch tusschenspel, dat ook hier niet ontbreekt.

Als Tereus zich aan het afgrijselijke maal heeft neergezet, wordt er, zooals dat in de werkelijkheid bij gastmalen niet zelden plaats had, een tafelspel vertoond. Een kwakzalver en zijn knecht vermaken het publiek met hunne snakerijen. Zeker heeft de dichter dat hier niet bloot ingevoegd om den volkssmaak te streelen: hij heeft door dit tusschenspel daar ter plaatse de fel geschokte zenuwen wat willen ontspannen en de gemoederen bedaren. Zoo kon men in kalmer stemming de verzoenende ontknooping aanschouwen en aanhooren.

Er waren er intusschen, die dat hulpmiddel niet goed opnamen. Althans Van der Plasse drukte het tafelspel niet te midden van het treurspel af, omdat, zooals hij bij de latere afzonderlijke uitgave zei, „om dat ons docht, dat de selve boertighe ende belacchelike Cluyte geensins en behoorde een lidt te wesen van soo ernstigen ende treurigen lichaem"; maar hij vermeldt ook, dat velen niet van zijne meening waren en in die Cluyte wel degelijk een middel zagen, „om daer mede, gelijck men den hitsigen wijn met water doet, de al te groote droefheyt uyt de maeltijdt opgenomen eeniger wyse te temperen."

Ondanks dit verschil van meening maakte het stuk evenwel opgang. In het jaar 1615 voor 't eerst op het tooneel der Oude Kamer vertoond, en gedrukt, werd het in 1619 herdrukt en in 1643 nog „op de Amsterdamsche schouburgh" gespeeld en ten derden male gedrukt.

De burgerij met stalen zenuwen liet zich niet afschrikken door de ijselijkheden, die haar *vertoond* werden. Dit blijkt niet alleen uit dit en andere stukken uit het begin van dit tijdperk: de *Aran en Titus* van Jan Vos, uit een tijd, toen men reeds aan wat anders gewend was (1641), had even grooten toeloop; en het was niet alleen de kleine burgerij, die er behagen in schepte. In onze

Digitized by Google

eeuw kunnen dergelijke zaken, als te barbaarsch, ons niet meer aantrekken.

De taal is zuiver, maar vaak zeer plat; de verzen maar middelmatig. De koren staan verre beneden die van Hooft en zelfs van Bredero; maar onder de liedjes, die de landlieden zingen, zijn er, die meesterlijk mogen genoemd worden.

Aan het tooneel der *Academie* gaf Coster, zeer kort na hare stichting, een tweede ernstig drama, het treurspel *Polyxena*, dat ons toont, hoe de dichter al meer en meer geneigd werd zich vooral op classieken bodem te bewegen. Men zou haast zeggen, dat hij het oog had op een ander publiek dan wat gewoonlijk de vertooningen der *Oude Kamer* had bezocht. Bij de keuze der stoffen uit de antieke wereld volgde hij misschien ook maar alleen den aandrang zijner natuur, die nog versterkt was door zijne letterkundige studiën aan de Leidsche Hoogeschool onder den classieken Heinsius en Scaliger. Daarbij kwam dan nog de invloed van Hooft, die hem blijkbaar met zijne bewondering voor Seneca heeft besmet. De *Polyxena* toch is geheel in den stijl van Seneca: geen eigenlijk treurspel, zooals wij dat begrijpen, maar eene opeenstapeling van afgrijselijke tooneelen, waarbij de *Troades* van den Romein den dichter stellig voor den geest stonden. [1]) Aan moorden b.v. ontbreekt het hier niet. Eerst sneeft Astyanax, dan Polydoor, voorts Polyxena; en aan dit alles wordt de kroon opgezet door het bloedig tooneel, waarin Hecuba haar moed aan Polymnestor koelt wegens den moord van haar Polydoor, „en scheurt hem tot wederwraack, door hulp van haar verstoorde sleep

1) „Meer nog dan aan het genoemde Latijnsche stuk heeft Coster, zooals wij zullen aantoonen, aan de *Hekabe* van Euripides gedacht." Dr. R. H. Kollewijn, (*Samuel Coster's Polyxena* Bibliotheek van Noord en Zuid. IX, bl. 27 en vlg.) waarin eene uitvoerige vergelijking van de Hekabe, de Troades en de Polyxena gegeven wordt, die den schrijver aldus besluit: „Uit den inhoud van beide stukken heeft hij zijn treurspel samengesteld, daarbij nu en dan gebruik makende van die details en uitdrukkingen, welke hem in 't geheugen waren gebleven; dit laatste komt betrekkelijk zoo zelden voor, dat de Polyxena, al is de fabel ontleend, met volle recht een oorspronkelijk stuk mag heeten" t. a. p. bl. 38. Men vergelijke verder over de aesthetische waarde (die door Kollewijn hooger gesteld wordt dan hier), en over de staatkundige en kerkelijke zinspelingen het hier genoemde stuk.

Digitized by Google

van vrouwen, de oogen wt de kop Op welk gerucht, de vervloeckte dienaars des ongeluckigen Conings aankomende, vinden de dode romp haers recht gestraften Vorstes, waar over sy weder met hout, steenen, en sulcx alsse by de wech vonden, de Coninginne van Troyen doot sloegen." Zoo luidt Coster's eigen beschrijving in den „inhoudt."

Zenuwprikkelende tooneelen genoeg; maar geen karakters en geen eigenlijke dramatische drijfveer voor de handeling. De gedachte, die op den bodem van dat alles ligt, en eenheid geeft aan die verscheidenheid, is, dat staatkundige hartstocht elke veinzerij, vooral de godsdienstige, te baat neemt om zijn doel te bereiken en zijn haat te koelen. De omstandigheden, die men zelf beleefde, de kerkelijk-staatkundige twisten, die bijna hun toppunt hadden bereikt, zweefden den dichter voortdurend voor den geest; maar nergens treedt dit alles zóó op den voorgrond, dat het stuk daardoor hoofdzakelijk een staatkundig karakter krijgt, zooals met de *Iphigenia* het geval was, die dan ook nog niet kon worden opgevoerd, wanneer men zich niet aan allerlei gevaren wilde blootstellen.

Wat den toon van de *Polyxena* betreft, die verheft zich meestal niet boven dien van 't dagelijksch leven, en daalt niet zelden tot de walgelijkste platheden af. Als Andromache haar zoon tegen Ulysses beschermt, voegt deze haar toe:

„Andromache is droncken.
Andromache.
Neen, droncken ben ick niet.
Ulysses.
Wtsinnich dan en dol.
Andromache.
Oock niet, Ulysses. Maar mijn moedt tot boven vol."

Zoo roept Hecuba uit:

„Zijn 't helsche rasernyen
Daar meed' my op den hoop de gruwelijke Dis
Ribsacken komt?"

Maar alles overtreffend is het voorlaatste tooneel van het stuk, waarin Polymnestor zich wil verontschuldigen, maar Hecuba hem toevoegt:

Digitized by Google

„Vervloekte guyt ghy liecht. Ghy liecht, godloose mensch.
Daar gelden nu geen meer bedrieghelijcke woorden:
Want daar leyt Polydoor, die ghy, o schelm, vermoorden.
Troyaansche vrouwen, nu, komt vliecht hem in zijn licht,
En krabbelt hem uyt 't hooft zijn duyvelsche gesicht.
Polymn.
Troyaansche moorderin! ey my, Troyaansche vrouwen!
Hecuba.
G'en sult van nu niet meer den lichten dach aanschouwen,
Menedige rabaut.
Polymn.
Ey mijn! hoort niemant hier
Mijn jammerlijck gekrijt?
Hecuba.
Ten helpt nu geen getier,
Noch nederich gesmeeck. Neen, neen, ghy moet nu sterven.
. . . . . .
Polymn.
Ick leg ter aard' gevelt, ick ben berooft van oogen.
Waar zijn de Phrygen? nu, komt vat haar by de krop.
Hecuba.
Daar heb ick d' oogen van u Coning uyt zijn kop."

Zou wel iemand dit nog als „den waren treurspelstijl" durven betitelen?

Thans volgt de *Isabella*, maar daar dit stuk, gelijk wij zagen, door een gelijknamig drama van Rodenburg was in het leven geroepen, is het wenschelijk eerst diens *Rodomont en Isabella* te bespreken.

Zonderlinger stuk is nauwelijks denkbaar: ook geen, waarin de Romantiek hare eigenaardigheid met losbandiger, woester luim botviert.

Medor en Angelica zijn trouwe minnaars: evenzoo Mandricart en Doralice. De schildering van hun zielstoestand vult het geheele eerste bedrijf. In het tweede ziet men, hoe Prins Zerbyn door Graaf Anzelmo is gevangen genomen als verdacht van den moord van diens zoon. Hij betuigt zijne onschuld voor Roeland, die zich juist daar bevindt, en deze slaat de vier volgelingen van den Graaf met éénen slag dood, waarop deze de vlucht neemt, en Zerbyn met zijne inmiddels ook ten tooneele verschenen geliefde, Isabella zich verwijdert. Dan komt Mandricart, die Roelant reeds lang gezocht

Digitized by Google

heeft, omdat deze in het bezit is van Hector's zwaard, dat hij wil voegen bij diens wapenrusting, welke hij zelf draagt. Een gevecht volgt, dat eindigt met Mandricart's vlucht. Dan valt Roelant's oog op een klinkdicht ter eere van Angelica, door Medor aan een boom gehecht; en daaruit verneemt hij, dat deze schoone voor hem verloren is, welke droeve mare hem het hart doorsnijdt, zoodat hij van smart waanzinnig wordt. Na een vreedzamen wandelaar mishandeld te hebben scheurt hij zich wapenen en kleeren van het lijf en loopt weg.

Zerbyn komt nu met Isabella terug, en er volgt een tooneel, waarin hij, op haar verzoek, een sterk bewijs van goedertierenheid geeft. Dan vinden zij Roelant's wapenen en vernemen, dat hij *furieus* is geworden. Zerbyn hangt die „wapens glorieus" op, met een prijzend bijschrift. Mandricart, dit gelezen hebbende, eischt ze voor zich, hetgeen een gevecht ten gevolge heeft, waarin Zerbyn omkomt. Nu wil Isabella zichzelf dooden, maar wordt daarin verhinderd door een „heremijt."

Het derde bedrijf opent met een tweegevecht tusschen Rodomont, die ook op Doralice verliefd is, en haar minnaar Mandricart. Zij worden gescheiden door het bericht, dat het land hun degens noodig had wegens een inval der Christenen. Doralice beweegt hen den strijd uit te stellen, totdat zij het land van vijanden zullen hebben bevrijd. Hierop komt Isabella het lijk van Zerbyn begraven, en de heremiet haalt haar over zich in een klooster te begeven.

In het vierde bedrijf wordt de strijd tusschen de minnaars van Doralice voortgezet. Ten slotte laten zij aan de jonkvrouw over, eene keuze uit hen te doen, en zij verklaart zich voor Mandricart, met wien zij vertrekt Rodomont troost zich terstond met de gedachte: „men vind't wel and're Vrouwen." En als zij kort daarop Isabella ontmoet, die geheel los is van de aarde, en in stichtelijke lectuur verdiept zit, dan wordt hij terstond op haar verliefd. De rest van dit bedrijf en het begin van het vijfde worden aangevuld door stichtelijke gesprekken tusschen Isabella en den kluizenaar. Rodomont komt hen daarin storen, en wil op al te hartstochtelijke wijs zijne min aan haar toonen. De kluizenaar tracht haar te verdedigen, maar wordt door den woestaard gedood, die de schoone nu tracht over te halen „(z)ijn wille te doen." Zij heeft slechts tranen en gebeden om zich te verweren. Het gelukt haar echter

Digitized by Google

zijne gedachten op iets anders te vestigen, door hem te herinneren, dat hij er op uit was

„Om Roeland Furieus door waep'nen t'overwinnen."

Maar deze was onkwetsbaar, en dit maakte den kamp ongelijk. Welnu, zij kent het sap van een kruid, dat het lichaam, hetwelk er mee bestreken is, tegen kwetsuren beveiligt. Zoo hij hare eer wil sparen, zal zij hem dit geheim mededeelen, hetgeen hij aanneemt. Als tegenhanger tot dit tooneel volgt dan nog eene verliefde samenspraak tusschen Mandricart en Doralice, die dat bedrijf besluit.

In het zesde bedrijf komt Isabella op „met een porcelyne kom met groen zap", hetgeen intusschen slechts „groen water" is, zonder kracht. Rodomont, die zich aan Griekschen wijn „droncken had ghemaeckt," vraagt een bewijs van de kracht van het vocht. „Beproef het op mij," zegt ze, en hij slaat haar het hoofd af. Dan wil hij eerst, ten zoen van haar dood, zichzelven het leven benemen; maar hij bedenkt zich, want

„Den hemel zich vernoeght met hertelijck berouw."

En hij wil dat berouw toonen door zijn slachtoffer eene prachtige tombe te stichten. Ten slotte komen Stantvastigheyt, Liefde, Reynicheyt, Afterdocht, Araete, Trouwicheyt en Diana redekavelen over vraag, wie oorzaak van hare fiere houding is geweest, totdat Vrese-Gods haar beduidt, dat zij allen stralen zijn aan haar ontleend, hetgeen zij uitdrukt door deze hoogdravende beeldspraak:

„Ghy allen stralen zijt uit myne bornens vliet."

Dit laatste tooneel geeft de leidende gedachte van het stuk aan, die men niet licht uit het mengelmoes van nauwelijks samenhangende feiten zou ontwaren. Het behoeft bijna niet gezegd te worden, dat dit gewrocht der meest teugellooze Romantiek, waarin geen enkele fijner karaktertoets voorkomt, dat alleen bestaat uit eene opeenstapeling van hoog opgeschroefde pathetische ontboezemingen, snorkerijen, stichtelijke bespiegelingen, eene goede dosis moord en doodslag, alles op ééne lijn geplaatst, zonder eenige perspectief in ons oog niet de minste dramatische waarde heeft. Zoo het, des ondanks, volgens de verklaring van een onwraakbaar getuige als

Digitized by Google

Coster, toch opgang maakte, dan ligt dat aan oorzaken, waarop wij weldra zullen wijzen.

Is nu het stuk van den laatsten zooveel beter? Ik zou het niet durven verzekeren. Merkwaardig is het verschijnsel, dat de *Academie* zich hier door Rodenburg laat op sleeptouw nemen. De antieke stof, waarvoor men sedert de opening der nieuwe instelling het publiek had trachten te winnen, wordt verlaten. Was het, omdat de openbare meening zich daartegen verklaard had? Dit is niet waarschijnlijk, daar de wijze van behandeling geheel overeenkomstig den volksaard geweest was. Maar blijkbaar werd de richting, die Rodenburg had ingeslagen, nog meer toegejuicht, en dien lauwer wilde men hem betwisten en betrad het Romantische gebied weer, dat voor de menigte altijd bijzondere aantrekkelijkheid had gehad. Coster dramatiseerde daarom evenzeer de geschiedenis van die Isabella, wier trouw en kuischheid Ariosto in den 29en zang van den *Orlando Furioso* heeft verheerlijkt. Hij behoefde echter in de voorrede nauwelijks te verzekeren, „dat hij Ariostus niet stip gevolght en heeft" Rodenburg deed dit veel meer. Dat Coster het onderwerp op andere wijze dan hij zou behandelen, begrijpt ieder. Hij streeft er naar, in tegenstelling met hetgeen hij vroeger deed, den romantischen inhoud althans in een classiek keurslijf te dwingen. Rodenburg *vertoont* de gebeurtenissen, die aan het hoofdfeit voorafgaan, en ter verklaring daarvan dienen moeten, in even zoovele tooneelen, in de volgorde, als bij Ariosto. Dat duldde de ontluikende classieke orthodoxie niet: zij maakt ons daarmede bekend in *verhalen*, waardoor de eenheden bewaard bleven. En Coster liet zich daar niet weinig op voorstaan, daar hij zijn stuk voor eene model-tragedie wilde doen doorgaan. En toch, hoe weinig verdient het dien naam! tenzij men tevreden kan zijn met het type der Senecasche tragedie, waarmee dit werk in de opeenstapeling van akelige tooneelen kan vergeleken worden.

Het stuk van Coster is evenzeer een spektakelstuk als dat van Rodenburg, en de handeling wordt er evenmin in gemotiveerd door individueele karakters. Er wordt evenzeer in gevochten, een held verslagen, een kluizenaar vermoord, en daarenboven een geest opgeroepen — en zelden sprak een geest meer plat-prozaïsche taal. Verder wordt ook hier eene vrouw voor het oog der toeschouwers onthoofd, en eindelijk verrijzen zelfs de dooden en trekken onder

Digitized by Google

het gezang der „hemellieden" de „gulde salen des wyden hemels in." Rodomontades, snorkerijen, huwen zich aan de platste platheden; en zoo al, gelijk de voorrede zegt, „elck spreeckt gangbare tale," dan is dat alleen in dien zin te verstaan, dat de toon zich nooit boven dien van het meest alledaagsche verheft. Het hoogdravende, lyrische bestanddeel is bij den Doctor nog meer in minachting dan bij Bredero en in dit opzicht vormt hij eene groote tegenstelling met Rodenburg. Hij stelt daar roem in. Ook in een ander opzicht wijkt hij van zijn tegenstander af. Deze houdt ons steeds in dezelfde deftige, opgeschroefde stemming. Coster daarentegen lascht ook hier twee comische tooneelen in, geheel in den trant der Brederodiaansche, die als het ware het burgerlijk contrast tot het ridderlijk-verhevene in het stuk uitmaken. Tegenover den ridderzin van Mandricart of Rodomont staat hier de plunderzin van Jonker Jan Hen, die tegen de bevreesde boeren te velde trekt en hun een rijken buit afhandig maakt, waaronder de wijn, waaruit Rodomont de dronkenschap put, zonder welke hij de schrikkelijke daad niet zou volbracht hebben 1). Die Jan Hen doet in de verte aan Sir John Falstaff denken — maar zeer in de verte.

Het andere tooneel, waarin Jan Hen voorwendt ziek te zijn, geeft gelegenheid om te doen uitkomen, hoe de Latijn-sprekende Duitsche Dokter der wereld zand in de oogen strooit. Misschien dat de geneesheer van het Gasthuis zeer op die Duitsche Dokters gebeten was, die waarschijnlijk onder de duiven der Amsterdamsche Faculteit schoten; maar over het algemeen zag de smalle gemeente gaarne de „Moffen", voor wie men weinig sympathie had, in hun krom-duitsch tentoongesteld. De slotzang geeft ook hier eene vingerwijzing naar de zedelijke bedoeling van het stuk.

Wij zagen, dat de *Academie*, toen de strijd met den Kerkeraad op 't hevigst woedde, het politiek-kerkelijk vraagstuk in twee afzonderlijke drama's op de planken bracht. Wij bespreken die in een afzonderlijk hoofdstuk, voordat wij tot Rodenburg's werken overgaan.

1) Verg. *Orlando Furioso*, Canto 29, str. 21.

Digitized by Google

XIII.

HET POLITIEK-KERKELIJK DRAMA.

Dat het Blijspel zich bij voorkeur bezig houdt met hetgeen wij in het dagelijksch leven om ons zien gebeuren, dat het de gebreken van het levende geslacht lachende gispt, ligt volkomen in den aard der zaak. Toch is het, alsof onze blijspeldichters der zeventiende eeuw voor die roeping terugdeinsden. Wij zullen dan ook weldra (in een volgend hoofdstuk) zien, hoe Bredero er op uit was, om de handeling van een zijner stukken in een vroeger tijdvak te plaatsen, teneinde aanstoot te vermijden. Dat heeft niet alleen in den *Spaanschen Brabander* plaats, maar evenzeer in het *Moortje* en Hooft's *Schijnheiligh*; ja, het was een vaste tooneelvorm geworden.

In eene kleine maatschappij als de onze had dat zijne goede zijde; en het heeft misschien veel verbittering voorkomen, dat daardoor ook staatkundige en kerkelijke aangelegenheden van den dag buiten den kring van het Blijspel raakten.

Maar dat in een zoo bewogen tijd als het tijdperk van het Bestand, deze hoogere aangelegenheden geheel buiten spel zouden blijven, en niet tot onderwerp van den lof of de critiek der dichters worden gemaakt, was niet te verwachten; evenmin, dat de opvolgers der Rederijkers er voor zouden terugdeinzen ze op het tooneel te brengen.

En zij werden op het tooneel gebracht. Eerst in den ouden Rederijkersvorm van het Zinnespel.

De Vlaardingsche Kamer *Aensiet Liefde* hield in Juli 1616 een grooten wedstrijd. De vraag, die in een „spel" moest worden beantwoord, luidde:

„Wat middel dat best dient genomen by der handt,
Die 't Gemeen noodichst is, en vorderlickst voor 't Landt."

Digitized by Google

Een „liedeken van vijf veerskens" moest ten onderwerp hebben den zin dezer regels:

„Door eendracht, die macht maeckt, is een Landt sterk en krachtig,
Maer door inlandtsch onvree winnelick en onmachtich".

Eindelijk had het kniedicht tot grondslag het referein:

„Dus baert onvrede vree, en vrede weer onvree".

Zestien Hollandsche Kamers namen deel aan dit feest, en daaronder uit Amsterdam zoowel de *Oude* als de *Brabantsche* Kamer.

In al de toen vertoonde stukken werd, zooals vanzelf spreekt, gezinspeeld op de steeds toenemende tweedracht in den lande; maar zeer in 't algemeen. De spelen der Amsterdamsche Kamers zijn verre van de beste. Dat van den *Eglentier* is een gerekt, ouderwetsch zinnespel, dat wel eene eeuw ten achteren is en de hoofdvraag van den dag ter nauwernood aanroert. Men ziet er uit, hoe bitter die Kamer in verval was. Het gewrocht harer Brabantsche zuster, van de hand van Abraham De Koninck, was iets beter? maar toch ook zeer langwijlig. Het bepaalde zich tot zwakke toespelingen op de politiek-kerkelijke gebeurtenissen. Geen van beide droeg dan ook den prijs weg, die voor de Gorkumsche Kamer *Vernieut uit Lie[de* was weggelegd. Zij had de overwinning blijkbaar daaraan te danken, dat haar spel de meeste actualiteit bezat. Maar men noemt geen richtingen: de schuld wordt in 't algemeen gelegd op de eigenwijze letterzifters. Het hoofddenkbeeld is, dat de Overheid de eendracht, ook in de Kerk, moet bewaren. En wie de allegorische toespeling niet duidelijk genoeg vond, werd ingelicht door de Gorkumsche Stedemaagd, die ten slotte zei:

„Hier mede beeld ick af ons Landt in desen tijt."

Men begrijpt intusschen licht, dat de verouderde vorm van het Zinnespel het publiek van Hooft en Bredero niet meer voldoen kon. Het Blijspel ware de meest gepaste vorm der bespreking van de groote vraagstukken van den dag; doch tegen zoo iets bestonden onoverkomelijke zwarigheden. Het ware al te

Digitized by Google

gewaagd geweest de eigenlijke staatkunde op het tooneel te brengen. Trouwens met zuiver staatkundige vraagstukken hield zich de menigte weinig op; slechts voor zoover ze met kerkelijke partijschappen samenhingen, wekten ze de aandacht. En „de ernst, de vroomheid onzer voorouders gedoogden de vermenging van het heilige met het kluchtige niet". Vandaar een verschijnsel, „dat in de letterkundige geschiedenis bijna eenig is. Niet het Blijspel waagde zich ten onzent aan het beoordeelen van de hoogere belangen van Staat of Kerk; het stond die rol aan het Treurspel, het heroïsche Treurspel zelfs, af. Ondanks de ongeschiktheid van het laatste, om actuëele toestanden in zich op te nemen, werd het daartoe, zijns ondanks, gedwongen. Misschien had Euripides, die met zijnen navolger Seneca de voorbeelden onzer oude dichters waren, hen daartoe verleid; maar nog zekerder lag het in den erentfesten zin onzer Ouden, dáár hoogdravender taal, edeler voorstelling, verhevener gevoelens, dan het Blijspel kon geven, te verlangen, waar de hoogste belangen ter sprake kwamen."

De juiste opmerking is van Bakhuizen Van den Brink [1]); wij zullen haar met eenige voorbeelden toelichten.

Dat juist in 1617 de poëten zich bemoeiden met den strijd tusschen „Gommer en Armijn', is niet te verwonderen, daar immers omstreeks dien tijd de oneenigheden haar toppunt schenen bereikt te hebben. De agitatie dagteekende al van 1609, toen te Alkmaar het eerste rumoer ontstond over het recht der Overheid in kerkelijke zaken. De Remonstranten erkenden dat recht: misschien wel „om also de Overigheyt beter aen hare zijde te krijgen ende te houden", zooals Baudart schrijft [2]). De Contra-Remonstranten daarentegen waren van meening, dat „sodanighe gemeynde superioriteyt" in strijd was met Gods Woord.

De Staten van Holland, met Barnevelt aan 't hoofd, ijverden voor de oppermacht van den Staat: ook met het doel om eene scheuring in de Kerk te voorkomen. Daardoor werd de strijd van kerkelijk op staatsgebied overgebracht; en men weet met welke uitkomst.

De partij, welke op eenige plaats de minderheid had, hield

1) *De Gids* 1843. bl. 563.
2) *Memoriën*, IX B., bl. 88.

Digitized by Google

vergaderingen, die weldra met geweld werden uiteengejaagd. De Amsterdamsche Regeering was heftig Contra-Remonstrantsch: onder de Burgerij daarentegen waren velen het tegenovergestelde gevoelen toegedaan. De orthodoxe Predikanten lieten zich hevig tegen de „Arminianen" uit. Eindelijk werd, deels door mondelinge ophitsing, deels door het uitstrooien en aanplakken van hatelijke paskwillen, het grauw op de been gebracht, de Remonstrantsche preek gestoord, predikant en toehoorders mishandeld, en het gebouw bijna onder den voet gehaald De geheele stad raakte in rep en roer. Het huis van een der voornaamste Remonstranten werd geplunderd en vernield, zonder dat de Magistraat zich de zaak ernstig aantrok. De Predikanten schenen met het gebeurde in hun schik, dat in overeenstemming was met hunne bulderende prediking. Zoo ging het nog geruimen tijd voort, totdat Prins Maurits en de Staten-Generaal aan de orthodoxie den sterken arm leenden en haren triomf verzekerden. Den 13^{en} Mei 1619 viel het hoofd van Oldenbarnevelt op het schavot.

Het regende in het jaar 1617 schotschriften! Is het te verwonderen, dat de Amsterdamsche poëten, die bijna allen tot de „Libertijnen" behoorden, zich ook in den strijd mengden, en dat ook hier het tooneel de kampplaats werd? In 1617 verscheen een „Spel des gheschils tot Athenen, ghenomen uyt het 17 Cap. van de Handelinghen der Apostelen: ende in rijm gesteld door Dierick Scabaelje". 't Was eene taaie, maar duidelijke toespeling op den tijd [1]). Krachtiger wapen gebruikte Dr. Coster.

Hij schreef in datzelfde jaar zijn treurspel *Iphigenia*, geheel een *tendenz*-stuk, hetwelk onder anderen ten doel had „om de aan-

---

1) Ziehier een staaltje. Gelasius, die naar twee wijsgeeren geluisterd heeft, zegt:

„Ick ben verwondert, dat wyse luy soo dwars legghen,
En dats' altijdt malkaer so strydich wederseggben.
't Schijnt dat de werelt heel vol tweedracht en vol twist is.
My dunckt dat 't Priesterschap vol kyvens en vol list is.
Laest verhaeld' ick soo wat van het ghemeene peupel:
Maer wat isser van? daer is meer dan eene kreupel.
d'Geestlijckheyt die ons leert, oft te leeren behoort,
Die gaet selfs behoorlijck in veel dinghen niet voort.
Wat beduydt doch al dit warren en disputeeren?
Sou men ons 't goede niet zonder twist konnen leeren?

Digitized by Google

hangige kwestie van Kerk en Staat te beslechten, en het recht van den laatsten over de eerste te handhaven. Aan dat doel worden Iphigenia en Achilles en Calchas met meer dan priesterwreedheid opgeofferd". De even geestige als juiste opmerking is van Bakhuizen [1]); maar zij is niet volledig. Het stuk is eene doorloopende geeseling van de orthodoxe Dominés, die het volk ophitsten: zoo kras, dat zelfs in onzen tijd de orthodoxe Van Lennep de *Iphigenia* „een toonbeeld van boosaardigheid" genoemd heeft [2]). In hoeverre dat waar is, zullen wij onderzoeken, wanneer wij eerst den tijd hebben bepaald, waarop het drama in het licht verscheen.

Er bestaat eene uitgave. die het jaartal 1617 op den titel draagt; en de „inhoud" is 22 September van dat jaar gedagteekend. Toen moge het stuk *geschreven* zijn, vertoond werd het nog niet, en waarschijnlijk zelfs niet eens gedrukt; of, zooal gedrukt, dan toch wegens de tijdsomstandigheden niet uitgegeven [3]).

Doch ick sie wel hoe 't is, de Priesters dencken dat
Haer 't hoochste woort toekomt in yeder Dorp en Stadt:
d'Wijl zy dienen de Goon, die alle dingh bestueren,
Des mach niemant by haer van ampts weghen ghedueren.
Want hun handlingh is Godlijck ende zeer ontsien,
Sy willen Godsdienst doen, maer de menschen ghebien,
't Kerck-voochden is haer kleen, want sy moghen met eeren
't Volck wel na haren sin onderwysen end' leeren:
Maer dit ist dat haer schort, dat in sulcken ghebouw
De Kerk-muer haer ghebiedt te nauw bepalen souw.
Daerom prijs ick haer dit, naemlijk dat zy begheeren
Te voeren heerschappy over Vorsten en Heeren." enz.

---

1) *De Gids* 1843, bl. 563.

2) *De Werken van Vondel*, III, D., bl. 82.

3) Men schrijft elkander na, dat er eene uitnoodigingskaart voor de vertooning van het stuk op 1 November 1617 bestaat; doch ten onrechte. C. N. Wybrands zegt in *Het Amsterdamsche tooneel*, bl. 33, dat in F. Muller's *Ned. Historieplaten*, no. 1317, „een prent beschreven wordt van 1 *Nov.* 1617, die eene uitnoodiging bevat tot het bijwonen der eerste vertooning van Coster's *Iphigenia*." Hetzelfde leest men bij Dr. Gallée, *Academie en Kerkeraad*, bl. 18. Toch is het onjuist, want op de prent wordt GEEN JAARTAL gevonden. En zij kan onmogelijk van 1617 zijn. In dat jaar bestond de titelprint niet, die ook hier gevonden wordt. Gallée geeft de volgende juiste beschrijving van de uitnoodiging: „Op de kaart staat de bekende prent, welke voor de uitgave van 1626, niet voor die van 1617 te vinden is; zij is echter grooter en omgekeerd. Er boven staat „Academi." Er onder:

Digitized by Google

Coster vierde de eerste jaarfeesten der *Academie* met een gelegenheidsstukje: in dat, 'twelk den 1^en^ Augustus 1620 werd vertoond, moest iemand als proeve

„uyt-spreken een ghedicht
Al over lang gherijmt, dan noyt en quam 't in 't licht;"

en dan volgt eene lange aanhaling uit de *Iphigenia*, en wel de bekende merkwaardige rede van Nestor, die als de kern van het drama is aan te merken De uitgave van 1617 heeft daarom allen schijn van geantidateerd te zijn. Ik kan niet anders aannemen, ofschoon mijn vriend, wijlen de geleerde Boekhandelaar Fred. Muller, aan wien de bibliographie zooveel verschuldigd is, dit niet waarschijnlijk achtte, als strijdig met de vaste gewoonte onzer drukkerijen. Misschien ook heeft het stuk, zoo het al gedrukt werd, toen toch, om licht te vatten redenen, de drukkerij nog niet verlaten. Op 1 Augustus 1620 wordt dit den volke uitdrukkelijk

---

„Op Alderheyligben dagh,
Hoe 't in de wereldt gaet, en hoe 't behoort te gaen
Wyst Costers Nestor in Iphigenia aen.
Dat zullen wy alleene spelen voor die luyden,
Die 't Land beminnen, en ons doen ten beste duyden"

Allerheiligen dag; maar zonder jaartal. Dat dit op den 1en November 1621 ziet, leert eene aanteekening in de uitgave van 1626. Zou de *Iphigenia* er in 1617, zonder vervolgd te worden zijn afgekomen, in het jaar, dat Reinier Pauw, de bekende voorzitter van Oldenbarnevelt's Rechters Burgemeester van Amsterdam was? (Verg. Gallée, t. a. pl. bl. 14). In 1621 zwegen de tegenstanders niet. Men zie de stukken bij Gallée, bl. 20, 21: Den 11en November reeds werd in den Kerkeraad geklaagd: „Alsoo men verstaet dat docter Coster verleden Sondach acht dagen in sijn spelen seer schandelijck is uytgevaren zoo tegen de politie als tegens de Kercke ende de Kerckendienaren, niet sonder groote ergernisse van velen, soo is goet gevonden, dat Ds. Rudolfus ende Ds. Smoutius sullen onderstaen wat er van de saecke is ende wat HH. Burgemeesteren daerin gedaen hebben." En den 31en November berichtte Smout in den Kerkeraad „dat hy de presideerende Burgemeester hadde gesproken nopende het ergerlyck tragedie spelen van Dr. Coster, daermede hij de politie ende de kercke schandelijck doorstrijkt ende hadden tot antwoord bekomen. dat de H.H. Burgem. Dr. Coster hadden ontboden gehat ende vermaent. Welck hadde geantwoort, dat hij hem wilde reguleeren na 't believen van de H H. Burgemeesteren ende niet en sal spreken yet wat tegenswoordig den heeren niet en sal gevallen, oft op solcke tijden alst de H.H. niet sal believen. Dit gehoort zijnde, is goet gevonden de saecke voor desen tijt te laten berusten tot nader bericht."

Digitized by Google

verkondigd. In 1626 verscheen een druk, die de derde heet; maar toen was het stuk al sedert verscheiden jaren gespeeld [1]).

Hoe dartel ook, en hoezeer tegen de Predikanten in het harnas gejaagd, moesten toch de Academisten wat voorzichtig zijn Wel waagden zij nu dan een schimpscheut, wel deinsde Coster er niet voor terug in de *Polyxena* wat verder te gaan en de veinzerij en wraakgierigheid der geestelijke heeren aan de kaak te stellen; maar zoo hevige persoonlijke aantijgingen, zulke smaadwoorden, die de diepste verachting uitdrukken, als in de *Iphigenia* voorkomen, zouden zeer zeker door den kerkeraadsgezinden magistraat, door den voor niets terugdeinzenden Burgemeester Pauw niet ongestraft worden geduld.

Maar eindelijk liep de beker over. In 1620 werd Adriaan Smout tot predikant te Amsterdam aangesteld. Hij, de man van wien Burgemeester C. Pz. Hooft vroeg, of men wel eenigen schrijver kon aanwijzen, die in lasteren en schelden bij hem zou mogen halen, was de hevigste tegenstander der Poëten en der *Academie;* en 't is, of de Libertijnen zich bij zijne vestiging te Amsterdam meer schrap zetten en of hun aanval heviger werd. Nu kwam vooraf een proefje, en weldra de *Iphigenia* in haar geheel voor 't eerst op de planken Althans men leest in de uitgave van 1626, dat in 1621

„Dit Treur-spel is ghespeelt op Alder-Heyl'gen dagh,
In 't openbaer, voor volk van allerhande slagh".

Later werd het meermalen herspeeld, onder anderen ook in het jaar (1630) waarin Smout om zijne oproerige taal uit de stad gezet werd. Dit was zeker eene demonstratie. Immers het stuk stelt doorgaans de boosaardigheid der priesters ten toon, die, met Euripylus aan 't hoofd, door leugen en bedrog Agamemnon's

---

1) Dr. Kollewijn spreekt (bl. 217) als zijn vermoeden uit voor de verklaring, dat de druk van 1626 de *derde* druk heet, terwijl van den tweeden geen exemplaar bekend is, dat daar Iphigenia in 1621 werd vertoond en een tooneelstuk veelal werd herdrukt in het jaar, dat het weer gespeeld werd, de *tweede* druk in 1621 verscheen.

Kollewijn (Samuel Coster's Werken, bl. 632) meent, uit het ontbreken van 't wapen van Coster en der Akademie op den oudsten druk van Iphigenia, dat het stuk wel in 1617 in 't licht verschenen is.

Digitized by Google

dochter naar Aulis hadden gelokt om haar daar te slachten en de Grieken van hun Vorst en Legerhoofd afkeerig te maken.

't Is niet noodig bij het beloop der handeling stil te staan, die nagenoeg bijzaak is. Coster zelf zegt in den inhoud: „Den geheelen handel van Troyen is eene versiering [1]), ofte ten minste isser seer weynigh waarheyts aan; daarom en salmen 't my niet qualyck afnemen, dat ick hier mede speele, gelijck als het my, om mijn voornemen uyt te spreken, ghelegen komt." En wat zijn „voornemen" was, is niet onduidelijk op te maken uit de opmerking, waarmede hij die voorrede besluit, „dat de oude Poëten dit niet voor een logen de nakomelingen in de handt stoppen: maar als een schildery aan de want hanghen, daar in de siende menschen des werelts loop kunnen af-meten en bespeuren hoe den schijnheylich, onder den deckmantel van Godtsdienst, zijn personagie speelt; hoe Staat- en Baatzucht in het kleedt der oprechticheyt, al soudet alles 't onderste boven raken, haar schelmeryen op-proncken, en tot haar voordeel in 't werk stellen."

Wij bepalen ons daarom tot eenige karakteristieke aanhalingen.

Vooreerst betreffende het groote politieke vraagstuk. Daarheen verwijst reeds de titelprent. „Men vindt daarop twee krachtige paarden voorgesteld. Het eene volgt gedwee het spoor, dat hem door den teugel wordt aangewezen, terwijl zijn rijder met de kenteekens der vorstelijkheid versierd, gerust de zweep over den schouder legt. Het andere draagt twee ruiters: vóórop zit een gekroond persoon, die de opgehevene zweep in de hand voert; maar een ander in geestelijk gewaad, achter hem geplaatst, kort den teugel, terwijl zijn mederuiter het ros voortjaagt. Gij vermoedt het verdere: het geplaagde dier schopt en steigert en is gereed den eenen als den anderen meester in het zand te werpen [2]).

De uitlegging geeft Nestor in het derde bedrijf aldus [3]):

„Aen 't opperste ghebied heeft d'Onderdaen gheen deel,
Maer niemand komt dat dan den Vorst alleen gheheel:
Die 't beste volck van 't Landt te met wel roept te samen

1) D. i. eene uitgedachte, niet gebeurde geschiedenis.

2) Bakhuizen Van den Brink, in *de Gids* van 1837, bl. 170, of *Studiën en Schetsen*, II, bl. 14.

3) Dat is de plaats, die in 1620 voor 't eerst op het tooneel gebracht werd, zie bl. 254.

Digitized by Google

En hoord haer spreken, om na zijn begeert' te ramen
Wat oorbaer zy gedaen tot welstandt van den staet,
Sulcks dat dat volck verstreckt zijn dwang niet, maer syn raed,
So wel in geestelijck als wereldlijcke saken.
Want datmen in een Land wil twee vooghdyen maken
Wt tweederlye volck, en tweederlye wet,
Dat dit op 't werelds, en dat op het geestlijck let,
Dan sal 't niet missen of de Liefde sal versterven,
En beyder wangunst sal 't Land in den grond verderven.
Als by gelijckenis: De waereld is een paerd
Vol quade stuypen, ruw, gantsch stog, en boos van aerd
Dat staegh word van de hooge Overheyd beschreden
Met dapperheyd en dwang, want 't is heel sonder reden;
Daerom (tot temming' van dit onbetemde beest,
Dat meer des rechters dwang als God of Godlijck vreest)
Bruyckt die Rit-meester dan twee seer voorneme dingen:
't Een is het heyl'ge recht, daer meed' hy 't kort moet dwingen,
Dat is de roede die 'y voert in sijn rechter hand;
Goods-dienst is 't ander, en daer leyd hy 't meed' aen band;
En die verstreckt hem 't toom, dat hy wel moet bestieren,
En met den slincker hand nu korten, en dan vieren.
Sulcks dat ervarenheyd ons niet doet vinden goed
Datmen den toom en roed, (daer meed de werelt moet
Gedwongen worden) voorts dus sorgelijck sal laten
In de twee handen van de twee verscheyde staten,
Maer datmen 't beyd', waar meed' de wereld word bereên,
In beyd' de handen geef des Rechters maer alleen.
Want so men op dit paerd wil twee berijders setten,
Dat die sal op den toom, dees' op den geessel letten,
Voor seker salter dan heel qualijck me vergaen,
Doordien sy nimmermeer elckand're wel verstaen:
Maer 't moet oft aen den een of aen den and're schorten.
Want d'eene sal den toom, of t'ontijd' wille korten,
Oft d'ander sal de roed' niet swencken op sijn tyd:
Sulcks dat door quaed beleyd 't paerd ('t spoor en dwang heel quyt)
Raeckt aen het hollen, en de rijders beyd' in lijden,
Die'r zelfs bederven, en den Ros de rug in rijden".

Ik laat nu de plaatsen daar, waarin de zienswijze van Oldenbarnevelt betrekkelijk de roeping van den Staat tegenover de Kerk wordt uiteengezet [1]), om er op te wijzen, hoe de Predikanten hier met scorpioenen worden gegeeseld.

Geen wonder, dat de dichter op hen verbitterd was. Wij zagen

1) B.v. in de uitgave van 1626, bl. 2, 25, 57.

Digitized by Google

reeds, hoe hij hen van leugen en laster beschuldigde; hij komt daarop in de *Iphigenia* terug:

„Wacht u . . . . . den geestelijcken staet
Te terregen, voor my 'k was liever in den haet
Van vry een groote vorst als van een' haerer leken:
Een vorst wreeckt sich met staal, zyluy met qualyck spreken,
En guyts te schenden op haer Heer door vuyl gesnap".

En elders in dezer voege:

PAL. „Eurypylus is Chalchas weêr te boos,
Te valsch. en t' onbeschaemd, ontsiet hem niet te liegen,
Als hy sijn weêr-partyd' daar maer meed' magh bedriegen:
En al sijn aenhang gaet oock al de selfde gang.
PRO. Die leugenaer! die lieght sijn leugen wel so lang
Tot dat hy self meent dat sijn oude leugen waer is.
NES. Maeckt dat het volck eens wijs, hoewel 't so openbaer is
Als 't licht der Zonne dat hy selfs de Maen belieght,
En onder dat verdeck d'eenvoudigen bedrieght,
Die het niet weten oft sijn tong spreeckt Godes wetten".

En wat zijn zij? „Een hope vreemde slaven." Op dit aanbeeld wordt herhaaldelijk geklopt. Onder anderen in eene lange tirade van Nestor, die aldus eindigt: Men heeft twee verkeerde dingen gedaan. Vooreerst, dat men van lieverlee de geestelijken veel te veel macht heeft laten krijgen;

„Het tweede dat nu mee de saken qualijck gaen,
Is datmen hier in plaets van Burgeren (gebooren
Van ouder afkoomst, en wt goeden Huys[1]) verkooren
Maer vreemdelingen heeft, die'r tieren gelijck of
Ons' Lands-man tot het ambt des Priesters was te grof,
En oft hy van de Goon geen harsens had gekregen".

Worden de vreemden aan de kaak gesteld, niet minder de inboorlingen, vaak van geringe afkomst, en, zooals zeker Regent zei: „gesproten uitet schuim ende gespuis van 't gemeene onbesnoeit ende onwetent volck, die van naturen alle Overheit haten 1). Coster noemt ze

„Gecken.
Die kosteloos, om ander' goeder Luyden geld,
Gemackelijcke sijn ter hooger school besteld,

1) Zie het vertoog van den Oud-Burgemeester van Haarlem, Geer. Van der Laen, bij Brandt, *Historie der Reformatie*, IV D., bl. 639.

Digitized by Google

Daer sy ondanckbaer, alse plack en roed' ontwassen
Niet vasters leeren dan op niemand yet te passen".

En in gelijken zin spot hij:

„Soud' dat volck Godes wil
Niet weten, dat so lang om Goods-wille studeerden,
So gafmen t' onrecht haer den naem van God-geleerden".

En waren het nog maar altijd lieden van verstand, die studeerden!

„Beklaghelijcke saeck, datmen niet ken verbieden
De School-geleertheyd voor de oordelose lieden.
Eer datmen yemand voerd ter hooger schole in
Behoord men wel te deegh' van sijn verstand en sin
Bewust te wesen, dat hy was van deeghlyck oordeel;
Dan sou geleertheyd eerst de Landen sijn tot voordeel."

Vandaar, dat zoo dikwerf „geleertheyd is verkeerdheyd". En dan noemen zij zich tolken Gods!

„O ghy laet-dunckende, waerom laet ghy u lippen
Sulcke Gods-lastering' so reuckeloos ontslippen?
U stout beroemende, dat dat u grof verstand
't Verborghen Goods begrijpt? en roemt u Godlijck? want,
Wat ghy seght dat sey i God, dat wild ghy moetmen loven,
Wat is dat anders als God selfs sijn eer ontroven?"

Gij meent, dat gij bij uitnemendheid Gods volk zijt!

„En beeld u dat niet in: want 't gheen ghy schijnt te wezen
Dat sijt ghy niet, waer: ghy 't dan wierd ghy recht gepresen.
Voor Godes geest'lijk volck daer geeft ghy u voor wt,
Dan 't schijnt dat ghy niet weet wat dat die staet beduyd.
Gods volk soeckt Liefd' en Vreed', dan ghy soekt maer te twisten.
En 't volck te leeren datse beter niet en wisten."

Hoever uwe twistziekte gaat, is gebleken. Weerstreeft u iemand, gij denkt met Euripylus:

„Hy moet, oft ick berey hem binnenlandsche twist.
En hiss' het volck op hem wel eerder als hy 't gist.
Ick stel 't wel al in roer. Het sal my niet ghebreecken
Aan die macht, dat ick sal de klare water-beecken
Veranderen in bloed, door moord, die man aen man
Bedrijven sal, waer op daet'lijck sal volgen an,
So veer hy op sijn oude vryheyd wil volherden.
Dat dese steden tot puyahoopen sullen werden,
De boomen galgen, en het woest' onvruchtbaer veld

Digitized by Google

Een kerrick-hof, daer romp op romp rot, door 't geweld
Van dese tong, die my een trommel sal verstrecken
Om 't volck te ruyen op. dat 't harnas aen sal trecken
So ras ick 't maer gebied? Laet hy dat dencken vry,
Als ick spreeck, dat dan God spreeckt yverigh door my."

En die luiden zouden 't roer in handen krijgen!

„Waer is toch nu 't verstand
Der Edelen van dit ons vrye Vader-land?
O wel-geboren volck dat noyt en wierd gedwongen
Van 's Werelts-dwingeland, werd ghy nu noch gedrongen
Te moeten buygen onder 't moeyelijcke juck
Van malle Papery? Snorckt nu vry van 't geluck
Daer ghy de Werelt deur u loflijck van beroemden,
So dat de Buren u de vrye Luyden noemden.
't Is slimmer als het was, want seker meerders last
Was niet so lastigh als nu minders, dien 't niet past.
O Helden d'oorlogh was veel beter niet begonnen,
Daer is met vechten meer verlooren dan gewonnen."

Men ziet, hoe duidelijk de toespelingen op de tijdsomstandigheden zijn; en het gaat zoo het geheele stuk door.

Dat men zulk een heftigen aanval op het tooneel durfde brengen kort na de overwinning der orthodoxe partij, verwondert ons; maar 't is natuurlijk, dat de *Iphigenia* na Maurits dood en 't optreden van Frederik Hendrik, toen de Regeering wat zachter jegens de dissenters gestemd was, meer op den voorgrond kwam. In 1626 verscheen de derde druk: in 1630 reeds de zesde. En dat het stuk in datzelfde jaar, toen de oproerige houding van Ds. Smout de orthodoxie bij de Regenten wat in discrediet gebracht had, ondanks het tegenspartelen van Ds. Badius, — men kent Vondel's hekeldicht:

„Het quyl dat loopt hum uyt sen mongt.
Soo schelt hy d'Academy"; —

dat het in dit jaar onder grooten toeloop werd vertoond, blijkt uit de voorrede van dien zesden druk, waarin de dichter de Predikanten bespot. „hartelijke bedanckende deze voorsz. ghestoorde uylskuyckens dat se alle de wereldt met haer roepen en krijten so gaende gemaeckt hebben, dat de speelplaets te enghe om de aen-

Digitized by Google

schouwers te vatten, ende de bus te kleen was om de penninghen te vergaren." 1)

Had Coster de zaak vooral van den kerkelijken kant bezien en de Predikanten gegeeseld, Vondel bracht in zijn *Palamedes of Vermoorde Onnozelheit* meer de staatkundige zij van 't vraagstuk op het tooneel, en had het vooral op Prins Maurits gemunt.

Het is bekend, dat met de „vermoorde onnozelheit" Joan Van Oldenbarnevelt bedoeld was. In de voorrede van het stuk geeft Vondel zelf niet onduidelijk te kennen, dat onder den naam van Palamedes een ander schuilt, als hij er op wijst, „dat Euripides, zijnen Palamedes ten tooneele voerende, Athenen de moorddaedigheit, gepleeght in het ombrengen van Socrates, bedektelijck verweet." Het is aan die zeer doorschijnende toespeling, in het geheele stuk volgehouden, dat de *Palamedes* altijd zijne aantrekkelijkheid ontleend heeft, zoowel vroeger als thans.

Als drama valt anders van dit „treurspel" niet veel goeds te zeggen; en Van Lennep zelf, die het voor een „meesterstuk" wil doen doorgaan, moet toch belijden, dat het niet op eenheid kan roemen; daar het „niet te ontkennen valt, dat men bij de lezing zich gestadig in een twijfelachtigen, dobberenden toestand bevindt, en met zijne gedachte zich nauwlijks in den heldentijd, in het kamp voor Troje en in de raadsvergadering der Grieksche legerhoofden geplaatst heeft, of men wordt van daar teruggevoerd naar de zeventiende eeuw, naar Holland en naar 't Binnenhof te 's-Gravenhage". 2) En als men den loop van het stuk nagaat, zal men zien, dat het nog allerlei andere gebreken heeft.

Het eerste bedrijft begint, gelijk alle stukken van Vondel, met eene alleenspraak, waarin Palamedes de „expozitie" geeft en verhaalt, hoe bitter hij door Ulysses vervolgd wordt. Dan verschijnt de Hel zelve in de personen van Megeer en Sisyphus, welke laatste aan Ulysses gaat inblazen, hoe hij zijn doel kan bereiken. Die tusschenkomst der Hel, zoowel als de bombastische taal, waarin zij gekleed is, verraadt navolging van Hooft. — Als deze onderaardsche per-

1) Over de pamfletten tegen de Iphigenia, zie *Nederl. Spectator* 1883, blz. 134. Vgl. over Palamedes, deel IV, 136.

2) Van Lennep's *Vondel*, II D., bl 510.

Digitized by Google

sonen verdwenen zijn, komt Ulysses zijn plan aan Dyomedes mede-deelen; en wanneer alles is afgesproken, gaan zij 't nog eens in hunne tent overleggen.

In het derde bedrijf wordt het beraamde volvoerd. Dyomedes brengt aan Agamemnon een (nagemaakten) brief, dien hij beweert een Trojaanschen slaaf ontwrongen te hebben, en waarin het verraad van Palamedes te lezen staat. Terstond laat de Koning den krijgsraad bijeenkomen. Daarin wordt besloten een nader onderzoek in te stellen, 't geen juist den vijanden van 't slachtoffer wordt opgedragen. Dan verschijnt Calchas, die in eene snorkende samenspraak met zijn handlanger Euripylus besluit tot den val van zijn doodvijand Palamedes. Als deze nogmaals eene alleenspraak gehouden heeft, waarin hij op nieuw zijne onschuld betuigt, verschijnt hij voor den Raad. Agamemnon wil hem op de pijnbank brengen, hetgeen Nestor keert. Dyomedes verhaalt nu, hoe hij den spie heeft overrompeld, en Ulysses vertoont het goud, dat zij in Palamedes' tent gevonden hadden — nadat zijzelf het er eerst hadden begraven. En daarop wordt de beklaagde niet gevonnisd, maar naar den kerker gebracht.

In het vierde bedrijf bepraten de vrienden van Palamedes zijne onschuld, waarbij een hunner eene 90 verzen lange levensbeschrijving van Calchas inlascht. Zij besluiten er op aan te dringen, dat Nestor in de rechtbank zitting hebbe, in de hoop dat dit den beschuldigde zou baten. Agamemnon stemt daarin toe. De vierschaar vergadert: men weifelt, of de verrader met eeuwige gevangenis dan met den dood zal gestraft worden. In 't eind dringt de gemeente in de zaal door en eischt een doodvonnis, dat dan ook geveld wordt.

Daarmee is eigenlijk het stuk uit; maar de classieke regel eischte een vijfde bedrijf: dit laatste bestaat uit een paar verhalen [1]). Eerst geeft

1) Dat dit doorgaans geschiedde, erkende T. Asselijn reeds, toen hij, in 1685, vóór zijn *Dood van Egmond en Hoorne* schreef: „De voornaamste stukken, die op onze Schouwburg werden vertoond, eindigen meest in het vierde bedryf en is het vyfde niet anders als een verhaal, en besluit van den ganschen inhoud." Merkwaardig is het, dat L. Meyer in de *voorreden* tot zijne *Verloofde Koninksbruidt* (1668) reeds zei: „dat de ervaarentheidt, in onzen Schouwburgh, meenighmaals vertoont heeft, dat, in dierghelijk gheval, nóchte hoogdravendheidt van vaerzen, nóchte heerlijkheidt van konstwerken, de Kykers heeft konnen weèrhouden, dat zy niet opreezen, en doorghingen."

Digitized by Google

de Bode eéne breedsprakige schildering van Palamedes' dood. Dan verschijnt Neptunus, Palamedes' stamvader, en onthult de toekomst: de verschrikkelijke geschiedenis van het Huis van Atreus en de lange omdolingen van Ulysses. Eindelijk komen Priam en Hecuba zich verheugen in 't gebeurde, en de Trojaansche maagdenrei jubelt in den dood haars ergsten vijands, die door de zijnen zelf is afgemaakt.

Waar is hier eigenlijk de stof voor eene Tragedie? Straffeloos vermoorden kerkelijke en wereldlijke boosheid en wraakzucht een schuldeloozen, verdienstelijken grijsaard: leugen en bedrog triomfeeren. Want de moderne toeschouwer, vooral die niet met Homerus vertrouwd is, zal de hand der wrekende Gerechtigheid niet genoegzaam ontwaren in de voorspellingen van Neptunus, geheel aan de Classieke Oudheid ontleend, en ook niet in het minste verband staande tot de historische personen, die onder den Griekschen naam de belangstelling gaande maakten. En welk antwoord is te geven op de zoo natuurlijke vraag: wat is er in de persoonlijkheid van Palamedes, hetwelk hem, bij al het goede dat van hem *verhaald* wordt, of dat hijzelf ons *vertelt*, noodzakelijk dien onverzoenlijken haat op den hals haalt? Ware dat aanschouwelijk gemaakt, Palamedes zou daardoor tot eene tragische figuur gestempeld zijn; maar nu de Dichter hem „volstrekt zuiver houdt van allen blaam" (Van Lennep), verdwijnt de tragische werking.

Ook zelfs als Drama in het algemeen is de *Palamedes* verre van „lofwaardig", daar de wezenlijke dramatisch gemotiveerde handeling er zoowel aan ontbreekt als de karakterteekening. Er komt veel te veel verhaal in voor. En dit moge nu al „het onderwerp en den spreker waardig" zijn, het is „toch van langwijligheid nimmer geheel vrij te pleiten," soms zelfs zeer „langdradig," volgens den lofredenaar zelven. Palamedes, de hoofdpersoon, handelt in 't geheel niet; en de weinige daden zijner tegenstanders worden dan ook niet in het leven geroepen door zijne houding tegenover hen. Deze wekt hun hartstocht niet op; en de uitersten, waartoe zij vervallen, zijn, deels ook dientengevolge, in 't geheel niet gerechtvaardigd door hunne persoonlijkheid. Men neme b.v. zijn hoofdvijand Ulysses. Zoo hij al door nijd verteerd wordt, wat heeft dien hartstocht opgewekt? En welke eigenaardigheid van zijn karakter verklaart de gruwzame wijze, waarop hij aan zijn haat botviert? Geen zweem van antwoord op deze vraag. De schelmsche daad komt zelfs niet

Digitized by Google

uit zijn hart voort, maar wordt hem door eene helsche macht ingeblazen.

Dit alles moet er toe leiden, om het stuk als tragisch drama te veroordeelen; want het is niet genoeg, dat men daarin vereenigd vinde „zulk een overvloedigen keur van schilderachtige beschrijvingen, zulk een levendigheid in de gesprekken, zulk een rijkdom van fraaie en treffende beelden, zulk een kracht en cierlijkheid van uitdrukking" [1]). Het is dan ook zeer de vraag, of het ooit belangstelling zou hebben gewekt, als men in de Grieksche personages niet de personen herkend had, die eene rol in de treurige werkelijkheid hadden gespeeld.

Het is niet noodig, als bij het stuk van Coster, de toespelingen op staatkundige en kerkelijke toestanden en personen in bijzonderheden aan te wijzen. Het gedicht zelf is bekend genoeg, en evenzoo de verklarende aanteekeningen, waarmede het in den Amersfoortschen druk van 1707 is voorzien [2]), en die door Van Lennep in zijne uitgave zijn overgenomen Wij komen bij de beschouwing van Vondel's leven in 't algemeen nog met een woord terug op de strekking van het stuk. Hoe algemeen zij bekend was, blijkt niet alleen uit het proces, dat zij den Dichter berokkende, maar ook uit het feit, dat onder zijne letterkundige geestverwanten de orthodoxe Predikanten sedert den naam van *Calchassen* droegen [3]).

Die let op Vondel's temperament en geschiedenis, zal zich niet verwonderen, dat hij ook als dichter deel moest nemen in de groote gebeurtenissen, die Nederland betroffen. De *Palamedes* is de natuurlijke tegenhanger zijner hekeldichten, en dit drama was niet het eenige, waarmede hij het veld der staatkunde betrad. Hij had dit in

---

1) Van Lennep, *De Werken van Vondel*, II D., bl. 511.

2) Wij weten uit Brandt's *Leven van Vondel* (bl. 113 der uitg. van Verwijs), dat de dichter „een wijdluftige uitlegging op Palamedes treurspel had gestelt", maar dat hij die, uit vrees voor de gevolgen, „in 't vier smeet en al dien arbeidt van de vlam liet verslinden." Toch heeft Brandt zelf naar Vondel's verhaal" de aanteekeningen bijna alle gesteld, zooals Dr. Penon heeft aangetoond in zijne *Hist. en Bibliogr. Beschouwing van Vondels Hekeldichten*, bl. 160 vlgg.

Uit twee brieven aan G. Brandt (medegedeeld door Penon, *Bijdrage tot de geschiedenis der Nederl. Letterkunde* III bl. 92) blijkt. „dat in 1679 en vroeger reeds verklaringen van den Palamedes in omloop waren".

3) In een brief van 12 Nov. 1628 schrijft Barlaeus: „Amstelodami inter Calchantes et Agamemnonem pessime convenit." *Epistolae*, pag. 256.

Digitized by Google

zekeren zin reeds gedaan in zijn eerste stuk, het *Pascha*. De verlossing der Kinderen Israël's uit Egypte was licht op te vatten als beteekenende de verlossing der Nederlanders van het Spaansche juk. Voor wie de toespeling nog niet voelde, heeft de dichter zelf ze duidelijk gemaakt in de aan het stuk toegevoegde „Verghelijkinge."

En sedert heeft Vondel nooit aan de verzoeking weerstand kunnen bieden, om eene toespeling op de politieke aangelegenheden aan te brengen of daaraan een geheel drama te wijden, zij het dan ook onder bedekte, maar altijd doorschijnende namen.

De *Amsterdamsche Hecuba*, in hetzelfde jaar als de *Palamedes* in het licht verschenen, is zeer zeker niet vrij van de bedoeling, om te wijzen op de gruwelen „onder godsdienstschijn" begaan. In den drie jaar jongeren *Hippolytus* wordt gezinspeeld op de Amsterdamsche beroerten en Oldenbarnevelt's dood [1]).

Ook op later leeftijd strooide Vondel niet zelden soortgelijke toespelingen in zijne tooneelstukken, als b. v. in *Samson*, *David herstelt*, *Adonias*, de *Batavische Gebroeders*, of den *Faëton* 2). Ja,

---

1) Er wordt in gewaagd van het „graeu, den vromen trouweloos"; en van den jager heet het:

„Sijn' heylige outers drincken
Tot overloopens niet 't geplengde Raedsheers bloed.
Dat vrygevochten volck en vryheyd treuren doet."

2) Van Lennep heeft reeds opgemerkt (*Vondel's Werken*, IX D., bl. 217), dat Vondel, „by de woorden, die hy den Aartspriester (*Samson*, vs. 793 vlgg.) in den mond legt, het zonder twyfel gemunt had op de steil rechtzinnige Amsterdamsche predikanten, die tegen de tooneelvertooningen uitvoeren."

Betrekkelijk *Samson en David Herstelt*, zegt hij (XII D., bl. 250), „'t is te gelooven, dat de gebeurtenissen in Engeland Vondel hadden aangespoord tot het schrijven van beide treurspelen."

Zoo wijst hij er op (IX D., bl. 317), hoe in *Adonias* „byna elke regel in 't verhaal dat Chusai doet, vs. 1278—1322, zoowel als hetgeen gezegd wordt aangaande het in een kring geteekende stuk, vs. 1329, ontleend is aan epizoden uit de eerste beroeringen tegen Spanje, in 1560 en volgende jaren."

In de *Batavische Gebroeders* komt in 't vierde bedrijf Walburg, de moeder der gebroeders, ten tooneele, „by de schildering van welke personaadje," zegt wederom Van Lennep (IX D., bl. 724), Vondel ons het beeld der Weduwe van Oldenbarneveld geleverd heeft."

Welke toespelingen men al zoo in *Faeton* gezien heeft, kan men bij Van Lennep, X D., bl. 327, nalezen.

Digitized by Google

hij onthield zich niet van het schrijven van geheele politieke drama's. Zijn *Messalina* had hij in 1638, omdat men daarin, terecht of ten onrechte, den Prins geschilderd waande, vernietigd; maar een jaar later verscheen het treurspel *Gebroeders,* dat, gelijk wij later zien zullen, alleen als *tendenz*-stuk volkomen te verklaren is. In 1641 verheerlijkte hij in zijn *Peter en Pauwels* de Katholieke Kerk: hetzelfde bedoelde hij waarschijnlijk met *Salmoneus*, gelijk hij mede in de *Maria Stuart* (1646), die „gedramatizeerde elegie," naar de gemeene opvatting aanleiding vond „om zijn gehechtheid aan de Katholijke leer en aan het recht der kroon, en zijn haat tegen het Protestantismus en tegen de Puriteinen aan den dag te leggen" 1).

Maar dit zijn alle politieke ontboezemingen van geheel anderen aard, waarbij wij hier niet hebben stil te staan. Vondel heeft buitendien nog twee geheele tooneelstukken dienstbaar gemaakt aan de meer of minder bedekte uiting van zijne staatkundige gevoelens. Zij hebben geen betrekking op het tijdperk onzer geschiedenis, dat ons thans bezig houdt, en zijn ook veel meer te beschouwen als de vrucht van zijne persoonlijke inzichten dan als strijdschriften voor eene partij. Ze behooren daarom dan ook niet hier ter plaatse te huis, maar zullen natuurlijk bij de beschouwing van zijn leven en van zijne dramatische werken niet over het hoofd worden gezien.

---

1) Van Lennep, *Vondels Werken*, V. D., bl. 429.

Deze meening is o. a. later ook verdedigd door het academisch proefschrift van dr. P. Fockens (Leipzig, 1887) over Maria Stuart en de treurspelen, waarin zij de heldin is, en bepaaldelijk over die van Swinburne, Björnson, Schiller en Vondel. Ook hij betoogt, dat Vondel „beabsichtigte eine Tendenzschrift." (S. 99) Van tegenovergestelde meening is prof. H. E. Moltzer, en ook dr. D. C. Nijhoff in zijn proefschrift „Vondel's Hecuba, Gebroeders en Maria Stuart, aesthetisch critisch beschouwd," waarin de laatste o. a. (bl. 70) zegt dat „Vondel's doel met de verwerking van die stof lag niet buiten die stof maar in haar zelve. Geen dichtwerk met bedoelingen is de Maria Stuart, maar in alle opzichten een objectief kunstwerk."

Digitized by Google

XIV.

RODENBURG'S TOONEELWERK.

Wij hebben hiermede de ernstige stukken der Hoofdmannen van de *Academie* afgehandeld; wij moeten nog terloops bij die van Rodenburg stilstaan, ten einde ons voor te bereiden op de beantwoording der vraag: wat het karakteristiek verschil tusschen de *Oude Kamer* en de *Academie* uitmaakte.

Wij staan, zelfs niet in het voorbijgaan, bij al de stukken van Rodenburg stil. Hoeveel rumoer hij in der tijd ook gemaakt hebbe, en ofschoon hem geen verdienste mag worden ontzegd, kan hem zooveel plaats niet worden ingeruimd als dit zou eischen.

Bovendien, van *Keyser Otto* is nauwelijks eene inhoudsopgave te leveren wegens gebrek aan eenheid van den inhoud. Ofschoon hij zijn *Wraeck-gierigers treurspel* rekende onder de „stichtige en vermakelijcke wercxkens," wel geschikt om het tooneel der Kamer „gaende te houden", is het niets anders dan een samenlapsel van afschuwelijkheden: hoererij, familie-moord enz.; met volslagen gebrek aan karakterteekening. De *Alexander* is niet veel meer dan een samenraapsel van allerlei ongerijmdheden, en het *Maysspel* heeft eigenlijk in 't geheel geen *intrigue*.

De beste zijn zeker die stukken, die door hun *imbroglio* en den toon eigenlijk blijspelen zijn, ofschoon zij hemelsbreed van het Comische van Bredero en Coster verschillen. Ze doen min of meer denken aan de stukken, die op het Engelsche tooneel toen gewild waren, in den trant van Shakspere's *As you like it* en *Midsummernightsdream*. Ik wijs b.v. op de *Mellibea*. Ofschoon dit stuk in drie afdeelingen, met tien bedrijven, vervat is, beantwoordt de diepte niet aan den omvang. De heldin, naar wie het genoemd is, wordt door zeven jongelingen gevrijd. Een daarvan

Digitized by Google

bemint zij. Hij zou in eene onder hen afgesproken vermomming op eene bruiloft verschijnen: de andere vrijers zijn achter dit geheim gekomen en trekken dan allen hetzelfde masker aan. Den eersten, die zich vertoont, acht zij haar liefste te zijn, en zij onderhoudt zich met hem op de meest vertrouwelijke wijze, hetgeen oorzaak wordt, dat de ware minnaar haar laat loopen. Als hij dan door een paskwil hare eer aanrandt, willen de anderen haar wreken, en bij die gelegenheid komt de eigenlijke toedracht der zaak uit, en de vrede wordt hersteld.

Er zijn in dit stuk een paar niet onaardige tooneelen en een tweetal lachverwekkende personen; maar de *intrigue*, die door vermommingen wordt in 't leven gehouden, is niet zeer treffend. Een geestige dialoog zou het stuk op een hooger peil hebben gebracht, maar dit is de zwakke zijde, daar gerekte en misplaatste bespiegelingen er juist alle frischheid van opvatting aan ontnemen.

Ik laat thans, om in één voorbeeld de karakteristieke trekken van zijn trant samen te vatten, eene wat uitvoeriger beschouwing volgen van een der stukken uit zijn besten tijd: *De Jalourse Studenten* [1]).

Juliana is eene Leidsche juffer van verliefde complexie. Bij haar eerste optreden geeft zij te kennen, dat bij haar de liefde met de lente ontluikt, evenals bij de vogels:

„Vermakelijcke Lent, wat laet ghy al gheschien!
Wat teelt uw liefde kracht! de lieve herderinnen
Ondoydt ghy 's borstens kil door 't dartelijck beminnen,
De terging van de graecht hun teere herte doet
Verkrachten door de dwang des boezems heete bloet."

Waarom zou zij niet voor hare liefde uitkomen?

„Is 't voelen zulcken quel,
En 't lyden onze hel,
Waerom is 't melden schande?"

Dan prijst zij de „ambroselijcke smaek" van het kussen en zegt o.a.:

1) Er bestaan van dit stuk twee uitgaven van 1617: eene te Amsterdam bij W. J. Stam, met eene opdracht en voorrede; eene te Leiden bij Barthol. Jacobsz. De Fries, zonder voorwerk. De Leidsche tekst is slordiger, maar heeft toch vele goede varianten. De titel der Amsterdamsche uitgaaf: *De Jalourse Studentin*, is eene doorloopende drukfout.

Digitized by Google

„o Gheen kussen ons verveelen.
Vervelen? hoe? och neen,
't Zijn bodekens alleen
Waer 't zoetste na moet volgen".

Het zal niemand verwonderen, dat zij twee minnaars heeft, de Studenten Cardenio en Valerio, welke zij beurtelings bij zich ontvangt en bij afwisseling op de teederste wijze hare liefde betoont. Cardenio ontdekt dat spel en is er troosteloos over. Hij ontzegt haar zijne genegenheid in eene alleenspraak, die ontwijfelbaar de uitdrukking is van 's Dichters eigen gevoel, opgewekt door de herinnering aan zijne trouwelooze minnares.

Intusschen gaat Cardenio's vriend Vireno, die medelijden met hem heeft, de hulp inroepen van eene andere schoone, Celia, en beduidt haar, dat Cardenio haar lief heeft. Zij wantrouwt deze verzekering, want zijn vriend bemint immers Juliana. Neen, krijgt zij ten antwoord, sedert deze hem bedrogen heeft, trok hij zijn hart van haar af; maar hij is troosteloos. Zij belooft nu, dat zij zal trachten zijn leed te lenigen, ofschoon het niet meer dan „mommerij" zal zijn.

Celia, op hare beurt, wordt bemind door Marcio, en ofschoon zij hem niet lief heeft, had ze wat met hem gecoquetteerd en hem zelfs haar portret geschonken, dat ze evenwel van hem terugvordert, als hij zich over hare koelheid beklaagt. Zij ontmoet dan Cardenio, die in hare liefde vergoeding zoekt voor de trouweloosheid van Juliana. „De mensch kan zonder liefd' niet leven", zegt ze; en als Marcio haar op 't zelfde oogenblik haar portret terugzendt, begrijpt ze, dat op hem niet meer te rekenen valt, en daarom laat zij zich bepraten en schenkt nu het afbeeldsel aan Cardenio. Opgetogen deelt hij zijn nieuw geluk aan den bedaarden Vireno mee, maar deze lacht hem daarover uit: evenwel zoo, dat de minnaar niet merkt, dat hij hem voor „een dubb'le zot houdt". Daardoor is dit tooneel zeer comisch.

In het tweede bedrijf toont Juliana berouw, dat zij Cardenio van zich vervreemd heeft: zij tracht hem weer te lokken; maar de samenkomst, die zij hebben, geeft aanleiding tot eene bepaalde scheiding. Haar andere minnaar treft haar juist aan op 't oogenblik, dat zij Cardenio's portret verscheurt. Hij ziet daarin slechts het bewijs, dat zij hem nog in haar hart draagt, en scheidt in toorn

Digitized by Google

van haar. Maar ook Cardenio is niet volkomen gerust omtrent zijne nieuwe geliefde, te minder, omdat hij Leiden verlaten moet, waardoor zijn hart breekt. Hij zou heel naar den Haag gaan! „Dat's uyt de werelt", spot Vireno, die hem hartelijk over zijne sentimenteele overdrijving uitlacht, en tot het besluit komt: „de minne is een zot en puur mal dingh". Ook dit tooneel is van zeer comische werking.

Vireno heeft op zich genomen Celia op dat vertrek voor te bereiden en Cardenio's afscheidsbezoek aan te kondigen. Hij vindt Marcio bij haar, dien hij behendig door een valsch bericht weet te verwijderen. Dan wordt het afscheid van Cardenio en Celia comisch overdreven geschilderd. Als het meisje flauw gevallen is, brengt Vireno haar tot haar zelven, alleen door het uitspreken van den naam van Juliana. Het „goed doctoorken" meent, dat de jonge meisjes van zulk eene knappe tooneelspeelster nog wel wat konden leeren. En nu blijkt het, dat de geheele reis slechts vier dagen zou duren.

Thans maken wij kennis met een ander student, Fabricio. Hij vertelt aan een zijner vrienden, hoe hij in aanraking was gekomen met de schoone Tembranda, hoe zij elkander spoedig beminden, en hoe hij zelfs „geheel heur lieve gunst gehadt" had. Maar zij wil niets meer van hem weten. Reeds vroeger heeft Tembranda aan hare vriendin Celia meegedeeld, dat zij verdrietig was, omdat Fabricio haar liet zitten, ofschoon ze „hem te veel vertrouwt" had. Er schijnt een misverstand te bestaan, dat evenwel niet volkomen wordt opgehelderd. Fabricio bemint haar altijd, en zweert, dat hij haar voorgenomen huwelijk met een ander, waarvan de spraak ging, zou beletten. Hij gelooft, dat Celia hem dit leed gebrouwen heeft, en als hij verneemt, dat Cardenio haar wil trouwen, belooft hij zich op haar te zullen wreken. Hij raadt Leonardo aan, Cardenio tegen dat huwelijk te waarschuwen,

„Om dat ick zelfs by heur een kinde heb ghehadt".

Hij doet hem tevens een pak brieven van hare hand toekomen, waaruit hun minnehandel bleek. Cardenio is daarover troosteloos en wil sterven. Voor zijn dood schrijft hij der onwaardige een brief vol verwijten.

Derde bedrijf. Celia begrijpt, dat Fabricio bedrog gepleegd

Digitized by Google

heeft „uyt nickerlycke haet", omdat zij Tembranda geraden had hem, toen hij trouweloos scheen, uit haar hart te bannen. Daarom had hij haar schrift nagebootst. Zij wil nu terstond „nae den Haegh, waer nu Fabricio is", en besluit er met Tembranda heen te gaan, in mans gewaad en verzeld van een vriend. Men zou ze voor studenten aanzien:

„Vireno die zou zijn ons beydens pedegoge,
En wy zijn klercken, gaen om d'Hage te bezien".

Zij bestellen „een koets-waghen" en de reis wordt aanvaard. Maar ook Juliana wil naar den Haag, quasi om eene nicht te gaan zien, maar eigenlijk, zooals Valerio vermoedt, om Cardenio op te zoeken. Hij besluit haar te vergezellen, en vermomt zich als voerman van 't rijtuig, dat haar derwaarts voert.

Cardenio had zich ook in boerenkleeren gestoken, om zoo zijne liefste te gaan bespieden. Terwijl hij op den Vijverberg met Porcelio over zijn toestand staat te praten, ontmoeten hem Celia en haar gezelschap. Zij wordt, ondanks hare vermomming, door hem herkend, en van schrik en wanhoop valt hij flauw. Op het geroep van Porcelio komen Juliana en Valerio, beiden verkleed, en zij gemaskerd, toegeschoten. Zij verneemt nu, wat de oorzaak van het lijden haars vroegeren minnaars is.

Celia heeft inmiddels Fabricio ontmoet, en met den degen in de hand wil zij hem dwingen haar te bekennen, dat hij Celia belasterd heeft Cardenio, die op het gerucht aankomt en haar nu niet herkent, omdat zij een valschen baard heeft aangelegd, wil bemiddelen. De verdediger der eer van Celia verhaalt nu, wat er eigenlijk gebeurd is, en waarom Fabricio

„Heeft heur eer gerooft
Door valsche brieven die hy zelven had geschreven."

De geheele minnarij was een valsch verzinsel, alleen strekkende om haar huwelijk met Cardenio te verbreken. Fabricio bekent schuld. „De liefde my verschoont", zegt hij; maar hij had al berouw en hij bemint Tembranda nog steeds. Natuurlijk worden alle valsche baarden en vermommingen nu afgelegd: de drie minnaars verzoenen zich met hunne geliefden en gaan ter bruiloft.

Men ziet het, 't stuk heeft als *comédie de caractère* niet veel om

Digitized by Google

't lijf: de gewone vermommingsmiddelen worden hier gebruikt om de verwarring te vermeerderen. De *intrigue* moge zwak zijn, toch begrijpt men, dat het stuk, goed gespeeld, toeloop had. Bovendien is de toon natuurlijk en levendig, en daarbij komen eenige zeer gelukkig geslaagde comische tooneelen: ja, over 't geheel ligt een onmiskenbaar comisch waas.

De coquetterie der vrouwen, waardoor zij zichzelf in ongelegenheid brengen, en den man veel leeds berokkenen, ziedaar het thema van het stuk. Dat 's dichters eigen zielsgesteldheid daarbij in het spel was, is duidelijk: niet slechts uit de berijmde opdracht blijkt, dat hij nog aan zijne trouwelooze geliefde hing, maar ook uit de alleenspraak van Cardenio, den aanvankelijk bedrogen minnaar (bl. 13).

Veel diepte van psychologische opvatting zoeke men hier niet. *Doen zien,* dat was de hefboom, door Rodenburg evenals door alle Romantici gebezigd. Daarom realistische schildering in den dialoog [1]), daarom vooral groote afwisseling van tooneelen en personen. Hij heeft daaraan nog niet genoeg, en waar hij kans ziet bovendien een *tableau*, eene „vertooning", aan te brengen, laat hij het niet na.

In 't algemeen werken op de zinnen, ziedaar, wat hij beoogt: elk hulpmiddel is hem daartoe welkom. Niet slechts het gezicht weet hij te streelen, ook het gehoor. In al zijne stukken speelt het lyrisme eene voorname rol. In den vorm van alleenspraken is het doorgaans weinig aantrekkelijk, vooral als hij daarin zijne verheven *grandezza* lucht; maar waar het zich als lied en minnedicht voordoet, klinkt het altijd liefelijk. Er wordt niet alleen veel gezongen in zijne stukken, maar ook veel „ghemusikeert".

In de *Jalourse Studenten* vindt men zeer dikwijls de tooneelaanwijzing: „Binnen wert ghesongen en ghespeelt", met opgave der coupletten, die gezongen werden. In *Keyser Otto* b.v.: „Binnen de gordijnen wert ghemusikeert en ghezongen, en midlertijds schaken zij zonder spreken". *Trouwe Batavier:* „Binnen wert ghemusikeert en ghezongen." Zoo in *Cassandra, Celia*, en elders.

Hij roept zelfs de stem van lucht en dieren te hulp. In nagenoeg al zijne stukken komt eene echo voor, en in *'t Mays-spel*

1) Men zie b.v. de schildering van Celia, bl 25.

Digitized by Google

laat hij geluiden van vogels hooren. Als Theodora, de genoegens der lente prijzend, zegt:

„Hoort hoe 't ghevoghelt juyght",

staat er op den kant deze tooneelaanwijzing: „De voghelen singhen van binnen"; wat verder laat hij: „de koeckoeck koeckoecken en de kievit kievitten", en op eene derde plaats hooren wij „twee koeckoecken tegen malkander koeckoeken en twee kievitten tegen malkander kievitten".

Die muzikale richting bleef der Oude Kamer bijzonder eigen, en wij hebben gezien, in welke mate Krul haar trachtte uit te breiden.

Rodenburg's grootste gebrek bestaat in langwijlige en doorgaans zeer ten onpas aangebrachte redeneeringen en bespiegelingen. Als een staaltje wijs ik op den redetwist tusschen den Koning en zijn zoon over het al of niet bestaan van den vrijen wil, in het vierde bedrijf van *Hertoginne Celia*. Gaandeweg neemt die bespiegeling bij hem toe, en in zijn *Sigismund en Manuella* (1632) bereikt ze haar toppunt, zoowel als de gewoonte om prozaïsche bijzonderheden of redeneeringen in zijn drama op te nemen [1]).

Niet alleen herinneren de uitdrukkingen, in de samenspraken gebezigd, soms al te zeer aan het alledaagsche; vaak komen er in zijne deftigste stukken zelfs geheele tooneelen voor, die zeer natuurlijk voortloopen, zooals dat in 't prozaleven van elken burgerman plaats heeft, maar juist daardoor, naar onze opvatting van de eischen van 't Drama, kwalijk passen in de meer aetherische atmosfeer. Evenwel zie men niet over 't hoofd, dat die huiselijke trant, toch zelden afdalend tot de platheden, die men zich in de *Academie* veroorloofde, waarschijnlijk juist die spelen zoo gewild maakte bij de Amsterdamsche Burgerij. Naar dien triumf heeft Rodenburg zeer stellig gestreefd, zelfs met verloochening van eigen natuur. Het moet hem toch strijd gekost hebben om dien burgerlijken toon te treffen: hij is veel meer geneigd om, vooral bij pathetische rol-

1) Ziehier een staaltje aan de *Jalourse Studenten* ontleend:

Cardenio.

„Maer, schoon, wat gaet ghy doen?

Juliana.

'k Ga slapen om te rusten,

'k Ben zeker zeer vermoeyt."

Digitized by Google

len, in het overdeftige, zelfs het bombastische te vervallen. Zoo spreekt b v. in *Celia* de molenaarsknecht Molimpo geheel buiten en boven zijn stand. Rodenburg voelt dat somtijds zelf, naar 't schijnt. Immers in de *Jalourse Studenten* laat hij Cardenio, die altijd uiterst gemaakt, hoogdravend spreekt, door Vireno toevoegen:

„Cardenio, zijn uw zinnen
Uut redens-spoor ghemend?"

En als hij in den *Rodomont* zich aan verheven bespiegelingen over liefde en wederliefde is te buiten gegaan, legt hij Angelica de opmerking in den mond:

„Heer Medor, 't is te hoogh".

Trouwens, de huiselijkheid van sommige tooneelen geeft ook wel aanleiding tot eene natuurlijke en daarom te treffender uitbarsting van hartstocht. Ik wijs op het slot van het derde bedrijf van *Cassandra*, waar de Hertogin en hare schoonzuster Leonoor zich den tijd verdrijven, eerst door de meest alledaagsche damespraatjes, dan met kaartspel. Als Leonoor daarbij met de *Koningin* „een knecht" „t'huys haelt", geeft dit Cassandra aanleiding tot eene venijnige toespeling op de geheime minnarij der Kleefsche vorstin, en dit bepaalt juist den verderen loop des stuks.

Vond de Burgerij smaak in 't geen zij hoorde, deels om den begrijpelijken toon, deels, misschien, om de meer algemeene bespiegelingen, die eigenschappen waren niet voldoende om aan Rodenburg's spelen eenen wezenlijken en blijvenden *opgang* te verzekeren. Die kon alleen verkregen worden door den gang, de beweging en levendigheid, waardoor die stukken zich kenmerken. De Dichter is er dan ook vooral op uit, de branding en uitwerking der hartstochten te schilderen: soms met de schreeuwendste kleuren Hij doet dat op tweeërlei wijs: hier en daar door pathetische, schoon veelal wat te hoog opgeschroefde ontboezemingen; [1]) maar doorgaans door den toeschouwer feiten voor oogen te stellen, die duidelijker spreken dan eenige redeneering. Dit geschiedt in eene onbepaalde reeks van bedrijven, [2]) bijna altijd samengesteld uit too-

1) Had ik ruimte, ik zou hier zeker de goed geslaagde schildering der wanhoop en razernij van Lodewijk zoowel als van het berouw van Cassandra, uit het slot van het spel van dien naam, ten bewijze aanhalen.

2) *Celia* telt er vier, de *Jalourse Studenten* drie, *Rodomont* zes, *Alexander* negen.

Digitized by Google

neelen, die op zichzelven staande tafereelen vormen, zonder onmiddellijken samenhang, maar uit wier bijeenvoeging de totaal-indruk moet geboren worden. Dat gemis aan verbinding der elkander opvolgende tooneelen is, naar de tegenwoordige opvatting, een van des dichters technische zwakheden, die zich in al zijne werken openbaart. De scherpe tegenstellingen, zoodoende verkregen, maakt die stukken voor ons te bont; doch het schijnt, dat de afwisseling, die er uit voortkwam, niet weinig tot de levendigheid bijdroeg, die de toeschouwers trok.

Maar wat in de hoogste mate de aantrekkelijkheid van zijne drama's uitmaakte, was de snaar van het gevoel, die overal trilt. Dat is het juist, want zijnen tegenstanders ontbrak, en wat den toeloop verklaart, dien zijne werken zoo lang behielden.

Daarentegen is de *intrigue* doorgaans niet zeer fijn gesponnen. De spil, waar alles op draait, is altijd de liefde, met haar gevolg van minnenijd, onstandvastigheid, trouwbreuk, twist, wraak en dergelijken, hetgeen niet verwondert, bij iemand, op wiens lot de liefde, zoo grooten invloed gehad, maar wiens levenservaring er hem toegebracht had om, b.v in *Keyser Otto*, het schoone geslacht te stempelen als

„Rondt-voete-weer-haen-vrouw".

Om den knoop der handeling te verwikkelen of te ontwarren gebruikt de dichter steeds hetzelfde, aan den vreemde ontleende middel: hij maakt misbruik van vermommingen. Ik geloof niet, dat er één stuk van hem bestaat, waarin de voornaamste personages zich niet eens of meermalen in een vreemd pak steken. Het publiek had er evenwel niet slechts vrede mee, maar schijnt zich daarbij kostelijk vermaakt te hebben.

De slotsom, uit dit alles te trekken, is, dat het oordeel van Van Lennep veel te hard, ja, volkomen onjuist was, toen hij Rodenburg's tooneelspelen noemde [1]) „de ellendigste rijmelarij, welke men vinden kan, die, met bastaartwoorden om den anderen regel, zich hinkende voortsleept, en die door rhetorische figuren en sententiën by de vleet zoekt te vergoeden wat aan poëzy en gevoel ontbreekt".

Tegen dien volzin is heel wat in te brengen. Als men zich door eigen onderzoek overtuigd heeft, dat het Rodenburg's stukken vooral niet aan gevoel mangelt, en dat hij over 't algemeen juist

Digitized by Google

door zuiverheid van taal uitmunt, dan moet men het betreuren, dat de Critiek zoo boud was, niettegenstaande zij er tegelijk voor uitkwam, dat zij het „ook den geduldigste zette, [van die stukken] er tegenwoordig een uit te lezen."

En ik geloof, dat Alberdingk Thijm maar op goed geloof afging, toen hij dezen tooneeldichter een „strompelaar" noemde 2).

Men geve zich de moeite Rodenburg te lezen, en men zal veel gunstiger oordeel over hem vellen. Ik durf zelfs de vergelijking van zijne best geslaagde stukken met sommige *comedies* van Shakspere aanraden, overtuigd, dat men zoodoende zal terugkomen van een vooroordeel, dat alleen uit gebrek aan kennis is ontstaan.

Aan dichterlijke zinswendingen en uitdrukkingen is zijne poëzie niet rijk, en ik erken zelfs, dat de versbouw dikwerf stootend is; maar wat dit laatste betreft, houd ik mij volkomen overtuigd, dat de hinkende regels zoo niet uit des dichters pen gevloeid waren: de vergelijking der twee gelijktijdige uitgaven van de *Jalourse Studenten* doet zien, hoe slordig de drukkers met zijne teksten omsprongen.

Maar in allen gevalle, de meerdere of mindere rijkdom aan poëtische détails is toch niet de eenige maatstaf, waarnaar men een drama moet beoordeelen; en Van Lennep zelf erkent, dat de stukken van Rodenburg door levendigheid en verscheidenheid van handeling de menigte trokken. En dat is geene geringe verdienste. De studie van zijn tooneelarbeid is dan ook leerzaam voor de kennis van den smaak der Amsterdamsche Burgerij, voordat het Classicisme haar werd opgedrongen.

---

1) In zijn *Vondel*, II D., bl. 331.
2) Zie *De Gids* 1879, I, bl. 336.

Digitized by Google

XV.

EGLENTIER EN ACADEMIE.

Volgt nu uit hetgeen voorafgaat, dat er werkelijk een verschil van beginselen, van letterkundige richting op den bodem der beschreven twisten ligt, of was het bloot een strijd van personen, voortgesproten uit letterkundigen naijver? Let men alleen op het algemeene karakter der stukken, die op beide tooneelen werden gespeeld, dan zal men geen groot onderscheid ontwaren. Zoolang de onderlinge veete duurde, heeft de *Academie* geen minder romantisch aangelegde stukken op het tooneel gebracht dan die uit Rodenburg's pen vloten. Zoo Hooft en Coster al antieke stoffen uitkipten, de bewerking is alles behalve classiek. Eerst in de *Isabella* ontwaart men een streven om zich niet aan de eenheden te vergrijpen. Sedert Vondel's invloed overwegend werd, komt het classieke drama in de mode; maar toen was de strijd al bijgelegd. Men kan zeggen, dat Bredero en Coster nog romantischer waren dan de banierdrager van den *Eglentier:* zij lieten het Comische te midden van de ernstige tooneelen toe, iets waarvan Rodenburg den grootsten afkeer had.

Toch is er een verschillende geest in de stukken der beide tooneelen merkbaar. Die van Rodenburg zijn „heroyck" van toon, doorgaans deftig, didactisch: zijn hoofddoel is stichten. Voor die van de anderen daarentegen is dit haast bijzaak: zij willen hoofdzakelijk vermaken. Zoo Rodenburg soms de hooge brozen aflegt om door de Burgerij niet al te onverstaanbaar te worden, nimmer trekt hij de sokken van het kluchtspel aan, en nooit daalt hij af tot de platte, soms vrij wat onkiesche straattaal, die zijne tegenstanders met tastbare ingenomenheid en groote virtuositeit hanteeren. Hunne richting was ontegenzeggelijk meer populair, en bij hen lag de kiem van het ware volksdrama.

Digitized by Google

Hetgeen hunne zwakke zijde uitmaakt, was het gebrek aan hart, dat hen kenmerkt. Bij al zijne pedante redeneeringen doet Rodenburg de snaar van het gevoel trillen; terwijl Coster, Bredero en Hooft ondanks hunne snaaksche invallen ons koud laten. Bij den Drost kwam dit voort uit de dorheid van zijn gemoed, bij zijne twee medestanders uit de ongepolijste omgeving hunner vroegste jeugd.

Is de beschuldiging van onzedelijkheid, van verwaarloozing der „Vrese Gods", die Rodenburg hun toevoegt, verdiend? Zeker niet in hunne ernstige stukken. Noch de *Rodderick* noch de *Griane* staan op lager zedelijk peil dan eenig deftig stuk van Rodenburg: zelfs niet in het comisch intermezzo, waarmede zij den smaak van den kleinen man streelden. In klucht of blijspel werd, zooals vanzelf spreekt, een vrijer, dikwerf zeer dartele toon aangeslagen; maar van onzedelijke strekking zijn zij geheel vrij te pleiten. Onkieschheden, volgens onze begrippen, komen er zeker in voor, maar ook in Rodenburg's stukken bleven ze niet uit: dit lag in de zeden van den tijd, doch het is nog geen bewijs van onzedelijkheid. Maar de Spaansche *grandezza* van den gewezen Diplomaat trok den neus op tegen al wat plat en in den eigenlijken volkstoon was. De Academisten bleven nader aan den volksaard, en waren vooral verlekkerd op de toejuiching der smalle gemeente. Gaandeweg wendden zij zich daarvan af, en toen ook zij deftig geworden waren, lieten zij volkstoon en burgerlijke richting aan de mindere talenten onder hen over en hingen zichzelven het uitheemsche plechtgewaad van het Classicisme om. Had Rodenburg aan zijne onmiskenbare levendigheid van voorstelling en zijn waarachtig pathos meer wezenlijk dichterlijk talent en vooral meer Hollandschen burgerzin gepaard, de uitslag van den strijd ware wellicht anders geweest, of liever, er zou denkelijk geen strijd zijn ontstaan, en alle krachten hebben dusdoende kunnen samenwerken om voor goed een nationaal tooneel te vestigen. Maar dit mocht niet gebeuren: wij waren veroordeeld om het volksdrama door het koude Classicisme ten gronde te zien richten. Trouwens om dit onheil af te weren hadden de leiders der Romantische school meer scheppende kracht moeten bezitten en niet aan den leiband van vreemden loopen. Door vinding muntten zij niet uit; Rodenburg wellicht nog minder dan Coster of Bredero. Zagen wij, dat de stukken van den laatsten aan uitheemsche romans zijn ontleend en

Digitized by Google

dat de stof der drama's van Coster óf uit de antieke legende is gesneden óf aan Ariosto's Heldendicht ontleend, de stukken van den Ridder zijn niet oorspronkelijker.

Zijn *Trouwen Batavier* noemt hijzelf „een naboots van den ghelaurierden Poeet en Riddere Guarijn"; en van den *Alexander* werd hem, blijkens zijne eigen woorden, „'t argument" of „de historie" door zijn neef De Bondt „behandicht": de berijming kon hij daarom in vier-en-veertig uren volbrengen Bij beide stukken is slechts sprake van nabootsing van een geheel afgewerkt voorbeeld: iets meer heeft hij gedaan aan den *Rodomont*, waartoe Reynier Ewoutsz. alleen de stof voor hem had „uytghekipt uyt den Ferraerschen ghelaurierden Poët Luys Ariostijs Furieusen Roeland".

Maar ook van andere stukken laat het zich aanzien, dat zij niets anders waren dan navolgingen, zooal geen vertalingen, uit den vreemde. Dat geldt zeer zeker van het *Wraeck-gierigers treurspel*, hetwelk hier en daar zelfs eene letterlijke overzetting is van Cyril Tourneur's *Revenger's Tragedy* [1]). Ook *Sigismund en Manuella* en *Mellibea* hebben al den schijn van aan 't Engelsch ontleend te zijn.

---

1) Mededeeling van den heer Loffelt, die op het geheel gelijkluidend begin van beide stukken wijst:

„Duke! royal letcher! go, grey-hair'd adultery!
And thou his son, as impious steep'd as he:
And thou his bastard, true begot in evil."

Waarvoor Rodenburg heeft:

„Ey Hertoch vleesch-lust-beelt, die 't leven zijt onwaert,
Gelijck zijn zoon, die rechtelijc heeft zijn vaders aert.
En ghy zijn bastert, in vuyl overspel ghewonnen."

Digitized by Google

XVI.

THALIA IN AMSTERDAM.

De kracht der *Academie* zat in haar klucht- en blijspel. Daarbij moeten wij dus nog wat langer stilstaan.

Het is te betreuren, dat alleen de classieke richting alleng genade vond in de schatting onzer geletterden en toongevers op het tooneel. Immers daardoor werd gaandeweg een uitstekend middel van volksbeschaving verlamd, en het uitzicht op een nationaal treurspel, zoo onze nationale aanleg daar althans uitzicht op kon geven, voor goed afgesneden. Maar het ergste was, dat het overwicht van het Classicisme ook den nadeeligsten invloed had op het Blijspel.

De stelling laat zich verdedigen, dat bij de geringe ideale verheffing, die onzen volksaard kenmerkt, een eigen Treurspel hier op den duur weinig kans van slagen had, en zich daarom niet tot een hoogen graad van volkomenheid zou hebben ontwikkeld. Het is hier de plaats niet, om die stelling in het breede te bespreken en de bedenkingen te wegen, die men daar tegen zou kunnen inbrengen. Zoo wij haar ook als bewezen aannemen, men zal toch niet ontkennen, dat het Comisch Drama evenwel hier den weelderigsten bodem vond om te kunnen tieren, mits de inheemsche plant werd gekweekt, gesnoeid en geleid. En die groei en bloei mogen al met onontwijkbare bezwaren te kampen hebben gehad, zij zijn toch ook door de classieke deftigheid verhinderd; ja, de geheele plant werd er eindelijk door ontworteld.

Inderdaad, de geschiedenis leert ons, dat Klucht en Blijspel hier te lande geruimen tijd, zooal niet steeds door uitnemendheid, dan toch door veelheid van vertegenwoordigers eene groote rol gespeeld hebben.

Digitized by Google

Ons Volk moge niet door geest uitmunten, en over het algemeen meer ingetogen, ernstig, misschien zelfs wat kwezelachtig zijn, toch heeft het ten allen tijde smaak gehad in boertige voorstellingen, voor zoover het zoogenoemd fatsoen of ook wat men voor Christelijke vroomheid hield, ons den gullen lach niet als eene misdaad toerekende.

Waarin bestaat dat comische, dat met onweerstaanbare kracht onze lachspieren in beweging brengt? Het moge niet gemakkelijk zijn daarvan eene duidelijke en beknopte verklaring te geven, omdat de comische uitwerking door zoo groote verscheidenheid van middelen wordt teweeg gebracht, dit staat vast, dat ze alle dezen trek gemeen hebben, dat eerst onze aandacht wordt in spanning gebracht, eene verwachting wordt opgewekt, door het uitzicht op iets ernstigs of groots, terwijl dan door eene plotselinge wending het voorgespiegelde als eene zeepbel uiteenspat en zich oplost in iets plats, onbeduidends en alledaagsch. Die tegenstelling en die plotselinge omzwenking zijn voor de comische uitwerking noodzakelijke vereischten, de eerste vooral.

Nemen wij een paar hoogst eenvoudige voorbeelden. Een krachtig, met zijn persoon en rang niet weinig ingenomen krijgsbevelhebber treedt op voor het front der troepen, die hij met zijn blik schijnt te beheerschen: op eens doet het fiere strijdros, dat dien edelen last torst een zijsprong, — de wereldbedwinger ligt in het zand, en wij lachen onwillekeurig, wanneer al dit uitwendig vertoon van kracht en majesteit op eens in 't niet verdwijnt.

Een redenaar, vol bezieling voor de vuist sprekend, kluistert door die uit het hart opwellende woorden eene opgetogen schare aan zijne lippen: op eens begint hij te stotteren, te stokken, hij wordt bleek, gedachten en woorden blijven weg; hij is genoodzaakt in den rokzak te zoeken naar de met zorg voorbereide improvisatie — en wij lachen om den ontmaskerden ijdeltuiter. Een ijdele rijk geworden kruidenier acht zijne dochter veel te voornaam om hare hand aan een burgerman te geven, ofschoon die eerlijk en vlijtig is: zij moet Gravin worden, want *Papa* hoopt daardoor zelf in aanzien te stijgen en zijne plebeische afkomst te doen vergeten. Wij lachen (in den schouwburg, niet in de werkelijkheid!) als de adellijke schoonzoon, dien hij met een groot gedeelte van zijn vermogen gekocht heeft, den neus tegen hem optrekt en hem

Digitized by Google

de deur wijst. Maar waar zouden wij heen, als wij het aantal voorbeelden, dat legio is, hier wilden vermenigvuldigen! Men begrijpt licht, dat niet alle comische voorvallen of toestanden zoo eenvoudig zijn: het tegendeel is waar, evenals er eene trapsgewijze ontwikkeling van het laag tot het meer verfijnd of hoog Comische valt waar te nemen. Maar desniettemin is de grondslag voor beide soorten dezelfde. Het eerste openbaart zich vooral in uiterlijke, gemakkelijk waar te nemen toestanden en feiten; het tweede meer op het gebied van den geest, door tegenstrijdigheid van karaktertrekken, en in stijl en uitdrukking door tegenstellingen en woordspelingen.

Terwijl het ernstige Drama uit den aard der zaak meer ingewikkeld van natuur is, kan het comische effect op het tooneel reeds teweeg gebracht worden door de levendige voorstelling van eene weinig samengestelde gebeurtenis, waarbij de lachwekkende kracht in de ongerijmdheid der geschilderde toestanden zelf gelegen is, terwijl de gesprekken gekruid worden door meestal ongepolijste boert. Blijspelen van deze soort dragen den naam van *Kluchten*. Zij beantwoorden aan den smaak van eene minder beschaafde maatschappij, die zich daarin hare meest gewone dwaasheden, of als zoodanig opgevatte verkeerdheden, als in een spiegel ziet voorhouden. De even dwaze, maar meer verfijnde onhebbelijkheden of ondeugden eener vormelijk meer gepolijste maatschappij, kunnen, wanneer ook deze zich in haar wat scherp geteekend of hoog gekleurd afbeeldsel zal verkneukelen, alleen in zoodanig drama worden tentoongesteld, waarin vooral de comische werking zich ontwikkelt uit het conflict van belachelijke karakters en dwaze gemoedsopwellingen, meer dan uit koddige toestanden. Aan die behoefte voldoet het hooger *Blijspel*. Dat dit gekruid zal moeten worden met fijner, minder uitgelaten scherts en geestiger kwinkslagen dan de *Klucht*, ligt in den aard der zaak; maar evenzeer, dat de voorstelling ingewikkelder zal zijn en meer kunstaanleg vereischen.

Bij zijne opkomst in de middeleeuwen is het Comische Drama niets meer dan eene eenvoudige Klucht, en zoo heeft het lang voortgeleefd. In de eerste jaren der zeventiende eeuw had het zich nog niet verder ontwikkeld: en ook het volk, dat er zich mee vermaakte, was in beschaving niet veel toegenomen. Ondanks de

Digitized by Google

groote wereldgebeurtenissen, die hebben plaats gehad, is het weinig of niet veranderd: dezelfde dwaasheden kleven het aan, en het lacht er even hartelijk om als vroeger, wanneer deze ook op dezelfde naïeve en weinig kiesche wijze worden tentoongesteld.

Wij hebben reeds comische tooneeltjes ontmoet tusschen de meer ernstige van het Romantische Drama of zelfs van de Tragedie ingevlochten; maar wij vernamen ook, dat de *Klucht* op eigen beenen stond. Zien we thans, hoe ze zich voordeed.

Het eerst is Coster's *Teeuwis de Boer* aan de beurt. [1])

Teeuwis, een boer, is gehuwd met eene flinke, huiselijke, liefderijke vrouw, maar die hem te leelijk en te koel is. Hij is „een haen met een dubbelde kam", die veel van een pretje en weinig van werken houdt. Hij gaat met Keesje, een aartje naar 't vaartje, naar stad om hout aan zijn heer te brengen, en spant de beste paarden voor den wagen, want hij wil „wat briet uyt komen."

De vrouw is niet gerust over 's mans gang naar Den Haag; want, zij weet het,

„Ien gebreck het hy, hy siet te byster gaern vrouwen;"

en met luchtige deernen, zeggen haar de buren, „sou hy sijn leste geld wel verteeren." Daarom geeft ze hem den jongen als dwarskijker mee.

Jonker Berent Van Grevelinckhuysen, voor wien des boers hout bestemd was, is een Drentsche „knoet," die in een halfduitschen tongval stoft op zijn adel en zijne fijne manieren, terwijl hij inderdaad oploopend en grof is. Mevrouw heeft hem alleen gehuwd „om sijn goedjen," en dat is bitter tegengevallen. Hij is buitendien een veel te „melancholisch" man voor het lustige vrouwtje.

Terwijl de Jonker op de jacht is, komt de boer met zijne vracht hout aan de achterdeur, waar hij zijn zoontje laat staan om zich ter voordeur aan te melden. Hij ziet Vrouw Meyken uit het venster liggen en krijgt zoo'n behagen in haar, dat hij wel „wagen en ros" zou willen geven om eene korte wijl bij haar te zijn. Zij hoort dit en laat hem op hare kamer roepen. 't Blijkt weldra, dat zij hem aan zijn woord gehouden heeft; want

1) De klucht van *Teeuwis den Boer* werd door Coster bewerkt naar het volkslied: „*Een boerman had een domme sin*", zie Jan Roulans' *Liedekens-boeck*, bl. 50.

Digitized by Google

zij zendt om Jan Soetelaar, den paardetuischer, aan wien zij een span paarden te verkoopen had: hij moest spoedig komen; „maer geld by de visch"

Intusschen rouwt den boer al spoedig zijn wagen en ros, want nu moet hij zich van „apostels paerden" naar huis laten dragen. Hij heeft zijn genot niet gestolen; en toch durft hij niet reppen van hetgeen er gebeurd is, want hij mocht nog in last komen bij den Schout. En „paerden quijt, wagen quijt!" .... wat zou zijne vrouw razen! Hij overlegt, wat hem te doen staat, en besluit zijn advocaat, Mr. Bartelt, te raadplegen, ofschoon hij slechts in 't bezit is van „drie groot mit ien duyt," hetgeen toch geen „consultatie-geld" is.

De advocaat, die iets aan hem hoopt te verdienen, maakt hem eerst bang voor de straf, die op zijne misdaad staat, en dreigt daarop alles aan zijn neef Van Grevelinckhuysen te zeggen. Terwijl zij voor 's Jonkers deur staan te praten, komt deze van de jacht, en Teeuwis belooft den rechtsgeleerde „een paer ouwe Nobels", als hij zwijgt. Daar de Jonker hun te dicht op 't lijf is, zegt de sluwe boer:

„Mr. Bartelt, Mr. Bartelt, neemt me hiele tas, maer rept niet van 't wijf;
Neemt me tas, seg ic, met geldt, met al; over acht dagen koom ic je weer by
En hael de rest weerom; maar spreekt een woordjen in 't vly,
Maer laet my mit men Heer gaen, 'k sal hem een knoey geven."

En hij beduidt dan den Jonker, dat Mevrouw, omdat er wat kromhout onder zijne lading was, zoo verstoord is geworden, dat zij beslag had gelegd op zijn paard en wagen, en dat hij juist met den advocaat daar was gekomen om haar tot andere gedachten te brengen. Mevrouw wordt geroepen en zegt, dat zij den boer maar bang heeft willen maken: zij wil in 't vervolg echter niet meer van zijne waar gediend.

— „Je sellet je noch beklagen, dat jij er niet meer van opdoet."

antwoordt Teeuwis driestweg; en de Jonker stemt met hem in:

„Ja warlich, Theeuwis, dijn holt is goet, wy willen do me van."

De boer laat zich van den advocaat, die toch zijn tasch in pand heeft, een halven gulden geven en maakt zich uit de voeten. Mr. Bartelt juicht er in, dat menigeen zich hier zoo heeft laten

Digitized by Google

bedriegen. maar bemerkt weldra, dat ook hij is beetgenomen, want de tasch bevat maar steentjes.

De moraal is niet moeielijk te vatten:

Want 't is recht een dingh om 't volck te vertoonen,
Daer in men gewaer werd hoe die rabauwery sijn zelfs kan loonen,
En dat die, die een ander meent te bedriegen door sijn list,
Van die hy meent te bedriegen, bedrogen werd eer hy 't gist."

Het zal wel geen breed betoog behoeven, dat wij hier werkelijk met comische toestanden te doen hebben. Koddig is vooral de wijze, waarop ieder voor zijne zedelijke wankelheid moet boeten. En het genot wordt nog veel grooter, wanneer men bij de détail-schildering stilstaat. Hoe levendig is niet de voorstelling van den huiselijken kring van den boer zoowel als van den edelman! Hoe scherp zijn de hoofdfiguren geteekend, van Teeuwis af tot Mr Bartelt toe, den hebzuchtigen, met zichzelf ingenomen advocaat! Hoe levendig is de dialoog, en hoe kwistig zijn de kwinkslagen gestrooid! Waarlijk, deze *Klucht* staat al heel dicht bij het *Blijspel*, en met dezen eersteling toonde de dichter, hoe groot zijn aanleg voor het Comische Drama was.

Een jaar later schreef hij een tweede stuk: „T'ijsken Vander Schilden" getiteld, op het spreekwoord:

„Luy, lecker en veel te meughen,
Dat zijn drie dinghen die niet en deugen."

't Is de niet blij-eindende geschiedenis van den Kapitein, gewend van den oorlogsbuit, ook al bestond die uit altaarkelken en kerksieraden, vroolijk te teren; die gedurende het Bestand van inkomsten beroofd, tijd en geld in kroegen en kitten doorbrengt, terwijl Mevrouw t'huis goede sier maakt. Het boeltje raakt op, en geen wonder, want hij erkent zelf:

„Ick verluy 't en verpoy 't en van mijn wijf wordt het versnoept en vermoyt."

Opdat zijne vrouw haar grooten staat zou kunnen blijven voeren, loopt hij het land met eene bende af, berooft den koopman en brandschat den boer. Een tijdlang gaat het hem naar wensch, maar eindelijk raakt hij in handen van 't Gerecht en wordt gehangen.

Zonderlinger samenstel laat zich niet denken. Het herinnert aan

Digitized by Google

sommige schilderijen van Jan Steen, waar de meest ernstige gedachte door de luchtige capriolen der vroolijke figuren heenschemert. Het is het treurspel zonder pathos van het dagelijksch leven en van de smalle gemeente. Met zeker welbehagen wordt het lekkere leven in het vrijbuiters huishouden geschilderd: de vrouw, in hare onbedachtzame spilzucht en snoeplust gestijfd door het cynische dienstvolk; de man, met „Jan Rap en zijn maat" in kaatsbaan of bierhuis op krediet terende; de schuldeischers aan de deur, en de galg in 't verschiet. De voorstelling van dit alles is vroolijk, luchtig en soms plat, ofschoon het daaronder niet ontbreekt aan gezonde moraal, terwijl eindelijk boontje om zijn loontje komt. Zoo men bij elk tooneel zijn lachlust geprikkeld zag, misschien zelfs wel bij de terechtstelling van den held, die niet veel medelijden had opgewekt, maar toch ook niet al te afschuwelijk scheen, daar hij, als zoo menig ander, slachtoffer was van het krijgsbedrijf, — voor het leven bevatte dit kluchtige treurspel eene ernstige les.

Het talent van den dichter blinkt hier minder uit in de vinding, dan wel in de juiste teekening en het levendige koloriet van alle figuren. Het onderwerp moge al ontleend zijn aan een bekend oud liedeken, de bewerking getuigt van geslaagde studie van het leven [1]). Zoo Coster er werkelijk de schrijver van is [2]), dan vormt dit stuk den natuurlijken overgang van zijn comisch tot zijn ernstig tooneelwerk, aan welk laatste hij zich eindelijk onverdeeld wijdde, waarschijnlijk niet zonder nadeel voor de ontwikkeling van zijn talent.

Bredero ging juist den tegenovergestelden weg. In de eerste plaats komt zijne „overgesette *Lucelle*" [3]) in aanmerking, „op het

1) De inhoud is ontleend aan een oud volksliedje: Van Thijsken van der Schilde. Zie het Antwerpsche *Liedekens-boek* van Jan Roelans, no. LIX en Kalff, *Het lied in de middeleeuwen* bl. 124 en 702.

2) Het schijnt niet boven allen twijfel verheven, of dit stuk wel van Coster is, hoewel het in al de verzamelingen zijner werken gevonden wordt. Trouwens, het werd later nog op de Academie gespeeld en in 1642 op nieuw uitgegeven door dienzelfden Dirck Cz. Houthaeck, die den verbeterden druk van *Teeuwis* in het licht gaf en met een lofdicht vereerde.

3) Het laatst uitgegeven in „De werken van Bredero" door dr. R. A. Kollewijn met eene inleiding van prof. Jan Ten Brink, die de *Lucelle* met het oorspronkelijke stuk vergelijkt en tot de slotsom komt, dat het laatste tooneel het „eenig geheel oorspronkelijk tooneel in de *Lucelle* is."

Digitized by Google

woordt: *Schijn Bedrieght*". Het oorspronkelijk stuk van Le Jars (1576,) maakte veel opgang, werd herhaaldelijk herdrukt, en in 1607 uit het Fransche proza in verzen omgezet. Men moet zich verwonderen, dat de *Lucelle* zoo hoog stond aangeschreven bij het Fransche publiek; want laat men de boert terzijde, waarmee Bredero zijne navolging kruidde, dan blijft er niet veel over.

De rijke bankier Carpony te Lyon, een eerzaam, deftig, ijdel met zichzelf en zijne schatten zeer ingenomen oud heer, heeft eene jonge en schoone dochter. Tal van edelluiden staan naar hare hand, en wel, zooals de vader zich verbeeldt, om zijnentwil [1]). Onder die vrijers is zekere sentimenteele Baron, die haar werkelijk lief heeft, maar dien zij afwijst, om zich den boekhouder haars vaders, die niet het minste werk van haar maakt, naar 't hoofd te werpen. En dat „thresoor van ware suyverheyt" gaat daarbij vrij onkiesch te werk. Als zij den jonkman hare liefde verklaard heeft, en hij nog aarzelt, zegt ze:

„'k Heb goederen genoech, dat meen ick, voor ons beyden;
Mijn vader is stock out, en sal wel haest verscheyden;
Ons schort maar lijdsaamheyd dien tijdt te dulden af,
Tot hy het eene been als 't andre heeft in 't graf."

Hij laat zich dat fortuintje aanleunen, want, zegt hij,

„Ick waar wel onbeleeft, waar 't dat ick ging ontseggen
't Geen daar veel Edellien te kost om souden leggen
Haer eygen vleys en bloedt"

En dan biedt zij hem eene samenkomst in hare kamer,

„Omtrent de klokke tien, als vader is te bedt."

Die samenkomst heeft onder het oog der toeschouwers plaats; en men verbaast zich over hetgeen toen ten tooneele kon worden gebracht. Want de gelieven kweelen elkander niet slechts zeer

---

1) „Ick ben schat-rijck van geldt, en groot van vrienden machtigh,
In stadt treflijck behuyst, op 't landt noch wel so prachtigh.
Ick heb een eenigh Kindt, die al de Weerelt seyt
Te wesen een Thresoor van ware suyverheyt.
. . . . . Meer soud' sy mijn behagen,
En waer sy niet soo stuurs, noch afwysigh van sin
Aen een'ge edel-lien, die ick van herten min,
En die om mijnen 't wil haer eerlijck komen vryen."

Digitized by Google

sterk gekruide minnekout toe; maar, de daad aan het woord parende, ontlokken zij den toegeschoten vader deze klacht:

„Ick sterf, ick sterf waerachtich.
Ick wort krancKhoofdich. Och! ick beef, ick schud, ick schrick
Door 't vreesselijck gesicht! Maer raes ick? of sien ick?
Ick sien Ascagnes enz."

En niet het minst vreemd is voor ons, kinderen der negentiende eeuw, dat de achttien- of twintig-jarige „eerbaare en konstrijcke dochter Tessel-scha Roemers," aan wie het stuk is opgedragen, de eerste voorstelling bijwoonde niet alleen, maar daaraan „verleende een soo aendachtige en nechtigen gehoor, dat de beroerelijcke redenen, door yemant beweeghlijk uytgesproken, ter nyverer ziele inne braken, sulcx dat de weerslagh van de windt der droever woorden, ten blyen oogen met silvre parlen uytborsten." Zoo spreekt de dichter in de opdracht, en hij voegt er bij: „Het medelyen van u Even-naesten track oog-schijnnelijck door zinnen en zenen. Wederom, by wijlen mengelde de grilligheyt der boerteryen, dat kostelijcke en koninghlijcke purper onder 't lelywitte vel van u maechdelijcke wangen. Kortom, het hooghdraghende gelaet uws volmaeckten aenschijns verwisselde zich na de verscheydenheden der dingen."

Wat die „beroerelijke redenen" betreft, zij kwamen eerst in 't tweede gedeelte voor. De vader, woedend, dat zijne dochter zich vergaapte

„Niet aen een koninex kint, maer aen een onbekenden
Verarmden visschers zoon,"

vreest, dat hij overal bespot zal worden [1]): daarom moet het ge-

---

1) „O eer van mijn geslacht! adieu mijn suivre staet:
De Kindren sullen my na wysen bij der straet.
't Geselschap dat ick plach in eeren te behagen,
Dat sal my schuwen trots, of spijtigh van sich jagen.
Mijn vyant sal (o spijt!) noch spotten met mijn schant.
De vreemde spelers, die soo loopen door het landt,
Die sullen overal op Kamers en tooneelen
Dese geschiedenis afschilderen en naspeelen.
Ick zal het sproockje zijn van de gemeene lien,
Een yeder sal my daer scheets lachend op aensien."

Digitized by Google

beurde niet uitlekken; en dat kan alleen door den dood der gelieven verhoed worden. Hij dwingt ze den giftbeker te drinken.

Nauwelijks zijn ze dood, of daar komt de tijding, dat de boekhouder Ascagnes een verkapte Prins was. Ontzetting van den vader, die terstond de vlucht wil nemen! Gelukkig is het gif niets anders dan een slaapdrank geweest; en eind goed, al goed.

Men zal gereedelijk toestemmen, dat de gegeven toestand meer voor comische dan voor pathetische bewerking geschikt was; en het verwondert ons, dat Bredero het niet gewaagd heeft zijn voorbeeld in dien zin te wijzigen [1]). Immers gevoeld heeft hij het zeker wel, daar hij herhaaldelijk de belachelijke kanten van verschillende personages, vooral van den vader, als zijns ondanks doet uitkomen, en eindelijk het geheel smakelijk maakt door er eene saus van „boerteryen" over heen te gieten, die het oorspronkelijke stuk zeker miste.

Want het was een geluk voor het stuk, dat hij zijn voorganger niet altijd in „'t gheleyde pat naghetreden" is, maar „somtijdts uyt vrypostigheydt een sprong uyt des fransmans wech gesprongen" is. Daaraan hebben wij de figuur van Lecker-Beetje, Carpony's knecht, te danken; en „Lecker's luim doortintelt het gantsche stuk," heeft Ten Brink terecht opgemerkt [2]).

Hij is de levende en levendige tegenstelling van alle sentimentaliteit, de Hollandsche Sancho Pansa, die alleen acht wat met zijn belang strookt en wat zijne zinnen kan streelen. Voor geen enkel ideaal wordt hij warm. Liefde en trouw zijn maar klanken.
De spreuk der vrouwen moest zijn: „wij gaen met alle winden."
Maar het genot van 't lekker eten schildert hij bij herhaling

„Met een Ciceronische trek van welsprekentheydt";

en niet minder de alles overtreffende waarde van geld en goed.

---

1) Tot de meer sentimenteele opvatting werd hij wellicht verleid door zijn hartstocht voor Roemer's dochter. Het portret van Lucelle, in het eerste tooneel door den baron geschilderd, past geheel op haar. Zijne eigen verhouding tot den rijken vader liet zich wel vergelijken met die van Ascagnes tegenover Carpony. — Zou hij der geliefde misschien een wenk hebben willen geven, hoe de weigering van den ouden heer te neutraliseeren? Dit zou althans verklaren, hoe een zoo echt Comicus de comische situatie ongebruikt liet.

2) *Gerbrand Adriaensen Brederoô*, 1e dr., bl. 201.

Digitized by Google

Daarbij is hij geestig, vroolijk, spottend, en nooit om een antwoord verlegen.

Hij is ongetwijfeld de, zij het ook wat al te sterk gekleurde, type van dat „klootjes-volk", die kleine burgerij, die het grootste gedeelte van het publiek vormde, en die aldus, door eene vroolijke overdrijving, al lachende op eigen gebreken werd opmerkzaam gemaakt. Coster deed hetzelfde in zijn *Tijsken*, waar „Luy, de knecht", en „Lecker, de meyt", philosofen zijn van dezelfde soort; en, gelijk dáár zoo duidelijk uitkomt, met hetzelfde doel: waarschuwing der goe gemeente, zijn geteekend.

De lachverwekker is hier een der onontbeerlijke personen van het stuk. Zijn trek om Hofmeester, heerscher over keuken en kelder, bij den Baron te worden, in wiens adellijke woning veel goede sier wordt gemaakt, doet hem de *intrigue* van Lucelle bespieden en aan 't licht brengen.

Door aldus het comische toevoegsel in het verband van het stuk op te nemen en er eene zoo breede plaats aan te gunnen, had Bredero op het gebied der Kunst en op de baan zijner eigen ontwikkeling een grooten stap vooruit gedaan. Hij was zich ongetwijfeld zijner roeping bewust geworden en wijdde zich nu geheel aan het Comische Drama.

De eerste vruchten van die richting waren de *Kluchten*, die in de jaren 1612 tot 1613 het licht zagen: *de Klucht van de Koe*, van *Symen sonder soeticheyt*, en *van den Meulenaer* [1]).

De eerste stelt ons een huisman voor oogen, die zich van een gauwdief zijne eigen vette koe laat ontfutselen, die hij dan zelf, zonder ze te herkennen, voor zijn nieuwen makker ter markt brengt en verkoopt. De aantrekkelijkheid van dit en de beide volgende stukjes is vooral gelegen in de levendigheid der schildering van personen en toestanden, die uit het leven gegrepen zijn. Het comische in deze eerste klucht wordt teweeg gebracht, doordien de boer, die zich laat beetnemen, grooten dunk van zijne eigen wijsheid heeft, over alles en een ieder critiek oefent, en, terwijl het publiek reeds weet, hoe deerlijk hij bedrogen is, nog van zichzelf getuigt:

1) De klucht *van den hoogduytschen Quacksalver*, ofschoon onder zijne werken opgenomen, is zeer waarschijnlijk niet van Bredero. Een paar onafgewerkte fragmenten laten wij mede buiten beschouwing.

Digitized by Google

„O myn goe maet, 't moet duyster wesen daer ick dwalen sel."

En hij was nog wel door den gauwdief zelf gewaarschuwd:

't Is de rechte wraeck, dat die steets een yeder laeckt,
Dat die van andere weer werd leelijck uyt gemaeckt."

Symen sonder Soeticheit geeft ons de vermakelijke vrijerij te zien van een oud gezel met de eerzame Teuntje Roert-mij-niet, een katje, niet zonder handschoenen aan te vatten. De zeer afwisselende samenspraak van het ouderwetsche, gierige ventje met zijn lief is vol luim, een tafereeltje vol ongekunstelde natuurlijkheid uit het leven der burgerklasse.

Eindelijk de *Klucht van den Meulenaer.* Trijn Jans, eene steêvrouw, vindt 's avonds de stadspoort gesloten, en daar zij een eerzaam wijf is, wil ze in geen der slechtbefaamde herbergen gaan, maar roept de gastvrijheid in van den molenaar Slimme Piet en zijne vrouw. Na de eerste begroeting en na wat gekald te hebben, eerst over de mannen, dan over de plaag der dienstmeiden, gaat de vrouw hare kinders te bed leggen. Piet, die altemet wel van „een snoep-reisje" houdt, laat de gelegenheid niet voorbijgaan om zijn hof aan de knappe Trijn te maken. Eerst leest zij hem de les, maar dan geeft zij schijnbaar aan zijn verlangen toe en belooft, dat ze hem zal wachten, als zijn wijf te bed en hij oogenschijnlijk op den molen is. Hoe zij nu de molenaarsche in hare plaats stelt, en hoe slimme Piet zelf schuld wordt, dat zijn knecht dingen doet, die den baas noodzaken hem op staanden voet weg te zenden, dat alles is zeer comisch voorgesteld, maar niet geschikt om hier nader ontleed te worden.

Ofschoon deze Kluchten geene oorspronkelijke scheppingen van Bredero zijn, daar van de twee voornaamste, die van *de Meulenaer* en van *de Koe*, thans bekend is, dat hun inhoud elders vroeger dikwerf is behandeld, *de Meulenaer* zelfs in *Der Minnenloop* van onzen Dirk Potter [1]), zoo komt den dichter toch

1) Zie het belangrijke stuk van Jhr. Mr. J. De Witte van Citters in *De Nederl. Spectator* van 1872, no. 42, bl. 330 vlgg., en no. 45, bl. 357.

Zie ook prof. Jan Ten Brink in het *Brederoo-album* II bl. 16 en in de inleiding tot dr. Jan Te Winkel's uitgave van Bredero's *Kluchten.*

Sedert heeft dr. Kalff evenwel aangetoond, dat Bredero zeer waarschijnlijk de stof voor zijn *Klucht van den Meulenaer* ontleende aan een *Fastnachtspiel* van Hans Sachs: „Der Pawr mit dem Kuedieb." Zie *Tijdschrift voor Nederl taal- en letterkunde* VI, 304 vlg.

Digitized by Google

de lof toe, dat hij bij de bewerking der stof ons persoonlijkheden voor oogen gesteld heeft, die tintelen van leven; en terwijl hij zijne toehoorders doet schateren van lachen, doet hij in de laatste klucht zijne boert tevens strekken om hen te waarschuwen tegen eene zwakheid, die van oudsher hier vrij inheemsch schijnt geweest te zijn.

Nu mogen de meeste onderwerpen, vele tafereelen en de platte volkstoon dezer kluchten ze in onze dagen, bij onze beschaving, al voor het tooneel ongeschikt maken, dit geeft nog geen recht ze als onzedelijk en daarom ook onaesthetisch te verwerpen. Dat er geen hartstochten in geschilderd worden met het doel om de volksdriften aan te blazen, dat ze integendeel al lachende leeren, merkten wij reeds op. Het platte of onkiesche van den vorm is evenmin een absoluut gebrek als ingetogenheid van détails een volstrekt vereischte der Comedie is. Alles hangt hier af van den graad en den aard der beschaving; en op de fijnheid van het begrip van betamelijkheid der zeventiende eeuw valt nog al af te dingen.

Maar 't is niet genoeg, den vertooners nu en dan eenige aardigheden, plat of niet, in den mond te leggen, of eenige onhebbelijke gebeurtenis tot „miltekitteling" der smalle gemeente te doen dienen. De ware Comicus versmaadt ook dit soort van realisme niet, maar geeft er de kunstwijding aan, door de comische toestand juist te doen geboren worden uit karakter en handeling van figuren vol leven. En hoe Coster, maar vooral Bredero daarin uitblonken, springt te meer in 't oog, als men hun werk vergelijkt met soortgelijke stukken in hun tijd te Amsterdam ten tooneele gevoerd. Men denke slechts aan de platte, geestelooze edoch „boertighe *Clucht van Claes Klick*, gespeeld op d' Oude Kamer In Liefd' Bloeyende", of zelfs die van *Klaes Cloet* van C. Biestkens, die in 1617 op Coster's *Academie* voor 't eerst vertoond, den 21^{en} Januari 1629 nog werd „gespeelt op de Brabantsche Kamer", en blijkbaar groote vermaardheid heeft gehad. Zij is verdeeld in drie deelen, en van dezen inhoud: [1])

Claes is een ijdele smid. Eene oude vrijster tracht door tooverkunsten hem liefde in te boezemen; maar hij, weinig op haar gesteld, verschrikt haar in de gedaante van den droes zoo, dat zij

1) Zij is vermoedelijk ontleend aan *Boccacio*. Zie Coornhert's, *Vijftig novellen van Boccacio* bl. 77 (prof. Moltzer *Nederl. Spectator*, 1882 bl. 297).

Digitized by Google

in het water loopt. In het tweede deel lokt ze hem in haar huis onder voorwendsel, dat hij daar een meisje zal vinden, dat haar zin op hem gezet had; en hij krijgt een deerlijk pak slaag. In het derde deel is hij gehuwd met eene deerne uit de Lepelstraat te Antwerpen. Zij verlaat 's nachts het huis om met een vrijer op den tril te gaan. Als Claes het merkt, doet hij den grendel op de deur en sluit „Belle-Mayken" buiten. De sluwe vrouw ploft een steen in 't water om Claes in den waan te brengen, dat zijzelf er in gesprongen is, en hem zoo buiten 's huis te lokken. Nu wordt hij op zijne beurt door haar op straat gezet, en door de ratelwacht opgepakt. Eindelijk komt het gedrag der snoepsche juffer uit, en zij wordt aan den Schout overgeleverd.

Zoowel in haar geheel als in de détails is deze klucht niet veel meer dan eene poppenkast-vertooning, ofschoon Biestkens hier en daar er blijkbaar naar streeft Bredero na te volgen. Er komen figuren in voor, door niets gewettigd dan alleen door de zucht om 't publiek te doen lachen: een gauwdief, die zich voor een Waalsch koopman uitgeeft en een mengelmoes van gebroken Fransch en Hollandsch revelt, en een Dokter, die zijn gezwets doorspekt met slecht potjes-Latijn. Strenger eischen stelde men aan de Klucht niet [1]); en zoo het deswege natuurlijk is, dat ze zich doorgaans niet hooger verhief, des te verdienstelijker is het, dat onder zoodanige omstandigheden Bredero er naar streefde om haar tot een blijspel te vervormen.

Dat blijspel was het *Moortje*. Wij zagen reeds, hoe de dichter er toe gebracht werd een stuk van Terentius te bewerken voor het Nederlandsch tooneel: hij deed dit naar eene zeer middelmatige Fransche vertaling, daar hij geen Latijn verstond.

Ofschoon hij den inhoud zooveel mogelijk met het oog op Amsterdamsche toestanden, zeden en gebruiken gewijzigd, en daarom den hier onbruikbaren hoofdpersoon van 't oorspronkelijke in eene „mooris," eene negerin, herschapen had [2]), scheen het toch bijna

1) Nog in 1640 schreef de dichter en diplomaat Van der Burgh aan Huygens, dat hij hem in 't leger hoopte te bezoeken, om hem, „une belle pièce de la farine de *Claes Cloet* en divers dialectes" te laten zien, naar zijne meening „le vrai mort-au-rats de la mélancholie." Zie *Dietsche Warande* V. (1860), bl. 233.

2) In *De Nederl. Spectator* 1885 bl. 293 staat: „Ik heb echter vóór mij liggen een waarschijnlijk omstreeks 1700 gedrukt boekje: „La Mora, Commedia

Digitized by Google

eene wanhopige poging om den gegeven toestand in den *Eunuchus*, zoo volmaakt in strijd met de Hollandsche denkbeelden van 's Dichters tijd, voor het Hollandsch tooneel bruikbaar te maken. De positie der Grieksche *hetaira*, die de onmisbare bodem voor het geheele beloop van het stuk is, mocht al te nationaliseeren zijn in het vaderland van Ninon, in het oude Amsterdam was dit niet mogelijk: eene Amsterdamsche „snol" leefde in eene andere wereld. Bovendien moest men nog over andere Atheensche eigenaardigheden, in Amsterdam onwaarschijnlijkheden, heenstappen. Maar men kon dat doen, vooreerst omdat de hoofdhandeling niet zoo heel ongewoon was, en niet alleen niet aanstootelijk, maar zelfs vermakelijk moest voorkomen aan een publiek, dat van zulke „oolijcke boeveryen" hield, en hartelijk gelachen had bij zeker verhaal in de *Klucht van den Meulenaer*, omtrent hetgeen Jannetjen Stellaers overkomen was. En ten anderen ook omdat de gebreken in de samenstelling van het algemeene tafereel rijkelijk vergoed werden door de onweerstaanbare aantrekkelijkheid der schildering van bijzonderheden.

Die eigenaardige bijzonderheden, waarmede hij zijne navolging stoffeert, doen op nieuw uitkomen, hoe voortreffelijk Bredero's aanleg was voor de teekening van dramatische figuren, hoe ruimschoots hij bedeeld was met die gave van opmerking, die ook onze schilderschool kenmerkt. Maar zij brengen tevens aan den dag, hoe het hem nog mangelde aan gekuischten smaak om de weelderigheid van zijn talent ten behoeve der eenheid en den dramatischen gang van het kunstwerk te besnoeien.

Bakhuizen Van den Brink heeft reeds de aandacht gevestigd op

---

molte piacevole, ad imitatione dell Eunuco di Terentio. De pagineering, 125–207, bewijst, dat het een gedeelte is waarschijnlijk van een kompleete vertaling van Terentius. De tekst is vrij trouw naar het Latijnsche oorspronkelijke gevolgd. „Moy-ael" heet hier „Aurora", de „Moorin" Fatma, enz.

Daar wij hier met een werk te doen hebben, dat stellig geheel buiten den invloed van Bredero is ontstaan, is het misschien niet gewaagd te veronderstellen, dat „de Fransche tolck, die ick zelfs nauwelijcx en verstont", waarvan B. in zijn „Reden aen de Latijnsche geleerde" spreekt, reeds van den eunuch een Moorinnetje had gemaakt.

Wie was „de Fransche tolck" nu, die Bredero tot voorbeeld strekte? Den Bredero-vorschers zij dit vraagstuk aanbevolen."

Digitized by Google

die comische verhalen, „die in geestigheid van voorstelling, kunst van uitdrukking, kernachtige kortheid, den besten Ouden naar de kroon staken" 1). Hij schrijft die op rekening van „den invloed der Ouden", hetgeen meer dan betwistbaar is. Veiliger mag men die op rekening van het eigenaardig talent van een Bredero of Hooft stellen. Wil men er in het *Moortje* eenige zien aangewezen. ik herinner aan die wandeling van den „panlicker" Kackerlack met zijn berooiden makker langs de verschillende markten van Amsterdam, welke den dichter aanleiding geeft tot eene schilderij, treffend van leven en waarheid, die alleen hare wedergade vindt in de beste stukken van Jan Steen of Teniers, en zeker de Amsterdamsche toeschouwers niet weinig streelde. Ze heeft slechts één gebrek: dat ze op dat oogenblik een *hors-d'œuvre* is 2).

Denzelfden lof en dezelfde afkeuring verdient het door vader Lambert naar het leven geschetste ijsvermaak in het vijfde bedrijf.

En dan die schildering van de Amsterdamsche jeugd! Dat tooneel, waarin de jonge Reinier ons zijne vrienden voorstelt, en ons een blik gunt op de genoegens der *jeunesse dorée* van die dagen; of waar Writsert vertelt, hoe de beste en lekkerste waren uit vaders pakhuis gebruikt werden om kantoorbedienden om te koopen; of als hij gewaagt van de middeltjes, door de nufjes gebruikt om naar de nieuwe mode bleek te zien, terwijl zelfs de dienstmeisjes er liefst uitzagen „ofs' uyt een gieter gedroncken hadden." Niet minder natuurlijk en vermakelijk is zijn verhaal hoe hij in 't: „bochtjachten" gesnapt werd door zijn oom, die hem juist zoolang ophield, tot het wild, dat hij najoeg, uit het oog was. Of het optreden van den aangeschoten Frederyck, die eene

1) In *de Gids* 1843, I bl. 566.

2) „Kackerlack's wandeling is niets anders dan een wandeling van Brederoo's oude huis langs de Hallen over de Vogel-, Gaar- en Wortelmarkt, tot aan zijn nieuwe woning bij de Varkenssluis en vandaar naar de Nieuwmarkt. In dat gedeelte van de Oude Zijde hadden zoowel vader als zoon lang genoeg gewoond om er alle menschen, voorname en geringen met al hunne eigenaardigheden te leeren kennen. Ze hadden van de guitenstreken van den een, van de minnarijen van den ander hooren vertellen, even goed als de geheele buurt. Het schijnt mij toe, dat de ondeugende stukjes, die Brederoo hier en daar in zijn spelen opdischt uit het leven gegrepen zijn, al waren ze dan ook wellicht reeds eenige jaren te voren gebeurd." Mr. N. De Roever, *Brederoo's Ouderhuis* (*Brederoo-album*, bl. 86).

Digitized by Google

lofspraak op den „duytschen dronck" houdt; of eindelijk en vooral dat uitmuntend tooneel, waarin de oude Geertruyt, „de minnemoer", zich zoo innig vermeit in het huiselijk leven van den goeden ouden tijd; een tooneel, waarin de natuur als op heeterdaad betrapt is.

Die uitweidingen en verhalen, zoo geheel in het Hollandsch karakter gelegen, die geestige teekening, welke den waren kunstenaar kenmerkt, stempelden het *Moortje* daarom nog niet tot een volmaakt Blijspel; maar het een en het ander doet ons op nieuw vragen, wat er wel van zooveel comischen aanleg te wachten was, wanneer de jonge Dichter eenmaal achter het geheim der compositie geraakt zou zijn, waartoe de kennismaking met de Ouden het hare kon bijdragen.

Hoe hoog het *Moortje*, ondanks zijne gebreken, bij de tijdgenooten stond aangeschreven, vooral om de aangestipte boeiende tafereelen, om datgene, wat Bredero niet aan zijn voorbeeld ontleend had, blijkt duidelijk uit de onmiskenbare sporen van navolging, die men bij Coster en al spoedig bij anderen b.v. W. D. Hooft (1628), en wat later bij M. Waltes (1653), aantreft. De bijzondere opgang, dien het bij het groote publiek maakte [1]), blijkt het best uit het feit, dat de voorname Hooft er zich door geprikkeld voelde, om door soortgelijk werk dezelfde toejuichingen in te oogsten.

Hij schreef namelijk in 1616 zijne „*Cluchtighe Comedy van Ware-nar, dat is, Aulularia van Plautus, nae 's lants gelegentheit verduitscht,*" die in den ongeloofelijk korten tijd van nog geen negen dagen voltooid was [2]), ofschoon het zich laat aanzien, dat

---

1) Dit blijkt o. a. ook daaruit, dat de hopman Roemer, naar wien het stuk soms genoemd werd, de spreekwijze deed ontstaan: „den hopman Roemer spelen" d. i. zwetsen. Zie *Het Tooneel*, III bl. 107.

2) Hij schrijft den 17en Januari 1616 aan Huig De Groot: „ . . . dat de clad van d'overgesette *Aulularia* al over lange in Engelandt is gesonden, daer se blijft; sulx 't eenich exemplaer in 't landt by U Ed. is. De welcke daerom gebeden wordt, als hy dies zijn becoomste hebben sal, 't selve my weder toe te schicken ten huize mijns vaders: op hoope dat het noch eens mocht dienen om eenighe armen t'Amsterdam, oft hier, wat voordeels te doen, en te vervallen een deel van de costen, noodigh om den *Baeto* uit te voeren. Want te dien einde zijn er bynae neghen daegen aen gespilt; in de welcke het begonnen en voleindt

Digitized by Google

er later nog wel wat aan gepolijst is. Hooft gaf zich ook thans, evenals bij den *Baeto*, weer den schijn, alsof hij er niet veel mee ophad, daar het stuk alleen voor „d'oogen des volx" bestemd was. Maar waarom zond hij dan terstond zijn „clad" naar Engeland en een afschrift aan Huig De Groot? En waarom liet hij het dan terstond drukken? Wij hebben hier weer met dezelfde ijdele nederigheid te doen, die wij later de gelegenheid zullen hebben nader op te merken, en die een der verkeerde plooien van het karakter van den Drost uitmaakt

De Groot was zeer met het stuk ingenomen [1]) en het publiek ook. Het werd eerst wat later, op het eind van 1617, vertoond, en hield zich lang op het tooneel. Dat het in 1670 nog gespeeld werd, mag men opmaken uit het feit, dat Vondel er toen een gedicht op schreef [2]). En in dat jaar waren er, behalve in Hooft's *Mengelwerken*, reeds acht afzonderlijke uitgaven van verschenen, die al in 1729 met nog zes andere vermeerderd waren. De beste gaf ons Leendertz in 1875; eene met lezenswaardige aanteekeningen, Prof. M. De Vries, welke men niet kan vermelden, zonder te wijzen op Bakhuizen Van den Brink's meesterlijke beoordeeling in *De Gids* van datzelfde jaar, omdat dit opstel den eersten stoot gaf tot een minder bekrompen en dus juister blik in de geschiedenis onzer Letterkunde [3]).

De *Warenar* lokt als vanzelf tot eene vergelijking met het *Moortje* uit.

---

is: als hebbende in geen zinlijke handen te vallen, maer alleenlijk voorby d'oogen des volx over een tooneel getrocken te werden. Oock had het te Rotterdam anders geen boodschap, als te comen zien, oft U Ed. geest sich beginnende te herhebben wt de sieckte, gedient mochte wesen met eenighe afleidinge van haer wichtige gepeinsen." *Hooft's Brieven*, I D., bl. 116—117.

1) Hij antwoordde den 24en Januari: „Ik zende U E. wederom de *Aulularia*, een translaat, 't welk, mijns oordeels, het origineel in veele deelen overtreft. Ik heb het zelve niet eens, maar meermalen overlezen, met zonderlinge plaizier, zulks dat ik het mede stel onder de instrumenten, gediend hebbende tot herneeminge van mijne gezontheit. Het dient ten eersten gemeen gemaakt, om veelen te verlustigen en met eenen te onderrechten."

2) *Vondels Werken*, XIe D., bl. 267.

3) Later (1881) verschenen eene uitgave bewerkt door prof. J. Verdam in de Ned. Klassieken en eene van prof. J. A. Alberdingk Thym, gewijzigd en aangevuld ten behoeve van het tooneel onzer dagen.

Digitized by Google

De gang van Hooft's stuk mag deels uit de *Aulularia*, deels uit Molière's navolging, *l'Avare*, bekend gerekend worden.

Evenals Bredero in het *Moortje*, en met niet minder geluk, heeft de Drost het Latijnsche voorbeeld „nae 's lants gelegentheit verduitscht:" en men zou kunnen zeggen, dat hij daarin nog beter geslaagd was.

De hier gegeven toestanden leverden voor Hooft vrij wat minder bezwaar op dan zijn voorganger te overwinnen had; ze waren hier niet zoo specifiek Atheensch als die van den *Eunuchus*. Maar bovendien heeft hij het gewaagd wijzigingen te brengen in de handeling, waarvoor Bredero was teruggedeinsd.

Wat ons in het *Moortje* het minst bevalt, is het slot. Ik laat daar, of het bij Terentius eene bevredigende ontknooping is, dat de vader, uit dankbaarheid voor de zorg aan het geroofde meisje besteed, de *hetaira* onder zijne cliënten en in zijn huis opneemt, waardoor hare betrekking tot zijn oudsten zoon verzekerd wordt, terwijl deze den rijken hopman toestaat haar van tijd tot tijd te bezoeken; maar, ik zeg het Dr. Ten Brink gaarne na, „voor een Nederlandsch Blijspel zou zulk een slot in geenen deele voegzaam zijn. Een Amsterdamsch burger der zeventiende eeuw zou zich onmogelijk in omstandigheden kunnen schikken, die een Athener van Menanders tijd aannemelijk kon vinden. Eene snol in zijne bescherming te nemen, te dulden, dat zijn zoon met haar eene betrekking onderhield, zou den Amsterdammer altijd aanstootelijke dwaasheid zijn" [1]).

Ook het slot der *Aulularia* hing te nauw samen met de zeden der Oudheid: maar Hooft heeft het gewijzigd. Als bij Plautus de slaaf den schat bemachtigd heeft, geeft hij daarvan terstond zijn meester kennis, in de hoop daarvoor zijne vrijheid te krijgen. Als dat niet lukt, beweert hij alles als eene aardigheid te hebben verzonnen: ten slotte evenwel verwerft hij zijne vrijlating en stelt zijn meester den schat ter hand.

Voor dat tooneel was natuurlijk in de Amsterdamsche wereld geen plaats: daarom liet Hooft Lecker den gekaapten pot met goud verbergen, met plan den inhoud ten eigen beste te gebruiken. Ritsert overvalt hem, ontdekt zijn geheim, en dwingt hem den

1) *Gerbrand Adriaensen Bredero*, 1e dr. bl. 399—400.

Digitized by Google

schat aan den eigenaar terug te geven. Die wijziging werd in de bijzonderheden echt Amsterdamsch, maar tevens echt comisch gekleurd.

Ook de verdere tooneelen van het laatste bedrijf zijn van Hooft's vinding. Het slot der comedie van Plautus was verloren geraakt: latere schrijvers hadden wel getracht daarin te voorzien, door er een staart aan toe te voegen, uit eene matte tweespraak bestaande; maar daarmede was de Drost terecht niet tevreden. Hij dichtte er een nieuw slot bij, waarin onder anderen die lofspraak van Reym, de meid, op Klaartje voorkomt, die zoo eigenaardig is, en waarmee De Vries zoo hoog loopt [1]).

Bij al die verdiensten van den *Warenar* heeft men toch niet uit het oog te verliezen, dat Hooft's bewerking eene dubbele fout van zijn voorbeeld, betrekkelijk het karakter van den vrek, heeft bestendigd.

Warenar, die in behoeftige omstandigheden leefde, vindt een pot met goud en blijft even armzalig, ja, wellicht nog kommerlijker leven. [2]) Dit is een trek, alleen hem eigen, die stuk voor stuk zijn rijkdom heeft bijeengeschraapt, zooals b.v. Molière's *Avare;* de arme, die op eens rijk wordt, is daarentegen veelal geneigd tot verkwisting van den schat, waaraan hij geen einde ziet. De tweede, grooter fout ligt daarin, dat de vrek op eenmaal los wordt van zijn rijkdom, dien hij aan zijn aanstaanden schoonzoon schenkt. Bakhuizen heeft den schrijver van den *Warenar* op dit punt trachten te verdedigen; maar zijn scherpzinnig pleidooi bewijst meer zijne hooge ingenomenheid met den dichter dan de juistheid zijner stelling [3]).

---

1) *Hooft's Warenar*, Inleiding. bl. XXX—XXXI.

2) J. Ter Gouw beweert in zijne *Volksvermaken*, dat „Hooft bij het teekenen van *Warenar* gedacht heeft aan den deftigen, rijken en hoogst zuinigen Willem Barendsz, die slechts veertig jaren te voren overleden was"

3) In de meermalen aangehaalde beoordeeling in *De Gids* zegt hij, bl. 571, nadat hij de waarheid der beide opmerkingen in het algemeen heeft toegegeven: „Hooft hield zich teregt of ten onregte eenmaal nader [dan Molière] bij het Latijnsch voorbeeld. Toch zou het moeijelijk te bewijzen zijn, dat zijne scherpzinnigheid die leemte niet had gevoeld, en hij niet al het mogelijke had gedaan die te herstellen. Dit deed hij, onzes inziens, in zijne Proloog. Niet de *Lar* van Plautus, die dengenen, welke hem behoorlijk vereert, zegent, maar de *Mildheid*

Digitized by Google

Als geheel wint dus de *Warenar* het van 't *Moortje*. Ook in evenmaat, daar in het eerste die al te breed uitweidende verhalen niet voorkomen, welke in de laatste dikwerf den gang der handeling stremmen. Het stuk van Hooft is ook kiescher in toon en taal, zonder voor het minst in deftigheid te ontaarden. De spil, waar alles om draait, is in beide stukken hetzelfde loszinnige vergrijp; maar de wijze, waarop het gebeurde wordt beschreven, verschilt in beide hemelsbreed. Men houde slechts het derde tooneel van het vierde bedrijf van beide tegen elkander, en men zie, hoe kiesch het verhaal van Ritsert aan zijne moeder luidt.

Moge al de kieschheid aan Hooft's zijde wezen, de levendigheid van dergelijke verhalen had hij Bredero afgezien. Studie van zijn

---

is hier hoofdpersoon, die de *Gierigheid* uit een huis, dat in haar bezit is, zal verjagen. De *gierigheid* van Warenar is derhalve eene familiekwaal, en zoo die des te moeijelijker te genezen is, het is door hem de gevolgen zijner gierigheid grievend te laten ondervinden, dat de *Mildheid* den lijder als met eene wonderkuur zal redden. Die strijd tusschen beide allegorische Godheden geeft aan het stuk van Hooft ik zou bijna zeggen iets tragisch, en terwijl voor den nadenkenden toeschouwer de opgevoerde personen van het blijspel in de schaduw treden, draait de intrigue op den eenigzins idealen wedstrijd, die welligt in menig ander Amsterdamsch huis, dan dat van Warenar, om den voorrang kampte."

De redeneering gaat niet op. *Mildtheydt* zegt, dat zij gaarne een huwelijk zou zien tusschen de dochter van den vrek en den welgestelden jonkman:

„Van dit paer soud, ick gaern een huwelijck zien.
't Welk comende te schien, salmen my beter eeren,
En ick in plaets des Gierichеyts, dit huys beheeren."

Daaruit volgt wel, dat zij vertrouwde, dat met nieuwe heeren nieuwe wetten in 't huis zouden komen; maar niet, dat Warenar zoo plotseling bekeerd zou worden. Dat blijkt ook uit de slotwoorden van *Gierichheydt:*

„O Waernar, Warnaer, onthout mijn leere.
Siet datmen niet weere my heel uyt u gemoet,
Gelijckmen my uyt u wooninghe doet.
Syts altijdt vroet, al moet ick spoen mijn ganghen,
Ick weet, hy heeft zijn hart soo vast aen my gehanghen,
Dat hy sal blyven ghevangen met liefde tot my,
Al ist dat ick door dwang van synent ty."

Al moest men toegeven, dat hieruit blijkt, dat Hooft de fout van het stuk inzag, er volgt nog niet uit, dat hij ze door den proloog heeft „hersteld." Integendeel, door den strijd tusschen 't voorspel en het drama valt de misgreep des te sterker in het oog. Ware de *Warenar* niet met zooveel haast bewerkt, Hooft zou zeker dit gebrek, dat hij voelde, wel hebben weggenomen.

Digitized by Google

voorganger verraadt niet slechts het aangehaalde tooneel, maar ook dat, waarin Warenar de avondwandeling van de barbiersvrouw vertelt (slot van het IIIe bedrijf) of waar Rijkert de beslommeringen opsomt, die het huwelijk met een rijk meisje meebrengt (III, 5). Duidelijk kijkt Bredero over Hooft's schouder op het eind van het stuk, waar Reym aan Geertrui al de goede hoedanigheden van hare schoondochter voorhoudt. Dit brengt ons onwillekeurig het meesterlijke tooneel te binnen, waar de oude minnemoer Geertruyt zich in de herinnering van den ouden tijd verkneukelt. Ontwijfelbaar heeft Hooft dit tooneel willen navolgen; maar hoe staat hij hier bij zijn voorbeeld in de schaduw! De oude Geertruyt is uit het leven gegrepen; en zoowel in de reden waarom zij gehaald werd, als in hare persoonlijkheid, ligt de meest gereede aanleiding tot hare breedsprakigheid. De praatzucht van Reym daarentegen is niet gerechtvaardigd. Zij kon er zeker geen ongeschikter oogenblik voor hebben uitgekipt. In haar ouderdom of karakter vindt zij geene verontschuldiging; en de schoonmoeder heeft getoond eene veel te voortvarende vrouw te zijn, om zich in die oogenblikken zoolang buiten de kraamkamer te laten houden.

Bakhuizen heeft, van dergelijke schilderingen sprekende [1]), gezegd: „Bij Bredero zijn ze talrijk, en bij mindere beschaving is hij niet zoo sober en kiesch als Hooft, maar zeker rijker, kwistiger. doller". Wij geven dat gereedelijk toe: de comische ader van Bredero was onuitputtelijk rijk. Die overtuiging dringt zich bij de studie zijner werken met onweerstaanbare kracht aan ons op; en zij wordt slechts versterkt, als wij hem vergelijken met de besten zijner tijdgenooten, die dezelfde baan betraden, met Coster en Hooft. En daaraan paart zich eene opmerkelijke neiging voor het volksleven benevens een weergaloos plastisch talent.

Was Hooft om die eigenschappen bij hem ter school gegaan, Bredero kon op zijne beurt van den man van keurigen smaak en fijne beschaving nog veel leeren. Zien wij, of daarvan ook sporen te vinden zijn in zijn volgend drama.

Dat was de *Spaansche Brabander*, waarvan hij den inhoud hoofdzakelijk vond óf in eene Fransche vertaling óf wellicht in de Ne-

1) T. a. p., bl. 569.

Digitized by Google

derlandsche overzetting, [1]) van een Spaanschen roman (*Lazarillo de Tormes*) van Don Diego Hutade de Mendoza. Daaraan ontleende hij zijne beide hoofdpersonen en het kader der meeste tooneelen van zijn werk, maar stempelde dat alles zoo met den Amsterdamschen stempel, dat het niet noodig is hier langer bij den uitheemschen roman stil te staan [2]).

Ter juiste beoordeeling van Bredero's werk is het noodig althans de hoofdlijnen van den inhoud aan te stippen.

Eerste Bedrijf. In eene armoedige steeg van Amsterdam woont Jonker Jerolimo Rodrigo, die in platte Antwerpsche volkstaal, en „met een verwaende hoogmoedigheyt", opsnijdt van zijne vroegere grootheid in zijne vaderstad, van zijn banketteeren met de „kordiale princessen" uit de Lepelstraat [3]), ten gevolge waarvan hij eindelijk schandelijk bankroet maakte en naar Amsterdam trok, waar hij nu de Hollandsche „bot-muylen" „wat fatsoeneeren" zal.

Hij ontmoet Robbeknol, een bedeljongen, dien hij tot zijn page aanneemt. Als deze een verhaal van zijne afkomst en lotgevallen gedaan heeft, gaat de Jonker naar de mis en laat het tooneel over aan Floris Harmensz, den hondeslager van de nabijgelegen kerk, die de doodbaar naar een sterfhuis gaat brengen: want de pest is in de stad. Twee kwajongens plagen den ouden man bitter en gaan eindelijk op de vlucht voor drie eenvoudige Amsterdamsche patriotten, die met Floris over allerlei onderwerpen keuvelen, vooral over de sterfte. Als zij zijn vertrokken, komen de jongens terug, die eerst een partijtje knikkeren, dan ruzie krijgen en ten slotte door den hondeslager worden weggejaagd.

Tweede bedrijf. De Jonker maakt zijn toilet, waarbij zijne groote woorden eene scherpe tegenstelling maken met de uiterst schrale werkelijkheid. Dit geeft den page, als zijn heer weer ter mis gaat, gelegenheid tot eene bespiegeling over den ijdelen schijn, waaraan de menigte zich vergaapt.

---

1) Zij zag in 1579 te Delft en te Antwerpen het licht onder den titel: „De ghenuechlijcke ende cluchtige Historie van Lazarus van Tormes wt Spaengen" enz.

2) De doorloopende vergelijking bij Ten Brink, t. a. pl. bl. 457 vlgg.

Vergel. ook Unger, *Theodore Rodenburg* in het *Brederoo-album* bl. 98 en prof. Jan Ten Brink's inleiding tot prof Moltzer's uitgave van den *Spanschen Brabander*.

3) Wat de, boven, bl. 300, reeds vermelde Lepelstraat was, zie men in de aanteekening van Dr. E. Verwijs achter zijne uitgave van den *Sp. Brabander*, bl. 100.

Digitized by Google

Jerolimo komt in aanraking met twee „snollen", aan welke hij op overdreven galanten toon het hof maakt, zoodat zij hem nauwelijks verstaan. Als zij een beroep op zijne beurs doen, druipt hij onder een weidschklinkend voorwendsel af. De twee deernen besluiten dit tooneel door elkander te vertellen, hoe zij in „'t groote gilt" geraakt zijn.

Robbeknol heeft inmiddels zijn oud bedrijf weer ter hand genomen en een schamel middagmaal bijeengebedeld, waarmee hij t'huis komt. De Jonker zegt al gegeten te hebben; maar als zijn knecht uit medelijden hem noodigt ook eens te proeven, toont hij, hoe leeg zijne maag is.

Derde bedrijf. Robbeknol ontdekt bij het schuieren van 's Jonkers kleeren, dat hij zonder eenig geld is. Door die armoe getroffen, besluit de knaap hem, ondanks zijn Brabantschen trots, niet te verlaten.

De drie patriotten komen weer keuvelen en hangen een levendig tafereel op van de Amsterdamsche zeden. Dan wordt van de pui van 't Stadhuis een plakkaat afgelezen tegen bedelaars en landloopers, hetgeen den oudjes gelegenheid geeft hun hart te luchten over de vele vreemden, die de stad bederven. Robbeknol wordt er door genoopt zijn kost te gaan verdienen door voorlezing van het Evangelie.

Dan worden ons drie „spinsters" in al hare eigenaardige ruwheid, maar ook met al hare goedhartigheid voorgesteld. Als Robbeknol aan deze, tot hare groote stichting, een stuk uit de Schrift heeft voorgelezen, geven zij hem daarvoor te eten.

T'huis snoeft Jerolimo meer dan ooit: eindelijk geeft hij zijn dienaar, tot diens verbazing, een stuk geld om er een maaltijd voor te koopen. Terwijl Robbeknol mijmert over de lekkere beten, die hij zich aanschaffen zal, komt eene lijkstatie op hem toe. De weduwe, die het lijk volgt, klaagt, dat men het heendraagt

„In het huys daer men weet van drincken noch van eten,"

hetgeen Robbeknol, die meent, dat daarmee hunne woning bedoeld is, met angst vervult.

Vierde bedrijf. Byateris, uitdraagster en koppelaarster, op weg naar de „lommert", gunt ons al pratende een blik in haar bedrijf. Inmiddels is de Jonker met zijn page aan den maaltijd, die opnieuw tot allerlei gezwets aanleiding geeft. Dan worden wij weer

Digitized by Google

op de straat verplaatst: gierige Geeraert, de huisbaas, de type van den vrek, heeft zich opgemaakt om zijne achterstallige huishuur op te halen. Hem ontmoet Byateris, en na een praatje blijkt het, dat zij beiden Jerolimo om geld gaan aanspreken. Deze laat hun door zijn bediende zeggen, dat hij het met allerlei groote koopmanschap veel te druk heeft om hun te woord te staan; maar het razen der feeks doet hem eindelijk beloven, dat hij den volgenden dag tot den laatsten penning toe zal betalen, waartoe hij zich op de beurs duizend pond zal doen „afschrijven". Maar in werkelijkheid pakt hij zich met stille trom voort.

Vijfde bedrijf. De schuldeischers, om het ledige huis verzameld met Schout en Notaris, [1]) kijven onderling en met die ambtenaren. Er is niets in huis dan een schamel bed, dat ten slotte door den Schout voor de gerechtskosten wordt in beslag genomen.

De kale, grootsprekende Brabantsche Jonker, met zijne leege beurs en zijn barbaarsch „revelduytsch", die zichzelf, ondanks zijne maatschappelijke en zedelijke berooidheid, in zijne dwaasheid *au sérieux* neemt, en verwacht, dat anderen dat ook doen zullen, — die pocher zou altijd en overal een comisch type zijn, maar was het in Bredero's dagen bijzonder te Amsterdam, en dubbel op het tooneel der *Academie*. Hetgeen buitendien deze figuur zoo bijzonder welkom moest maken bij het echt Hollandsche publiek was, dat zij als tegenstelling zoo duidelijk deed uitkomen, dat, schoon de Amsterdamsche burgerij wat minder hoofsch van vormen was, ze dit ruimschoots vergoedde door eene eerlijkheid en goedhartigheid, die wel zooveel te beteekenen hadden. En dit thema vooral heeft de dichter als kunstenaar, aanschouwelijk en echt comisch, ontwikkeld: zijne boert verheft zich daardoor niet zelden tot humor.

De persoonlijkheid van Jerolimo, den comischen held van het stuk, is meesterlijk geteekend en schitterend van koloriet, ofschoon men moet erkennen, dat ze niet vrij is van naar caricatuur zweemende overdrijving. Dit lag trouwens al in het onderwerp; en het is natuurlijk, dat Bredero zijn dartelen luim niet heeft bedwongen, toen het gold, den man, dien hij aan den algemeenen lachlust

1) De door Bredero ten tooneele gevoerde notaris Johannes Pilorus was evenals doctor Soholl een buurt- en tijdgenoot van Bredero. Zie mr. N. De Roever, *Brederoo's onderhuis*. (*Brederoo-album*, bl. 87.)

Digitized by Google

wilde prijs geven, nog bespottelijker te maken. Ondanks of onder die overdrijving had men stellig den Ridder in den Jonker herkend. Terstond na de vertooning was dit door de stad gebazuind. Bredero zelf erkent, dat het stuk door eenige geleerde lui „met sommige hypocrytsche schijnheylighe" op de spraak was gebracht; ja, zegt hij,

..Deghene die ick heb gheraeckt
Onwetens, hebben my ghelaeckt."

Hoe het met die *onwetendheid* gesteld was, hebben wij trachten in het licht te stellen. Maar hij doet zijn best om de aanklacht van zich af te weren. „God is 't bekend," zoo schrijft hij, „dat ick niet uyt haet, noch om yemandt te vertoornen noch te verbitteren, maer om my en alle menschen te verlustighen en verbeteren ghedicht en gheschreven hebbe".

Om aan alle praatjes een eind te maken liet hij het stuk drukken; — denkelijk ook wel om enkele al te bijtende toespelingen er uit weg te kunnen laten, die misschien bij de vertooning den meesten aanstoot hadden gegeven.

In de voorrede wijst hij er op, met hoeveel zorg hij er naar gestreefd had om elken schijn van personaliteit te vermijden, en daarom „die beleeftheyt gebruyckt", de gebeurtenissen in vroegeren tijd te plaatsen, „op dat men te minder beduydenisse op de teghenwoordighe levende soude maken". Ten einde dat wèl in het oog te doen vallen heeft hij zelfs verscheiden tooneelen in zijn drama opgenomen, die, hoe levendig en boeiend ook op zichzelf, daarin toch minder t'huis hooren, als slechts „met een fijnen draad aan het weefsel van het stuk vastgeknoopt" (Verwijs). Daartoe rekene men de tweede helft van het eerste bedrijf. De hondeslager met de baar en de „drie ouwe klouwers" dienen daar alleen tot aanwijzing van den tijd, „namentlijck de sterfte over meer dan veertigh jaren", gelijk het in den „Inhoudt" heet

Zoo die figuren, juist om de tijdsbepaling, in de schildering niet gemist kunnen worden, door de uitgebreidheid, die de tooneelen, waarin zij optreden, erlangd hebben, worden zij een *hors-d'œuvre.*

Ook de overige tafereelen vormen eene bonte mengeling, maar hebben toch meest alle het doel om de comische dwaasheid van den Jonker, en het nadeel, dat de goedronde Hollandsche zeden

Digitized by Google

door de overkomst van zulke sujetten leden, beter te doen uitkomen, hetzij door al het licht op den hoofdpersoon saam te trekken, hetzij door de hoofdgedachte in tegenstellingen des te sterker te doen uitkomen.

De tooneelen, waarin vooral het comische element op den voorgrond treedt, behoeven we niet nader aan te wijzen; wel moeten we de aandacht vestigen op die, waarin aan de ethische strekking meer plaats wordt ingeruimd.

Men vergete toch niet, dat Jerolimo niet bloot als praalhans, maar ook als bankroetier wordt geschilderd. Te Antwerpen heeft hij „schandelaijck ghefalgheert", en in Amsterdam maakte hij het niet beter. Tegen die vreemde gelukzoekers, waarvan er meer in Holland waren dan wenschelijk scheen, trok Bredero met warmte te velde: hunne „verdoemelijcke schelmery" stelde hij aan de kaak en waarschuwde er tegen [1]).

In dat licht nu beschouwe men de tooneelen van het derde bedrijf: vooreerst het gekeuvel der drie patriotten en het afkondigen der stadskeur ter puie van 't Stadhuis; maar niet minder het optreden der drie „spinsters". Schetsen ons de oude mannekens „met haar slechte (d. i. eenvoudige) manieren, spraeck en kleedinge. de oprechte slechtheid der Amstelredammers", gelijk de „Inhoudt" zegt, hetzelfde wordt met de „spinsters" beoogd. Wel zijn ze ongeslepen van vorm en vrij ruw in den mond, maar niet minder goedhartig en brandend van Christelijke liefde; en uit haar gesprek blijkt overvloedig, dat die eigenschappen onder de Amsterdamsche gemeente niet vreemd waren

---

1) Men hoore hem in het voorbericht: ..Ick kent, het is een slapheyt in myn, dat ick de eereloose-gheen-noot-hebbende-moetwillige-Banckeroetiers (die haar goet aansien en gheloof by die lieden met eeren misbruycken, en diefsghewijs de vromen t'haren onbruyck arm en ellendich maken) niet en kan troetelen noch na de mondt spreken, ghelijckerwijs alsser veel fielen en rabauwen doen, die de buyt t'samen staan, of die aan 't selve evel sieck zyn, en wel lichtelijck den eenen dach of den anderen het opgheven en deur gaan sullen. Ick ben soo kleen als ick mach, maer soo groot en goedt van ghemoedt: dat ick so een stucke-drochs niet en kan toestaan, soo een verdoemelijcke schelmery, noch ick en kan niet onbeklaaght noch onbeschreyt laten, deghene die door onghevallen tot een bedroeft verloop moeten komen." Hoe de vreemdelingen van minder allooi leefden, is boven blz 240—242, geschetst.

Digitized by Google

Zoo deze tooneelen bij den eersten oogopslag den schijn hebben van in geen dadelijk verband te staan tot de handeling, zij hangen toch zoo nauw samen met 's dichters hoofdgedachte, die door de tegenstelling te sterker uitkomt, dat men het moet toejuichen, dat hij zijn denkbeeld zoo aanschouwelijk heeft uitgewerkt; ofschoon men ook de vraag niet kan onderdrukken, of hier zijn talent niet al te kwistig was. Die gedachte dringt zich echter nog sterker en met meer recht op bij de beschouwing der figuren van Byateris en Gierige Geraert in het vierde bedrijf. Zij zijn ontegenzeggelijk voor den gang van het stuk onmisbaar, doch zij worden met het oog op de evenredigheid der deelen en de eischen der perspectief veel te uitvoerig geschilderd. De achtergrond komt te veel naar voren.

De bespreking van het stuk brengt ten duidelijkste 's Dichters uitnemende verdiensten aan den dag, maar doet ook zijne gebreken scherp uitkomen.

Tot de eerste behoort ontegenzeggelijk een comische aanleg, waarin hij door niemand onder zijne landgenooten is geëvenaard. Niet minder treffend en onovertroffen is zijne levendigheid van voorstelling. Die eigenschappen, in verband met zijne studie van het leven, stelden hem in staat personen ten tooneele te brengen, die door teekening en koloriet al de aantrekkelijkheid van het leven hebben. Wat hij met zijn tooverstaf aanraakt, krijgt voor ons een werkelijk bestaan.

De eigenschappen, die hem tot onzen eersten comischen Dichter stempelen, zijn van geheel persoonlijken aard. De gebreken daarentegen, die hem aankleven, komen ons voor slechts ten deele individueele fouten te zijn, en in groote mate op rekening van zijn volk en zijn tijd te moeten worden gesteld. Een geheel persoonlijk karakter draagt zijne al te groote weelderigheid: een gebrek trouwens, dat menigeen hem zal benijden. Maar toch, dat niet besnoeien zijner levendige verbeelding, waardoor de eenheid van het kunstwerk zoo al niet geheel verloren gaat, dan toch vaak merkelijk overschaduwd wordt, is een gebrek. Het lijdt evenwel geen twijfel, of hij zou zich daarvan gaandeweg ontdaan hebben. Hij was te veel Kunstenaar (Dichter en Schilder), om niet te voelen, dat er pas eenheid in eene schilderij ontstaat, als hare verschillende gronden uit elkander gehouden wor-

Digitized by Google

den. Hij heeft zich blijkbaar een tijdlang tot die uitvoerige teekening van al zijne comische figuren laten verleiden door de ervaring, dat ze grooten bijval vonden onder het publiek, met en om hetwelk hij zich vaak ook vermeide in grover en onkiescher boert, dan misschien zelfs in zijn tijd volstrekt noodig was. In den *Spaanschen Brabander* begint hij ontwijfelbaar naar kiescher voorstelling te streven. Wij zien daarin het bewijs, dat het voorbeeld van Hooft niet voor hem verloren was gegaan. Zonder iets van zijn luim op te offeren heeft hij hier sommige tooneelen met eene kieschheid behandeld, die volgens de juiste waardeering van Bakhuizen Van den Brink [1]) „met wezenlijk aesthetisch talent deed vermoeden, wat men niet wilde zeggen."

Zijn juist inzicht in dit deel van zijn kunstvorm waarborgt ons, dat ook die andere wenschelijke besnoeiing niet zou zijn achterwege gebleven.

Maar er is een derde, meer wezenlijk gebrek, dat geen aandachtigen beschouwer kan zijn ontgaan: het volstrekt gemis aan handeling.

Niemand, die Bredero's werk heeft gelezen, zal thans nog beweren, dat het „niets meer dan de afspiegeling der platte waarheid gaf"; niemand zal aan het stuk eenheid van gedachte ontzeggen. Maar dat is niet genoeg om het tot een *dramatisch* kunstwerk te stempelen. Gemis aan *handeling* kan in het Drama niet vergoed worden door eene reeks van tafereelen, waarin de figuren hun wezen alleen openbaren door redeneering en verhaal.

Men heeft, op het voetspoor van Bakhuizen, beweerd, dat die uitweidingen en verhalen uitgelokt werden door den geest des tijds; dat de dichters er zich met bijzondere ingenomenheid op toelegden, omdat de toeschouwers den schouwburg niet bezochten om te zien, maar vooral om te hooren; „en de lange maar geestige uitweidingen, de ingevlochten verhalen — in de plaats getreden van de nog voor kort in zwang zijnde moralisaties der Rederijkers —

---

1) T. a. pl. bl. 567. Wij hebben het oog op de samenspraak der twee „snollen," die hij meende „van hare neeringh" te moeten laten spreken, „alsoo 't oock wel te dencken en ghelooven is, dat sy de Schriftuur niet al te kies, te keurlyck en te scherp-sinnigh doorsoecken, en meer met vleeschelycke dingen haer bemoeyen, dan datse met over-natuurlijck verstant, landen en luyden in de waegh-schale stellen."

Digitized by Google

waren hun (niet alleen) geen hindernis, maar werden met welgevallen aangehoord" [1]).

Ik stem dit laatste volgaarne toe; maar is het juist, daaruit af te leiden, dat de dichters die verhalen in de plaats stelden van handeling, alleen om aan den eigenaardigen smaak van het publiek te voldoen?

Men heeft hetzelfde betrekkelijk het Treurspel in de zeventiende eeuw beweerd, en Willem De Clercq herhaaldelijk nageschreven, dat „het volk, nog minder op tooneelvertooningen verlekkerd, deze soort van verlustiging meer als het hooren van een dichtstuk beschouwde" [2]).

Ik betwijfel dit ten sterkste. Vooreerst, omdat uit het gemis der meest wezenlijke dramatische eigenschap, zonder welke wij bij de vertooning koud blijven, uit den aard der zaak geene aantrekkelijkheid voor het publiek uit welken tijd ook kon ontstaan. Ten anderen, omdat het volmaakt in strijd zou zijn met dien smaak voor aanschouwelijke voorstellingen, die de burgerij al vroeg kenmerkte. En zij had dien niet afgelegd; want de ervaring leert, dat juist de spektakelstukken van Rodenburg en Coster evenals de zeer bewogen Spaansche drama's en die uit de school van Jan Vos grooter toeloop hadden dan de verhalende en redeneerende classieke dramatische gedichten van Vondel, hoe vol poëzie ook.

In het Blijspel werken uitweidingen niet zoo storend als in de Tragedie, omdat ze inderdaad het comisch element soms versterken; en toen Bredero in dit opzicht kunstjuweeltjes had geleverd, beijverde ieder zich om hem daarin na te volgen. Maar wanneer ze de handeling vervangen, ontstaat toch geen echt kunstwerk. Nog veel minder in het Treurspel, waar de werking van het geheel welkomen wordt verlamd, als aan het verhaal te veel plaats wordt ingeruimd.

Zoo alle onze dramatische Dichters, Vondel op tragisch gebied zoowel als Bredero op comisch terrein, aan dit gebrek hebben toegegeven, dan rijst de vraag, of dit niet moet worden verklaard uit gemis aan *vindingskracht,* uit gebrek aan scheppend vermogen. En als men den blik over het geheele veld onzer

1) Dr. E. Verwijs, Inleiding op den *Sp. Brabander*, bl. XXI.
2) Verg. ook Van Lennep, *De Werken van Vondel*, II D., bl. 512.

Digitized by Google

Poëzie laat waren, dan is het niet onnatuurlijk, dat men tot de slotsom komt, dat hier aan geene bloote leemte in de individueele kunstenaarsgaven der twee genoemde dichters kan gedacht worden, maar dat het een gebrek schijnt, onzer Hollandsche natuur eigen. Wij konden herhaaldelijk opmerken, dat, waar wij steunen op de ons eigen gave van waarneming der voorvallen van het dagelijksch leven, ons volk vormkracht genoeg heeft om het waargenomene treffend weer te geven; en daar het juist de comische tegenstellingen waren, waarvoor wij een bijzonder oog hadden, zoo moest wel de comische Poëzie in volle frischheid ontluiken in den vorm van Boerde en Klucht. Maar van het oogenblik, dat het begluren der werkelijkheid niet meer voldoende is, dat men het rijk der idealen moet betreden en vrij spel laten aan de scheppende verbeelding, — van dat oogenblik houdt onze plastische kracht op.

Vandaar, dat ons middelnederlandsch tijdperk zoo overarm is aan oorspronkelijke gewrochten. Vandaar voortdurend die overvloed van bespiegelende poëzie, waarbij, in steê van schildering, beschrijving en redeneering zoo op den voorgrond staan. Vandaar, dat de volkssmaak voor het romantische drama slechts kon worden gevoed met vertaalde stukken, aan het Spaansche of Engelsche tooneel ontleend; en vandaar in later dagen treurspelen zonder handeling; vandaar ook een Blijspel, dat zich nooit tot dramatische volkomenheid ontwikkeld heeft.

En dat op den dag van heden, ondanks den onmetelijken vooruitgang der beschaving, ondanks onze kennis van de dramatische meesterstukken van den ouden en den nieuwen tijd, dit scheppend vermogen niet bij ons als nationale eigenschap is ontwaakt, blijkt wel uit het kleine getal boeiende romans, waarop wij hebben te wijzen, en vooral uit het nog steeds ontbreken van een nationaal Tooneel. Zou dit alles niet de straks gewaagde uitspraak rechtvaardigen?

Bredero zou zeker, wanneer hij niet op jeugdigen leeftijd aan de Kunst ontrukt ware, nog in menig opzicht zijn vooruitgegaan; maar niets is er in zijn eigen verleden noch in den aard van ons volk, dat, ondanks zijn werkelijk uitstekend comisch talent, de verwachting wettigt, die meer dan eens is uitgesproken, dat hij ons eenmaal een volmaakt blijspel zou hebben geschonken. Hij bezat in verwonderlijke mate de luim, de gave der schalksche

Digitized by Google

opmerking en der teekening van comische persoonlijkheden, die al onze echt Nederlandsche kunstenaars kenmerken; maar de gave der schepping was hem evenmin als iemand van onzen landaard verleend.

Toch hebben zijne comische voortbrengselen, hoewel hij ook het laatste woord op dit gebied nog niet gesproken had, betrekkelijk hooger kunstwaarde dan het langwijlige classieke Treurspel, dat weldra op ons tooneel het volksdrama zou bekampen. Daarenboven waren zij in harmonie met het volkskarakter, en het liet zich daarom aanzien, dat door zijn voorgaan aan Klucht of Blijspel eene bloeiende toekomst gewaarborgd was.

En toch vindt men zich in die veronderstelling bedrogen. Wel telt men in 't vervolg onze kluchten bij honderden, doch in steê van vooruitgang is stilstand en terugtred maar al te merkbaar; in die mate, dat Verwijs, die toch niet jufferachtig vies was, wel moest waarschuwen [1]) tegen „dat tal van blijspeldichters, die zich vaak alleen ten doel stelden door ruwheid en platheid den smaak des volks te streelen, die bijna niets dan vuiligheid ten beste gaven en daardoor walging en verveling verwekken, ruwheden, die niet door daarmede gepaard gaand vernuft en geest worden goedgemaakt". Wij hoorden, hoe hevig Rodenburg er reeds tegen uitvoer, en eén man zoo weinig preutsch als Huygens gewaagde van kluchten „die het haer doen steigh'ren in 't verhael".

De oorzaak van dien achteruitgang is als met een vinger aan te wijzen. Zoo het al toegegeven moet worden, dat het comische Drama, wegens het aangestipte nationale gebrek, zich waarschijnlijk niet tot de volmaaktheid zou verheven hebben, het valt toch niet te loochenen, dat het, door de meest beschaafden en geletterden gesteund en gekweekt, zich binnen de mogelijke sfeer niet alleen had kunnen handhaven, maar zelfs ontwikkelen. En wie weet, wat er zoodoende nog van zou gegroeid zijn!

Maar het had juist te kampen tegen het Classicisme, 't welk deftigheid en fatsoen en Latijnsche modellen boven alles stelde.

Het Blijspel kan alleen tieren op den bodem van het volksleven; en dat was te plat, te onromeinsch voor de fijne lettervrienden. Had men op het volkstooneel dien heidenschen Parnas willen

1) Inleiding op den *Sp. Brabander* bl. XI.

Digitized by Google

vieren, dien men in den mond moest hebben om Dichter te heeten, men had kans gehad hetzelfde antwoord te krijgen, dat in den *Spaanschen Brabander* Trijn Jans op de verheven poëtische toespraak van den Jonker gaf:

„Met oorelof, mijn Heer, ick kan u niet verstaen,
Ghy spreeckt als een Portegijs of als een Italiaen,
Ghy loopt ons veel te hooch met u poëtiseren."

Ofschoon eene enkele maal een der aristocratische Renaissancemannen zich verwaardigde tot de laagte van het volkstooneel af te dalen, als Hooft met den *Warenar* en nog een verloren stuk [1]), of Huygens met zijn *Trijntje Cornelis*, in het algemeen trokken de „Heeren" den neus op voor volkstoon en voor volkstoestanden. Deftige, ernstige helden op antieke cothurnen, schoon met looden schoenen gaande, trokken hen meer aan. En de talentvolle burgerzonen zelfs, die onder hunne vleugelen opgroeiden, plooiden zich naar den voornamen smaak. De waarlijk geniale glazenmaker Jan Vos schreef ééne klucht, die zeker niet zijn beste werk is; de kousenkooper Joost Van den Vondel bezondigde er zich in 't geheel niet aan, ofschoon zijne hekeldichten laten gissen, wat hij op comisch-dramatisch gebied had kunnen voortbrengen.

Hij was evenzeer tegen den inhoud als den vorm der kluchten gestemd, en op later leeftijd, in 1650, geeft hij aan dien tegenzin onverholen lucht. Immers in zijne *Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste* wijst hij er op, hoe de Poëzie met betrekking tot de zeden „jammerlijck misbruickt wordt"; en, zoo gaat hij voort, „gelijck het zwaerste meest weeght, zoo moet men zich wachten voor ongebondene en oneerlijcke woorden en vonden, daer niet dan laster voor den Dichteren in 't algemeen uit ontstaet: want

1) Dat Hooft meer in den trant van den *Warenar* geschreven heeft, mag men opmaken uit een brief van 12 April 1631, aan Huygens, waarin hij dezen noodigt „eenen dagh Muidens gast te wezen, *op een potjen oft twee van de kost, die haer in den Warenar zoo bijster scheen te monden.* Ick zondt ze wellicht over; maer men vint wijnen, die tegen 't water niet en moghen, en op zee uitteeren Aen 't schenken is ook wat geleghen: ende dient wel van mijn' handt gedaen: zijnde 't Amsterdamsch een' spraeck daer alleman niet in uitgeleert is."

Zou het stuk al te ondeugend zijn geweest en door den auteur vernietigd?

Digitized by Google

dit gaf oorzaeck dat eertijts de Rederijckkamers gesloten, de tooneelen verboden wierden. Indien men bordeelspreucken en spreeckwoorden, en vuilicheit van hoeren en boevejaght uitbant, zoo zal de Schouwburgh een eerlijck tijtverdrijf strecken, en oock voor deftige lieden openstaen. Wie zich hier tegens verloopt, bederft de zeden, en den luister van zijn werck". [1])

Die tegenzin was zeker vooral opgewekt door de latere platte kluchten zonder eenige verdienste, waarop wij wezen; maar had toch ook zijn grond in een volslagen gemis aan sympathie voor een echt volkstooneel; een gemis door Van Baerle, Vossius en de overige geleerde vrienden dagelijks bij hem aangekweekt

Allen hadden slechts smaak in het classieke Treurspel. Vondel, die door zijn groot talent en grooten ijver veel invloed had, gaf het voorbeeld en sleepte anderen mee. En zoo kwam het, dat wij, ondanks eene tijdelijke en talentvolle poging om het romantische volksdrama te doen zegevieren, ondanks de latere pogingen om het door vertalingen althans op het tooneel te houden, weldra geheel onder den plak der Latijnsche Muze zaten, en dat zoowel het nationaal ernstig Drama als het Nederlandsche Blijspel een te vroegen dood stierf.

---

1) *Vondel's Werken*, VI D., bl. 50.

Digitized by Google

XVII.

HOOFT EN DE MUIDERKRING.

De oorzaak der nu volgende tijdelijke overheersching van het Classicisme lag in den overwegenden invloed, dien eene vereeniging van talentvolle mannen oefende, welke allen geheel classiek gevormd waren en zich onder de banier van den Muider Drost schaarden, om, onder zijne aanvoering aan hunne beginselen de overwinning te bezorgen.

Toen omstreeks 1620 Coster zich van de *Academie* terugtrok, zooal niet vroeger, liet ook Hooft, de nadere betrekking tot de Amsterdamsche tooneelisten varen. Hij bepaalde er zich van nu af aan hoofdzakelijk toe, om als Dichter en Maecenas zijn invloed op het gebied der letteren te doen gelden.

Steeds was de woning van een aanzienlijk lettervriend het middelpunt geweest, waar de „geesten" zich verzamelden. Eerst was het *Meerhuyzen*, de „Muzentempel" van Spieghel; toen, het gezellige huis van „den ronden Roemer." Deze stierf als drie-en-zeventigjarig grijsaard in 1620; maar de kring, die zich om hem placht te verzamelen, spatte daardoor niet uiteen. Een tijdlang, zegt men, zouden ook na zijn dood nog „letterkundige bijeenkomsten" ten zijnen huize gehouden zijn, hetgeen echter wel eene dwaling van Brandt zal wezen [1]); maar ook Hooft ontsloot meer dan vroeger voor zijne kunstvrienden zijne woning, welke voor de Nederlandsche letteren in nog grooter mate werd, wat Roemer's huis daarvoor geweest was.

De huiselijke kring van den Drost, vooral op „'t hooghe Huis te Muiden," had velerlei aantrekkelijkheid. Vooreerst de gulheid en hoffelijk van den gastheer, die er wel van hield de rol van

1) Zie N. Beets, *Alle de gedichten van A. R. Visscher*, I D., bl. 4.

Digitized by Google

aristocratisch Maecenas te spelen; dan de schoone kersen, de geele en blauwe pruimen, de suikerpeeren en „perzen", of de „gesuikerde aardbeezen" van boomgaard en tuin; voorts de uitnemende Fransche en Rijnsche wijnen, die de goed voorziene kelder opleverde [1]); eindelijk en voornamelijk de liefelijke muziek en de geestige kout, die men er steeds genoot.

Hooft was naar zijne eigen woorden [2]) „een vuurige beminner, maar geen kenner" van muziek; daarentegen „troonde" zijne schoone eerste gade

„met vingers wis en snel
Vlaeyende wijsen wt het sangrich snaerenspel" [3]).

terwijl de tweede weldra „zoet op het klavesimspel begint te worden" [4]). Geen wonder, dat het vooruitzicht van gezang of snarenspel meestal tot lokaas diende, waarmee hij zijne vrienden naar Muiden „belas" [5]). Daar vond men b. v. de leerlingen van den jongen organist Dirk Swelinck, zoon van den beroemden toonkunstenaar Joan Pz. Swelinck, [6]) en zelf een uitmuntend musicus. Van dat geslacht getuigde Vondel, [7]), dat zij

„zongen
Een eeuw den Aemstel toe met hemelsche orgeltongen,"

gelijk hij van den zoon, bij diens dood zei: [8])

„Hoe juichte 't hart van oude en jongen,
Wanneer zijn vingers ongedwongen
Op noten en op stecken sprongen!
Men kon, door kerkgewelf en kooren,
Den Vaader in den zoone hooren."

Hooft was een vriend des beroemden vaders geweest [9]), die in 1621 overleed, en stelde den hoogsten prijs op den zoon [10]). Of

1) Verg. o. a. Hooft's *Brieven*, II D., bl. 91, 195 enz.
2) *Brieven*, IV D., bl. 52.
3) *Gedichten*, uitg. van Leendertz, I D. bl. 101.
4) *Brieven*, I D., bl. 349. 5) Zie b.v. *Brieven*, III D., bl. 258.
6) Men vergelijke over dezen en zijne familie het stuk van Ch. M. Dozy, *Jan Pietersz. Sweelinck en andere organisten* (Oud-Holland III, 277—303).
7) Van Lennep's *Vondel*, V Deel, bl. 557.
8) Aldaar, VI Deel, bl. 126. 9) *Brieven*, II D, bl. 68.
10) Toen Maria de Medicis Amsterdam zou bezoeken, schreef de Drost aan Barlaeus: „Eene der onthaelingen, die, mijns bedunkens, meest by haer zouden geacht worden, zoude een' treflijke muzijk zijn. Over zulks ('t zy de Heeren zich der kosten ontzien) waer het wel raedzaem, eenige vermaerde konstenaers uit

Digitized by Google

hij wel als huisvriend te Muiden verkeerde, valt te betwijfelen, evenmin als de muzikale pastoor Ban, met wien Hooft eerst in 1640 in aanraking kwam, toen Ban sommige zijner zangen op muziek zette [1]). Maar wie wij er des te vaker aantreffen, 't zijn Tesselschade Roemers, en Juffrouw Francisca Duarte, „de Fransche Nachtegael," die er de vrienden op muziek en zang vergastten [2]), gelijk deze op die tractatie werden genoodigd. Dan eens zijn het „vijf oft zes paer vrienden," onder welke Hooft's zwager Baeck, Reael, Wickevoort [3]); dan weer Mostart, Verburgh, Brosterhuyzen, benevens „zekere Heeren uit den Haeghe" [4]).

Een anderen keer zien wij „Tesseltje" genoodigd „om Marino te helpen lezen" [5]); dan weer is het Baeck, die met Dr. Pauw bescheiden wordt „om een' Poëtschen maeltijdt te houden, mits Vondelen aangeboden heeft ons zijn vijfde Boek der Constantinade voor te lezen" [6]). Of wel Barlaeus wordt uitgenoodigd naar Muiden te komen, met deze toevoeging: „U E. troone (is 't mogelijk) den Heer Mostaert meê. Alle spijs zal te beter smaek hebben met die saus. Dan zullen wy 't vonnis vellen over die

---

andere steeden t' ontbieden, ende daer in te volgen den raedt van den Orgelist meester Dirk Sweeling, wiens gelijk ik meine dat zy nooit gehoort heeft, zulke hy tot een fraai sieraedt der stadt zal dienen." *Brieven*, III D., bl. 263. Verg. ook II D., bl. 73. Zie over hem Heije in de *Bouwsteenen*, *Tweede Jaarboek der Vereeniging voor Noord Nederlandsche Muziekgeschiedenis* bl. 77—81 en voornl.: Const. Huygens, *Pathodia sacra et profana*, en *muziekale briefwisseling*, bewerkt door prof. Jonckbloet en prof. Land. (*Uitgegeven door de Vereeniging voor Noord-Nederlandsche Muziekgeschiedenis*).

1) Zie Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 249 vlg.: bl. 51; III D, 381.

2) Zie b. v. Hooft's *Brieven*, I D., bl. 201; II D., b'. 194, 317, 374. III D., bl. 1, 68, 154, 249, 258, 259 enz.

Eene enkele aanhaling, om te doen zien, hoe hoog Hooft beider talent stelde, uit een brief aan Tesselschade, *Brieven*, II D, bl. 215:

„Me Joffre, U. E. heeft tot noch toe, met haer keel, de minnende harten in 't vier, menschen en dieren op aerde, de voghelen in de lucht verheught. Nu zy ook de visschen in 't water weet t' onthaelen, en hen te doen hoveren, moet ick bekennen dat ze is *à tout faire*, ende goedt voor alle elementen. Joffrouw Duarte zal my vergeven, dat ick d'uwe voortaen boven de haere stel," enz. Barlaeus zei van beiden (Poëmatum Parte II, pag. 432):

„Quae canitis, quales non cecinere Deae."

3) *Brieven*, II D., bl. 195. 4) *Brieven*, II D., bl, 317, 320.

5) Aldaar, bl. 374. 6) Aldaar, III D., bl. 3.

Digitized by Google

doorluchtighe gedichten [van Barlaeus zelf], door weldaedt der welke onze Muiden

Tantum alias inter caput extulit urbes.

Ook heb ik noch wat nieuws van den Heere van Zuilekom, ende spaere 't tot banket" [1]). Of wij vinden Vondel met Dr. Coster, den Dichter, te Muiden, waarheen de laatste zich begeven had „om eenighe bezonderheit van den slagh van Heiligerlee, daer de Geuzen haer' eerste zeghe behaelden, te verrekenen: want zijn vader z. g. heeft ze helpen winnen" [2]). Of Baeck, Mostart en Vondel zijn om 's Drosten disch geschaard om over de buitenlandsche politiek van den dag te praten [3]).

Maar hoe zouden wij aan een einde raken, wilden wij elke gelegenheid aanstippen, waarbij vrienden te Muiden genoodigd werden!

Onder de mannen van wetenschap en talent, die tot den Muiderkring, althans tot de vrienden van den Drost behoorden, noemen wij, buiten de reeds vermelde nog Huig De Groot, Rutger Wessel Van den Boetzelaer, J. Van Wicquefort, de Raadsheeren Rochus Van den Hoonert, Nik. Van Reygersbergen, George Doublet; den Voorzitter van den krijgsraad, Generaal Jacob Wijts; den Fiskaal en Dichter Nikolaas van Kinschot; Professor Tulp; den Advocaat Plemp; Bredero, Van der Burgh en Brosterhuyzen, die Castor en Pollux van den Nederlandschen Parnas [4]); wat later Van Baerle en Vossius; nog later Jan Vos en Reyer Anslo, en, dien wij het minst mogen vergeten, Constantijn Huygens, welke, ofschoon maar zelden te Muiden, in zeer drok en vertrouwelijk verkeer met Hooft en zijne innigste vrienden stond. Eenige leden van dien kring zullen wij later meer uitvoerig bespreken, anderen gaan wij met stilzwijgen voorbij, terwijl sommige hier althans met een enkelen trek moeten worden geschetst.

In de eerste plaats behooren te worden herdacht de dochters

---

1) Hooft's *Brieven*, III D., bl. 156. 2) Aldaar, II D., bl. 191.

3) Aldaar, II D., bl. 284.

4) Zie over den eersten vooral Dr. Van Vloten in de *Dietsche Warande*, V D., bl. 211 vlgg.; over den tweeden Barlaei *Epistolae* p. 834 en Dr. Van Vloten in de *Nederl. Volksalmanak*, 1858 bl. 80 vlg.

Digitized by Google

van Roemer Visscher [1]). Van zijne drie spruiten, de twee vroeggestorvenen niet meegerekend, is de middelste, Truitje, onberoemd gebleven. De beide anderen, Anna en Maria Tesselschade [2]) hebben eene eervolle plaats onder de Nederlandsche vernuften ingenomen. Beiden waren met buitengewonen aanleg begaafd, in menige kunst bedreven [3]) en beoefenden de poëzie met goed gevolg. Toch waren het geene pedante *bas-bleu's*, maar zooals Van Lennep ze terecht geschetst heeft [4]), „bovenal meisjens van fijne beschaving, aangenaam en lieftallig van omgang, in zang en snarenspel, in 't Fransch en Italiaansch bedreven, en ten volle de kunst verstaande, om door nu eens vrolijk, dan weder leerzaam onderhoud, hare gasten bezig te houden". Dit past vooral op de jongste. Intusschen gaf Anna, hoewel meer stemmig, haar niets toe. Terecht kon Vondel (in 1624) aan „de Rey der Hemellien" bij hare geboorte deze voorspelling in den mond leggen [5]):

„De tijd genaekt, dat om den lofkrans te bejagen,
Ghy noch Arachne met uw naeldwerck uyt zult dagen:
Nature met 't pinceel, graefyzer, kole, en krijt:
Polymnia met zangh: Erato met uw snaren:
De schrijvers met uw pen, die in elck een zal baren
Verwonderingh, als ghy der schrijvren Phoenix zijt.

1) Hij had ook een zoon Pieter Rz. Visscher geheeten, die in 1628 Secretaris der Oude Kamer was en aan wien G. Nollens eene povere klucht opdraagt, omdat hij aan hem het onderwerp ontleend had. Zie Dr. J. H. Gallée in den *Ned. Spectator* van Sept, 1877. Deze Pieter stierf ongehuwd. Zie de geslachtslijst van R. Visscher door Unger (Oud-Holland III bl. 165). — Nog was een J. Visscher, met de spreuk: „Men moet daer aen" lid der Kamer. Kan dit dezelfde Jan Jacobsz. Visscher, schilder en glasschrijver zijn, wien G. A. Bredero over het verval der Kamer „In Liefde Bloeiende" klaagde? vgl. De Roever's Geslachtlijst van Roemers Visscher (Oud-Holland I 247). Hij schreef een quatrain op den dood van Brederoo."

2) Een gril haars vaders noemde haar aldus naar eene zeeschade, die hij kort voor hare geboorte bij Texel geleden had.

3) In 1612 schreef de latere Harderwijksche Burgemeester Ernst Brinck in zijne *Memorabilia*, na een bezoek aan Roemer gebracht:

„Romer, die Visscher, iste Belgicus Martialis, heeft 3 dochters, die alle in seer fraye exercitiën sijn opgetoogen, connen seer fray Musyque, schilderen, in glas snijden, ofte graveren, refereyn maken, emblemata te inventeren, alderley manufacturen van borduren, oock goet swemmen, en het sich geleert hebben in haer vaders tuyn, alwaer een grachte met water was extra urbem." *Ernst Brinck geschetst* door Jhr. Mr. F. A. Ridder van Rappard, bl. 30.

4) Van Lennep's *Vondel*, I D., bl. 625.

5) Van Lennep's *Vondel*, II D., bl. 210.

Digitized by Google

Der kunstbemindren oogh zal gaen de muren vryen,
Die rijcklijck zijn bekleed met uwe schilderyen:
De spiegelglasen die te cierlijck zijn vermaelt:
De boecken gestoffeert met duysenderley dingen,
Vol kunst, vol printen en verscheiden teeckeningen:
De zyde stoffen die gezielt zijn van uw naeld.

Maer dit zal 't minste zijn, wanneer de Faem zal loven
Uw rijm, en proze, dat zijn ziel ontfingh van boven,
Als Grotius verstomt: als Cats zoo bril toekijckt:
Als Hooft verwondert staet: als Heyns met zijnen Schrijver
Uw gulde veerzen leest, en d'een uyt grooten yver
By Pallas, d'ander u by Sappho vergelijckt.

Wanneer ghy met uw dicht verdient de lauwerbladers,
En ciert de *Poppen*, en uytbeeldingen uws Vaders 1),
Die u in wijsheyds school van jonghs heeft opgequeeckt,
Wie van uw Spreucken, en uw Rijmen komt t'erkouwen
Zal roepen: dit 's geen maeghd, noch van 't geslacht der Vrouwen,
't Is Maro die hier singht, 't is Cato die hier spreeckt." 2)

Maar hij roemt niet minder haar „oordeel en uytsteeckende verstand," evenals Hooft wijst op haar „gesuivert vernuft" in 't beoordeelen van geschriften, waarin hij haar „een scherpe rechtster" noemt 3).

Beets vond haar naam reeds vroeger en wel in 1594 in onze

1) Zij schreef namelijk de bijschriften bij haar vaders *Zinnepoppen*.

2) Evenzoo spreekt Hooft in het volgende, haar gewijde *sonnet:*

„Soo 't u, met diamant, lust op een glas te stippen:
't Is in de vlinderteelt. Het geestighe gedroght
Siet oft het laeffenis aen sap van druiven soght
En sit soo kuin, men soud het van den roemer knippen.
Neemt ghij pinceel oft naeld: daer worden kuil en klippen
Geschaepen, bos en bergh; en 't vochte veldt bedoght
Met groene graesen. Daer 't welvarend vee nae toght.
Dat haelt sijn aem, soo 't schijnt, en staet met gaende lippen.
Bootseert uw aerdighe handt, en maeckt een mensch van leem,
't Haelt bij Prometheus werck. Maer wen gh'u in de veem
Der sanggodinnen vlijt; en woorden schoongeschreven,
Een redelijcke ziel, met wackren sin instort:
Soo blijckt dat ghij al 't geen, dat lijf oft leven schort,
Van beids kunt geven; dan den dichten 't eeuwigh leven."

Gedichten, uitg. van Leendertz, I D., bl. 183. Zie ook Heinsii *Ned. Poëmata*, bl. 33.

3) Hooft's *Brieven*, I D., bl, 204.

Digitized by Google

letterkunde vermeld, in een sonnet van P. Hoogerbeets, die de toen 14 of 15jarige Anna roemde om hare vele kundigheden en talenten. [1])

Zij was in 1583 geboren. [2]) Ofschoon zij in hare jeugd, naar het woord van den Drost in 1608,

„Een groten hoop minnaren
Die voor u knielen
En bouwen in haer sielen
U altaren",

had gehad [3]), bleef zij tot vier jaar na haars vaders dood ongehuwd. Lang is „van mond tot mond en van boek tot boek de overlevering gegaan, dat zij, nadat hare teederbeminde moeder weinig tijds na de geboorte harer zuster ontslapen was, spoedig met gestadige huiszorg en het opvoeden van de kleine Tesselschade belast werd, en dat zij, om haren vader bij te staan, die in zijn hooge jaren veel hulp vereischte bij zwakheid van lichaam en geest, verscheiden aanvragen ten huwelijk afsloeg, om niet dan vier jaren na zijn dood daaraan gehoor te geven" [4]).

Wij weten thans beter. Hare moeder, Aefgen Jans van Campen, stierf eerst in 1619 en werd den 26^{en} Februari van dat jaar in de Oude Kerk te Amsterdam begraven. Haar vader overleed juist twaalf maanden later.

De reden van haar langgerekt vrijsterschap zal toch wel gelegen zijn in de zorg, die zij aan haar vader wijdde, en waarvan o. a. Cats zoo breed opgeeft. Dat aangeboren koelheid haar niet van een huwelijk had teruggehouden, is waarschijnlijk, als men ten minste geloof mag slaan aan wat Beets „den spijtigen uitval van .... Dorothea van Dorp", in een brief aan Huygens, noemt [5]).

---

1) *Verslagen en Mededeelingen der Koninkl. Academie v. Wetensch., Afdeeling Letterkunde.* 1887.

2) Volgens de jongste onderzoekingen van mr. N. De Roever (*Oud-Holland*, I, bl. 243 en J. H. W. Unger, III, bl. 163).

3) Verg. Hooft's *Sang* in de uitg. van Leendertz, I D., bl. 74 en het *Sonnet*, bl. 75.

4) N. Beets, *Alle de gedichten van A. R. Visscher*, Utrecht, 1881 II D., bl. 30.

5) In een der vijf brieven door Alberdingk Thijm in de *Dietsche Warande*, VI D., bl. 477 vlg., uitgegeven, schrijft zij o. a.: „Anne Rommers is hier met haren man. Joffrou Demmers heeft haer gesien. Sy is soo versiert met den man als

Digitized by Google

Op een-en-veertigjarigen leeftijd huwde zij — Februari, 1624 — met Dominicus Booth van Wezel, een aanzienlijk Hagenaar, uit een Dortsch regeeringsgeslacht [1]), wiens vader baljuw en dijkgraaf van de Zijpe was, waarvan R. Visscher ingeland en ingeërfde was [2]). Cats had voor haar, misschien om de overeenkomst van de richting van zijnen geest met den haren, groote aantrekkelijkheid, en zij waren door hartelijke vriendschap aan elkander verbonden. Dit belette intusschen niet, dat zij steeds in innig verkeer bleef met Huygens en hare Amsterdamsche vrienden, vooral met Reael en Hooft. welke laatste zich nog in 1630 op hunne „ouwde en openhartighe vrundschap" beroept [3]).

Terstond na haar huwelijk was zij haar echtgenoot naar de Wieringerwaard gevolgd, om er zich „als levend te begraven". Zij stierf in 1651 te Alkmaar, na zich eenigen tijd te Leiden te hebben opgehouden, waar zij zich in 1646 met haar man, om der wille van hare beide zonen, had neergezet, die er met hun vader student werden [4]).

Hare gedichten zijn thans in 1881 voor 't eerst gezamenlijk in twee deelen uitgegeven door Nic. Beets, die ze verrijkte met belangrijke geschiedkundige aanteekeningen [5]). Op bl. XXI zijner inleiding geeft hij de volgende karakterschets van haar, die wij gaarne overnemen: „In Anna Roemer Visschers hebben wij te doen met het schoone type eener Nederlandsche Vrouw uit het schoonste tijdperk onzer geschiedenis. Zij is buitengewoon, zonder zonderlingheid; rijkbegaafd zonder eigenwaan; naar alle zijden ontwikkeld, zonder uit het centrum te geraken, of zich boven de wet te stel-

---

ofse een jonge malote waer. Al bevrucht — de sieckelycke vrou. Ick en sal haer niet verwachten om te sien. Ick sou qualick worden om sulken ouwen crijng soo mal te sien". De schrijfster was omtrent dertig jaren oud, de beschrevene veertig. Vergelijk evenwel prof. J. G. De Hoop Scheffer, *Anna Roemers Visscher* (Gids, 1882 I. 401 vlg.), die haar late huwelijk aan hare mindere beminnelijkheid toeschrijft. „Verstandig, wijs, beredeneerd mocht ze zijn, maar eene lieve vrouw, maar aanminnig was Anna niet." t. a. p 418.

1) Zie over zijn geslacht. Beets t. a. pl., II D., bl. 211.

2) Zie Unger (*Oud-Holland* III, 161). 3) Hooft's *Brieven*, II D., bl. 7.

4) Zie Beets t. a. pl., II D., bl. 308.

5) Toch bevatten ze nog niet al hare gedichten. J. H. W. Unger vermeldt (*Oud-Holland* III,) er een uit het Britsch Museum mede en vermoedt, dat een 54tal bijschriften, door hem voor 't eerst uitgegeven, ook van hare hand zijn.

Digitized by Google

len; door zelfkennis en eenvoudigheid, tegen overmaat van lof bestand; eerzaam, zonder preutschheid; degelijk zonder stijfheid; godvruchtig, zonder vertooning; aan de catholieke kerk gehecht, en het vrije vaderland. ook in zijne vrijzinnigste protestantsche zonen, liefhebbende: maar ook de hand uitstrekkende naar al wat in de Spaansche Nederlanden, „haar vriendenland", hare achting waardig is en haar geestdrift opwekt; den Hollandschen leeuw in zijne strijdbaarheid toejuichende, maar met een hart, dat voor den vrede, gelijk voor al wat schoon en goed en groot is klopt."

Schoone lofspraak! En toch was de schrijver er niet blind voor, dat zij van de tijdgenooten „overmaat van lof" heeft te verduren gehad. Hare dichterlijke begaafdheid geeft haar geen recht op den eersten rang: Heemskerck kenschetste die in een paar woorden, als hij sprak van haar „deftigh soet gedicht". Zeer juist heeft Beets dit aldus nader omschreven: [1]) „Het didactische is haar zaak, het epigrammatische onder haar bereik; de elegie, het lied, en niet de lierzang.... Doch in haar nederiger genre, bezit zij wat er toe behoort. Het ontbreekt haar niet aan geest, aan kracht van zeggen, aan een goede keus van woorden, aan aangenaamheid, aan gratie" [2]).

Nog hooger staat hare elf jaar jongere zuster Tesselschade (geb. 21 Maart 1594) aangeschreven, die haar in schoonheid zoowel als vernuft overtrof, zonder daarom te vervallen in pedanterie; hetgeen dan ook Hooft en anderen van haar deed getuigen, dat zij haar geest „verre boven die van Joffre Schuirmans" stelden, omdat het werk der laatste „nae schoolmeesterye ruikt" [3]). Hoe ook gevierd, zij bleef altijd „dat ouwde evenjonge zoetemelxhart, wel gesorteert met mijn' lieve Leonoor", zooals Hooft in 1633 aan Huygens schreef [4]).

---

1) T a pl., bl. XXIII.

2) Het vroeger aan haar toegeschreven gedicht „*De Roemster van den Aemstel*" is vervaardigd door M(atthijs?) Van Velden, dezelfde, die op verzoek van den uitgever Cornelis Van den Plassche, Bredero's: „*Het daghet uit den Oosten*" voltooide; onder den verlatijnschten naam M. Campanus gaf hij in 't liedboekje: „*Amsterdamsche Pegasus*" (Amsterdam 1627) een 38-tal „Velddeuntjens." Ook in den bundel: „*Venus Minne-giftjens*" staan er een zestal met zijne spreuk: *Alleen de Hoope* onderteekend. (Mr. A. D. De Vries, *Oud-Holland*, I bl. 64 vlg.)

3) Hooft's *Brieven*, III D., bl. 287.

4) Hooft's *Brieven*, II D., bl. 330.

Digitized by Google

„Laet niemand zich vermeten
Haer onwaerdeerlickheit in woorden uyt te meten."

zong de laatste bij haren dood; en hij drukte daarbij uit, wat alle vernuften van dien tijd, Vondel zoowel als Hooft, Bredero niet minder dan Van Baerle, voor haar gevoelden. Dat zij de ziel was van den Muiderkring, is uit menigen trek reeds gebleken. De vele schitterende eigenschappen, die haar daartoe verhieven, schildert Hooft aldus in haar bruiloftsvers [1]):

„Mingod streng van heerschappij.
Ziet ghij wel die maeghd aen 't Y,
Op het eêlste van haer daeghen,
Die uw' moeder heeft ontdraeghen
Blos van kaeken, en den slagh
Van die lieffelijcke lach?

„Wat trekt zij zich zorghen aen?
Zinnen wercken, handen gaen.
Doende zijn haer óóghen zeedigh.
Keel en lippen zijn onleedigh.
Magh een jeughd van jaeren fris,
Tegen zoo veel moeyenis?

„Vat zij diamant, een kras
Spreecken doet het stomme glas.
Zie die duim, met goude draeden
Maelen kostele gewaeden:
Vingers voeren pen, penceel:
Knokkels kittelen de veel.

1) *Gedichten*, uitg. van Leendertz, I D., bl. 212. Barlaeus, van hare woning sprekende, zei (*Poëmatum* Parte II, p. 429):

„Vidi tabellas Tesselae pictas manu,
Psychen volantem, celsa Muydae moenia
Portusque et arces, eminentis Hoofdii
Celebres recessus. Tesselae textos manu
Vidi tapetas, scripta Tesselae manu
Monumenta vidi, versa Tassi carmina,
Italumque amores, quosque Vatibus suis
Modulos dicavit. Tesselae vidi chelyn,
Quam fidibus illa pulsat exactissimis,
Musisque sacrat, pendulum vidi mare,
Marisque spolia, totque concharum ordines,
Quos illa docte sedibus fixit suis,
Placidaque junxit dispares concordia."

Digitized by Google

„Ziet eens gaen dat mondje teêr,
Met de nooten. op en neêr:
't Oogh zich aen de letters lijmen:
Zinnen steecken in het rijmen:
Tong zich krommen in de klanck
Van den Roomer, en den Frank."

Dit gedicht brengt haar huwelijk in herinnering. In 1623 namelijk verbond zij zich aan Allart Krombalch, een zeeofficier, met wien zij zich te Alkmaar vestigde. Dat zij eerst op negen-en-twintig-jarigen leeftijd huwde, was zeker niet uit gebrek aan vrijers: maar 't schijnt, dat de vader zijne dochters niet gaarne afstond. Dit weet men althans, dat Bredero onder hare vroegere aanbidders behoorde, en dat hij door den ouden Roemer werd afgewezen [1]).

In 1634 verloor zij het oudste harer twee dochtertjes en weldra ook haar echtgenoot, die, volgens de schilderachtige uitdrukking van Huygens, „stracks daer aen dood gebloedt" was. Toen dong Professor Barlaeus, ook sedert 1635 weduwnaar, en die zich in dien staat maar niet schikken kon [2]), naar hare hand, welke zij hem weigerde, hoewel de innigste vriendschap tusschen beiden bleef bestaan. Sedert 1642 was zij opnieuw in Amsterdam gevestigd; maar de daardoor weer steviger aangeknoopte banden werden aldra door den dood verbroken. Na eenige jaren ontvielen haar Hooft en Van Baerle, hetgeen haar, ondanks de zalvende stemming, waarin zij al sedert geruimen tijd verkeerde [3]), zeer ter neer drukte [4]). Toen zij ook in 1647 haar eenig overgebleven kind verloren had, bezweek zij in 1649 te Alkmaar van rouw.

Hoe hoog zij door Hooft geschat werd, zagen wij reeds: op dichterlijk gebied had zij zich hoofdzakelijk naar hem gevormd. Zoo hij het niet beneden zich achtte haar oordeel over zijne verzen te vragen, van den anderen kant leende hij gaarne de hand om de hare te beschaven, te „betuttelen", zooals hij het noemde [5]).

1) Dr. Jan Ten Brink, *Gerbrand Adriaensen Brederoo*, Ie druk bl. 113, 117.

2) Zie den curieusen brief van Hooft, *Brieven*, III D., bl. 80, en verg. Dr. J. Van Vloten, *Tesselschade Roemers*, bl. 16 vlgg.

3) Den 14en Dec. 1646 schrijft Barlaeus aan Huygens (*Epistolae*, p. 943): „Tessela praeter sacra nihil loquitur vel scribit"

4) Over hare betrekking tot Vondel in die dagen spreken wij, als we tot zijn leven zijn genaderd.

5) *Brieven*, II D, bl. 13; III D., bl. 287.

Digitized by Google

Beide zusters waren schitterende sterren aan den intellectuelen hemel der zeventiende eeuw; beiden, vooral de jongste, waren een sieraad in het middelpunt van den Muiderkring, gelijk zij het vroeger geweest waren van „'t salig Roemers huys".

In dichterlijke gave en talent stond Tesselschade boven Anna, wier verzen voor de hare in geest, vernuft en verheffing [1]), en ook zoetvloeiendheid onderdoen. Zij heeft niet veel nagelaten, en daarom is het des te meer te betreuren, dat hare vertaling van Tasso's *Verlost Jeruzalem*, waaraan zij gedurende verschillende perioden van haar leven onder Vondel's toezicht werkte [2]), geheel verloren is gegaan.

Onder de voornaamste leden van den Muiderkring zijn ongetwijfeld Baeck, Mostart en Reael te rekenen, ofschoon ze dan ook als kunstenaars geen aanspraak hebben op den eersten rang.

De innigste vriend van den Drost was wel zijn zwager Joost Baeck, de tweede zoon van dien rijken Maecenas, den beschermer van Vondel, die op Baeck's hofstee *Scheibeek*, nabij de Beverwijk, een toevluchtsoord vond gedurende zijne vervolging om den *Palamedes* [3]). Van den zoon getuigde Hooft, dat in hem de koopman den dichter bedorven had [4]). Hij was het, die, blijkens de

---

1) Verg. Beets, Inleiding op de *Gedichten van A. R. N.*, I D., bl. XXII.

2) In 1623 spreekt Vondel (II D., bl. 187) haar aldus toe:

„Ghy, wiens schrandre sinnen hangen
Aan Tassoos heldenstijl, wiens assche ghy beroert
En soo hooghdravend door ons Holland speelen voert,
En durft met Godefroy den oorloogh u getroosten;" . . . .

en in 1633 herinnert Hooft haar (*Brieven*, II D., bl. 316), dat zij „weder aan 't rijmen geraeckt, en in dien diepen Tassoo verzoopen is." Galant voegt hij er bij: „Alreeds word ick dronken van de geur uwer dichten, al en ruik ik ze maer uit het papier. Wat zal 't zijn, als U E. de zelve met de leevende stem komt bezielen?"

Wij weten voorts uit de opdracht van Vondel's *Electra* (III D., bl. 435), dat haar „bezigheid ondertusschen by poozen wat uitgespannen (was), om de snede van vernuft en zinnen, door het al te stadigh blocken, op een zelve werck, niet te verstompen." In Mei 1639 was het werk dus nog niet voltooid.

3) Zie het Familie-overzicht „Baeck" achter „*Joost Van den Vondel, zijne dichtwerken en oorspronkelijke prozaschriften*, door J. A. Alberdingk Thijm, dl. II.

4) Hooft's *Brieven*, III D., bl. 150.

Digitized by Google

veelvuldige brieven tusschen hem en Hooft gewisseld, dezen, gewoonlijk op de hoogte hield van hetgeen er in de staatkundige wereld, vooral buiten Nederland, omging. Maar dat hij ook liefde had voor wetenschap, vooral historiestudie, blijkt uit het reeds vermelde feit, dat Hooft voor hem, die geen Latijn verstond, den *Tacitus* vertolkte, gelijk hij wederkeerig de prozawerken van den Hollandschen Tacitus in het net schreef. Van zijne „liefde tot de Poëzy" gewaagt Vondel in een gedicht aan zijn broeder [1]).

Nevens hem moet Laurens Reael worden vermeld. Hij was in 1583 te Amsterdam geboren, waar zijn vader, als een der uitstekendste „oude Geuzen", in hoog aanzien stond, en een der voornaamste leden van de *Oude Kamer* was geweest. De jonge Reael, die voor de rechtspraktijk bestemd was, ontving eene zeer geletterde opvoeding. Maar dit belette niet, dat hij in 1611, door bemiddeling van Oldenbarnevelt in dienst der O. I. Compagnie, als Kommandeur van vier schepen naar de Molukken vertrok. In 1616 volgde hij Reynst als Gouverneur-Generaal van Indië op, en keerde in 1619 naar het vaderland terug, na zijne hooge betrekking overgedragen te hebben aan Jan Pietersz. Coen. Later werd hij tot verschillende niet onbelangrijke gezantschappen gebruikt.

Hoewel een zoo ervaren Krijgs- en Staatsman, hield hij zich toch bij voorkeur met letteroefeningen bezig. Als Dichter komt hij het meest met Hooft overeen, en munt, als deze, vooral in het minnedicht uit. Mag men een vers van Barlaeus letterlijk opvatten, dan zou hij ook een epos geschreven hebben, dat evenwel niet tot ons is gekomen [2]). Hooft en Tesselschade telden hem onder hunne innigste vrienden, en met Vondel stond hij op den besten voet. Maar in veel uitgebreider kring had hij zich achting en liefde verworven, zoodat De Groot's zwager, ter gelegenheid van

---

1) *Danckgedicht aan Jacob Baeck*, III D., bl. 36:

„Uw broeder schaft my dickwils kost
Van Huygens, of den Muyder Drost,
En blaeckt, gelyck sijn' gemalinne
In liefde tot de Poëzy,
En suyght haer' suyvre borst."

2) Het *Epitaphium* in Barlaei *Poëmatum* P. II, p. 231, zegt:

Ivit Musa comes belli, interque sarissas
Nobile bellatrix dextera scripsit epos.

Digitized by Google

zijn dood, in 1637 voorgevallen, terecht kon schrijven: „het is een zware ramp voor de stad, het land, de maatschappij, maar vooral voor zijn vrienden" [1]).

Onder die vrienden behoort ook Mr. Daniël Mostart, Secretaris van Amsterdam [2]), mede een der *intimi* van Hooft Hij was een man van belezenheid en smaak, beroemd als Declamator, en als Dichter in zijn tijd niet zonder naam. Hooft geeft een zeer gunstig getuigenis van zijn treurspel *Mariamne*, dat in 1640 het licht zag [3]). Vijf jaar vroeger had hij zijn *Zendbriefschrijver* uitgegeven, dien hij aan den Drost had willen opdragen, 't geen deze hem echter afried [4]). Hoe bijzonder Hooft evenwel met dit werk ingenomen was, dat een voorbeeld van vloeiend Hollandsch proza mocht heeten, blijkt uit het gedicht, dat hij er op vervaardigde [5]). Ook Vondel bezong dit geschrift; maar zoo hij om zijne welsprekendheid den auteur „de schaduw van *Cicero*" noemt, dan is dat meer als eene vriendschappelijke vleierij aan te merken. Want Mostart behoorde ook onder Vondel's vrienden, en hij ondersteunde hem in zijne studie van het Latijn. Niet alleen bood hij hem, met Johan Victorijn, bij de vertaling van De Groot's treurspel *Sophompaneas* „rustig de hand" [6]); maar wij weten ook, dat Vondel met hem de „Latijnsche Leckerny" van Horatius las, hetgeen hem de opdracht verwierf van het sierlijke gedicht, dat ten opschrift voert: *De Roomsche Lier* [7]).

Aan hem sluit zich Victorijn aan. Onder de poëten, die omstreeks het jaar 1607 leden van de *Oude Kamer* waren, noemt Hooft, in zijn omgewerkten rijmbrief uit Florence:

„Koster, Vondelen Breeroô en Victorijn
Die nu al toonen wat z' hier naamaals zullen zijn."

De laatste, die eigenlijk Joan Vechters heette, is niet zoo beroemd

1) Zie over hem Van Lennep's *Vondel*, II, 113; III, 300, en De Jonge, *De opkomst van het Ned. gezag in O. I.*, IV D., bl. LXI.

2) Niet sedert 1662, zooals Van Lennep in zijn *Vondel*, I D., bl. 655 zegt. Dat zal wel eene drukfout zijn voor 1626; want al in 1628 komt hij als zoodanig voor. Volgens een brief van Barlaeus (*Epist.*, p. 939) is hij in de eerste maanden van 1646 gestorven.

3) *Brieven*, III D., bl. 285. 4) Aldaar, III D., bl. 63.

5) *Hooft's Gedichten*, uitg. van Leendertz, I D., bl. 343.

6) Van Lennep's *Vondel*, III D., bl. 219.

7) Aldaar, III D., bl. 198.

Digitized by Google

geworden als de anderen; en wij zouden hem waarschijnlijk met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, zoo hij niet den grootsten invloed op Vondel's classieke ontwikkeling geoefend had. Wij zagen reeds, hoe hij met Mostart den Dichter behulpzaam was in de vertaling van een Latijnsch treurspel van Grotius. Weinige jaren later haalde hij, „in wiens mond *Elektra* bestorven was", zooals Vondel getuigde, dezen over om dit meesterstuk van Sofokles voor het Amsterdamsche tooneel te bewerken 1), hetgeen hij, „met hulpe van dien hooghgeleerden Jongeling, Isaak Vossius", deed. In 1640 vereeuwigde de Dichter zijns vriends naam, door hem zijn *Joseph in Egypten* op te dragen, in welke opdracht wij de volgende bijzonderheden omtrent Victorijn vinden aangeteekend 2):

„Mijn Joseph verblijt zich en lacht alreê, om dat hy valt in uwe handen, die hem so groot eene gunst toedroeght, gelijck bleeck in 't vertalen van Sophompaneas, toen uwe boeckkamer, gelijck voorhenen en sedert menighmael, ons voor een' Parnas diende: want uwe bezigheit, t'elckens het heur beroep toelaet, gaerne met de Zanggodinnen uitspannende, zelf Apollo vaerzen offert, of gedienstigh een slaghveêr streckt, aan de wiecken der zwanen, die, gryze en afgezonge vogels van verre nastrevende, den hemel ter eere zingen".

Wij hadden eigenlijk al vroeger behooren te spreken van Cornelis Gijsbertsz. Plemp, die, in 1574 geboren, de oudste van den Muiderkring was. Hij had recht op den naam van een geleerd man, was in geneeskunst en rechtswetenschap ervaren, en praktizeerde een tijd lang als Advocaat in den Haag. Hij zei der praktijk echter vaarwel en vestigde zich in 1630 weder te Amsterdam, waar hij zijne dagen sleet in de beoefening van Letteren en Poëzie. Hij heeft enkele Hollandsche, maar voornamelijk Latijnsche verzen geschreven. Hoe hoog Hooft met hem liep, blijkt uit diens bruiloftsvers van 1610 3), waarin hij gewaagt van zijne „gedichten hooch van waerden", die hem zelfs den bijnaam van „Apollo" verwierven. Hij was bovendien een goed musicus, en dat maakte hem vooral te Muiden een welkomen gast.

„Hij streelt het lecker oor met wtgelesen ciersel
Van treffelijck gedicht, en overschoon versiersel,

1) Zie de opdracht van het stuk aan Tesselschade, *Werken*, III D., bl. 484.
2) Van Lennep's *Vondel*, III D., bl 808
3) *Hooft's Gedichten*, uitg. van Leendertz, I D., bl. 114.

Digitized by Google

En troont zijn handt geleert, met vingers wis en snel
Vloeyende wijsen wt het sangrich snaerenspel."

Maar ook hij wordt hier vooral genoemd wegens zijn verkeer met Vondel, die hem gestadig raadpleegde en partij kwam trekken van zijne veelzijdige kennis. Het schijnt, dat de gemeenzaamheid, daardoor ontstaan, hem de gelegenheid gaf om zijn invloed aan te wenden ten einde den Dichter in den schoot der Katholieke Kerk terug te brengen; want, volgens het getuigenis van Vondel zelf:

„boven Poëzy en snaer
Omhelsde [hij] yvrigh 't Roomsch autaer" 1).

In 1631 kwamen twee mannen naar Amsterdam, die in de letterkundige wereld grooten roem hebben verworven; volgens Hooft 2):

„Twee helden, die der dingen diept
En steilt' afpeilen op een prik.
Van 's hemels kruin in 't hart van 't slik."

De een was Gerardus Johannes Vossius, de ander Casparus Barlaeus. Beiden, vroeger als Professoren aan de Hoogeschool van Leiden verbonden, maar in 1619, ten gevolge der kerkelijke twisten, van hun post ontzet, werden nu tot Hoogleeraren aangesteld bij de op te richten Doorluchtige School te Amsterdam. Vossius zou den leerstoel in de Historie, Barlaeus dien in Wijsbegeerte en Welsprekendheid bekleeden.

Vossius, de geleerde, wien

„Van meer dan een half hondert eeuwen."

heugde, was een van de meest geachte vrienden van Hooft 3), die zoo veel prijs op hem stelde, dat hij aan zijn zwager Baeck schreef 4): „de Heer Vossius, oft Reael, neven U. E. zijn my alle de wereldt".

Hij was dan ook dikwijls bij de Muider vrienden, in wier bijeenkomsten zijne geleerdheid zoowel als zijn smaak de „kout" kruidden.

Met zijne theorie over de Dichtkunst liep Vondel zeer hoog, die hem zelfs ergens voorstelt 5) als bijzonder „op de tooneel-

1) Zie over Plemp, Van Lennep's *Vondel*, II D. bl. 159, III D. bl. 470.
2) *Gedichten*, I D., bl 330.
3) Zie Hooft's *Brieven*, III D., bl. 37, 166; IV D., bl. 14, 92.
4) Aldaar, III D., bl. 78.
5) Zie het *Berecht* voor den *Jeptha*, in Van Lennep's *Vondel*, VIII D., bl. 11.

Digitized by Google

wetten afgerecht". De Dichter zocht dan ook vlijtig hulp bij den man, dien hij bovendien beschouwde als, „die op den top der geleertheid gesteigerd, van boven met arends oogen al wat van redelijck brein begrepen kan worden naeuw doorkeken heeft". In de opdracht van het treurspel de *Gebroeders*, waaraan deze woorden ontleend zijn [1]), spreekt hij hem aldus toe:

„Uwe rijcke schatkamer van boecken en papieren heeft, neffens andere gunstige vernuften, dezen wercke geen voedsel geweigert, maer heusselijck bygezet het eerste gezicht uwer kostelijcke ael-oudheden en bedenckingen op tooneelspelen en andere poëzy, gelyck wy dan in meer dingen, voorhenen by ons uitgegeven, het gemoed niet luttel verbonden houden aen uwe beleefde geleertheid, en geleerde zoonen".

Wat Caspar Van Baerle betreft, hij was in 1584 te Antwerpen geboren en straks daarop met zijne ouders naar Noord-Nederland verhuisd [2]). Hij studeerde te Leiden in de theologie en werd in 1608 predikant te Nieuwe Tonge. In 1612 werd hij tot sub-regent benoemd van het Staten-College en in 1617 tot professor in de logica te Leiden aangesteld, maar ten gevolge van zijn partijtrekken voor de Remonstranten twee jaar later uit beide betrekkingen ontslagen. Hij vertrok toen naar Caen, legde zich daar toe op de studie der medicijnen en verwierf den doctorsgraad. In 1621 was hij weer in Leiden, waar hij zich bezig hield met vertalen en 't les geven, vooral aan bij hem inwonende jongelui Hij kwam, gelijk wij zagen, in 1631 naar Amsterdam, waar hij aanzien en achting genoot.

Twee zaken trokken hem bij uitnemendheid aan: Wijsbegeerte en Poëzie [3]). Vooral op den naam van Dichter stelde hij prijs: hij schatte dien hooger dan elken anderen titel, omdat de Dichter

---

1) Van Lennep's *Vondel*, III D., bl. 639.

2) Vgl. over hem vooral het uitvoerig stuk van dr. J. A. Worp, *Caspar van Baerle*, (*Oud-Holland*) dl. III, 241—266, dl. IV 24—41, 172—190, 241—262, dl. V, bl. 93—127, dl. VI 87—103.

3) In de opdracht van het tweede deel zijner *Poëmata*, aan Daniël Schonck, zegt hij: „Mihi duae-maxime arrisere: Philosophia et Poësis."

Hij hield zich echter ook met historie op.

In een brief van 8 Maart 1647 van Is. Vossius aan Nic. Heinsius heet het dat Barlaeus toen met een groot geschiedkundig werk bezig was. „Versatur ille in novo orbe, et brevi dabit librum de gestis Comitis Mauritii in Brasilia cui magnitudine cedat Livius ingens." In Burman, *Sylloge Epistolarum*, III, 568.

Digitized by Google

iets van de Godheid had [1]). Het moest hem dus niet weinig streelen, dat Hooft hem nooit anders dan den „Vorst der Poëten", of den „Aartspoëet" noemt [2]).

Hij schudde dan ook, volgens dezen [3]), „de braeve veirsen makkelijk uit de mouw"; ofschoon hijzelf beweerde, dat hij lang op zijne gedichten broeide [4]). Hoe het zij, hij heeft eene menigte grooter en kleiner verzen in de Latijnsche taal uitgegeven.

Ofschoon zijne tijdgenooten als Latijnsch dichter even hoog met hem liepen als zijn vriend de Drost, valt toch niet te ontkennen, dat zijne verzen veelal gezwollen en vol klinkklank zijn [5]). Hij erkent ook zelf zijne „prolixiteit", evenals dat voor hem niet puntigheid, maar breedsprakigheid en uiterlijke vorm de hoofdzaak waren [6]). Buitendien mag men gissen, dat niet altijd innerlijke aandrang hem de lier in handen gaf. Wij vernamen (boven, bl. 62—69 uit den mond van Heinsius, hoe de dichters om verzen geplaagd werden. Maar vooral was het in dien tijd gebruikelijk, dat men vorsten en aanzienlijken verzen opdroeg, in de hoop van eene stoffelijke belooning; en Barlaeus schijnt daarin zoo ver geweest te zijn, dat hij deswege in zekere kringen den naam van de *Aarts-*

---

1) In de opdracht van *Poëmat.* P. II: „Poëtae nomen, quod adeo venerabile arbitror, ut omnium dignitatum et appellationum titulos transcendat . . . . Est Deorum omnia nosse, et supra vulgus sapere; nec minus per universa oculos mentemque circumfert poëta." Zie ook zijne *Epistolae*, p. 192.

2) Zie b.v. Hooft's *Brieven*, III D., bl. 71, 121, 342; IV D. bl. 22, 39. Staaltjes van wederkeerigen lof vindt men in *Barlaei Poëmata*, P. II, p. 330, 348 enz.: *Tesselschade Roemers en hare Vrienden*, bl. 70, en *Barlaei Epistolae*, p. 206, 312. Hoe hoog Hooft met zijn vriend liep, zie men *Brieven*, III D., bl. 292, 302.

3) Hooft's *Brieven* IV D., bl. 18.

4) In de opdracht van het eerste deel zijner *Poëmata*, aan Huygens, zegt hij van zich, in tegenstelling met dezen, die vlug werkte: „traho carmen et avium more parturio longiore incubitu." Dat was echter niet altijd het geval.

5) Graevius, in zijne aanteekeningen op *Florus*, zegt van hem: „Quantus enim in illo tumor, quantus optime sonantium verborum ubique inanis strepitus!" En Peerlkamp, zeker geen onbevoegd beoordeelaar, is het daar geheel mee eens. Zie zijn boek: *De vita Nederlandorum qui carmina latina composuerunt*, ed. 2a, p. 342.

6) In zijne opdracht aan Huygens, zegt hij tot dezen: „Uti in Mathesi puncta differunt a lineis, in Physicis τὸ νῦν a tempore, in Arithmeticis unitas a numero, nos meditatione discrepamus. Tu in carmine acumina et cuspides amas, hoc est, puncta et momenta, ego lineas, tempora et numeros; tu saltus breves et succinctos iteras, ego testudineo gradu emetior mea spatia . . . . . Nec tamen oneri tibi sit prolixitas mea."

Digitized by Google

bedelaar had 1). Als men zijne Latijnsche gedichten en brieven doorbladert, blijkt, dat de inhoud die beschuldiging niet weerspreekt 2).

Gewoonlijk wordt Barlaeus ook geteld onder de dichters in de volkstaal, wier naam eene eervolle vermelding in de geschiedenis onzer Letteren verdient; en men neemt gaarne aan, dat hij ook „met zwier en bevalligheid de hand aan de Hollandsche lier sloeg" 3). Maar op dien lof schijnt wel wat af te dingen. Want ofschoon hij zich wel eens aan een Hollandsch vers bezondigde, was hij van zijne jeugd tot aan zijn graf toch weinig ingenomen met Hollandsche taal en Hollandsche verzen. Hij moge hiervan in later tijd, door omgang met mannen als Huygens en Hooft, ietwat zijn teruggekomen, hij bleef altijd de voorkeur aan 't Latijn geven, en erkende, dat hij het in den Hollandschen kunstvorm niet zeer ver gebracht had 4).

---

1) Hoogst merkwaardig is in dit opzicht een brief van Janus Vlitius, in 1647 aan Nic Heinsius geschreven, waarin hij zegt:

„Composueram epithalamium sereniss. Electori Brandenburgico, atque in tempore obtuleram. Ea maxima de caussa, quod videbam multos illum in procuratione munerum complecti favore suo, et passim promovere etiam apud Principes Arausionenses."

De Keurvorst beloofde hem zijne voorspraak, en vereerde hem daarenboven met eene kostbare keten ..... „Torquis ipse minimum CC scutatos aureos pendit, quo XCI versus, et vel avarissimi lucripetae famem exsolvi ac sedari posse nec tu scio negaveris .....

„Barlaeus (quemm hoc nomine *Archimendicum* vocare solet Bruno, quod ejusmodi occasiones nunquam negligat) ..... easdem nuptias carmine celebravit." Burmanni *Sylloge Epistolarum*, T. III, pag. 718—719.

De brieven van Barlaeus aan Huygens bevestigen dit oordeel. Een enkel staaltje. Huygens had Richelieu aangetast, op wien Van Baerle een lofgedicht maakte, en nu schreef hij aan zijn vriend: „Per me licet illi irascaris, dummodo mihi annuat; sit tibi parricida purpura dummodo mihi sit *Mecenas atavis*, etc.; fuerit tortor Mediceae, dummodo mihi restes mittat aureas et lapillos rois intonatos fluctibus." Zie Hooft's *Brieven*, IV D, bl. 307—8.

2) Verg. *De Lat. Brieven van Const. Huygens*, beschreven door J. C. G. Boot. (Verhand. der K. Acad. v. Wetensch.), bl. 24.

3) Jeron. De Vries. *Proeve*, I D., bl. 136; Van Kampen, *Geschiedenis der Letteren en Wetensch.*, I D, bl. 140; Witsen Geysbeek, *Biogr. Anth. Crit. Woordenb*, I D., bl. 176.

4) Ziehier eenige plaatsen, die men kan naslaan. *Poëmata*, ed. 1655, tom. I, p. 69: Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 386, 275; *Barlaei Epistolae*, p. 595; Hooft's *Brieven*, III D., bl. 294; IV D., bl. 291, 297; *Barlaei Epistolae*, p. 857, 858.

Digitized by Google

Hij heeft echter nu en dan wel eens een Hollandsch vers geschreven. Het eerste, dat hem door den verzamelaar van het eerste deel der *Verscheyde Nederduytsche Gedichten* (1651), zijn eigen schoonzoon G. Brandt [1]) werd toegekend, is de *Bruyloftsvraegh, op de bruyloft* van J. V. (Petit?) van 28 April 1626. Maar ook anderen zijn als auteur van dit vers genoemd. In een liedeboekje van het jaar 1626 zelf draagt het een onderschrift, J. F. J. dat L. Reael als dichter schijnt aan te wijzen, en in de *Verscheyde N. Gedichten* wordt het onderteekend met de letters *C. D.* In het *Register* evenwel, dat denkelijk van de hand van Brandt is, wordt Barlaeus uitdrukkelijk als de dichter vermeld, en men mag aannemen, „dat hij zeer wel kon weten wat al of niet door zijnen toen reeds overleden schoonvader was gedicht". [2])

Sedert hij in Amsterdam was komen wonen, vinden wij nog enkele Hollandsche verzen van zijne hand. Voor een deel mocht hij daartoe verleid zijn door het voorbeeld der Muider vrienden, het meest heeft daartoe denkelijk wel bijgedragen zijne neiging voor Tesselscha, die geen Latijn verstond. Maar er is geen overdaad. In 1634 het eerste gedichtje: twee jaar later een ander versje; en zoo nu en dan, als bij uitzondering, weinige regels. Hijzelf had er niet veel mee op, zooals blijkt uit zijne brieven.

Die verzen zijn „gedrukt achter eene der twee uitgaven zijner vertaalde oraties, namelijk achter die van 1689" [3]), en grootendeels uitgegeven in de *Verscheyde Nederduytsche gedichten* (Amsterdam 1651 en 53), waarin zij niet veel nommers beslaan [4]). En toch dringt zich de vraag op, of alle, die hem worden toegekend, vooral de besten en meest vloeiende, wel van zijne hand zijn. Verscheiden zijner Latijnsche gedichten zijn vertaald door V. d. Burgh, Schrij-

---

1) Dr. G. Penon heeft in zijne *Bijdragen tot de Geschiedenis der Ned. Letterk.* I D., bl. 72 vlg. duidelijk aangetoond, dat Brandt het grootste aandeel heeft gehad aan het bijeenbrengen der verzameling.

2) Dr. G. Penon, *Bijdragen tot de Gesch. der Ned. Letterk.* I. D., bl. 39, en S. J. A. Worp, *Caspar Van Baerle* (*Oud-Holland*, IV bl. 182, noot 9).

3) Dr. J. A. Worp, *Nederl. Spectator*, 1887, bl. 165.

4) In later tijd werden nog enkele stukken vertaald door Bilderdijk en A Van der Hoop Jr.

Digitized by Google

ver, Westerbaen, Huygens, Van Santen, G. Brandt en zelfs door Vondel [1]). Den laatsten riep hij in 1637 toe:

„Vondeli, mea quo *toties* interprete Musa
Teutonico populis gestiit ore loqui" [2]).

Toties, zoo vaak! In dat jaar 1637 had Vondel, naar 't gemeen gevoelen, alleen het gedicht aan Jacob Baeck vertaald en de opschriften bij de vertooningen ter eere van den intocht van Koningin Maria de Medicis binnen Amsterdam [3]). Eerst in 1640 bracht hij nog een gelegenheidsversje over [4]). Is dit nu genoeg, om dat *toties* te rechtvaardigen? Duidt het woord niet veel eer aan, dat Vondel meer van hem vertaald heeft dan men doorgaans meent? Ik weet wel, dat men dit *toties* van den Dichter niet in al te enge beteekenis behoeft op te vatten; maar ik herinner toch ook, dat er onder de aan Barlaeus toegekende Hollandsche verzen verschillende voorkomen, die uit zijn eigen Latijn vertaald, en beter van vorm zijn dan die andere, welke hij ontwijfelbaar heeft geschreven [5]): zoo goed, dat ze bepaaldelijk aan Vondel doen denken. Is hier geen twijfel geoorloofd?

---

1) Eenige zijn uitgegeven door D. Groebe in: *Verscheidene gedichten* (Amsterdam, 1827); vollediger vindt men ze in: *Poezij van Casper van Baerle*, bijeenverzameld en met eene levensbeschrijving diens dichters vermeerderd door mr. P. S. Schull, (Zierikzee, 1835).

2) *Poëmata*, II, p. 208; aldus door Van Lennep vertaald (*Vondel* III D., bl. 312):
Mijn Vondel, gy wiens lier den weêrgalm van mijn snaren
Zoo vaak herklinken deed in Nederduitsche maat!

3) *Poëmata*, II, p. 426, *Vondel*, III D., bl. 309; 445.

4) *Poëmata*, II, p. 361; *Vondel*, III D., bl. 725. Ook proza van Barlaeus vertaalde Vondel, o. a. een in *Oud-Holland* I, bl. 141 naar 't handschrift medegedeelden brief van 12 Maart 1630 over Hooft's „Hollandsche groete aen den prinse van Oranje."

5) Onder het in handschrift bewaarde gedicht „Op het krackeel des Drossaerts van Muiden met mevrouwe van Wickvoort. Uit C. van Baerles Latijn vertaelt" staat *C. van Baerle;* deze naam is doorgeschrapt, waarschijnlijk door Brandt zelve, toen hij, onder het opschrift, de woorden: *Uit C. van Baerles Latijn vertaelt* nederschreef. Het feit, dat de naam van Baerle eerst onder het vers heeft gestaan, kan wellicht van belang zijn, in verband met hetgeen door prof. Jonckbloet over Vondels vertalingen der gedichten van Barlaeus wordt gegist." (Oud-Holland I 148). Verg. echter Huygens brief aan Hooft. in des laatsten *Brieven*, II D., bl. 462.

Digitized by Google

In allen gevalle, de beteekenis van Barlaeus voor onze letteren steekt niet in de weinige Hollandsche gedichten, die hij heeft geschreven; maar in den grooten invloed, dien hij op den Muiderkring in 't algemeen, op Hooft en Vondel, Jan Vos en Brandt in 't bijzonder, uitoefende.

Hij verkeerde veel ten huize van den Drost, en was de middenpersoon tusschen de Amsterdamsche dichters en letterkundigen van Leiden en Den Haag. Vooral met Huygens was hij in drok verkeer. Door zijne persoonlijkheid, zoowel zijne geleerdheid en classieke ontwikkeling, als door zijne dichterlijke gave en doorgaande [1]) opgeruimde gemoedsstemming was hij de ziel van het gezelschap. dat zich bij den Muider Drost vereenigde. Vroolijkheid en vriendschappelijke kout waren hem eene behoefte. „Zonder scherts kan ik niet leven", schrijft hij herhaaldelijk, „zoo min als een aap zonder noten of bokkesprongen [2])". In 1642 had hij kennis gemaakt met Danckelman op een feestmaal bij den Advocaat Van der Mast, waar hij tamelijk uitgelaten was geweest. Hij schreef hem daarover terstond een brief: „Ik was toen wat heel vroolijk en weinig deftig: Cato kan niet altijd de wenkbrauwen fronsen. Op den Katheter houd ik mij als een Professor, deftig en ernstig; maar als ik aan een vriendenmaal zit, dan voel ik mij als uit den kerker en van de slavenboei verlost. Mijn dichterlijke geest haakt naar wat aangenaam en vroolijk is. Ik schrijf u dit, opdat ge niet zoudt denken, dat ik toen bij uitzondering, in een roes, opspeelde. Zoo ben ik altijd, daar waar men gezellige kout niet op een goudschaaltje afweegt" [3]).

Ik breng dit bij ter karakterizeering van de Muider samenkomsten. Het gezelschap was er niet altijd groot, maar immer uitgelezen.

---

1) Soms leed hij aan zware hypochondrie, die, volgens sommigen, een einde aan zijn leven maakte. Zeker is het, dat hij in een brief aan Huygens, van 1637, bitter over deze zijne „oude kwaal" klaagt. Hooft's *Brieven*, IV Dl. bl. 298.

2) In 1634 schrijft hij: „Sine jocis et risu vivere non possum, non magis quam Gallus sine scabie et Graeculus sine frictione." *Epist.*, p. 505. In 1641: „Ego sine jocis, honestis puta, vivere non possum, non magis quam simia sine nucibus et saltu, et tamen gaudia haec mea flagello cogitationibus piis et coelestibus." Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 341.

3) *Epistolae*, pag. 890.

Digitized by Google

Dit viel in den smaak des gastheers Zoo schreef hij in 1635 aan zijn zwager Baeck: „My aengaende, de grootste maeltijden baeren my juist de grootste vreughd niet. De heer Vossius, oft Reael, neven U. E. zijn my alle de wereldt. Onder 't getal der Gratiën noch boven dat van de Musen, moet, zeidt men, geen zoet gezelschap loopen" [2]).

En in die samenkomsten werd bij voorkeur geestelijk genot gezocht. „De kout," meende de Drost, „is de ziel van de bezoeken, gelijk de vreughd die van de banketten" [3]). Wij hebben van hetgeen daar werd verhandeld reeds enkele staaltjes onder de oogen gehad (boven, bl. 312—315), ontleend aan de brieven van Hooft zelven: wij voegen daar nog eene enkele aanwijzing van Barlaeus bij.

Als hij in 1642 Huygens ten zijnent noodigt, zegt hij: „Wij zullen hier doen wat wij te Muiden gewoon zijn: wij zullen philosopheeren, schertsen en banketteeren als poëten doen" [4]). Als hij in hetzelfde jaar aan Van der Burgh bericht gaf omtrent een aanstaand letterfeest, dat te Muiden zou gehouden worden en eenige dagen duren, voegde hij er bij: „Het zal een provinciaal, geen nationaal Synode zijn, alleen deftige en geleerde lui uit Holland zijn genoodigd: twee uit den Haag, uit Alkmaar de vrouwelijke priesteres, uit Amsterdam Vossius en ik. Daar zal niet gepraat worden over onze uit Japan verdreven kooplui of dergelijke onderwerpen, maar alleen over zaken van studie" [5]).

Dit belette evenwel niet, dat er soms een goed glas wijn bij gedronken werd, en dat de geleerde man wel eens wat te diep in 't glaasje keek [6]).

Hoe de Drost met den gezelligen Professor was ingenomen, zagen wij reeds. En die neiging was wederkeerig: zoodat hij zich Hooft's dood tot ziekwordens toe aantrok [7]). Ook Vondel stelde

---

1) *Brieven*, III D., bl. 78.

2) Aldaar, I D., bl. 336. 3) Aldaar, IV D., bl. 310.

4) Barlaei *Epistolae*, p. 892. Zie ook aldaar, p. 735.

5) Zie Barlaei *Epistolae*, p. 914 en Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 331. De Franschen zeiden, dat onze verzen naar bier roken. Isaac Vossius schrijft in 1648 aan Nic. Heinsius: „Pereant lutulenti isti urbis lutosae magistri, qui gentis nostrae carmina cerevisiam olere mentiuntur." In Burman, *Sylloge Epistolarum*, III, 576.

7) Den 25 Juli 1647 juist twee maanden na den dood van Hooft, schrijft Isaac Vossius uit Amsterdam aan Nic. Heinsius: „Barlaeus noster ab aliquo tempore

Digitized by Google

het grootste vertrouwen in zijn letterkundig oordeel, gelijk de opdracht van den *Joseph in Dothan* leert [1]).

Het zal daarom ook wel niet te stout zijn, aan zijn voorbeeld en invloed de heidensche tint toe te schrijven, die al te vaak over Vondel's gedichten verspreid ligt. Men weet, hoe Barlaeus in zijne verzen het classieke godendom misbruikte. Hij gaf zich zelf den eeretitel van „halfheidenschen dichter" [2]): *eeretitel*, want hij was van oordeel, dat een Dichter te minder Dichter was, naarmate hij van Goden en Godinnen moest zwijgen en een Christelijken toon aanslaan [3]). Ook veel kieschheid in uitdrukking of gedachte viel niet te leeren van den man, die steeds de aardigheid in den mond had, dat de Poëzie de voortdurend jeukende schurft der ziel was [4]).

Staan wij, na deze uitweiding, nog wat meer in 't bijzonder bij Hooft stil en slaan wij althans een vluchtigen blik op den Mensch, om dan wat uitvoeriger over den Dichter te spreken.

Wat allen getroffen heeft, wat doorgaans hemelhoog in den Drost geprezen wordt, het is zijne in die dagen zoo zeldzame verdraagzaamheid in zaken van Kerk en Staat. Zeker is het, dat hij

---

in magno versatur periculo, ne in veterem suum incidat morbum. Nimium ad animum creditur revocasse obitum Hoofdii dynastae Mudani, cujus amicitiam prae omnibus curam habebat." In Burman, *Sylloge Epistolarum*, III, 570.

1) Vondel zegt daar tot Wickefort: „De heer Professor Kasper van Baerle, die, uwe E., als een rappier van Philosophie, dagelix voegelijck op de zijde hangt, zal helpen oordeelen (zijn wy des waerdigh) wat hier wel, wat qualijck gestelt zij. en de misslagen beterende. oirzaeck geven, die in den naesten druck te verbeteren." *Vondel.* III D., bl. 734.

2) In 1625 noemt hij zich, in een brief aan Van Haestrecht, „semipaganum Poëtam." *Epistolae*, p. 128.

3) In 1635 schreef hij, ter gelegenheid van zijn *Hymnus Salomonis* (*Poëm.*, I p. 585) aan Cats: „Tu, vir summe, mecum judica, tunc Poëtas minus Poëtas esse cum a diis et deabus et profanorum vatum elegantiis abstinere coguntur, aut ea exprimere, quae religionis Christianae propria sunt." *Epistolae*, p. 594.

4) In de voorrede tot de eerste uitgave zijner gedichten (1628) schrijft hij: „Didici poësin scabiem esse mentis, cum perpetuo pruritu conjunctam." En in zijne brieven herhaalt hij dat gedurig, b.v. *Epistolae*, p. 322, 333, 695, 760.

Aangaande zijne kieschheid tegenover vrouwen, zie de noot op bl. 25 van Van Vloten's *Tesselschade Roemers*, of *Epistolae*, p. 849. Het sprookje, dat hij toen aan Tesseltjen verhaalde, had hem zeer getroffen, blijkens *Epist.*, p. 579.

Digitized by Google

lieden van de meest uiteenloopende kerkelijke richtingen onder zijne vrienden telde; zeker is het, dat hij aan zijne bruid schreef, „dat de Religie in 't gemoedt ende niet in 't wtwendighe geleghen is" [1]); zeker is het, dat hij den strijd op het gebied der kerkelijke dogmatiek ten sterkste afkeurde [2]), en niet gaarne met vrome „kerkuilen" te doen had; maar 't is niet zoo uitgemaakt, of de bron van dat „Christendom boven geloofsverdeeldheid" wel boven alle verdenking verheven is, en of men Van Lennep niet moet toestemmen, dat de Drost dit standpunt niet had ingenomen uit „ware grootheid van ziel", maar uit gemakzucht 3). Immers toen Vondel in 1645 zich door de uitgave van zijn gedicht op het *Eeuwgetij der Heilige Stede* alweer als een hevig kerkelijk partijman had doen kennen, hoewel nu in eene andere richting dan vroeger, liet Hooft zich daarover uit op eene wijze [4]), die Van Lennep terecht aanleiding geeft om op te merken: „het is niet Vondels verandering van godsdienst, die hem ergert; het is zelfs niet het geloof aan eene legende, welke hy, Hooft, als eene dwaze middeleeuwsche fabel verwerpt, neen — het is de onvoorzichtigheid van Vondel, die voor zijn geloof durft uitkomen, die voor hetgeen hij waar en heilig acht, durft kampen, hoewel hij gevaar loopt, dien strijd met eene boete, wellicht met een deerlijk pak

---

1) Hooft's *Brieven*, I D., 312. Evenzoo legde hij in den *Baeto* der Priesteres deze woorden in den mond (bl. 353):

„Wien wijsheidt het verstandt genezen heeft van blindtheidt,
Die stemmen over een, dat geen ding bet gevalt
Aan 't eeuwig Wesen, dan de deftighe gestalt
Van een oprecht gemoedt: En God niet aengenaemers
Heeft dan een hayligh hol en suivre binnenkaemers
Van vroomer borst, daer sich een hart houdt metter woon,
In d' eedel eerlijckheit der deughden opgesoôn."

2) Toen Vondel in 1630 zijne *Medaellie voor de Gommäriste Kettermeester en Inquisiteur te Dordrecht*" had uitgegeven (*Vondel.* III D., bl. 70), liet Hooft zich daarover aldus uit: „Ick en kan dien stookebranden ter wederzijden niet vergeven hunne reukelooze dulligheit, daer niet dan vererghering onzer quale uit koomen kan." *Brieven*, II D., bl. 34.

Geheel in den geest van zijn vriend Van Baerle, die aan V. d. Honert schreef: „Malim tecum, malim cum Hugenio, aliisque philosophari, quam cum sacris noctuis luctari." *Epist.*, p. 709.

3) Van Lennep's *Vondel*, IV D. bl. 444; verg. III D., bl. 623.

4) Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 182.

Digitized by Google

slagen, ja met het leven, te bekoopen". En waarlijk, de woorden uit den brief: „my deert des mans, die geenes dings eerder moede schijnt te worden, dan der ruste", zijn wel geschikt om aanstoot te geven; te eer, als wij daarmede vergelijken de schildering van het kalm en rustig leven op het Huis te Muiden, in een brief aan Joost Baeck van 1629:

„D'eene dagh is den anderen zoo gelijk, dat ons leven een schip schijnt zonder riemen, in doode stroom ende stilte. Beter stil nochtans, als te hardt gewaeit. Hier preekt men geen passy, als die van onzen Heere; men dicht 'er geen requesten; men raept' er geen steenen om de Heeren nae 't hooft te werpen. De kussens zijn 'r zoo zacht niet, dat ze iemants billen bekooren kunnen. Jae, die 'er op belust was, kreeg 'er wel goedt koop een nae 't hoofdt. Ook roert men 'er geen' trom; men timmert 'er geen wachthuizen, en de wachtmeester behoeft zijn wijf niet in zijn ambt te laeten treeden, met wachten in 't bedde, terwijl hy zijn' ronde doet. Daer [d. i. in Amsterdam] voelt men datm' er is: maer somtijds wat te zeer" [1]).

Dat alles is karakteristiek: er spreekt eene gepolijste, maar ontegenzeggelijke zelfzucht uit, die niet voor den schrijver inneemt [2]), en zeker de betuiging van Busken Huet [3]) niet wettigt: „Hooft, daarvan houd ik mij overtuigd, zou voor elke goede algemeene zaak, indien de nood het geëischt had, zijne bezittingen en zijn leven hebben opgeofferd. Had hij moeten kiezen tusschen het leven en de eer, of tusschen het leven en eene duldelooze smart, onverschrokken zou hij zich zelven den dood gegeven hebben".

Die opwinding verwondert te meer, omdat zoowel de schrijver dezer regels als een ander lofredenaar van Hooft erkennen moet, dat hij zoo weinig hart had, dat zelfs in zijne minnedichten de hoffelijkheid moet aanvullen, wat er aan hartelijkheid te kort schiet [4]).

---

1) Aldaar, I D., bl. 336.

2) Hij wachtte zich wel „Papisten" in de regeering te brengen, of „den Papisten eenigh foment van verstoutinge te verstrekken." Zeer merkwaardig is zijne verontschuldiging dienaangaande jegens „den President ende Raeden over Hollandt" n zijne *Brieven*, III D., bl. 95.

3) In een artikel over *Hooft's Poezie*, in *De Gids* van Maart 1881, bl. 422.

4) T. a. pl., bl. 420, zegt Busken Huet: „Komen zijne erotische gedichten somtijds hartelijkheid te kort, het ontbrekende wordt door hoffelijkheid aangevuld."

Digitized by Google

Hoe weinig hart en kieschheid men hem toekende, blijkt uit de beschuldiging, dat hij met geringe veranderingen de verzen, waarin hij zijn hartstocht voor Susanna Van Baerle had ontboezemd, later voor Eleonora Hellemans zou hebben pasklaar gemaakt. Alberdingk Thijm heeft dat sprookje, 't welk toch onlangs weer werd opgewarmd, volmaakt weerlegd. (Zie boven bl. 74 vlg.). Daarom verwonderde het mij te meer, dat dezelfde schrijver elders 1) dezelfde beschuldiging, hoewel op andere personen toegepast, weer heeft te berde gebracht, zeggende: „Met (Chr. Van Erp) deze goedhartige *musicienne* had Hooft minder komplimenten te maken dan met de fiere Leonoor. Ds. Leendertz heeft aangetoond, dat hij Christina werkelijk onthaald heeft op de opgewarmde minnezangen, die hij vóór zijn huwelijk den jonkvrouwen Spieghels en Quekels geschoteld had."

Heeft Leendertz dat inderdaad *aangetoond*, dat is: *bewezen?* Ik betwijfel het ten sterkste, op de gronden in de noot 2) aangevoerd.

Denzelfden indruk kreeg de heer D. C. Meyer Jr., die, in het *Gids*' nommer van April 1881, bl. 129 over *De jeugd en jongelingsjaren van Hooft* handelende schreef: „Zijn galanterie, in hoe schoone taal zij zich ook lucht geeft, komt meer, uit zijn goeden smaak dan uit zijn diep gevoel voort, en het zijn de oogen meer nog dan het hart, die zijne pen besturen."

1) *Portretten van Vondel*, bl 8.

2) In het XXIVe deel van *De Navorscher* trachtte Leendertz te betoogen, dat Hooft uit zuinigheid (?!) soms gedichten tweemaal dienst heeft laten doen. „Er zijn," zegt hij, „ook minnedichten, die meer dan eenmaal gediend hebben. Op bl. 58 vinden wij er een, dat eindigt met de regels:

„Hoochloffelijcke vrouw, die goedich, vroedich, moedich,
Soo diepe weelde baert in mijn, als ick u jon,
Voor u bedenckt de May haer maexels overvloedich
Van bloemen, voor u blinckt het goudt, en licht de zon".

Het is begonnen den 6en en voltooid den 20en Mei 1606, en reeds dat zegt, voor wie het bestemd was; maar bovendien staan er de letters onder M. V. A. J. S., dat is Me Vrouwe Anna Jansdochter Spiegels. Doch er staat" [in het hs. dus, want dit is niet in den gedrukten tekst opgenomen] „nog meer onder: iets lager namelijk staat D. I. A. 5—1608—29. Het is dus gegeven aan D I A, *dat is Christina Van Erp* — wel te onderscheiden van Dia, want daarmede is Ida Quekels gemeend —, den 29en Mei 1608, denzelfden dag, waarop hij het gedicht schreef, waarin hij aan haar dacht (bl. 77).

„Onder een ander gedicht, van Januarij 1606 (Tgemoet herwenscht enz., bl. 55) en derhalve insgelijks voor Electra bestemd, staat" [ook al niet in den druk] „dat-zelfde D. I. A, *waaruit blijkt, dat Christina er de tweede lezeres van geweest is.*

Digitized by Google

Ik wil aannemen, dat onze dichter *een enkel maal* een galant versje, voor een zijner zorgvuldige *flammes* gedicht, ook aan een ander tijdelijk liefje heeft toegezonden; ofschoon het mij zeer vreemd voorkomt, dat hij den datum van dat feit zou hebben aangeteekend. Maar evenmin als hij zoo iets deed, toen het eene oprechte neiging gold voor haar, die zijne tweede vrouw werd, evenmin acht ik hem in staat dit gedaan te hebben ten aanzien van

---

Zij is dat van nog een, wat ouder gedicht geweest, van „Amaryl de deken sacht" enz. Amaril in dit en het voorgaande gedicht is Ida Quekels. Maar daaronder" [niet onder het aangehaalde gedicht, althans in de uitgave; wel onder het voorgaande] „leest men de letters, waarmede de dichter gewoon was Christina Van Erp aan te duiden. Onder het gedicht „Ach Amaryllis" staat (bl. 39) D. I. Q. en daaronder D. I. A, doch hierin is eene drukfout. In het hs. staat geen kapitale I, maar een gewone met een stip er boven. Hier is dus Ida gemeend."

Dit betoog is weinig afdoend. Ik laat nu de vergissingen in den tekst daar; maar vraag: waaruit blijkt, dat Hooft zijne aanstaande tweede vrouw met de letters DIA bedoelde. Mij dunkt, Leendertz heeft twee fouten in zijne redeneering begaan; door aan te nemen:

1o dat als er twee verschillende aanwijzingen onder een vers gevonden worden, dit bewijst, dat het voor twee jonkvrouwen gediend heeft; en

2o dat de verzen van 29 Mei 1608 tot 23 Juni 1609, met D. I. A. geteekend, aan Christina Van Erp zouden gewijd zijn.

Noch het een, noch het ander acht ik juist. Om dit aan te toonen moeten wij de lijst mededeelen van de verschillende schoonen, voor wie Hooft's hart geklopt heeft.

Op bl. 19 reeds vind ik het onderschrift: *J. P. L.* — *Phillys*, waaruit geen gevolg is te trekken.

Bl. 20: *Galathea* — *J. C. B.*, en bl. 22, in omgekeerde orde: *J. C. B.* — *Galathea*. Ik kan daarbij slechts aan één en denzelfden persoon denken, of het wordt erger dan onkieschheid.

Dan daagt eene andere schoone op, die viermaal met dubbel onderschrift wordt aangeduid, ook met veranderde volgorde. Bl. 22: *S*[ignora] *M. V. S.* — *Chariclea;* bl. 24: *J*[offr.] *M. V. S.* — *Chariclea;* bl. 24bis: *D*[ame] *M. V. S.* — *Chariclea;* bl. 27: *Aen Chariclea* — *J. M. V. S.*

Nu volgt de naam *W. B.* vijfmaal, voorafgegaan door *J.*[offr.], *D*[ame] of *S*[ignora], en gevolgd door het woord *Diana* (bl. 29: 29bis, 30, 31, 31bis).

Dan komt Ida Quekels op het tooneel. Bl. 33: *Tegen M. I. Q.* — *Olympia;* bl. 34: *Voor M. I. Q.* — *Olympia;* bl. 35: *D. I. Q.* — *Iphigenia*, *Dia;* bl. 37 *D. I. Q.* — 23 Nov. 1608; bl. 39: *D. I. Q.* — *Dia.*

Vooreerst ziet men uit deze voorbeelden, dat Ida Quekels nu eens met den toenaam *Olympia* prijkt, dan weer als *Iphigenia* wordt aangeduid; maar bovendien staat nog eens onder haar eigen en eens onder haar toenaam het woord *Dia*, dat eene omzetting van *Ida* mag zijn.

Digitized by Google

haar, die zijne eerste gade geworden is. Het oordeel van Leendertz berustte ook hier op een misverstand.

De tusschenpoozen tusschen die twee ernstige neigingen vulde Hooft als een galante Epicurist aan met van de eene schoone bloem naar de andere te fladderen.

Aan dat Epicurisme paarde hij eene aristocratische welwillendheid. Zijn blazoen was dan ook eene Zon, en zijne zinspreuk: *Omnibus idem* 1). Hooghartig en *herablassend* genoeg. — „Wilt ge een voorbeeld van minzaamheid, gehuwd aan deftigheid," schreef

---

Verder daagt Brechje Spiegels op, met toevoeging van het anagram van haar naam. Bl. 43: *Charife — D. B. S.*; bl. 44: *M. B. S. — Charifa;* bl. 45: *M. B. S.;* bl. 46: *B. I. S.*

Het laatste stukje is gedagteekend 8 Januari 1605; en zeven dagen later was het meisje overleden. Reeds den 15en Augustus van hetzelfde jaar, de eerste minbetuiging aan hare zuster Anna.

Bl. 51, 54: *D. A. S. — Electra;* bl. 52. 52bis, 57bis, 59bis, 60, 60bis en 61: *Electra;* bl. 55, 59: *M. V. A. J S.;* bl. 57: *M. V. A. J. S — Electra.*

Het laatste dezer stukjes is gedagteekend uit Leiden, 15 Februari 1607.

Den 29 Mei 1608 dicht hij het eerste stukje, waaronder staat *DIA*, bl. 79; 2 Augustus een tweede, bl. 84; weldra een derde, bl. 86. geteekend: *W. DIA;* den 13 Mei en den 28 Juni 1609 wederom aan *DIA* (bl. 96, 97).

Leendertz zei reeds in de aanteekening op bl. 79: „DIA is Christina Van Erp" Maar op welken grond?

Het eerste gedicht, waaronder zij wordt genoemd, is den 18en December 1609 begonnen en den volgenden dag voltooid. Daaronder staat, bl. 99: HARTENVANC PRIIS — MITHRA GRANIDA. Onder het volgende gedicht, van 2 Januari 1610, leest men:

CHRISTINA VAN ERP,
bij verstelling van letteren:
HARTENVANC PRIS.

MITHRA GRANIDA.

Dan in datzelfde jaar 1610 nog 13 zangen, alle met de laatstaangehaalde woorden geteekend. Den 25en Augustus een, waaronder staat (bl. 132): *Diamithrina.*

Ik weet niet, wie in 1608 en 't begin van 1609 met *DIA* bedoeld is; maar vind geene enkele reden om aan Christina Van Erp te denken, die steeds op andere wijze wordt aangeduid en aan wie het eerste gedicht in de allerlaatste dagen van December wordt toegezongen. Zou Hooft volle zes maanden zijne ontboezemingen aan haar hebben ingehouden? En past dat vers, bl. 77 op de zeventienjarige Christina? Kon zij bogen „op 't vierigh verstandt, op Pallas leest gesneden, van Pallas eigen handt"? Was zij toen die „Hoochloffelijke vrou, die goedich, vroedich, moedich" kon genoemd worden? 't Wil er bij mij niet in.

Dat Leendertz dat stuk niet zonder overhaasting schreef, leert vooral zijne opmerking omtrent het gedicht op bl. 39.

1) *Brieven*, IV D., bl. 75.

Digitized by Google

Van Baerle, „zie op den Muider Drost, dien alle mannen van smaak roemen als een tweeden Laelius of Atticus " [1]).

Zijne huishouding was met Hollandsche deftigheid ingericht, zonder navolging van Fransche modes [2]). Dit mocht een blijk zijn van betrekkelijken eenvoud, het belette niet, dat hij gaarne zijn stand ophield en soms wel vorstelijke feesten gaf [3]). Den indruk, dien zijne gewone manier van zijn spreken maakte, geeft Barlaeus terug, als hij hem in zijne brieven doorgaans „magnificus" noemt, of hem bij Jupiter en zijne Drostin bij Juno vergelijkt [4]).

Als een echte „man van kom-op" was hij zeer bang om voor een burgerman gehouden te worden. „Ik, *hoewel anders van 't volk niet*, zie hun nu dezen trek af", schrijft hij aan den Secretaris Mostart [5]). Hij spaarde dan ook geene moeite om in Frankrijk, ter belooning voor zijn *Hendrik den Groote*, geridderd en geadeld te worden, gelijk toen in de mode was [6]). Hij had wel twaalfhonderd franken over voor hetgeen hijzelf eene „matière si frivole", of ook zijne ijdelheid („ma vanité") noemt. Hij drong vooral op erfelijken adel aan. „Naerdien ik door den Heere van der Mijle bericht ben, dat brieven van Ridderschap enkelijk dengeene, dien zy verleent worden, dienen tot zoo verre toe, zonder hem ende zijn' naekomelingen edel te maeken, zoo zoud' ik wel wenschen dat zij uitdrukkelijk inhielden, dat niet alleen de eere van ridderschap my, maer ook de waerdigheit van edeldoom my ende mijnen naekomelingen vergunt wert. De kosten, hierin te doen, zal ik my

1) *Barlaei Epistolae*, pag. 914, 762.

2) *Ibidem*, p. 822: „In Hoofdio praeter facundiam, prudentiam, comitatem, admiratus semper fui priscam illam morum simplicitatem, nec fluxos hujus seculi ritus. quibus vicina Gallia Batavorum constantiam expugnat, et in Proteos transmutat."

3) „Epulati sumus apud Satrapam *βασιλικώς*, schrijft Barlaeus aan Huygens. Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 313.

4) Hooft's *Brieven*. IV D., bl. 380. 5) Aldaar, III D., bl. 63.

6) Aldaar, III D., bl. 249, 273. 280, 284.

R. Fruin schrijft in zijne *Aanteekeningen* op C. Droste, bl. 277: „Onze republikeinsche voorvaderen waren op adelbrieven zeer gesteld. Toen Oldenbarnevelt's schoonzoon, de heer Van Veenhuizen, den Franschen gezant de Buzanval er lastig om viel, schreef deze aan den minister de Villeroy, 22 Jan. 1604: „Il est malade d'une maladie epidemique de ce pays, qui est de vouloir avoir des lettres de chevalerie. Ce mal est venu d'Angleterre, où la feue Reine a fait quelques chevaliers de ce pays: *etc.*"

Digitized by Google

geirne getroosten". Zoo schreef hij aan onzen Gezant te Parijs [1]); en 't is bekend, dat hij naar wensch slaagde.

Tegenover die ijdelheid steekt de kieschheid gunstig af, die hem belette de lofdichten op zijn *Hendrik* voor het boek te laten afdrukken, „omdat my zulk een ten toon stelling van eighen lof, hoewel zy door de gewoonte verschoont wort, altijds wat wanvoeghelijk gedacht heeft" [2]).

Valt er ook op den wierook, Hooft als Mensch toegezwaaid, wel iets af te dingen, als Dichter zal hij steeds hoog aangeschreven staan, hij, „dat doorluchtig Hooft der Hollandsche Poëten", die eene omkeering in onze poëzie teweeg bracht en in 't proza den historischen stijl schiep.

Hadden de Rederijkers, bij wie Hooft ter schole ging, weinig dichterlijke gedachten in vrij ongekuischten vorm gebrabbeld, Hooft bracht Holland in verbazing met verzen, die evenzeer door dichterlijken inhoud als liefelijke en vloeiende inkleeding uitmuntten. De melodie zijner zangen ruischte als muziek, terwijl hij vooral in zijne minneliederen — een genre, dat hij veredelde, en waarin hij uitmuntte — eene liefelijkheid ten toon spreidde, tot op zijne dagen in Hollandsche verzen ongekend.

Sedert Huizinga Bakker het gezegd heeft (1781), wordt als onomstootelijke waarheid aangenomen, dat Hooft gedurende zijn verblijf in 't Zuiden den Italianen de muziek der taal had afgeluisterd [3]). „Daar ontdekte hij de cadans, het hooge en lage der lettergrepen, kunstig bijeengeplaatst: voorts de maat, de rust, de snede, den trant, den dans en de muziek in zijne vaderlandsche verzen, en keert met deze kundigheden naar huis. Alhier deelt hij zijnen kunstbroederen zijne ontdekking, opmerking en gedachten mede: hij schrijft zangen en minnedichten naar den trant en aartigheden der Italianen" [4]). Dat oordeel is niets dan eene onjuiste gissing. Reeds vóór zijne Italiaansche reis schreef Hooft verzen met regelmatig getal van lettergrepen en natuurlijke cadans, ofschoon hun nog eene stroefheid aankleeft, die hij ook in Italië niet ver-

1) *Brieven* III D., bl. 250.
2) Aldaar, III D., bl. 250.
3) Zoo nog Van Leunep in zijn *Vondel*, I D., bl 654.
4) *Verhandeling enz.* in de 4° Werken der Maatsch. van Ned. Letterk. te Leiden, V D., bl. 115.

Digitized by Google

loor, zooals blijkt uit den rijmbrief, dien hij kort vóór zijne terugkomst uit Florence aan de Amsterdamsche Kamerbroeders zond.

Die cadans, althans de „gestelde-syllabenmaten", hebben wij aan Frankrijk ontleend. Ronsard, wiens gedichten in 1567 het licht zagen, werd ook hier te lande gevierd, gelezen, vertaald en nagevolgd. De eerste Hollandsche dichter, die „de fransoysche versmaet", zooals Karel Van Mander ze noemde, bij ons invoerde, was de beroemde Leidsche Secretaris Jan Van Hout. Reeds sedert 1575 schreef hij vloeiende verzen in den nieuwen trant [1]). In Holland had Spieghel de voetstappen van Jan Van Hout met goed geluk gevolgd (verg. boven, blz. 36) en zijne persoonlijkheid was bij de Amsterdamsche Kamer nog in eere, toen Hooft zich daar begon te vormen

Trouwens de nieuwe rhythmus zat in de lucht. In Brabant had Jonker Van der Noot al in 1580 de betere versificatie in practijk gebracht en vandaar sloeg zij naar Zeeland over. De beroemde Daniel Heins, die een groot deel zijner jeugd te Neuzen doorbracht [2]), had waarschijnlijk onder Brabantschen invloed den smaak voor de vloeiende dichtmaat weggekregen, die in zijne ten jare 1616 uitgegeven *Nederduytsche Poemata* onze ooren streelt, zelfs in die stukken, die toen al „over veel jaeren geschreven" waren. Ook Cats had dien rhythmus, gelijk bekend is, van „een eerbaer jongeling, uyt Brabant daer gekomen".

Hooft was dus de vinder niet van de cadans der verzen; ja, wij zullen zien, dat hij eer een voorstander was van meer vrijheid. Maar wat hem ontegenzeggelijk eigen is, 't is de verwijdering van de stroeve, onnatuurlijke woordvoeging uit zijne verzen, die te vloeiender, te zangeriger klinken, naarmate zij zich meer aansluiten aan de natuurlijkheid van 't moderne spraakgebruik. Dat geheim, dat geen zijner voorgangers kende, had hij den Italianen afgezien, ofschoon het nog eenigen tijd duurde, eer hij zichzelf durfde zijn en van de oude rethorikale woordvoeging afwijken. In zijn brief aan de Kamerbroeders bekende hij het:

„Fiorenza schoon
Doet om haer cierlijckheit van tael mij in haer blijven";

1) Zie over de invoering van dien trant verder Mr. Prudens Van Duyse, *Verhandeling over den Ned. versbouw* I D., bl. 34 vlgg.

2) *Dietsche Warande*, VII D., bl. 277.

Digitized by Google

maar eerst de omgewerkte tekst van den brief, die zes of zeven jaren later tot stand kwam, toont, dat Hooft meester van den vorm was geworden.

Dit was niet geschied zonder ernstige oefening. Ten bewijze daarvan strekt de gedachtewisseling met Huygens „roerende de maet van de Nederlandsche dichten", uit den tijd toen de „letterkunstige vergaderingen" het ijverigst gehouden werden (1623). Het opstel van den Heer van Zuylichem is ons bewaard gebleven: van Hooft alleen eenige aanteekeningen daarop [1]). Dit is te betreuren; maar men kan er toch duidelijk uit zien, welke zijne theorie omtrent den „vloeienden vall" der verzen was.

De nieuwe regelmatige rhythmus was toen reeds algemeen geworden. Huygens erkende het: „'t Gebruyck van groote mannen gesticht op de overvloedicheit van onse tael, heeft hem onser aller oor en oordeel soo vast ingelijvet, datter nu weynighe meer zijn, die andere voeten als den Jambum ende Trochaïcum kennen oft erkennen willen; unde difficilis erit regressus ad asperiorem licentiam. Behalven 't gemack ende gevoechlijkheydt, die der de singhers in vinden".

Tegen die eenparigheid kwam Hooft op; en juist als voorbeeld van die toch welluidende vrijheid wijst hij op de Italianen. „Dat d'Italianen zeer groote vrydoom gebruycken, ende liever een lange silb afbijten als een goeden inval verkrepelen, stae ick gaerne toe; maar houde evenwel dat zy nae wat anders luisteren als nae 't getal der silben ende de rijmen. Want wat soetheyt soud' er dan in hunne *versi sciolti* zijn, gelijck zy noemen degene daer de rijm gebreeckt".

En waarom zouden wij die vrijheid opofferen? „Waerom sal men ons verpeenen niet wt onsen tredt te gaen?" — „Mijns weetens heeft niemandt by ons den reghel gemaeckt van suivere jamben te gebruycken ende indien verscheiden dichters alsoo gedaen hebben, dat en kan anderen geene wet sijn, oft hun en staet vry andere formen van vaersen te maecken".

In het lied achtte hij meer regelmaat noodzakelijk, omdat, „men de nooten volghen moeten . . . . . Maer in Treurspel, Heldenlof, Brieven, kan deze ondervinding geen klaght, mijns oordeels, baeren".

---

1) Zie het een en ander afgedrukt achter Hooft's *Brieven*, I D. bl. 433 vlgg.

Digitized by Google

Het is te betreuren, dat de vrijheids-theorie van den Drost geen ingang gevonden heeft: zij zou zeker aan onzen rhythmus, thans in een te eng keurslijf gedwongen, meer levendigheid hebben bijgezet, nu alleen te verkrijgen door enjambement en vermijding van de vaste rust midden in den regel, welke de verzen van Cats zoo eentonig en vervelend maakt [1]).

Hooft zelf heeft zijne theorie ter nauwernood in toepassing gebracht: hij zwichtte voor 't gebruik. Zijne Alexandrijnen zijn steeds regelmatig gebouwd en alleen in enkele liedjes heeft hij zich eene vrijheid veroorloofd, die aan de zangerigheid geen afbreuk doet. B. v. in het allerliefste

„Vluchtige nimph waer heen zoo snel?'

het bekende

„Hoogher, Doris, niet, mijn gloetje",

of het wat gemaniëreerde

„Amaril, had ick hair wt uw tuitjen" 2).

De aangehaalde gedichten zijn alle minneliedjes, en ontegenzeggelijk heeft Hooft vooral in die soort uitgemunt. Sonnetten en zangen zijn de vormen, waarin zijne lyrische en erotische ontboezemingen gehuld zijn. Voorts beweegt hij zich liefst op het gebied van wat men huiselijke poëzie zou kunnen noemen. Het karakter zijner verzen is dan ook vooral liefelijkheid. Slechts bij uitzondering is hij daar hoogdravend, maar altijd zoet en zangerig. De sonnetten zijn niet zelden zinrijk en pittig. Meestal slaat hij een natuurlijken toon aan en wordt slechts nu en dan gemaakt, vooral wanneer hij het liefelijke door opeenhooping van verkleinwoordjes tracht te verhoogen. Maar zeer terecht zei Busken Huet [3]): „Hoe vergoedt telkens het pittige der gedachte of de aanschouwelijke uitdrukking, het gewrongene der inkleeding!" Het heidensch element is bij hem tot een minimum beperkt; en op eene enkele uitzondering na [4]) is hij altijd even kiesch: het een zoowel als het ander is in zijn tijd eene bijzondere verdienste.

---

1) Hooft zei: „In mijnen zin worden meest alle vaersen lam met nauw waarnemen van den middelstuit in de wtspraeck." Aldaar, bl. 439.

2) In de uitgave van Leendertz I D, bl. 21, 137, 184.

3) *Hooft's Poëzie*, in *De Gids* van Maart 1881, bl. 434.

4) B.v. het negende couplet van den *Echtzang* voor Reael, I. D., bl. 306.

Digitized by Google

Wij kunnen ons niet onthouden een paar proefjes te geven van zijn talent, vooral om ook de verdienste van den vorm te doen uitkomen.

Ik bepaal mij tot twee der zooeven vermelde. Vooreerst een minnelied, dat waarschijnlijk al tot vóór 1607 opklimt:

„Vluchtige nimph waer heen soo snel?
Galathea wacht u wel,
Dat u vlechten
Niet en hechten
Met haer opgesnoerde goudt
Onder de tacken van dit hout.

Wackere nymphe wendt, en siet
Eens te deech van wie ghij vlyet,
Sneller, dan de
Harten van de
Honden die 'r met open keel
Vollegen tot haer achterdeel.

Immer en volge' ick u niet nae
Met begeerte van u schae,
Maer van zinne
Om u minne
Te verruilen voor de mijn'.
Acht ghy dat groot verlies te sijn?

Nymphe ghij vlucht al even stuirs
En ick heb de borst vol vuyrs,
Met een kusge,
Wilge, blusge
Dat ten deel, en wort bedangt.
Geefdij dan meer als ghij ontfangt?

Wildij mij niet dees jonste doen
Lijdt dan dat ick u slechs soen
Voor u lippen.
Ghij gaet glippen,
Denckend, ick sou hier ter stee
Soenen u hals en oochgens mee.

Mogelijck kusten ick van als,
Oochgens, lipgens, witten hals,
En niet trager
Noch wat lager
Yet wat poeselachtighs, dan,
Dertele dier verloor g'er an?

Digitized by Google

Al mijn lust, en boeverij
Galathea dat sijt ghij,
Comt wat nader
Want wat spader,
Als de jonckheit neemt sijn keer
Salt u soo wel niet passen meer."

Dan een *Sang* van het begin van 1621 (I. D.; bl. 184):

„Amaril, had ick hair wt uw tuitjen,
'k Wed ick vleughelde' het goodtjen, het guitjen,
Dat met sijn brandt, met sijn boogh, met sijn flitsen,
Landt tegen landt over einde kan hitsen,
En beroofde den listighen stoocker,
Van sijn toorts, sijn geschut en sijn koocker.

„Oft en had ick maer een van die vonken,
Die daer laest in uw kijckertjes bloncken:
'K plantese boven de minne sijn kaecken,
Om desen blinden eens siende te maecken:
Dat als immer hij oorlooghen wilde,
Hij sijn pijlen met kennisse spilde.

„Maer ghij wedt, had ick een van die wensjes,
Dat ick alle mijn lusjes allensjes,
Daer ghij mij nu om verleghen laet blijven,
Mackelijck, weeten souw, deure te drijven:
En en wilt mij geen waepenen gunnen,
Die u selve veroveren kunnen".

Ik voeg er een paar coupletten aan toe uit de *Klaghte der Prinsesse van Oranje, over 't oorlogh voor 's Hertogenbos,* van 1630 (I D. bl. 318), waarin het innige en liefelijke zich paart aan het verhevene:

„Schoon Prinsenoogh gewoon te flonkren,
Met zuiver' hemelvlam! kan ook
De grimmigheit, u dan verdonkren,
En smetten, met een aerdschen rook?
Wat toght verleert die glinsterlichten
Hunn' zoeten swier?
Om liever brandt van Mars te stichten
Dan Venus vier?

Zoo glooryzucht uw' zinnen prikkelt,
Voert, in triomf, mijn' slavernij.
Een krans van bloemen blij gespikkelt,

Digitized by Google

(Geen lauwergroen en heeft 'er bij)
Zal ick u vlechten, heel doorwaessemt,
Op nieuwen vondt,
Met geur, mijn handtjens aengeaessemt,
Van uwen mondt

Op goude lelyen en straelen,
Laet trotsen Fransch' en Spaensche kroon.
Om daer een perel af te halen,
En streeft zoo niet, door duizent doôn.
'K zal d'uw' al aerdigher doen blaken,
Van steê tot steê,
Met traentjens dauwend' op mijn' kaken,
Uit minnewee.

'K hoor alle daeghs van versche dooden
Gevelt in hol, oft galerij:
Elk overlijdt aen eighe looden,
Maer aller koeghels moorden mij.
Want ick mij elkmaels voel bezeeren
Als van een punt,
Die denk: op 't hoofd met witte veeren
Was dat gemunt.

„Wat mooght ghij die ü niet en zoeken
Bestooken, in hun voordeel, gaen;
Zoo veel en is 't niet waerdt, de vloeken
Van heel Kastilie op zich te laen,
Denkt liever, hoe Madril zoud' stoffen
En zijn verquikt,
Vernam 't van scherp te zijn getroffen
U — Ach! mij schrikt.

„Maer is om lief, om lijf, om leven,
Om kindt, om zoon van vaders naem,
Zoo veel, op veer nae, niet te geven
Als om een' glooryrijke faem,
Zoo gunt mij dat ick met u rijde
Door kout, door heet,
En voert mij bij 't rappier op zijde,
Waer dat ghij treedt".

Men moet zich bedwingen om niet veel meer uit te schrijven dan dat ééne staaltje van den krachtiger toon, dien Hooft ook wist aan te slaan 1).

1) Zie het geheele gedicht afgedrukt bij Penon, *Nederl. Dicht- en prozawerken*, XVII Eeuw I.

Digitized by Google

Maar zelden heeft zijne Muze zich van den huiselijken haard verwijderd. Hij schreef, althans aanvankelijk, eigenlijk ook niet voor het publiek [1]). De verovering van Grol, zoowel als die van Den Bosch deden hem eene uitzondering op den regel maken; doch vooral het wat gerekte stuk op het laatste oorlogsfeit toont, dat hij hier niet op zijn dreef was. Evenwel in vroeger dagen had hij een krachtig gedicht gewijd aan het twaalfjarig bestand [2]). Naar aanleiding van eene allegorische prent, die hij allergelukkigst beschrijft, stort hij zijn gemoed uit. Ik schrijf de regels over, waarmee hij Vulkaan aanspreekt: „Vreest ge", zegt hij, dat

„Uw Aenbeeldt ledich en uw conste stil sal staen,
Door 't stilstaen van den crijch, en keert u daer niet aen;
Ick weet uw tijdtverdrijf. In plaets van roers en speren,
En helmen gladt, gewoon uw winkel te stofferen,
Smeedt een Colos van goudt, soo grof en hooch, dat hij
Halfwossen, van het Hof de Vijver overschrij:
Dan, volle rusting deck d'aensienelijcke leden,
Gemaelt met Slotenval, en met verwonnen Steden,
Daer maeteloose moeyt en tijdt in sij gespilt,
En drijft de groote slach van Vlaendren in den schildt,
Daer ghij dit opschrift om sult stellen met uw handen:
BESCHERMER VAN DE VRY VEREENDE NEDERLANDEN.
En als het swaere werck voltoyt is tot den top,
Soo set 'er 't hooft van 't Hooft des Huys van Nassau op".

De vleierij, die zich ook later tegenover 's Prinsen broeder niet verloochent, is karakteristiek voor den aanstaanden Drost, die weinige weken later met het voorname ambt begunstigd werd.

Het is zeker merkwaardig, dat Hooft zoo hoogstzelden groote staatkundige gebeurtenissen en nooit kerkelijke onderwerpen in zijne gedichten herdacht heeft. 't Was niet, omdat hij er zijne aandacht niet aan wijdde: het tegendeel is waar.

Voor binnenlandsche, bovenal voor buitenlandsche politiek had hij, althans sedert hij de geschiedenis zijns lands begon te beschrijven, een open oor. In zijne brieven ziet men, hoe hij steeds met

1) In 1610 schreef hij aan Prof. Heinsius: „Ick ben geen schrijver, al heb ick somtijts yet om de geneuchte gedicht, dat tot mijn becommering onder de gemeente geraeckt is. Ick ken mijn onvolmaecktheit soo wel, dat ik haer noch by vroomen jonst, noch by spotters vailigheit kan versekeren." *Brieven*, I D, bl. 30.

2) *Gedichten*, uitg. van Leendertz, I D, bl. 88 vlgg.

Digitized by Google

het grootste verlangen naar de *loop-* of *niemaren* 1) uitzag, die zijne weetgierigheid moesten bevredigen, en welke zijn zwager Baeck hem gewoonlijk toezond. Dat hij evenveel belang stelde in wat er binnen Holland op 't gebied van Kerk en Staat voorviel, komt niet zoo dikwijls, maar toch zeer duidelijk uit 2). Bij voorkeur was hij evenwel een wereldburger, en hij lei zeer zeker zijn Theseus zijne eigen meening in den mond met deze woorden:

„Daerom een oprecht man, bescheijden van verstant,
Acht al de werelt ruim sijn lustich vaderlant".

Geen wonder dan ook, dat hij geen bijzonderen lust gevoelde om zich het leven lastig te maken, door zich bij iedere gelegenheid, als Vondel, over de kerkelijke en staatkundige toestanden van den dag uit te laten.

Zijne hoofddenkbeelden omtrent het staatsrecht van zijn tijd, en omtrent de verhouding van de Kerk tot den Staat, zijn ons evenwel niet onbekend. Gijsbrecht van Amstel drukt zeker in den *Geeraardt van Velzen* des dichters overtuiging uit, als hij zegt, dat het „de Ridderschap" en „de groote steên" zijn, „daar d'opperheyt by staet".

En wat de Kerk betreft, voor hare tirannie was hij bovenal bevreesd. Dit blijkt genoeg uit zijn *Baeto*. Daar laat hij de „paepin" Segemond zelve erkennen, dat het „priesterdom"

„Indien sij wil haer konst te werke stellen.
Sij sal . . . . . om verre vellen
De troonen hoogh gebouwt, en standers vast geplant;
En bruicken tegens 't landt de waepens van het landt."

Daarom ware het best geen mannen, maar vrouwen met de priesterlijke waardigheid te bekleeden,

„Op dat de flaeuwte van gemoê
Haar moght ontraên den staet des heerschappijs te schaeden."

En men vergete niet, zegt ze, dat alle macht, ook de kerkelijke, van de Overheid uitgaat:

„Daeromme, wie dat macht tot godsdienst heeft verkreghen,
Zij seker, en gedenke' hoe dat hij die, van weghen
Der hooger Ovricheidt, te voeren heeft aanvaerdt."

1) Het woord *Couranten* vind ik het eerst gebezigd in een brief van Barlaeus van 1646. Hooft's *Brieven*, IV D., bl. 202.

2) Zie b.v. den brief aan Baeck van 29 Sept. 1630. *Brieven*, II D., bl. 97.

Digitized by Google

Als tooneeldichter en „libertijn" was ook Hooft, ondanks zijne voorzichtigheid, in het vaarwater gekomen der predikanten en femelaars. Hij beklaagt zich immers in een brief aan Blyenburgh [1]) dat de schijnheiligen „gewoon 't seggen alleen te hebben, en hun oordeel over andere te vellen", ook hem het leven lastig hadden gemaakt.

„Aen my," zegt hij, „die hun noit in hun vaerwater was, hebbense mede hunnen aert moeten toonen ende hoopen waeters vuil gemaekt, om my te versteken van 't recht van den Schout tot Weesp te stellen .... Wacht U E. voor 't geselschap, dat de Godsdienst in den mondt bestorven is; selden sal se daer in 't hart leven .... Al laet men de schijnheilighen met my en mijns gelijck omspringen als de kat met de muis, men sal hun, hoop ick, daerom de kaes (denckt het klem der Regeringe) niet bevelen".

Hij trachtte zich, naar het gebruik van zijn tijd, met een tooneelspel te wreken, en vertaalde daartoe Aretijn's *Ipocrito*. Maar hij wachtte zich wel voor dat „Romeinsch bedrijf" uit te komen. Zijn proza, slechts aan enkele vrienden ter lezing toevertrouwd [2]), werd aan een ander (waarschijnlijk Jakob Baeck) ter berijming en openbaarmaking overgelaten. Ja, 't schijnt, dat Hooft zijne voorzichtigheid zoo ver dreef, van zelf het praatje uit te strooien, dat Bredero, die toen (1622) al eenige jaren overleden was, de vader van den *Schyn-Heyligh* zou zijn. Zeker is het, dat deze lang daarvoor werd gehouden, totdat Dr. Van Vloten de waarheid aan 't licht bracht [3]).

Ook dit is eene treffende bijdrage tot de karakterkennis van den Drost.

Ten slotte moeten wij bij Hooft verwijlen als Proza-schrijver.

Hij heeft zich vooral beroemd gemaakt als historicus, en als zoodanig den bijnaam van „Hollandschen Tacitus" verworven. Wèl had hij op dat gebied reeds voorgangers; maar sedert Marnix en Coornhert had niemand zich met bewustheid van

1) Hooft's *Brieven*, I D., bl. 215.

2) *Brieven*, III D., bl. 148.

3) Zie de *Dietsche Warande* van de jaren 1856 en 1857 en Ten Brink's *Gerbrand Adriaensen Brederoo*, 1e dr. bl. 311 vlgg. Zie ook dr. J. A. Worp in *Tijdschrift voor Nederl. Taal- en Letterkunde* V bl. 65 vlg.

Digitized by Google

het Nederlandsche Proza als kunstvorm bediend. Wel hadden in Noord en Zuid uitstekende mannen naar de pen gegrepen om de grootsche feiten uit den worstelstrijd tegen Spanje te boek te stellen; maar geen hunner, noch Bor, noch Van Meteren, noch Reidt had daarbij aan iets anders gedacht dan aan het geven van een trouw verhaal van het gebeurde, zooveel mogelijk geput uit, en bevestigd met authentieke stukken. Zoo in hunne lijvige werken de gebeurtenissen zich al dikwerf tot levendige, aandoenlijke, soms dramatische tafereelen groepeeren, het geschiedt als huns ondanks; want zij hebben geen effect beoogd, zij streefden alleen naar waarheid. En zoo hunne inkleeding ons vaak aantrekt door haar ongekunstelden eenvoud, het blijkt toch duidelijk, dat zij den taalschat niet beschouwden als een palet, waarmee kon worden geschilderd.

En dat heeft juist Hooft beproefd, en 't is hem niet zelden gelukt. Hij schrijft als kunstenaar, en de vorm weegt hem daarom even zwaar als de inhoud.

Ter oefening schilderde hij een groot historisch tafereel, dat hij *Hendrik de Groote* noemde. Deze eersteling spreidt reeds bijna al de eigenschappen ten toon, die Hooft als prozaïst kenmerken: zoowel de kwade als de goede.

Vergeleek men de levendigheid van het verhaal, de schilderachtigheid der voorstelling, den afgewerkten vorm, de zuiverheid en kernachtigheid van taal, met hetgeen men kende, dan moest men wel opgetogen staan. Dat verklaart ons genoegzaam den grooten opgang, dien het werk algemeen maakte, waardoor de Drost op eens als onze grootste prozaschrijver werd gestempeld.

De gebreken vielen den tijdgenooten minder in het oog dan ons. De toon, hier aangeslagen, scheen overeen te stemmen met de waardigheid der historie: stijl en taal verhieven zich zoowel boven het basterd-*jargon* van het Hof als boven de platte straattaal van de gemeente. Maar wat Huygens bewierookte als vol „vigueur, chaleur, majesté", komt ons niet zelden gemaakt en gezwollen voor.

Men zegt, dat Buffon niet anders dan met kanten lubben schreef; en men beweert, dat zijn stijl er de sporen van draagt. Uit dien van den Drost zou men haast opmaken, dat hij het zijden staatsiekleed" aantrok en den degen omhing, als hij zich in het „zeskant

Digitized by Google

huisken", „het torentje in de boomgaardt van 't Huis te Muiden", neerzette om

„Dien gouden stijl en Burgemeesters toon"

te treffen, die zijn Proza eigen is. Zeker is het, dat van zijne historiewerken geheel geldt, want Brandt van sommige zijner brieven zei, dat ze „rieken naar oly van arbeidt". Ja, de vorm komt ons somwijlen zoo overdeftig voor, zoo onnatuurlijk, zoo onhollandsch, dat men zich afvraagt, of Hooft's Proza nog wel mag aangemerkt worden als model van Nederlandschen stijl, waarvoor het sinds zijn eigen tijd veelal gegolden heeft.

Onnatuurlijk en onhollandsch: want het blijkt maar al te zeer, dat hij Tacitus twee-en-vijftig maal gelezen had. Hij tracht niet slechts de bondigheid van zijn voorbeeld na te volgen, en komt daardoor tot een zinsbouw, soms met den aard onzer taal en dikwerf met de duidelijkheid in strijd; maar hij vervalt ook wel in Latinismen, die toonen, hoezeer hij de regels der Latijnsche grammatica in het hoofd had.

Het groote werk, waarmede Hooft zijn roem verzekerde, waren zijne *Nederlandsche Historiën*, aan wier samenstelling, zoo wat vorm als inhoud betreft, hij veel tijd en moeite ten koste legde.

Hij raadpleegde allerlei bronnen. Vooreerst had hij zich de moeite gegeven „van 15 oft 18 schrijvers te vergelijken" [1]; niet alleen inheemsche of die meer voor de hand lagen, als Bor, die hoog bij hem stond aangeschreven [2], Burgundius, Van der Haer, Hopperus, Pontus Heuterus [3], en daaronder ook zeldzame of die niet in zijn bezit waren [4]; maar bovendien Italiaansche en Spaansche [5]. Hij bepaalde zich niet tot openbaar gemaakte geschriften, maar raadpleegde vlijtig authentieke stukken, hem op zijn verzoek door zijne vrienden verstrekt [6]. Ja, door nog levende

1) Hooft's *Brieven*, II D., bl. 325. 2) Aldaar, bl. 43.

3) Aldaar, bl. 144, 159, 202, 308; III D., bl. 70.

4) Aldaar, II D., bl. 145, 152; III D., bl. 36.

5) Aldaar, II D., bl. 11, 96, 99, 140, 238, 239; III D., bl. 63.

6) Aldaar. II D., bl. 4, 9, 44, 51, 128, 197, 220; III D., bl. 25, 28, 192 vlg., 201; IV D., bl. 112.

Hij beklaagt zich over de Amsterdamsche Burgemeesters, die hem den toegang tot hun archief geweigerd hadden, ondanks zijn „aenbod van eedt om te swygen." *Brieven*, II D. bl. 351. Zij hebben zich waarschijnlijk afgevraagd, waartoe hem dan moest dienen.

Digitized by Google

ooggetuigen of hunne naaste bloedverwanten trachtte hij met de bijzonderheden, die hem ter zake dienende schenen, bekend te worden [1]).

Al die bronnen schifte hij met de uiterste zorg en met een critisch oog [2]). En als hij zichzelven mistrouwde, dan riep hij hulp en raad bij deskundige vrienden in. Hij zond zijn handschrift te dien einde aan „eenighe heeren", onder wie de Raadsheer Van den Honert, Mostart, Schotte en Huygens, die het zelfs onder de oogen bracht van den Prins van Oranje [3]). Zij werden geraadpleegd om in 't algemeen hun oordeel over inhoud en vorm te vernemen. Sommigen werden omtrent bijzondere punten in den arm genomen, b.v. de Generaal Wytz over wat de krijgskunst raakte [4]), waartoe Hooft de bemiddeling van Huygens wel inriep [5]).

Brandt zei dan ook terecht in zijne lijkrede op Hooft [6]): „Slaa ik 't oog op geleertheid, dan zie ik de waarheit in zijn Historiën; hier is een vryheit die geen onwettig geweldt ontziet, maar zonder zucht of inzicht de deucht prijst, en de gebreken lastert". Omtrent zijne waarheidsliefde en onpartijdigheid hebben wij eene merkwaardige verklaring van Hooft zelf, in een zijner brieven [7]). Hij rekende zich „gehouden geen waarheit van belang, 't en waare zij tot schaade mijns vaderlands strekte, te verzwijghen; inzonderheid

---

1) *Brieven*, II D., bl. 41, 339, 368, 369; III Dl., bl. 35, 40, 45.

2) Aldaar, II D., bl. 135; III D., bl. 1.

3) Aldaar, II D., bl. 193, 263, 265, 266, 313, 355—6, 378.

4) Aldaar, II D., bl. 138—9; en verg. bl. 7, 147, 157.

5) Hij verzoekt dezen b.v. „'t overzien van 't lidt [z]ijner Historie, dat het beleg van Haerlem vervaet," en voegt er deze merkwaardige woorden bij: „De lompe ongerijmdtheden, strijdende tegens alle reden van oorloghe, in andere schrijvers gespeurt, doen duchten, dat 'er my misschien geen minder uit de penne gedropen zijn, ende wenschen om de zuiveringe eenigher krijgskundige handt, eer ick deeze klad in 't net doe stellen. Indien 't mijnen Heere Wyts, dien ik achte met de jeghenwoordighe toerusting ten halze toe in 't werk te steken, niet te lastigh viel, te met een uirken t'mijner onderrichtinge in dezen, uit te breeken, daer waer niemandt, van wien ick die met grooter eerbiedenis ontfinge. Indien niet, het en kan U Ed. aen geen' anderen mangelen, die, haer te gevalle, my door zulk eene moeite verplichten zullen. In 't bezonder verlangt my te leeren, oft de middelen van beschaedigen sedert dien tijdt toegenomen hebben: want dat die van 't beschermen grootelyx gebetert zijn, is ook den leeken in dat stuk kenlijk", enz. *Brieven*, II D., bl. 297.

6) *Brieven*, IV D., bl. 443.

7) Aldaar, IV D., bl. 53—4.

Digitized by Google

lof nocht laster. Uit kracht van welke wet, en om geen geloof te verwaarloozen, ik ook benoodight geweest ben, bywylen eenighe snootheden, begaan aan onze zijde, doch reeds gemelt door andren van de zelve, op te haalen. Ende bid ik, dat daar op reedelijck inzight ende my zulxs niet quaalijk af warde genoomen".

De laatste woorden zijn niet de minst merkwaardige [1]).

Maar hij had er vooral ook naar gestreefd, taal en stijl meer en meer te beschaven. 't Is, of hem de gezwollenheid, die zijn eerste geschrift aankleeft, getroffen had. Hij erkent, dat „nuchtere stemmigheid in 't historyschrijven vereischt" wordt [2]); en elders van den historischen stijl sprekende, verklaart hij, dat die, naar zijne overtuiging, „met gemete schreden gaen" moet [3]). En inderdaad, hij heeft, zoo veel in hem was, die leer in zijne *Nederlandsche Historiën* in practijk gebracht. *Zooveel in hem was:* want deftigheid en gemaniëreerdheid zaten hem in 't bloed.

Wat zijne taal belangt, die is merkelijk smijdiger geworden.

Hij meende waarschijnlijk sterk te overdrijven, toen hij in 1626, in een brief aan Huygens, aan zijn *Hendrik de Groote* zijn „harnasduits en hondert onhebbelijkheden" verweet [4]); en toch had hij op dat punt niet zoo groot ongelijk, zooals Huygens hem dan ook zeven jaar later beleefd onder 't oog bracht, schrijvende van de *Historiën*, dat „de woorden soo krachtig als in *Henrick*, maar min wreed" waren [5]).

Evenwel, de min of meer gezochte woordenkeus, die hijzelf, „de schorheit der ongewoone woorden" noemt [6]), is, evenmin als de Tacitaansche gedrongen en gewrongen woordvoeging, geheel verdwenen, en bemoeielijkte reeds terstond de lezers in die mate, dat de schrijver zelf gewaagde van „de duisternis daar in gevonden van veelen", zoodat hij het vermoeden niet kon onderdrukken, dat de lezing „meer vermoeyen dan vermaaken" zou [7]).

Daarbij voege men nog het overdreven purisme, dat Hooft als eenig bolwerk tegen de verregaande taalverbastering beschouwde; [8])

---

1) Merkwaardig is het, in de briefwisseling met Vosbergen (*Brieven*, IV D., bl. 22, 50, 53) te lezen, hoe de Staten Generaal zwarigheid maakten om octrooi voor het werk te verleenen, uit vrees, dat er iets onbehoorlijks in mocht staan.

2) *Brieven*, II D., bl. 68.

3) Aldaar, bl. 262.

4) Aldaar, I D., bl. 259.

5) Aldaar, II D., bl. 306.

6) Aldaar, II D., bl. 391.

7) *Brieven*, IV D., bl. 65.

8) Zie boven, bl. 16 vlg.

Digitized by Google

maar dat de ongedwongenheid van stijl zoo min bevordert als de duidelijkheid. Te minder, omdat de vertaling meestal wel de kracht der etymologische bestanddeelen van het stadhuiswoord teruggeeft, maar in 't geheel niet de beteekenis, die het gaandeweg verkregen heeft [1]). Hooft zelf erkende, dat dit' „naetrachten eener zuivere Duitsheidt, viellicht al te gemaeckt komt. Maer wat zullen wy doen? (dus gaat hij voort) waer onze tael belanden? *Arduus enim omnium modus*, zoo men d' uitheemsheit haeren gang laet gaen" [2]). En hij beroept zich daarbij op het voorbeeld der Ouden zelf. Zoo practische mannen er zich over ergerden [3]), de letterkundigen waren er zeer mee ingenomen; en Barlaeus riep onder anderen, in een brief vol brommende loftuigingen over dien historischen arbeid, den Drost toe: „Gij zijt in uw streven geslaagd om het Hollandsch zijne keurigheid en zijn ouden luister terug te geven." [4])

Hoe de schrijver zelf met den vorm van het werk was ingenomen, blijkt daaruit, dat hij het zijn zoon als model van Hollandschen stijl voorhield [5]).

Ik weet niet beter te doen, om ondanks de gemaakte aanmerkingen, het schilderachtige der voorstelling en het kernachtige van den vorm der *Nederlandsche Historiën* goed te doen uitkomen, dan een klein tafereel uit het werk aan den voet dezer bladzijde over te nemen [6]).

---

1) Een paar voorbeelden mogen dit toelichten. In stee van *advocaat*, *pensionaris*, *president*, *gouverneur*, te lezen: *voorspraak*, *loontrekkend raad*, *raadshoofdman* of *zedevoogd* is zeker verstaanbaar, maar klinkt alles behalve ongedwongen. Wanneer men echter de woorden: *pleithof*, *moortkuilen*, *schrijfwarande*, *beambtschrijver*, *voorlezer*, *vernuftelng*, *burgerlijke stand*, *tegenvolhouder* of *stadthuishavenaar* aantreft, dan zal het, zelfs in het zinverband, moeielijk uit te vinden zijn, dat daarmee bedoeld worden: *parlement*, *casematten*, *register*, *notaris*, *professor*, *ingenieur*, *politie*, *controleur* en *concierge*.

Enkele vreemde woorden slechts blijven onvertaald, als b.v. *ransoen*, *ravelijn*, *inquisitie*.

2) Hooft's *Brieven*, II D., bl. 392. 3) Aldaar, II D., bl. 391.

4) „Belgico idiomati et elegantiam et pristinum nitorem quaeris et invenis." *Epistolae*, p. 718.

5) In 1646 schreef hij hem: „Dat vermaan ik, op dat ghy ook beneirstigt uwe moederlijke taal wel te schrijven en te spreeken: waartoe u dienstigh zijn zal, by wijlen wat in mijne Historiën te leezen." *Brieven*, IV D., bl. 220.

6) Ik kies eene episode uit het gebeurde te Naarden, in 1572, uit het zevende boek (fo. uitg. bl. 288):

„De Kornel, van taafel opstaande deed, door den tromslaagher van 't Duytsche

Digitized by Google

Hooft's geschiedwerk heeft ontegenzeggelijk den grootsten invloed op ons proza gehad : hij bleef lang de vraagbaak voor al wie naar den eernaam van stylist dong. Onder de beste schrijvers, die zich naar hem gevormd hebben, moet in de eerste plaats genoemd worden Gerardt Brandt (1626—1685), die niet slechts op eervolle wijze onder de dichters der zeventiende eeuw mag worden geteld, maar die vooral als prozaschrijver eene welverdiende vermaardheid verworven heeft.

Zijne *Historie der Reformatie*, vooral zijn *Leven van de Ruiter* getuigen, hoeveel aanleg hij voor het schrijven der historie had, en hoe gelukkig die aanleg bij hem was ontwikkeld, En wat den vorm zijner geschriften betreft, algemeen wordt erkend, „dat zijn stijl dien van Hooft, welken hij zich ten voorbeelde nam, in deftigheid en kracht niet zelden overtreft, en niets van dat stijve,

---

vendel, daar leggende, omroepen, dat alle burghers en bezettelingen, ongewaapent, in de gasthuyskercke, dat pas voor stadhuys gebruykt, hadden te verschijnen, om den eedt, aan zyn Majesteit, te vernieuwen. Het arm onweetendt volk (weenighen uitgezondert, die, ongerust in de Spaansche trouw, zich hier en daar, aan heymelyke oorden, verstaaken) vergaadert in 't Raadthuys; de Spanjaarts daar voor: en zagh men zeekeren Paap, met zommighen van hun, al een wyl, op en needer wandelen. Deez, wen alles te hoop scheen, komt der weerlooze troepe verkundighen dat zij veygh waaren, en op hun gewisse te denken hadden. Maar 't aanzeggen, bereyden, en sterven, was een ding. Men rukt de groote poort oopen; leydt eenpaarlyk aan, en schiet af, plompverlooren in 't hondert; met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed sluyten, en de hairen te bergh staan. Dat wordt, bij die van binnen, schichtigh beantwoordt, met een kryten en kermen, zuchten, en janken, om steen en staal te vermurwen. 't Koude zweet breekt hun uit. Werwaarts ook zij zich keeren, de wanten staan pal, en de doodt in de deur. Voorts vlieghen de vijanden, tot het kerkjen in, als verwoede wolven, den tsaagenden drom, met deeghen en daggen. op 't lyf. Dat weemelen, onder elkandere; van een' schaare, in zoo eng een' plaats gepakt, dat buytelen in hun eyghen, oft hunner medeburgheren, en spitsbroederen bloedt, dat root- en doodtverwen van troonjen. breeken van gezight, krimpen van leeden, vlechten van vingeren, wringen van handen, was wel 't grouwzaamste weezen, dat ooit oogh' oft oore moght voorstaan. Maar niet den Spanjaardt heeft zoo deerlijk een' vertooning gejammert. Hij houdt 'er, even fel met punt en sneede, op aan, zonder iemandt te spaaren. uitgezeyt vier persoonen alleenlijk, die, door beloften van zwaar ransoen, gevankenis verworven. Naa 't plonderen en uitschudden der lichaamen, steekt men 't vuur in 't gebouw, om degeenen, die zieltyghende reeds onder de dooden gedolven laaghen, voorts met vlam en smook te verdelghen. Ende werden alzoo omtrent vierhondert burghers, booven een goedt getal soldaaten, onder een dak, om hals geholpen."

Digitized by Google

puristische en gedrongene heeft, dat de lezing van dezen wel eens minder welgevallig maakt" [1]).

De laatste eigenlijke scholier van Hooft was Jan Wagenaar; maar het valt niet te ontkennen, dat er waarheid steekt in het verwijt, dat hij veelal zijn voorbeeld met looden schoenen natreedt.

---

1) Witsen Geysbeek, *Biogr. Anth. Crit. Woordenb.*, I D., bl. 394. Verg. Van Kampen, *Gesch. der Lett. en Wetensch.*, I D., bl. 388 vlgg.

Digitized by Google

XVIII.

HOE DE STUKKEN WERDEN VERTOOND.

Wij mogen de beschouwing der dramatische letterkunde van den aanvang der zeventiende eeuw niet afgedaan rekenen, zoo wij niet ook eenigermate de wijze schetsen, waarop de stukken onze Dichters op het tooneel werden gebracht.

Wij hebben de wijzigingen aangestipt, die het schouwburggebouw allengskens onderging. Hier spreken wij hoofdzakelijk over den schouwburg, zooals die in 1637 was geworden, en wel in de eerste plaats over de zaal en het tooneel [1]).

De zaal, in den vorm van een halven cirkel gebouwd, bevatte twee rijen loges, en daarboven eene galerij, met vaste, oploopende banken. Het middenste gedeelte, de „bak", bestond uit eene open ruimte met eenvoudige banken tot zitplaatsen, waar het geringer publiek, zat, stond, of rondliep.

Het tooneel was eenige voeten boven den vloer der zaal verheven en had een vast decoratief. De voorste zijwanden — schermen, in den zin van *coulisses* kan men ze natuurlijk niet noemen, omdat zij, in den eersten tijd althans, niet verschuifbaar waren [2]) — stelden eene gevangenis voor. Door middel van een gordijn kon dit voorste gedeelte van de rest worden afgescheiden. De tweede grond werd ter weerszijden ingenomen door eene op hooge kolommen rustende gaanderij. Op den achtergrond zag men een, mede op kolommen rustend, portaal, met kroonlijst en

1) Twee prenten daarvan vindt men in Van Lennep's *Vondel*, III D., bl. 320 en drie in C. N. Wijbrands, *Het Amsterdamsche tooneel* 1617—1772, Utrecht 1873.

2) Wèl werden al vroeg aan twee kanten beschilderde zijschermen omgekeerd, als 't noodig was.

Digitized by Google

fries, en daaronder was een troon geplaatst. Daarboven bevond zich eene tweede portiek, die eene soort van estrade vormde, zooals dat volgens de tooneeloverlevering sinds lang gebruikelijk was.

Men ziet, dat deze eenvoudige inrichting nog niet veel verschilt van die uit den ouden Rederijkerstijd [1]). Dat men in den beginne soms zijne toevlucht nemen moest tot de meest eenvoudige hulpmiddelen om den toeschouwer op den weg te helpen, is niet vreemd; zoo schreef men, b.v. hier zoowel als elders, op een bord, of eenig deel van 't tooneel den naam der plaats, waar de handeling werd geacht voor te vallen [2]). Dit bleef echter niet lang zoo; en de meening schijnt gerechtvaardigd, dat men, althans voor stukken, waarvan mén goede ontvangsten verwachtte, aldra opzettelijke tooneelschermen begon te vervaardigen. Dat was eigenlijk geene nieuwigheid, want een tooneel-inventaris van 1622 vermeldt reeds „geschilderde omdrayende doecken op het tooneel," en daaronder „het daelende hemelwerck met syn kaepstangen, koorden en block" [3]).

In verschillende van Vondel's stukken wordt dan ook het decoratief vermeld. Zoo heet het — om een paar voorbeelden uit vele te geven — in de opdracht van *Adam in ballingschap:* „Nu zal het tooneel met recht een toestel van boschloof en spelonkschaduwe, naer zijnen oirsprongkelijcken naem σκηνή, eischen" [4]).

In *Joseph in Egypten* is, blijkens den „inhoudt", „Potiphars huis het Tooneel", en waarschijnlijk had men daarbij het uitzicht op die

„Palaizen, naelden, lanen, stroomen",

die Jozef van de zon beschenen zag [1]).

---

1) Zie den bladwijzer achter het tweede deel der *Geschiedenis der Ned. Lett. in de Middeleeuwen*, i. v. *Tooneelinrichting.*

2) Dat dit nog in 1619 gebeurde, blijkt uit Rodenburg's *Poëtens Borst-Weringh* bl. 36, waar hij zegt: „Wat kindt (staende voor 't tooneel, en ziende met groote letteren de name van *Thebes* gheschreven op een oude vermolzemde deur) zal gheloven dat dat Thebes is".

Uit meer dan één stuk van dezen poëet is op te maken, dat het tooneel soms in de lengte in tweeën was gedeeld, zoodat de toeschouwer twee verschillende localiteiten voor oogen had, waarin bijna gelijktijdig iets voorviel. Verg. boven bl. 206, de noot.

3) Zie Van Lennep's *Vondel*, II D., bl. 145.

4) *Vondel's Werken*, X D, bl. 357.

Digitized by Google

In den *Salmoneus* zoowel als in den *Lucifer* werd „groot toestel" gebezigd: het tooneel verbeeldde den hemel, en door middel van „geschildert zwerck"

„Een lucht vol starren schijnt, en met tapijt van wolcken
Behangen om en om".

Zoo ging het meer; ja, het laat zich wel aanzien, dat dit langzamerhand regel is geworden. Het tooneel van het nieuwe schouwburggebouw van 1664 was er geheel op ingericht; en Andries Pels wijst er in zijn *Gebruik en Misbruik des tooneels* op (1681), dat het schouwspel

„met persoonaazjen
Vertoond zynde, op naar eisch beschilderde stellaazjen,
De zaaken netter, en natuurelyker drukt
In ons gemoed, én ons veel heviger verrukt".

Behalve van tooneelschermen bediende men zich van allerlei „tooneelmatigen toestel". Nederdalende wolken speelden eene groote rol. Wij zagen er reeds eene in 1622 vermeld, die waarschijnlijk in Hooft's *Geerardt van Velsen* en in Coster's *Isabella* gediend had: in de *Maeghden* komt er eene voor, en die uit den *Gysbreght* is algemeen bekend. Bij het verschijnen van hemellingen rolde de donder, zooals wij in de *Isabella* opmerkten (boven bl. 170), en bij het opdoemen van helsche geesten braakte de aarde vuur en vlam. Als b.v. in *Peter en Pauwels*, Simon de Toveraer er twee oproept, zegt Elymas:

„Zij komen, d' aerde loeit, en tsidderend berst van een,
Nu braecktze zwavelvier, en roock, en stof en steen.
Daer zijnze" 2).

En dat was stellig eene beschrijving van hetgeen op het tooneel gebeurde. Maar ook aardsche „toestel" komt dikwerf voor. In *Maria Stuart* b.v. was het verblijf der Vorstin vorstelijk versierd, blijkens de woorden van Paulet 3):

„Beveel dan dat men voort dit pauweljoen om hoogh
Van zwart fluweel, en voort al wat hier hanghe in 't oogh
Gewilligh wechneeme".

1) *Vondel's Werken* III D. 813.
2) *Aldaar*, IV D., bl. 53.
3) *Vondel's Werken*, V D., bl. 460.

Digitized by Google

't Is onnoodig daar langer bij stil te staan ; doch wij moeten wijzen op eene andere eigenaardigheid, bij de vertooning in acht genomen. De gewoonte om geschilderde tafereelen ter opluistering of opheldering der stukken te bezigen, vroeger in zwang, werd nog vrij lang bijbehouden. De schilderijen werden waarschijnlijk op de verheven estrade op den achtergrond van het tooneel geplaatst.

Het koor, dat het derde bedrijf van Vondel's *Pascha* besluit, schijnt wel op zoodanige geschilderde tafereelen te wijzen. In zijne *Gebroeders* werd „de vertooning daer de gebroeders hangen" den toeschouwers voor oogen gesteld [1]). In den *Salmoneus* komen drie „vertooningen" voor, en in de voorrede van *Joseph in 't Hof* heet het: „Josephs vorige wedervaren, Pharoos droomen en gesichten, en den welgeschickten Staet van Egypten, die anders niet konden op het tooneel komen, worden geestigh in schilderijen te pas gebroght."

Maar die „vertooningen" werden niet altijd in schilderijen gegeven : soms schijnen ze ook uit eigenlijke *tableaux vivants* te hebben bestaan, die dan door het opgeschoven middengordijn werden gezien [2]).

Met betrekking tot het tooneel zij nog vermeld, dat het in den beginne behangen was met schilden, waarop de spreuken stonden, die als het ware het thema der vroeger hier gespeelde stukken uitdrukken [3]). En hun getal was zeker niet gering, want volgens het woord van Melpomene (bij Coster) had men in 1620

---

1) Aldaar, III D., bl. 699.

2) Zoo begint het tweede bedrijf van Rodenburg's *Mellibea's* eerste deel met deze tooneelaanwijzing: „Dorothea in een vertooningh leggende in Anchrysos omhelzingh, verzeld met Venus en Cupido, en naderhand het gordyn ghesloten zynde komen zy uyt".

In de *Jalourse Studenten* van denzelfden dichter heet het: „Vertooninghe, waar Juliana met Cardenio omhelst zijn. Cupido schiet hun beyde Valerio staet in een hoeck vant gordijn en siet het, en Vireno aen d'ander syde."

Dat middengordijn diende ook nog tot andere einden. In het laatstgenoemde stuk leest men: „Martio staet half achter 't gordijn, en hoort sommighe reden van Celia".

Verg. ook J. Vos, *Gedichten*, bl. 626. Iets anders zijn geheele tooneelen soms aan 't stuk toegevoegd, zooals Jan Vos met den *Lucifer* deed (*Vondel's Werken*. VI D., bl. 312), of zoo als met den *Faeton* geschiedde (*Aldaar*, X D., bl 332).

3) In een der gelegenheidsstukken van Coster vraagt iemand:

„Maer wat beduyt al dit schrift, dat men hier dus siet,

Digitized by Google

„Speelen met hoopen, daer der som van zijn gespeelt.
Van som de rollen aen mijn kinderen verdeelt
Noch om te leeren".

Het springt in 't oog, dat men daarmee bedoelde de zedekuischende strekking van het tooneel aan te wijzen, „hebbende alleen het ooghe op het ghemeene beste, niets anders soeckende dan alomme de verbeteringe der veelen bedorvene zeden". gelijk het in de „toe-eygeningh" van Bredero's *Kluchten* heet.

Ook het gordijn, dat het tooneel van de zaal afscheidde, werd niet opgetrokken, gelijk thans; maar naar beide zijden opengeschoven, zooals blijkt uit het slot der voorrede van Vondel's *Faeton* [1]). In 1668 was het anders; immers in de *Voorreden* tot Meijer's *Verloofde Koninksbruidt* leest men de woorden: „de voorghordijn dan *ghevallen* zijnde."

Ten slotte zij herinnerd, dat men, althans in de *Oude kamer*, op Zondag speelde, blijkens den slotregel van de *Klucht van Claes Klick:*

„Comt een Sundach weer, soo salje ons hier vinnen".

En ook reeds in Coster's gelegenheidsstuk van 1618 zegt Thalia:

„Daar sellewe een zundach al een kluytje van speulen"

Men leest hetzelfde op den titel van verscheiden tooneelspelen uit dien tijd. Op den *Schouwburg* werd dat anders, en Dapper vermeldt in zijne *Historische beschrijving der stad Amsterdam*, die in 1663 het licht zag, dat men in zijn tijd „tweemael ter weke, des Maendaghs en Donderdaeghs" speelde.

Ick bidde dat ghy dat te segghen voor my niet en heelt".
En een „Rederijker" antwoordt:
„'t Zijn reghels van spelen, hier te voren ghespeelt,
Reghels, wel verstaende, waer op de spelen zijn ghemaeckt,
De welcke, als mense proeft, weet men hoe 't heele spel smaeckt".
Elders noemt hij die schilden „*de blazoenen*".

1) „Het zoude my lusten dit breeder t' ontvouwen, maer de schouburgh *schuift de gordijnen open*, en Klymene met haere kinders te voorschijn komende, gebiet me te zwijgen, en aendachtigh toe te luisteren." X D., bl. 272. In den inventaris van 1622 vindt men „twee groote swarte linnen gordynen daer 't toneel mede wert geslooten." II D., bl. 146.

Digitized by Google

Men speelde op klaar lichten dag, ofschoon al spoedig de aanvang later gesteld werd, waarschijnlijk in verband met het etensuur. In het voorspel van Rodenburg's *Keyser Otto* (1616) heet het, dat het tijd was om het spel te gaan zien, omdat „De klok heeft drij gheslagen". Dat de vertooning, ook nog in 1639, 's middags „ten vier uuren precijs" begon, leert eene oude aankondiging van Vondel's *Gebroeders* [1]).

Nog geruimen tijd daarna eindigde het „avondtspel" tamelijk vroeg. Pels zegt in zijn *Dichtkunst van Horatius* (1677), dat het tooneel niet ontuchtig behoort te zijn,

„Schoon een Sleepersknécht, die *by*
Half achten, om zyn vólk te haalen, aan komt zetten,
En laat een' jongen op zyn paerd, én sleedtje létten,
Terwyl hy, hoopend' nóch een' brók van 't spel te zien,
De Géldontfangers aan de poort mét acht, óf tien
Fluweele woorden weet op zyn' manier te paaijen,
Om zo zich zelven in de Staanplaats in te draaijen".

En in het begin van het derde bedrijf van Langendijk's *Spiegel der Vaderlandsche kooplieden* [3]), wordt de vraag gedaan:

„Zou de Schouwburg nog niet uit zyn, Joris? Het is *al meer dan agt uuren*.
De klucht, die er gespeeld word, is kort, zoodat het niet lang kan duuren".

Omtrent de tooneelspelers doet zich in de eerste plaats de vraag op: wie waren de vertooners? Oorspronkelijk de jongere leden der Kamer. Dit leert Hooft's reglement voor den *Eglentier* (boven bl. 102). Het schijnt evenwel, dat men dit al vroeg veranderde om de moeielijkheden, die de verdeeling der rollen opleverde. Men nam bezoldigde tooneelspelers aan, die telkens voor elke voorstelling werden betaald, en die, in de eerste tijden althans, nog een ander beroep uitoefenden, veelal dat van boekhandelaar. In Dapper's tijd (1660) waren de spelers „voor het meerdeel zoodanige perzoonen, die zich weinigh anders als met het van buiten leeren hunner rollen bemoeien." [4]).

---

1) *Vondel's Werken*, II D., bl. 648.

2) Aangehaald door Ferd. Von Hellwald. *Geschichte des Holl. Theaters*, S. 44.

3) *Gedichten* IV, bl. 316 en bij Penon, *Nederl. Dicht- en prozawerken* XVIII en XIX Eeuw I, bl. 67.

4) Zie zijn meer aangehaald werk, bl. 441.

Digitized by Google

Dan volgt de vraag, of thans de vrouwenrollen door mannen dan wel door vrouwen werden vervuld? In 1655 traden reeds vrouwen op als tooneelspeelsters, ofschoon nog zeer dikwijls, wanneer men stukken vertoonde, die een groot personeel vereischten, en ook in sommige nastukjes, evenals vroeger algemeen gebruik was, de vrouwenrollen *door mannen* vervuld werden. Dat ook somtijds, ofschoon uiterst zelden, de aan den Schouwburg verbonden *tooneelspeelsters in mannenrollen* optraden, blijkt o. a. uit de rolverdeeling der vertooningen van de *Herdoopersaanslag op Amsterdam,* op 29 Juli 1658. 1) Er bestaat eene naamlijst der personages van de *Gebroeders*, waarop Vondel zelf de namen der spelers aangeteekend heeft; en daaruit blijkt, dat in 1640 de vrouwenrollen door mannen werden gespeeld 2). Vroeger echter gaf het geen aanstoot, dat vrouwen het tooneel betraden, en 't schijnt, dat dit ook thans wel geschiedde, zoodat nu eens mannen dan vrouwen in de vrouwenrollen optraden. Volgens de opmerking van Van Lennep „vindt men op het plaatje, dat den platten grond voorstelt van het toenmalig tooneel, voor de *vrouwen,* even zeer als voor de mans, afzonderlijke *personenkamers* (d. i. *kleed-kamers*) aangeduid" 3). En in het meermalen aangehaalde gelegenheidsstuk van Coster van 1620, meldt *Bedroch,* die als eene vrouw wordt voorgesteld, zich bij de *Academie* aan, om eene proeve van hare kunst als tooneelspeelster af te leggen, en wordt zonder eenig verzet toegelaten.

Aangaande de wijze van declameeren is ons niets bekend; maar

---

1) C. N. Wybrands, *De Amsterdamsche Schouwburg, gedurende het seizoen*, 1658-59 (Het Tooneel II, bl. 247).

2) Ziehier de namen: Abjathar: *Harman van Ilt.* Rey van Priesteren: *Frans Schuyling* (later vervangen door *Triael*). David: *Jan Lemmers.* Levyten: *Adam Carels.* Gabaonners: *Thomas de Keyser.* Benajas: *Paulus Pierson* (later vervangen door *Triael*). Rispe: *Isaak Verbiest.* Michol: *Jacobus de Villié.* De Gebroeders: *Jan Meerhuysen.* Mephiboseth: *Treal P... ker* (later vervangen door *Isaac Vos*). Joab: *Jan Baptist.* Zangers: *Barend van Hoorn, Jacob Willemsz, Jan Nooseman. Jelis Nooseman.*

Verscheidene hunner waren ook tooneel-, vooral kluchtschrijvers. Zie *Vondel's Werken*, XII D., bl 199—201.

De uitstekendste acteur voor verheven mannenrollen was *De Keyser*, de vermaardste in de vrouwenrollen heette *De Bray.*

3) Van Lennep's *Vondel*, XII D., bl. 200.

Digitized by Google

't is waarschijnlijk, dat er in de Tragedie meer dan noodig gegalmd werd. Omtrent de koren weten wij, dat zij werden gezongen [1]). Wij leerden zoo even de namen der zangers in de *Gebroeders* kennen; en weten, dat Vondel tot de vereischten van een goed treurspel ook „maetgezang van reien" rekende.

Hoe groote rol de muziek in de *Oude Kamer*, hoofdzakelijk onder Rodenburg's beheer, speelde, hebben wij gezien. Dat men tusschen de afdeelingen van een stuk ook muziek maakt, blijkt uit de woorden van Thalia in Coster's gelegenheidsstuk van 1619:

„Wy sullen binnen gaen en laten jou 't Toneel.
Welaen dan Vryers, nou, speul wat op je veel."

Evenals vroeger waren ook nu de tooneelspelers stellig gecostumeerd [2]), en het blijkt bovendien, dat daaraan vrij wat zorg

---

1) Dit volgt uit deze plaats van het *Berecht* voor den *Jeptha*:

„Zoo vereischt een gewijt treurspel.... tot het uitvoeren, keur van bequame personaedjen, en toestel van tooneel, en maetgezang van reien, geoefent door eenen grooten Orlando, om onder het speelen d'aenschouwers te laeten hooren eene hemelsche gelyckluidentheit van heilige galmen, die alle deelen der goddelijcke zangkunste in hunne volkomenheit zoodanigh bereickt, datze de zielen buiten zich zelve, als uit den lichame, verruckt, en ten volle met eenen voorsmaeck van de geluckzaligheit der engelen vergenoeght." VIII D., bl. 17.

En zoo verzoekt in den *Gysbrecht* Bisschop Gozewyn aan de rei,

„dat ieder non
Met my den lofzangh *zingh* van ouden Simeon."

In Abr. De Koning's *Spel van Sinne op de tweede Loterij* (1615) heet het „Choorn (of Sang) op de Stem: *O Schoonste persoonage*, enz.

C. N. Wybrands (*Het Tooneel* IIe jaarg. bl. 247) zegt: „De reien der treurspelen werden over het algemeen slechts door één persoon weergegeven, en niet door meerdere tegelijk, zooals men wel eens beweerd heeft. Met dien verstande echter, dat in Vondels treurspelen bijv. de zang door één, en de tegenzang door een ander werd voorgedragen (vermoedelijk was het een soort recitatief.")

2) Een enkel voorbeeld moge volstaan. Met betrekking tot het Treurspel wijs ik op *Salmoneus*, waar wij in het begin van het eerste bedrijf lezen:

„Hier komen twee gewijde in witte koorghewaeden,
d'Een met een offerkruick, en d'ander overlaeden
Met eicke kranssen."

In Rodenburg's *Cassandra* draagt de Kamerling

„Een mantel vol fluweel, een pluymken op zyn hoed,
Vol reygers veeren, met een perlen band."

In de Klucht zagen wij (boven bl. 234) Nieuwen-Haan al in zijn bont pak optreden, en in Coster's gelegenheidsstuk van 1620 heeft mevrouw Bedroch zich

Digitized by Google

besteed, en de „garderobe" zelf eenmaal 's jaars geschouwd werd. Merkwaardig is de volgende plaats uit Coster's gelegenheidsstuk van 1619. Daar vraagt de *Academie:*

„Zijt ghy van wtvoert oock en statelijke kleeren
Ter deezer steed' gerijft? of komter wat te kort?"

En Melpomene antwoordt:

„Van kleeren zo vol op datter als niet aan schort."

Men had in twee jaar, dus vervolgt ze,

„doen beryen
Al wat ons noodich was, als snyers laten neyen
Hoop-werck van kleeren, en van allerley fatsoen.
Van allerleye stof; en wat daer meer van doen
Tot wtvoert is geweest dat hebben wy doen snyen
Beelthouwers wt het hout, de schilders schilderyen
Gheverght te maken, en 't alles wel volbrocht
Door haer kunstrijcke hant, wat haer vernuft bedocht.
Met harnas en geweer wy menichten wtdosten
Van krygers op 't Toneel, dat al op uwe kosten,
't Ooch hebbende, alleen om deze burgery
Te stichten, en met een de arremen daerby
Te vorderen."

Decoratief van het tooneel en costuum der spelers „naar den eisch der rolle van de personaadjen", waren, blijkens eene uitdrukking van Vondel zelf, althans in 1661, regelmatig in gebruik [1]).

Dat het Amsterdamsche tooneel in eene behoefte voorzag en geheel de uitdrukking was van den tijd, blijkt het best uit de opkomst van het publiek. Men kon dat reeds in de *Oude Kamer* zien, vooral sinds Dr. Coster en Bredero de handen ineensloegen om haar te doen bloeien. Sedert er van de rekening tusschen de

---

„ineen statich pack
Gesteken, om alzoo door dit fatsoen van kleeren
Te raken in 't geloof by vele luy met eeren."

1) „Zie zijn *Tooneelschilt* (VI D., 320): „Het tooneel is een verheven plat, toegestelt naar den eisch der rolle van de personaadjen, die elck volgens heuren staet ingekleet, en gelijck vermomt, door stemmen en gebaer uitbeelden eene historie, of waar schijnende verzieringe. of klucht, waerdigh tot stichtigh vermaeck, in het openbaer, gehoord en gezien te worden."

Digitized by Google

Kamer en het Oude-Mannenhuis boek gehouden werd, bleek, hoe groot de inkomsten waren geweest. Van Juli 1615 tot April 1616, dus in tien maanden, bedroeg de winst, na aftrek van alle kosten, over de duizend guldens, „behalve dat de Camer noch zoo aen kleederen als andere behoeftichedeu daer by grootelycx is verrijckt" [1]). Onder Rodenburg's bestuur was, gelijk wij zagen, het publiek der Kamer niet ontrouw geworden.

Denzelfden toeloop trok ook Coster's *Academie*. Wel had hij benijders, en veel „snap en klap te lijden"; maar hij liet zich daardoor niet vervaard maken en ging rustig zijn gang, gesteund door de goedkeuring „van een mensch vijf ses van oordeel", en de opkomst van heel Amsterdam. In de twee eerste jaren maakte de *Academie* reeds goede zaken; en op de vraag, wat men gedaan had, kon Coster door Melpomene's mond antwoorden:

„Dat sullen voor my wel de burgery en luyden
Van dese stede doen, en best het Weeshuys dat
Het voordeel daarvan heeft in haren noot gehadt:
Ghelijck alst selver sal wel danckbaarlijck erkennen."

En zelfs nog in 1639, in een tijd, dat Hooft zei: „De toonneelspelen zijn te krafteloos om ons derwaarts (d. i naar Amsterdam) te trekken" [2]), bracht de schildering eener opeengepakte menschenmassa Vondel terstond den dicht bezetten schouwburg voor den geest [3]).

Ofschoon de deftige burgerij zich niet onthouden heeft, bestond toch stellig in den eersten tijd het publiek hoofdzakelijk uit wat Bredero „de gemeente en 't slechte volck" noemde. Wel zagen wij in 1613 de Kamer bezocht door „eerwaerdighe heeren, mitsgaders eerbare vrouwen en vrome jonge lieden"; maar tevens vernamen wij, dat de „juffertjes" haar schuwden (boven, blz. 82). Dat was niet, omdat zij den neus ophaalden voor 't geen er gespeeld werd, want zij liepen de vreemde comedianten wel na, van wie ze toch niet veel meer dan „ongevoechelijcke brabbelwoorden en veel

1) Zie de eigen woorden van Coster, bij Dr. J. Ten Brink, *Gerbr. Adr. Brederoö*, 1e dr. blz. 104.

2) Hooft's *Brieven*, III D., bl, 321.

3) In het vijfde bedrijf der *Gebroeders* zegt hij:

„Het hangen van 't geberght met allerleie standen
Van menschen, zoowel out als jongh, en arm en rijck,
Behangen en gepropt, een' schouwburgh was gelijck."

Digitized by Google

ondienstige dartele lichtveerdigheden" hoorden. Zij werden misschien afgeschrikt door het „wangelatigh" gedrag van de toeschouwers; want het „klootjesvolck" had de meerderheid, daar de toegang maar „een stooter aan geldt" of „drie stuyvers" [1]) kostte.

Vooreerst zat men niet zeer stil. Als het vol was, gebeurde 't wel, dat eene brutale gast het tooneel beklom en daar plaats nam; en 't kostte dan niet weinig moeite hem weer van daar te verwijderen [2]). Er waren echter, evenals in andere landen, plaatsen op het tooneel zelf, voor sommige bevoorrechten. In het voorspel van *Tijsken van der Schilden* ziet men, hoe een oud man geheel achteraan in den bak staat en geen plaats kan krijgen. Een Rederijker zorgt, dat hij naar voren komt; en als hij daar wil gaan zitten, voegt hij hem toe:

„Neen, bestevaer, en set u daer noch niet neer,
Maer treet al voort binnen, en komt op 't tooneel by my
Misselijck waer ick een oudt liefhebber noch een plaetsje vley,
Die voor al wel dient te sitten, om met ghemack te kijcken,
Op de plaets, daar veel andere sitten en prijcken."

In den bak stonden of zaten ouden of jongen, kinderen en volwassenen, knapen en meisjes, dooreen: er werd gevrijd, gekust, gegeten, gerookt, gelachen, geschreeuwd, getierd, met schillen en doppen geworpen. Ten minste zoo ging het in de *Oude* en de Brabantsche Kamer [1]) en waarschijnlijk ook nog in de *Academie* toe.

---

1) In het *Voorspel* van Rodenburg's *Wraeck-gierigers Treurspel* (1618) heet het van de tooneelvertooningen der *Oude Kamer*:

„Wat geeft men voor 't in-gaen? — Drie stuyvers aen de door
— En aende Rederijckers? — Niets als goet ghehoor."

2) In het voorspel van *Tijsken van der Schilden* verjaagt een Rederijker zoodanigen indringer met deze woorden:

„Ghy zijt wonderlijcke garen allegaer daar 't nau is,
En by namen dit jonge goet, en matroos, die te wonder gau is;
Ghy slacht de hoenderen, dunckt my, ghy wilt enckel te boom,
Voort, voort, hier of: wel, hoe staet ghy nu dus loom?
Knap of, want daer beneen is immers goe plaets.
Nu wel aen daer, schickt wat, de bancken zijn niet min voor dese maets
Als voor u luy, om te kijcken, daer ghestelt."

1) In de klucht van *Claes Kloet* roept deze den jongen vrijers in den bak toe:

„Jongheluy, siet toe datje je mongt niet lam lacht;
Want sy u selden beter te pas komt dan hier ter stee,
Niet om soenen allien, maer om eten en drincken mee."

Digitized by Google

Vóór dat de vertooning aanving, was men dan ook genoodzaakt stilte te verzoeken, of te gebieden, en het is zeker niets dan scherpe satyre als Rodenburg het Voorspel vóór zijne *Mellibea* (1618) aldus aanvangt:

„Denckt niet, ghy Heeren, Helden, g'laurierde Batavieren,
En eed'le Nymphen, dat ick nu na d'ouw' manieren
Aen u verzoecken zal, ghehoor ons gheven wilt,
En staecken 't luyd' ghespreck, verleenen stille stilt:
Men zoud' ons niet re'en-rijck, maer achten onbedochten,
Zoo wy aen wyze liens een stil ghehoor verzochten."

Dergelijke onhebbelijkheden waren in den *Schouwburg* verboden, blijkens het vers van Vondel, dat in 't portaal te lezen stond:

Geen kind den Schouburgh lastigh sij.
Tobackspijp, bierkan, snoepery,
Nocht geenerley baldadigheyd.
Wie anders doet, word uitgeleyd."

Dat bleef zeker niet zonder invloed op het gehalte van het publiek; en wij treffen dan ook nu en dan de meest beschaafde mannen en vrouwen, in den Schouwburg. Vondel getuigt in 't bericht voor den *Salmoneus*, dat Prof. Vossius zijn treurspel ging

---

In het eerste tooneel van de *Griane* spreken Bouwen en Nel aldus tot en over het publiek:

Nel. „Schaemt jou, dat jy hier lecht en tabackt, en quylt en roockt,
Denckt dat ien angder van de bange lucht schier kaeut en koockt.
Wy sinnen niet verkuyst met jou respen noch jou stincken.
Loopt in de taback-huysen, wil jy taback leggen en drincken.

Bou. Die dorstige Dirck die leyd en roept en raest en gilt en tiert,
In al hoort hy wat moys, hy weet seper niet waer 't hiert of miert.

Nel. Kijck! Meck en Lauwter die goyen mekaer mit schillen,
Dattet de kyeren deen, men souwse so wat billen.

Bou. Jemy! hoe blydt is Mechtelt datse by sucken moye vryer is,
Sy lacht dat heur mongt schier ien vaem wyer is.

Nel. O dese schijt-jagers hebben 't in heur gat as duyts bier,
En deuse schimel-korn komt mit so veel geluyts hier.

. . . . . .

Barber en Teunis, die lief-oogen, en werpen mekaer om 't sierst,
In om hum gien blaeu oogh te smyten, soo kauwt sy 't ierst.

Bou. Dit klootjes volck vande vesten of uyt de slopjes,
Die leggen en loopen, en gooyen elck ien mit dopjens.
Heer, hoe wangelatigh is 't volck hier!"

Digitized by Google

zien [1]); en 't is bekend, dat Barlaeus zich meer dan eens bij de vertooning van den *Aran en Titus* verlustigde. Onder de toeschouwers vinden wij van lieverlee ook de Amsterdamsche Burgemeesters. Bij de inwijding van den *Schouwburg* was de geheele Regeering *en corps* tegenwoordig:

„Het heylig Raedhuys wijd den Schouburg in,"

kon Vondel zingen. Evenzoo twee jaar later, bij de eerste vertooning van de *Gebroeders*, bij welke gelegenheid de Dichter den Magistraat een „Danckoffer" bracht, waarin het o. a. heet:

„Volhardt ghy zoo in kunst te queecken;
Zoo hopen wy allengs te steecken
Het grijze Athenen naer de kroon" 2).

Ook de *Salomon* is in 't jaar 1648 met de tegenwoordigheid der Regeering vereerd 3), die plechtig in verzen werd toegesproken. Toen in 1653 de tooneelisten van den Aartshertog Leopold in Amsterdam eene voorstelling gaven, liet wederom de Magistraat zich daarbij vinden 4). En in 1655, in het gedicht ter „Inwydinge van 't Stadthuis", zingt Vondel 5):

„De tooneeldichter zuight, gelijck de bie, de stof
En geur, uit heiligh en onheiligh, om met lof
T' onthaelen al de Wet en wijze Burgerheeren,
Die met hun achtbaerheit 't gestoelte hier vereeren."

Het was dus niet bij uitzondering, dat de Burgemeesters den Schouwburg bezochten; en met volle recht kon hij dan ook in 1660, bij de opdracht van zijn *Edipus* aan Joan Huydecoper, dien „handhaver van de edele tooneelpoëzye", met betrekking tot die Kunst gewagen van „het beleit van onze staetkundige regeerders" 1), hoewel hij moeielijk zou kunnen verantwoorden, wat hij er bijvoegt, dat onder dat beleid de „luister van de edele tooneelpoëzye dagelijx toeneemt" 2); want juist omstreeks die dagen (1668) verklaar-

1) *Vondel's Werken*, VII D., bl. 36.
2) *Aldaar*, III D., bl. 710.
3) *Aldaar*, V D., *Nalezing*, bl. 27.
4) *Aldaar*, VI D., bl. 144.
5) *Aldaar*, VI D., bl. 682.
6) *Vondel's Werken*, VIII D., blz. 670. 7) *Aldaar*, XI D., bl. 91,

Digitized by Google

den de leden van een Amsterdamsch dichtgenootschap omtrent de toenmalige tooneelstukken, dat „buiten die van den Amsterdamschen Hoofdpoëet Vondel, er geen zes in 't jaar vertoond worden, die van eigen vinding zijn", maar bloot vertalingen uit het Spaansch en Fransch.

In datzelfde stuk wordt erkend, dat „sedert eenige jaren herwaarts de grondvesten van de oeffeningen der Tooneelkunst ondergraaven" waren; hetgeen wel zal beteekenen, dat het Tooneel achteruit ging. Dit was zeker daaraan te wijten, dat de klove tusschen het „slechte volck" en de beschaafden al wijder en wijder was gaan gapen. De eenvoudige kooplui waren „Patriciërs" geworden, die liever met den toenaam hunner heerlijkheden dan met hun burgerlijken geslachtsnaam werden toegesproken; en die „Heeren" hadden alleen smaak in het Latijn en hoogdravende Dichtkunst.

En toch, het Classieke Treurspel viel in Amsterdam niet algemeen in den smaak. Het groote publiek kwam vooral om te zien, minder om te hooren. Dit bleek reeds in de *Oude Kamer*, waar, gelijk wij zagen, de stukken van den Ridder Rodenburg veel volk lokten, ofschoon ze geen buitengewone letterkundige verdiensten hadden: zóó, dat hun vorm zelfs als „de ellendigste rymelary" is uitgekreten [1]). En evenwel moet Van Lennep, wiens oordeel wij hier aanhaalden, en die de theorie was toegedaan, dat het publiek om de *Poëzie* van 't stuk kwam (zie boven, bl. 308), erkennen, dat „de toeloop die dezen stukken te beurt viel, daaraan is toe te schrijven, dat er veel verscheidenheid is in de tooneelen, en dat de handeling met veel meer zorg gesponnen en veel meer ingewikkeld is dan in de treurspelen van Vondel" [2]). Ik herinner mij dan ook nauwelijks de schouwburgbezoekers anders genoemd te vinden dan *toeschouwers, kijkers;* niet *toehoorders*. En de Classieke School deinsde er voor terug te laten zien.

De Klucht had altijd veel meer volk getrokken. In 1619 liet Coster Melpomene van hare zuster Thalia getuigen, dat ze

„de luyden ken vermaken
Veel meerder noch als ick met soet en boertich kaken,
Ghelijckse twee jaar lang met voordeel heeft gedaen
Der Wesen deser steed' met arremoed belaen".

1) Zie boven, bl. 274.
2) *Vondel's Werken*, II D., bl. 331.

Digitized by Google

Maar de Klucht moest wel achteruitgaan, niet door gebrek aan sympathie van de zijde der menigte, maar omdat de beschaafden zich harer niet aantrokken. Men dacht er niet aan, haar te veredelen: men trok meer dan ooit den neus tegen haar op, en vroeg op heel voornamen toon, of men op dramatisch gebied „de voornaamste, de geleerdste, en de verstandigste der Burgeren, dan of men 't gemeen volk, ja 't grauw zelf, tot dit tydverdryf moet nooden; en of men de ooren dan of men de oogen voldoen moet" [1])?

De tegenstelling is duidelijk genoeg. Maar juist omdat men zoo voornaam was, en de Kunst, niet slechts de dramatische, maar de Dichtkunst in het algemeen, meer en meer van 't volksleven losmaakte, kon zij geen schitterende toekomst hebben.

Voordat wij getuigen zijn van haren ondergang, mogen wij haar in haren grootsten luister genieten, als wij nader kennis maken met de hoofdpoëten uit de Muiderschool voortgekomen, en vooral met den eersten onzer Dichters, Joost Van den Vondel.

---

1) Zie het zoo even aangehaalde stuk, *Vondel's Werken*, XI D., blz. 89.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

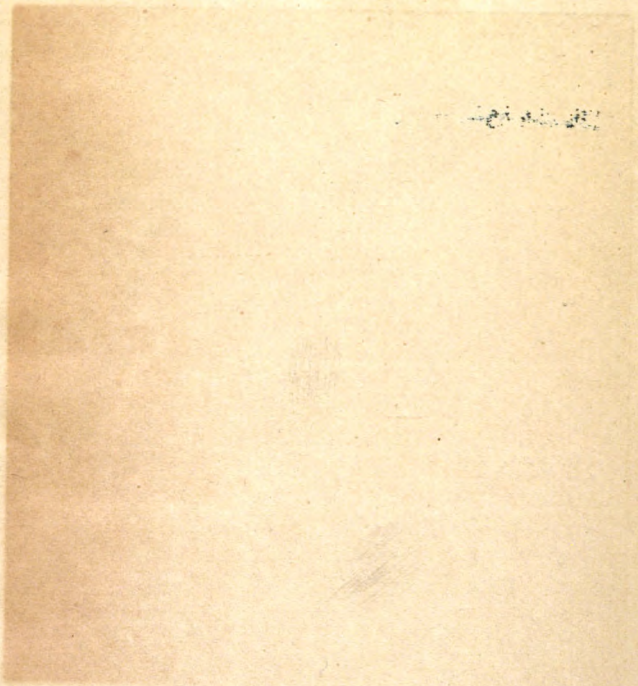

Digitized by Google